Victor Ion Popa

Velerim și veler Doamne

calibre 0.8.44

VICTOR ION POPA

Velerim și veler Doamne

*

Floare de oțel

1961
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ

Velerim şi Veler Doamne

Roman

Refren

După dealul cel mai mare, Ve-le-rim şt Ve-ler Doamne

Conu Leon, arendaşul moşiei, căuta de multă, vreme un străjăr de noapte pentru conac. Încercase multe rânduri de oameni, în cei doi ani de când luase în mână trebile pământului, dar parcă era un făcut: dădea numai peste rumâni lăsători, trândavi şi fricoşi. Câtă vreme fusese burlac, arendaşul se mai lăsa în paza celui-de-sus, dar acum, de când se căpătuise şi dumnealui, de adusese nevastă tânără tocmai de la Bujor, trebuia să asculte mai ales de inima temătoare a dumneaei, fată deprinsă cu argaţi vrednici şi cu paznici neadormiţi. De aceea, mai nemulţumit ca totdeauna de străjăr, a dat sfoară în ţară că arc grabnică trebuinţă de un om în plină putere, ţintaş dibaci, neînfricat la timp de noapte şi, mai cu seamă, cinstit.

Florea, vechilul, a bătut multe săptămâni drumurile spre Cudalbi şi spre Mânjina, dibăcind un creştin pe măsura dată de stăpân, numai că i-a fost degeaba colindatul. Veneau, nu-i vorbă, fel de fel de flăcăi şi de bărbaţi de prin partea aceea, dar conu Leon, cât le arunca o privire, pricepea îndată cu cine are de-a face şi se lăsa păgubaş. La urma urmei, poate că nu pricepea nimic – fiindcă mulţi oameni au plecat scârbiţi de nedreptate, ştiindu-se vrednici şi plini de râvnă – însă n-avea dumnealui încredere în ce vedea înaintea ochilor, ceea ce tot un fel de pricepere este.

Dar, cu fiecare suflet înturnat din pragul casei, coana Tasica se făcea mai neliniştită. Avea şi de ce. Ponosul pe care îl zvârlea pe străjărul curţii, căutarea unui om în loc ajunsese de pomina satelor. Nu era ţăran, până dincolo de Pechea, ori până în malul Bârladului, să nu ştie că ograda lui conu Leon nu-i păzită cum trebuie şi că nevasta dumisale sare din somn la fiecare lătrat de câine şi la fiece cârâială de

găini. Asta le dădea unora chef de joacă şi de glumă. Ba, uneori, gluma se întindea dincolo de cât e indurarea omului, aşa încât bietul Gavrilă Bouroş, paznicul, ajunsese să nu mai înţeleagă nimic din câte se petreceau pe lângă zăplazurile conacului.

La drept vorbind, nici nu era mare lucru de înţeles. Flăcăii ştiau una şi bună. Gavrilă Bouroş e straja proastă şi fricoasă. Va să zică se sperie ca o muiere. Buuun! Apoi dacă-i aşa, atunci merită să ajungă de râsul oamenilor, ca bărbat nevrednic ce este. Şi fiindcă nimeni n-are milă, ori îngăduinţă, faţă de omul fricos, îi puneau la cale tot felul de şotii şi tot felul de blăstămăţii, numai ca să-l sperie şi să-i facă zile fripte.

Aşa, de pildă, se înhăitau câte doi-trei, în chip de bandă şi nu se dădeau bătuţi până nu-l lăsau pe Gavrilă legat fedeleş. Ba, o dată, din bătaie de joc, i-au furat cartuşele din puşcă, i-au zvârlit căciula pe hambar şi l-au dus pe prispa lui conu Leon, ca să-l găsească dumnealui dimineaţa, când o ieşi în ceardac, să-şi ia dulceaţa de vişini.

Cum toate întâmplările astea nu se dovedeau pricinuite de niscaiva găinari, fiindcă nu s-a aflat nicio lipsă în angăriile curţii, arendaşul a înţeles că-i glumă pe spinarea paznicului şi nu s-a supărat decât pe jumătate.

Numai că, omul e om, nărăvaş şi slab la prilej de ispită. Ceea ce, dându-i o mare temere, Gavrilă şi-a făcut datorinţa lui de l-a rugat pe stăpân să-i facă socoteala, ori să-i schimbe slujba, fiindcă, pe de o parte, îi era lehamite cu atâta sperietură de pomană, iar pe de altă parte, nu vroia să plătească din biata lui simbrie găinile mâncate de alţii. Dar conu Leon și-a bătut joc:

— Lasă, Gavrilă, că poate te-or tămădui de frică!…

Şi zicând aşa, i-a întors spatele şi l-a lăsat pe scări cu gura căscată, ca un nătărău ce era.

Gavrilă, dacă a văzut că nu-i chip să iasă din încurcătură cu obrazul curat, s-a juruit să facă faptă crâncenă şi să tragă de-a binelea cu puşca, de i s-o întâmpla să mai găbjească vreun hoţoman de flăcău prin curte.

Zis şi făcut.

Adică, făcut numai pe jumătate, fiindcă nu l-a lăsat inima să tragă în plin, cum s-ar fi cuvenit. Şi iată o pildă. Când a zis:

— Mă mehenghiule, cată-ţi de treabă, că eu te puşc… flăcăul, pufăind de râs, i-a răspuns:

— Cu ciomagul, nea Gavrilă?

— Ba cu puşca te-oi puşca… că aiasta nu-i ciomag, derbedeule! Aiasta-i puşcă cu două ţăvii…

— Şi mă puşti cu amândouă deodată, nea Gavrilă?

— D-apoi nu-ţi vie a zburda, că şi una ţi-o hi de ajuns!

Dar flăcăul – care-o fi fost el – avea chef de prujă:

— Şi cum ai să faci, nea Gavrilă, să mă puşti?

— A păi, i-oi ridica uşurel cucurigu şi apăs colea pe limbă!

— Aoleu, nea Gavrilă, vezi-ţi de treabă, că ia foc!…

— Păi, să ştii tu că aşa-i!

— … Îhî! Ia foc şi-ai să te sperii cum nu se mai poate, nea Gavrilă!

Paznicul s-a supărat foarte tare de asemenea vorbă fără obraz. A stat el tăcut o minută, de-a cântărit toate întorsăturile in mintea lui domoală, apoi a luat o hotărâre straşnică:

— Mă blăstămatule, tu mă omori cu zile!… Du-te de aici, că altminte chiar te puşc şi are să ramâie alde mă-ta fără tine!

Dar flăcăul nu se clintea din loc.

— Mă, n-auzi?

În întunerec, Gavrilă îi vedea umbra lipită de cireş şi se gândea cu mare amărăciune şi mare scârbă că toată bunătatea lui nu-i de nicio haznă.

S-a proptit atunci zdravăn pe picioare şi a pus puşca la umăr. Avea de gând să tragă un foc în văzduh numai ca să sperie flăcăul şi să dea o pildă. În clipa aceea, însă, l-a apucat o bătaie de inimă, de parcă l-ar fi văzut mort. A trebuit să lase puşca jos şi a răzbufnit plin de năduf:

— Mă păgânule, mă! Nu mă vârî în ocnă, mă!... Auzitu-m-ai?

Dar băietanul a chihotit:

— Îhî!…

— Apăi, cară-te fuguţa, că te puşc!

— Teaaa!… Nu mă puşti, că ţi-e frică!

— Frică mie? şi abia a putut să răspundă, aşa de tare i se zbatea dihonia din coşul pieptului.

— Îhî!

— Păi, nici vorba că mi-i frică, blăstămatule! Că eu n-am suflet să puşc oamenii… Dar dacă nu-ţi vâri mintea-n cap, apăi, ce-i de făcut?

— Va-s'că ţi-i frică să tragi! Sic!

Neobrăzarea asta l-a plesnit peste ochi, ca o palmă.

— Apăi, acu te-ai dus, băieţele! Şi cât ai clipi, Gavrilă a pus condacul la umăr, a ochit undeva spre vârful cireşului, cam pe unde-i coada Carului-mare, şi a tras.

Bubuitura a sunat lung, lung de tot, peste golul vânăt al văii. Chiotul ei bărbătesc s-a prefirat apoi pe dealuri şi s-a topit încetinel în uncopirea nopţii. Dar în liniştea care s-a întins iarăşi la loc, ca o undă clătinată, inima străjărului a îngheţat. Nu-i venea să creadă. Umbra de lângă cireş s-a desprins molatecă şi s-a prăvălit alături.

— M-ai omorât, nea Gavrilă… Atât a mai gemut.

Puşca bătrânului a căzut jos. El s-a legănat pe picioare, o dată, de două ori, a strâns pleoapele şi le-a deschis, încercând să mai vadă ceva, dar ochii împăianjeniţi nu mai lămureau nimic. În urechi, bufnetul puştii se prelungea, întărindu-se laolaltă cu vorbele celui

ucis… Fruntea i s-a brobonit de sudoare rece, dar în creier s-a învolburat o apă turbure, când fierbinte, când îngheţată, care buia greu, ca într-o bulboană neagră… A simţit că se surpă genunchii sub el, a întins o mână în gol, să se sprijinească de ceva, apoi a venit ghem la pământ, fără suflare.

Când s-a deşteptat, era întins pe spate, jos, pe ţărnă tare, undeva, într-un loc închis. A dat să se mişte şi n-a putut. Nişte zgomote ciudate îi picuiau pc lângă ureche. O găină a cotcodăcit scurt, iar cocoşul i-a răspuns voiniceşte şi lung.

Gavrilă a făcut o sforţare să se ridice şi n-a putut. Dar ochiul, deprins cu întunerecul, i-a lămurit repede toată grozăvenia.

Era legat cobză şi adus în coteneaţa păsărilor.

Va să zică blăstămatul îşi bătuse joc de el…

Nici vorbă că avea dreptate oricine să râdă de păţania lui Gavrilă Bouroş. Iar conu Leon ar fi râs mai mult ca toţi argaţii din curte, dacă, socotindu-se bine orătăniile, nu s-ar fi aflat că, de astă dată, flăcăii cei glumeţi luaseră cu dânșii vreo câteva găini şi un clapon de toată frumuseţea.

De aceea, în loc să mai facă haz şi să-i mai întoarcă spatele, arendaşul l-a suduit crunt pe Gavrilă, ba i-a mai fulgerat câteva perechi de palme căzăceşti şi l-a trimis pe loc la Dobrin, vizitiul, să puie numaidecât şaua pe cal.

Conul Leon se hotărâse, în sfârşit, să-l lase în plata domnului pe Bouroş şi să ia alt paznic. Dar deocamdată s-a dus în galop la Griviţa, să puie jandarmii pe urma găinarilor, care se întrecuseră cu gluma.

La post nu era nimeni. Şeful fusese chemat în grabă mare la crâşma lui Jugănaru, unde se aciuase un haidaman de beţiv, care spărgea sticlăria de pe tejghea.

Conu Leon s-a repezit într-acolo. Când a descălecat, în perdeaua din faţa casei a văzut o minune mare. Uşa crâşmei a sărit din ţâțâni şi

şeful de post a venit de două ori de-a berbeleacul, până pe podeţ, zvârlit întocmai ca o pietricică dintr-o praştie.

— Ce-i asta? a întrebat uimit arendaşul pe cei câţiva oameni care pândeau înfricaţi zarva din dugheană.

— Unu… Dar mai departe nu s-a auzit, fiindcă jandarmul se ridicase mototolit, cu ochii sângeroşi şi a început să strige: Îl împuşc.. Ca pe-un drac îl împuşc… Unde-i căpraru? Să se ducă cineva, goană la post să cheme căpraru!

Şi totodată, în uşa crîşmei s-a arătat o matahală cât trei cruci de voinic laolaltă. Abia încăpea între uşori şi a trebuit să plece capul, ca să nu se izbească de prag.

A întrebat liniştit:

— Şi ce vrei să-ţi facă don' căprar a' tău?

Şeful, scuturându-şi hainele albe, croite pe trupul ţanţoş, gâfâia:

— Vorbim noi numaidecât!...

— Vorbim, mă ţâcă?…

— Am să te împuşc!… Auzi tu, mă beţivule?

Celălalt a râs îngăduitor:

— Împuşcă!

— Râzi, fiindcă mi-ai luat carabina… dar stai tu…

— Şi dacă ai avea carabină, m-ai împuşca?

— Ai să vezi tu atunci…

Matahala a zâmbit şi i-a întins carabina pe care o avea în mână.

— Na, mă, şi împuşcă-mă dracului odată!… Mare cum sunt, nici nu mai ai nevoie să ocheşti… Hai, trage odată!

Dar jandarmul, după ce a luat arma, n-a mai ştiut ce să facă cu ea. Uriaşul şedea acolo, înfipt în pământ, ca un mal, aşteptând. Apoi a pufnit pe nări, dând scârbit din cap:

— Teee lauzi ca o muiere!…

Biciuit, şeful şi-a controlat atunci carabina, a ţăcănit culata şi a vârât un cartuş în ţeavă. Uriaşul l-a înfruntat, cu bătaie de joc:

— Ahaa! Nu era pregătită… Bun! Acu, dă-i drumul!

Dar şeful i-a tăiat vorba, scurt:

— La secţie, marş!

Îndoit, omul a stat puţintel cu ochii în ochii jandarmului, apoi a răspuns fără grabă:

— Aici poţi să mă lungeşti cu glonţul… Dar niciun milion de gloanţe nu-s în stare să mă ducă la secţie!

— Daca nu porneşti, trag!

— Asta spun şi eu! Trage, că nu pornesc!

Dar conu Leon nu avea tăria să vadă moarte de om. L-au trecut fiori şi s-a apropiat repede de şef, dându-i carabina la o parte.

— Ce s-a întâmplat?

— Se îmbată şi face scandai, coane!

Uriaşul i-a rupt vorba:

— Bine, mă jăndarule… ce fel de lege ai tu, de spui minciuni şi nu-ţi crapă obrazul de ruşine?… Păi, eu îs chip de om băut?

Jandarmul, sâcâit, i-a întors:

— Atunci de ce-ai făcut scandal?

— Păi, de ce nu mi-a dat să beau?

Crâşmarul, mic, uscat şi spânatec, a ieşit în prag, clipind din ochii cât boldul şi trăgându-şi supărat firele rare de musteaţi. S-a amestecat în vorbă:

— Fără bani nu dau, că eu nu te ştiu cine eşti!

— Păi bine, mă, maţe-fripte, cine ţi-a cerut fără bani?

— De ce n-ai plătit?

— Pe ce să plătesc? Pe ce n-am băut?

— La mine aşa-i obiceiul! Dacă nu cunosc omul, cer plata înainte, că cu îs păţit. Vine câte o pramatie din toată lumea, ca tine, îşi bea minţile şi pe urmă… prinde orbu, sooate-i ochii! Încai tu nici n-ai vrut să arăţi dacă ai pitari!

— Nu ţi-am spus că am?

— De ce n-ai arătat?

— Pen'că nu poci eu să văd că omu se îndoieşte de cinstea mea…

— Apoi daaa! Am mai văzut eu cinste de aiasta, care sparge sticlăria de pe tejghea şi n-are de unde plăti!

Uriaşul a răspuns domol:

— Cât face?

— Cincizeci de lei, pe puţin! s-a piţigăiat negustorul, obidit.

Voinicul a scos o ţoşcă de bani, i-a numărat două hârtii de câte douăzeci şi două ruble.

— Uite-i!

Jugănaru a întins mâna, dar uriaşul a ferit banii şi i-a ţinut în ochii lui:

— Ţi-i dau! Ba mai capeţi un leu pe deasupra, da să aduci aici o oca, să cinstesc cu jăndaru, ca să-şi facă şi el coraş!…

Şeful, ponosit şi crunt, a mormăit printre dinţi:

— D-apoi că n-am mai găsit pe lume altul să cinstească cu mine…

Ca o umbră de ceaţă s-a lăsat pe ochii celuilalt. Glasul i s-a muiat de tot:

— Mă jăndare, frate! Nu te supăra pe un ortac de-alde mine. Că eu îs om tare amărât, bre! Şi dacă beu, apoi nu beu să mă îmbăt… Caut să-mi fac un coraş, ca sufletul cel cu năduf… Dar altminte nu-s om rău, vere, măcar că mă arată mutra aşa… Zău, coane, spune-i şi 'mneata să ciocnească un pahar cu mine…

Leon a dat din umeri.

— Dacă nu vrea…

— De ce să nu vrea? Am şi eu, aşa, un chef, să nu mai fie nimeni

supărat pe mine… Nici nu se cade la o zi ca asta… Că eu mă întorc acasă, bre jăndare… mă-ntorc la casa mea şi la fimeia mea… după zece ani de zile… Pricepi tu aiasta?

Ca un fior a trecut prin toată gloata de oameni adunată în faţa crâşmei. Ochi întrebători s-au ţesut de la unul la altul şi au rămas fără răspuns, ca şi când voinicia trupului acestuia n-or fi avut dreptul să-ngăduiască o suferinţă. Furat şi el în boarea de milă care-i primenise pe toţi, Leon s-a apropiat;

— Unde anume te întorci?

— La Mânjina, coane: la mine acasă!

Arendaşul cunoştea sacul întreg şi a făcut ochii mărunţi.

— Dar cum te cheamă pe dumneata?

Rar, omul a răspuns:

— Manlache Pleşa!…

N-a mai suflat nimeni. Ca o groază neagră s-a întins peste toţi. Va să zică ăsta era vestitul Manlache Pleşa? Care nu-l ştia şi cine nu l-a pomenit? Doar conul Leon şi cu jandarmul auziseră mai puţin de dânsul, veniţi de curând, cum erau.

— Şi unde ai fost zece ani? a întrebat arendaşul.

— La ocnă…

Apoi încet, aproape duios în glasul lui, a urmat:

— … mi-am pus mintea cu un păcătos şi i-am crăpat capul cu un fleac de săcure…

A oftat uşor, iar într-un târziu a şoptit, ca pentru din sul:

— … dacă nu şi-o văzut de treabă, cine i-i de vină?…

Acum, conul Leon începuse să-şi aducă aminte. Auzise cândva de ocnaşul acesta şi înţelesese că omorul făptuit de el era un mare punct de întrebare. Într-adevăr, erau atâtea potriviri în stare să dovedească o legitimă apărate, încât numai nenorocul l-a dus spre salinele ocnei.

Acest nenoroc venise sub chipul unui tinerel, care era numit apărător din oficiu, deoarece Manlache n-avea nici bani, nici pricepere, nici dorinţa să-şi tocmească un avocat cumsecade:

„Urgia lui Dumnezeu n-o tămăduieşte gura oamenilor”, acesta i-a fost gândul, tot timpul procesului. Căci, în cugetul lui Manlache, toată întâmplarea grozavă n-a fost decât o pedeapsă binemeritată, pentru nişte păcate pe care nu şi le ştia, ori nu voia să le ştie. Şi astfel, uriaşul acesta cu pumnii de fier s-a dus la ocnă blând ca un copil, fără să crâcncască împotriva urgiei ori a greului de muncă de acolo, cum nu crâcnise împotriva vrerii lui Dumnezeu.

Ceea ce ştia numai el singur era de ajuns să îndreptăţească şi nefericirea, şi osânda. Avusese toată viaţa porniri sângeroase. Îl împiedica de la înfăptuire doar frica altora în faţa pumnului şi furiei lui. De aceea când ucisul a scos cuţitul din teacă, Manlache a gemut ca o fiară bucuroasă. În sfârşit avea protivnic, aşa cum îi dorise inima. Îl

avea şi nu l-a scăpat. A trăsnit o singură dată cu săcurea şi l-a făcut zdreanţă roşie, cursă la pământ, fără nicio părere de rău.

Dar nu s-a ştiut niciodată că lovitura a fost trasă cu colţul muchii, iar nu cu ascuţişul, cum a spus uşuratecul raport legist, cum nu s-a ştiut nici că ucisul fusese, înainte vreme, ibovnicul nevestei lui Manlache.

Cel dintâi lucru poate că nici Pleşa nu-l ştia. Pe al doilea, însă, îl ştia aşa de bine, încât a îndurat mai degrabă zece ani de ocnă, decât să-l mărturisească în faţa juraţilor. Mai mult încă, şi-a apărat nevasta până în ultima clipă, când mărturiile câtorva din sat începuseră să azvârle o lumină nouă în preajma procesului sângeros.

Când a ajuns în Mînjina, scăpăta de înserare. Satul nu se schimbase de fel. Casele, pitite sub căciula de ţihliş, clipeau în ochii gălbii de geamuri şi fumegau în tihnă. Manlache Pleşa a găsit uşor huiditza aceea, după care oftase zece ani încheiaţi în bezna ocnei. A urcat pe ea, cu pasul greoi şi rar, de parcă ducea în spate o povară de dincolo de lume şi s-a oprit în colţul gardului, cu sfiiciune de om nedorit.

Casa i s-a părut mai mică, dar i s-a părut mai bogată. S-a bucurat o clipă. Mai apoi s-a pomenit râsuflând greu şi n-a ştiut singur pentru ce. Se simţea străin, fără să înţeleagă pricina, şi inima îi da ghes să pornească înapoi. Dar s-a scuturat de greul din el şi a împins poarta. Haitele s-au repezit să-l sfâşie. Le-a dojenit blând şi trist:

— Staţi, mă căţeii tatii… că nu-s nici aşa de rău şi nici aşa de străin…

Iscodită de bătaia câinilor, o femeie mică, bătrâioară şi slabă, s-a ridicat de lângă cotlon, unde sufla sub gătejele din foc. A izgonit javrele şi a aşteptat. Manlache n-a cunoscut-o mai mult de aproape, decât o cunoscuse de departe. Ba dimpotrivă. Dar ştia că e nevasta lui şi nu s-a întrebat nici dacă e mai bătrână, nici dacă e mai urâtă ori mai slabă. Femeia, în schimb, nu l-a cunoscut.

— M-ai uitat…

Ea a stat o clipă nedumerită, pe urmă, speriată, a dus mâna la gură, şoptind:

— Iraaa… N-ăi hi Manlache?…

Dar ocnaşul n-a răspuns. S-a aşezat pe prispă, obosit:

— M-o liberat…

Apoi, într-un târziu, văzând-o că stă acolo, mută şi de piatră, cu ochii mari şi îngroziţi la el, i-a spus încet şi liniştit, ca omul de când lumea la casa lui:

— Vezi-ţi de mâncare…

Dar femeia nu se mişca… Manlache, înjunghiat de vorbe turburi, a răsucit în creier o întrebare de demult rămasă. A vrut să spuie un cuvânt şi n-a putut. Apoi a scos ţoşca de bani şi i-a întins-o:

— Nişte bani…

Anica n-a luat banii, ci a strâns din umeri, îngăimând ameţită:

— Păi… acum…

Manlache a înţeles.

S-a sculat încet, i-a pus banii în mână, şoptind:

— Ţine-i tu… ai casă…

Şi a pornit spre poartă, fără sa mai deie bună ziua.

În uliţă, a văzut un om pricăjit şi mititel ducând doi cai de căpăstru. S-a oprit, uitându-se după dânsul, şi l-a zărit dând poarta la o parte.

Dar omul, când s-a întors să închidă poarta în urma cailor, a băgat de seamă că străinul cel voinic caută după dânsul. A trecut capul peste gard:

— Ce vrei ’mneata?

Manolache a dat din umeri şi a întrebat într-o doară:

— Nu ştii unde-i casa lui Manlache Pleşa?

— Aici a fost!

Şi din glasul lui, Manlache şi-a dat seama întâia oară în viaţă, că numele morţilor sună altfel dedt numele celor vii.

Domnul şef de post, cu toată râvna lui, n-a putut să găsească nici găinarii, nici găinile lui conu Leon. În schimb, a găsit penele păsărilor la o margine de porumbişte, mai la deal de săivane. Crăcana de alături şi arsura urmei de vatră dovedeau cu prisosinţă soarta angăriilor de la conac. Soarta celor luate în trecut şi soarta celor neluate încă. Deoarece, în noaptea următoare, iar au lipsit câteva păsări, cu toată străşnicia de pază a lui Pintilie bouarul, locţiitor provizor de strajă.

Pentru care lucru, dimineaţa a fost hărmălaie mare în curte şi multe palme a împărţit furia arendaşului, ca să potolească lacrimile şi mai multe ale cucoanei dumisale. Numai că, nici lacrimile, nici palmele nu puteau să puie la loc păsările furate, după cum nici nu puteau să facă o pază mai bună.

Ciudos peste măsură, conu Leon luase o hotărâre neobişnuită. Îşi pusese în cap să facă singur de strajă câteva nopţi, până s-o indura vechilul să născocească un om vrednic pentru o slujbă aşa de grea. Şi încruntat nevoie mare – căci era crâncen la gândul lui şi ar fi tras cu puşca fără milă – arendaşul bătea scândurile ceardacului cu nişte

călcâie mai zgomotoase ca oricând.

În asemenea împrejurări, e lesne de înţeles că mare bucurie nu avea să-l aştepte pe Manlache Pleşa, care urca, greoi şi pe îndelete, cărăruia de la poarta cea mare a conacului.

Conu Leon nu i-a dat nici timp să răsufle:

— Ce vrei dumneata?

Dar Manlache n-avea nici ochi, nici minte limpede să vadă că arendaşul e supărat. De aceea n-a înţeles că venirea lui nu-i făcea nici un fel de plăcere boierului şi i-a răspuns, de-a dreptul, ca un om care se dă cu mâinile legate:

— Am auzit, din oameni, că umblaţi după o strajă…

Leon strânse repede dintr-un ochi:

— Ei şi?

— M-aş tocmi eu, dacă…

Arendaşul a încremenit văzând atâta obrăznicie. Că numai obrăznicie putea să se cheme îndrăzneala unui ocnaş care cere să fie tocmit strajă de noapte. Dar ar fi fost bun de legat dacă ar fi primit în ogradă un om primejdios ca ăsta, ştiindu-l bine cine este şi de unde vine.

Conu Leon măsura făptura uriaşă a lui Manlache, pieptul lui cât doi saci de grâu puşi alături, mâinile grele, mari, negre şi noduroase, ca nişte rădăcini ciuntite de copaci – şi mai ales capul acela pătrat, pământiu, cu ochi fioroşi licărind în fundul cearcănelor de sub sprâncene groase – şi îl apuca groaza. Iar când s-a mai gândit ce-ar putea să spuie Tasica de asemenea strajă… şi-a luat inima în dinţi şi i-a răspuns lui Manlache fără înconjur:

— Vezi dumneata… eu am tocmit un om cinstit şi vrednic… aşa că…

Dar coana Tasica, venind din livadă, a trecut pe lângă Manlache şi-a dat să urce scările. Uimită de namila asta de rumân, a rămas pe loc, măsurându-l de sus până jos, apoi a pufnit în râs:

— Doamne Dumnezeule! Dar câte femei te-au făcut pe dumneata, de ai crescut atâta?…

Zburdălnicia ei a spulberat pe loc toată negura dintre dânşiî.

În inima lui Manlache s-a furişat o dâră de soare şi i-a răspuns cu zâmbet liniştit:

— Eu chitesc că tot una singură… dar am auzit c-ar fi fost o vreme de belşug pe timpul cela… şi a plouat multişor!…

Tasica a râs.

— Şi ce vrea dumnealui? l-a întrebat pe conu Leon. Când a aflat, a bătut din palme:

— Ei, bravo! Aşa paznic înţeleg şi eu. Tocmeşte-l cu ochii închişi…

Speriat, Leon a luat-o deoparte şi i-a şoptit:

— A făcut zece ani ocnă…

— Săracul!… Şi de ce?

— A omorât un om!

La asemenea vorbă gândurile coanei Tasica s-au clătinat ca sub volbură de furtună. Nu-i venea să creadă:

— Dumneata ai fost la ocnă?

— Da, coană!

Femeia l-a privit cu ochi deschişi, apoi a strâmbat gura, aproape oftând:

— Păcat!

Şi n-a mai zis nimeni nimic, pentru că nu mai era nevoie.

Manlache, care nu se aştepta la atacul acesta, a încreţit puţintel pleoapele, ca sub o lovitură. Femeiuşcă asta, mică numai de o palmă de-a lui, izbutise să-l umilească şoptind o singură vorbă. N-a avut răspuns şi-a îngânat:

— Adevărat, cucoană, păcat, cum aţi zis! Şi de bună samă, îi păcat mai mare decât credeam eu… dacă nu-i destul că l-am plătit cu zece ani de ocnă…

Răsucită pe loc de răspunsul şi de tonul umilit, Tasica a îngăimat:

— … Înţeleg bine… dar oricum!… Nouă ne trebuie un om care să ne prezinte încredere… Pe dumneata nu te ştim… Şi… ceea ce s-a întâmplat… pricepi…

Acum însă Manlache a simţit îmblânzirea glasului şi a cutezat în toată voia să-i răspundă. Vorbea cuminte, dar vorbea judecat şi hotârât:

— Păi, cucoană, dacă aş fi gardian la ’mneavoastră şi ar sări un hoţ, nu trebuie să trag?… Şi dacă-l omor, se cheamă că-s ucigaş?

— Bine, bine, asta-i altceva, s-a amestecat Leon. Manlache a oftat.

— Apăi, boierule, dacă aş sta eu să-ţi spun dumitale… Nu-i nimeni bucuros să omoare, credeţi la spusa mea… Că la mine, ori tai un pui, ori un om, tot aşa-i de greu… Dar aşa a fost întâmplarea.

Tonul lui avea ceva straniu de adânc. Uriaşul acesta, fioros prin înfăţişarea lui şi mai fioros încă prin fărădelegea lui, avea îndulciri de glas şi tonuri înmuiate, care izvorau, parcă, dintr-un om străin de el însuşi.

Leon şi Tasica s-au privit, cerându-şi unul altuia o încurajare. Le-a dat-o Manlache singur:

— Văd cu că staţi în cumpănă… Apăi mă duc, cucoane. Şi dacă îţi avea nevoie de mine, răpeziţi pe careva la Griviţa; eu acolo o reazim. Are să mă ţină crâşmarul – măcar că i-am spart sticlăria de pe tejghea. Da acu, i-a trecut supărarea şi ne-am împrietenit…

Pe seară, vechilul aducea pe Manlache, tocmit paznic mai ales după stăruinţa coanei Tasica.

Când i-a întins conu Leon puşca trebuitoare slujbei lui, Manlache a dat din cap:

— Nu-i nevoie, coane. Numai dă ’mneata zvoană că m-ai tocmit pe mine, şi altă puşcă nu mai trebuie…

Oricât de frumos ar fi fost răspunsul în sine, conu Leon l-a gustat mai puţin decât a gustat plăcerea să ştie că în mâna lui Manlache nu se află o armă primejdioasă.

Şi ce e drept e drept. Tocmirea ocnaşului a stârnit o vâlvă nemaipomenită. Dar vâlva a rămas numai dincolo de gardurile conacului. Între ele s-a întins o linişte neturburată… Cum a spus aşa de adevărat moş Gavrilă Bouroş:

— Eh, aşa, dom’le!… Acu pot să mă hodinesc şi eu în linişte cu bună pace!…

Conu Leon nu putea să doarmă. Se vânzolea în pat, neliniştit, ca într-o mare cumpănă, şi-i era necaz văzând somnul de copil plăpând al Tasicăi lui.

Ai fi zis că nu doarme de teamă, dacă n-ai fi ştiut că arendaşul nu era nici fricos şi nici nu s-ar fi dat înapoi să ochească bine, cu oricare din cele trei puşti ghintuite care atârnau în peretele din partea sănduliei dumisale. Dar turburarea lui conu Leon venea numai din neîncredere. El nu se putea obişnui cu gândul că, tot lungul nopţilor, îi bate în fereastră pasul greu al unui ucigaş. Căci dacă ai fi dejghiocat lucrurile după cum e şartul lor, ai fi înţeles că în arendaş icoana lui Manlache Pleşa ducea în spate un mort – întocmai ca în tablourile ieftine de prin iarmaroace, unde se arată cum vedenia mortului se ţine mereu de făptura celui care i-a luat viaţa. Şi oricât de tare om ai fi, năluca unui mort te înspăimântă, fiindcă pe-aceea n-o poţi alunga ca pumnii, nici n-o poţi nărui cu puştile ghintuite, ca pe un boţ de carne omenească. Pentru acest cuvânt, conu Leon nu-şi găsea liniştea întreagă şi somnul bun decât târziu, la izvorirtul zilei, când auzea scârţâind roata ciuturii de la fântână şi limpezea, clipocind în teică, apa zdrumicată pe mâna şi pe faţa lui Manlache. Ştia atunci că paznicul se spală, că înviază ograda toată în treburile ei mărunte de fiecare zi şi că stafiile trebuie să fugă în cotloanele lor de umbră şi de durere.

După aceea, se lăsa moale, frânt de ochi deschişi, în dulcea căldură a saltelei de lână şi adormea trudit şi oftând, ca un prunc bătut fără vină.

Drept este că vreo câteva zile după tocmirea lui Pleşa, nici Tasica

nu-şi aflase hodină. De multe ori o înjunghiase gândul să spuie că-i pare rău de stăruinţa cu care a înfrânt pornirea lui Leon şi l-a hotărât să tocmească pe Manlache. Dar dăinuia într-însa un bob mărunt de încăpăţânare şi nu-şi îngăduia să arate pe faţă temerile şi slăbiciunile ei. La urma urmei, învăţase şi dumneaei să mânuiască puşca, să tragă la ţintă cu revolverul şi să umble bărbăteşte pe şaua cailor iuţi. Şi-apoi ce putea să primejduiască viaţa lor, când Manlache n-avea în mână nicio creangă de cireş?

Săcurea? A, da! Ar fi fost o primejdie. Numai că Tasica ştia să adune, cu o nesimţită şi dulce viclenie, toate topoarele şi toate săcurile din conac, ca să le încuie, în fiecare seară, în cămara de sub scara podului, unde nu le dibăcise nimeni. Dc altfel, n-ar fi avut nevoie nici măcar de asemenea grijă. Manlache a simţit de la început cui datoreşte tocmirea în slujba de paznic şi nu s-a ferit să-şi răsplătească stăpâna, cu tot ce putea să-i deie un om ca el unei femei ca dânsa.

Peste inima lui de uriaş oropsit de Dumnezeu, mânuţa ei lunecase a aromire bună şi mângâietoare. Purces din hăul de rele şi de păcătoşenie de unde scăpase, lovit, îngenuncheat pentru totdeauna, cum i se părea că este, Tasica îi fluturase totuşi înainte, ca o aripă de porumbel, în semn de iertare şi de împăcare cu viaţa. Iar Manlache ştia să fie recunoscător şi credincios fără măsură faţă de fărâmiţa aceea de carne albă şi de voie bună, care nu atârna, toată la un loc, cât ar fi atârnat numai labele lui uriaşe, bătătorite pe târnăcopul salinelor din Târgul Ocnei.

Din pricina asta gheaţa se rupse repede.

Chiar a doua noapte după venirea lui Manlache, cam pe la a doua cântare a cocoşilor, câinii au început să latre îndârjiţi. Alergau dintr-o parte în alta a curţii, săreau peste gărdudeţul ogrăzii în livadă, se întorceau spre săivane şi se dădeau, toţi odată, de parcă i-ar fi stârnit o mare primejdie.

În conul Leon inima s-a strâns uşurel. A ridicat urechea dreaptă de pe pernă, ca să audă mai bine, şi a ascultat, în plesnetul scurt al unui dulap, care a pocnit uscat şi sec, i s-a părut că desprinde ceva mai mult decât era. Aştepta zgomotul unui pas, ori al unei clanţe. Totuşi zgomotul întârzia să vie şi în încordarea ascuţită, rourată de sudoare rece, inima îi clănţănea surd şi tare, ca un pumn izbit pe dinăuntrul pieptului. De teamă să nu-şi sperie nevasta, s-a dat din pat, încet, numai pe jumătate, ca să-şi ia puşca din cui.

Dar în clipa aceea, coana Tasica i-a înfipt groaznic mâna în braţ:

— Ce-i?

Era spăimântată şi gâfâia. El s-a speriat mai tare şi a făcut:

— Sssst!… Apoi a luat puşca şi cu degetul pe cucoaşe, gata să le ridice, aştepta. Câinii au mai trecut o dată, învălmăşindu-se pe sub

fereastră şi s-au depărtat către imaş.

Dar în liniştea de după ei, nu s-a mai dejghiocat nimic. Doar greieraşul casei, care-şi picura nesomnul dintr-un colţ de grindă.

— Ai auzit ceva? a întrebat mai apoi, în şoaptă, coana Tasica.

Lui Leon i-a fost ruşine să mărturisească… A minţit:

— Parcă… Decât, Tasica fusese trează. Minciuna, ori năzărirea lui Leon i-a închis gura în stinghereală şi neplăcere. A mai stat o clipă, ciulind urechile la hăuleala depărtată a câinilor şi, cum nu se mai lămurea nimic nicăieri, a lovit drept, ca săgeata, prin bănuiala ei şi bănuiala lui, înşirindu-le pe-o singură aţă:

— Manlache unde-o fi?

Bărbatul a strâns ochii la numele plin de umbre rele, care i se rostogolise două nopţi şi două zile în cap, ca un cuţit cu multe tăişuri şi a dat din umeri:

— Nu ştiu!

Dar în ghemuleţul de carne trandafirie a femeii s-a răsucit o pornire de glumă răutăcioasă. Avea poftă să pedepsească şi să dea o învăţătură bărbatului fricos. Cel puţin, adâncul ei nelămurit şi femeiesc într-acolo o împingea, oricât temei ar fi avut să se teamă şi ea singură de ocnaşul care-i păzea.

A deschis fereastra brusc şi brusc s-a răsfrânt în afară, căutând o umbră presupusă. Cochetă, fără să-şi dea seama, îşi astupase umerii micuţi în mâinile cu degete răşchirate, ca o ţesătură rară, acoperindu-şi deschiderea sânilor cu braţele protivnic petrecute.

Numai că şi în dreapta şi în stânga, peretele casei licărea curat şi vineţiu în noaptea proaspătă, care luneca pe geam şi pe trupul cald.

În curte nu se mişca nimic de la locul lui. Doar câinii se luptau înainte cu ceva nevăzut şi duşmănos.

— Manlache! Glasul i-a sunat încet, ca o rugăminte plăpândă.

„Dar dacă n-o fi vrând să răspundă?“ s-a întrebat, cu inima strânsă, Leon.

În aceeaşi clipă, însă, ca şi când lui i-ar fi răspuns, un glas venit de foarte departe a răzbătut limpede şi liniştit:

— Cine mă cheamă?

— Eu! Cucoana! l-a lămurit Tasica, cu inima tare şi a tras din întunerec capotul să se acopere cu el. Apoi a şoptit cu trufie uşoară, dar prea puţin ascunsă:

— Trebuie să fie la pârleazul imaşului şi totuşi a auzit… Bună ureche are!

Într-un târziu, din bezna nucilor, s-a desprins o nămetanie nelumească. Părea de cinci ori mai mare ca Manlache cel de toată ziua. Văzându-l, Tasica şi-a simţit răcoare în piele – dar nu putea să spuie că nu i-a plăcut. S-a făcut de două ori mai mică, ghemuită acolo, pe pervazul ferestrei, ca un punctişor alb, şi a aşteptat.

Deodată, paznicul a stat pe loc. Câinii porniseră iar, mai nebuni ca înainte.

— De ce bat aşa câinii, Manlache?

— Ia nişte bezmeteci, coană, i-a răspuns paznicul, fără grabă. Se pomenesc tot cu săracu Gavrilă…

Liniştea din Manlache a trecut ca o apă caldă în trupuşorul înfiorat, care se agăţase de fereastră. Şi fiindcă Tasicăi i-a fost ruşine să spuie adevărul, a minţit dulce şi ea:

— Ne-au stricat somnul…

Dar ocnaşul, traducând rustic, în limba lui, întâmplarea asta, care-l supăra, a liniştit-o domol:

— Să nu vă fie frică… Până s-or deprinde şi ei cu mine… Că mie nu-mi face trebuinţă haita să latre la lună. Să aibă colţi buni ca să ţie muşteriul… Dacă dă cu gura, îl alungă ori îl vesteste, aşa că nu-i mare scofală. Vine al'dată… Da de-l văd eu, nu mai vine cât îi hăul, că îl vede cel-de-sus…

Era măreţ şi era înfiorător. Coana Tasica se uita la el de parcă n-ar fi fost nicicând conu Leon în spatele ei. De altfel, punându-şi puşca în cui, arendaşul şi-a lăsat nevasta să vorbească singură cu Manlache, pentru că s-a simţit de la început de prisos şi-a fost amărât-amărât ca de o mare nedreptate.

Câinii, stârniţi din nou de cine ştie ce arătare, se apropiau iarăşi în goană, unii peste alţii. Au dat să treacă furtună, lătrând nebuneşte.

Supărată la ureche în atâta potop de larmă, Tasica a dat din cap:

— Iar?

Atunci, s-a întâmplat un lucru care a plesnit noaptea în două, ca pe-un geam de sticlă. Manlache s-a proptit în picioarele lui grele şi dintr-un piept ce nu-şi găsise niciodată toată întrebuinţarea, a întâmpinat haita tunând:

— Ei, ho!

Coana Tasica a auzit geamurile zbârnâind, şi atâta tot. Câinii au încremenit pe loc, de parcă le-ar fi tăiat goana un cuţit şi au tăcut până la unul. Apoi s-au împrăştiat, furişându-se umiliţi şi mici, cu biata lor coada războinică, sumeasă de nevoie, între vine.

Manlache s-a uitat după ei până s-au topit în văgăuni de negura şi a încheiat, ca o făgăduială:

— Apăi… nu merge aşa, frăţânilor!

Coana Tasica a stat multă vreme cu ochii în tavan. Deodată şi-a tras plapoma până la gât. Acolo sus, pe negura de var, se desluşise, mare şi ca din altă lume, umbra neagră a unui trup uriaş.

Într-un târziu, când privirea începuse să i se înceţoşeze şi îi încropise sângele în lăsarea dulce a somnului, câinii s-au stârnit iar, vijelioşi, în bătaie.

Fără să vrea, ca într-un îndemn care răsfrângea ecouri încuibate într-însa, a şoptit în minte:

„Ei, ho!… Apoi nu merge aşa, frăţânilor…"

Şi n-a mai înţeles nimic. Strigase ea? Strigase el, departe, şi îl auzise? Ori strigaseră amândoi deodată?

Dar în liniştea adusă de potolirea lătratului, coana Tasica d-a auzit limpede pe Manlache, mustrând câinii cu înţelepciune:

— Bine, mă odrasle a lu* Gavrilă… Mult o să sculaţi omu din somnu lui?… Eeee!… Apăi… iaca aiasta nu merge, frăţânilor! Că omu roboteşte ziulica toată, şi nu-i haită ca voi, să sforăie unde-l prinde sommu!… Înţelesu-m-aţi?…

Mai departe, coana Tasica n-a mai auzit. N-a mai auzit, cum n-a mai auzit nici câinii în noaptea aceea, şi cum nu i-a mai auzit niciodată.

Dar întâmplările astea au trecut pe lângă conu Leon fără să lase nicio urmă. El nu era femeie cu gând uşuratec, să-l mişte şi să-i moaie inima un fleac de nimic, atâta vreme cât şedea alături înţelegerea lui de om în toată firea, care-i spunea limpede primejdia şi greul. Nu era numai teama de negura pe care o bănuia în mintea şi în inima lui Manlache. Aceea avea oarecare leac, iar conu Leon nu numai că-şi ungea puştile cele vechi, cu regularitate de ceasornic, dar îşi mai cumpărase şi una automată, comandată de-a dreptul de la Zissman din Bucureşti, care, şi el, o adusese înadins pentru arendaş de la fabrica „Browning", din Liege-ul Belgiei.

Dovedise pe urmă lui Manlache – şi-i dovedea mereu – şi că-i ţintaş ca nimeni altul, de trânteşte uşor rândunica în zbor. Dibăcia lucrului îl minunase mult pe paznic şi l-ar fi minunat şi mai mult încă, dacă agerimea ochiului şi netremurarea mâinii s-ar fi arătat pe-o scândară moartă şi nu pe-o biată păsărică fără prihană.

Iar dacă ar fi ştiut unde ţinteşte cu adevărat conu Leon, ucigând atâtea suflete fără vină, pândarul ar fi sângerat în inima lui. Căci Manlache, din tot prăpădul celor zece ani de ocnă, nu se alesese decât cu o vorbă. Dar vorba aceea, pe care o spunea de zece ori pe zi un ocnaş bătrân, osândit pe viaţă şi ajuns pe jumătate nebun, i se înfipsese uriaşului în creier ca o pecete de foc. De bună seamă, ea nu lămurea numai viaţa păcătoasă a moşneagului, ci multe alte vieţi şi pe-a lui Manlache totodată.

— Dumnezeu m-a osândit, fârtate, nu omul făcut de Dumnezeu. M-a osândit să mor, ori să las alte suflete să moară din pricina mea – va să zică tot omor făcut de mine. Şi n-am putut să ţin la nimic pe lume, fără să nu omor suflare neîntinată…

În zguduitoarea tragedie a ocnaşului nebun, care socotea omor nu numai tăierea unoi găini, ci şi scurtarea unui copac, Manlache îşi

văzuse lămurită însăşi soarta lui. Lămurită şi scrisă dc la capăt. I se părea acum că toţi morţii pe care i-a sămănat lângă viaţă sunt împlinirea unei osânde neştiute de el până în ziua când a ridicat săcurea cu mâna lui, să despice o ţeastă de om, ca pe un butuc de lemn.

Şi, înspăimântat de iluminarea nebună a moşneagului înlănţuit în cătuşe, vedea întinzindu-se şi peste toate zilele lui amarnica prorocire sângeroasă. Îl îngrozea şi a dat în lături, cutremurat până în măduvă.

Atunci s-a năpustit în credinţă ca un scos din minţi şi s-a agăţat de pulpana lui Dumnezeu. Omul acesta uriaş, care nu se temea de nimeni şi de nimic, se temea de veninul osândei din el însuşi.

De aceea, într-o zi, s-a dus la duhovnicul ocnelor şi s-a mărturisit cu amară scrâşnire de dinţi. Bătrânul, cu barbă colilie şi ochi de oţel rece, l-a tras în faţa icoanei cu preacurata. Acolo l-a trântit în genunchi pe lespedea îngheţată şi, într-un amestec surd de blesteme înspăimântătoare şi de slavă lui Dumnezeu, l-a ferecat în juruirea cea mare. Manlache, scuturat ca de frigul gheenei, a înţeles că mâna lui nu mai trebuie să poarte, în veci de veci, unealtă de omor. Jurământul a fost neîndurat, ca para de foc a unei afurisenii din Scriptură:

„Ca fierul, încremenite să-mi rămâie degetele; ca uscăciunea lemnului, carnea de pe ale… Ochiul care o pândi văz de omor să îngheţe ca sticla şi ca sticla pe ger, în cioburi să se sfarme…”

Ghemuit pc lespezi, sub patrafir, nu mai era uriaşul pietros şi cu vinele bătute în clocot de sânge. Ia, acolo, o biată zdreanţă cutremurată de afurisenia aceea de iad, care hăuia în bolţile bisericii goale, asemeni unor clopote de dincolo dc lume, aducând în ele osânda şi profeţia văzduhului fără capăt.

Blestemul acesta îşi prelungise până azi tăria în urechea lui Manlache… Şi avea să şi-o prelungească multa vreme încă.

Dar bătrânul duhovnic, în nemila jurământului său, n-a ştiut că, închizind o cale, deschide alta alături. De aceea, frica de unealtă ucigătoare avea să bântuie, ca frigurile, întreaga viaţă a bietului spovedit. Îi păştea zilele şi fiece mişcare, amintindu-i fără preget de osânda lui.

Şi nici nu se putea altfel. Ce lucru n-ar fi ajuns ucigător în mâna de piatră a lui Manlache, când însăşi mâna putea să fie mai ucigătoare decât o armă de omor?

Dar toate întrebările şi gândurile astea erau în el răvăşite şi pufoase. Aburi dc îndoială şi de turbur răsăreau uneori în unghere de inimă, însă treceau repede, într-o potolire pe care o ajutase deocamdată orânduirea vieţii. Şi orânduirea asta se arăta prielnică. Rupsese orice legătură cu lumea de toate zilele, de când îl adusese întâmplarea să fie paznic de coapte. Şi aşa, singur treaz, în hăul nopţilor, doar cu răsufletul câinilor lângă dânsul, Manlache

binecuvânta pe Dumnezeu că i-a scos în cale cucoana asta mică şi albă, care s-a îndurat de el.

Iar în mintea lui simpla şi adânc credincioasă, o vedea, ca pe pozele calendarelor de iarmaroace, asemeni porumbelului alb care pogoară de sus în semn de înţelegere şi iertare…

Numai că Leon nu înţelegea nimic din toate astea. Pentru el, de la început, teama a fost limpede. Pricepea că Maolache, oricât n-ar fi o primejdie pentru viaţa celorlalţi, este în orice caz o primejdie definitivă şi permanentă pentru autoritatea de stăpân. O dată tocmit în slujbă, nu mai putea să-l deie nimeni afară. Cel puţin conu Leon se înspăiminta gândindu-se la clipa când ar fi nevoit să-l scoată din curte – lucru prea obişnuit cu slugile şi argaţii unui conac.

Fiecare zi nu făcea decât să crească rădăcini noi lui Manlache, în ograda asta, unde nu-l dorea decât stăpâna lui. Şi astfel, în clipa când Leon a înţeles că singura cale prin care poate fi condus paznicul e numai coana Tasica, s-a aşezat între cei doi soţi o pâclă grea, în care cine ar fi vrut să desluşească ar fi găsit mult din ceea ce oamenii numesc gelozie. Arendaşul nu şi-ar fi mărturisit-o nici lui însuşi – aşa de ruşinos lucru i se părea – dar micile încolţiri dintre cei doi soţi pomeneau prea des despre existenţa lui Manlache, pentru ca dedesubtul lor să nu se simtă mijind, foarte neascunsă, marea dorinţă a bărbatului să vadă venind o întâmplare ticăloasă, care nu numai să-l depărteze pe paznic de curte, dar totodată să-l ruineze de pe soclul neobişnuit unde îl suise duioşia ciudată a coanei Tasica.

Spre fericirea tuturor, femeia n-a înţeles cum stau lucrurile. Era prea curată şi prea senină în cugetul ei, ca să descoasă în pornirea neprietenoasă a lui Leon altceva decât o grijă firească de stăpân cu răspundere. De aceea nu s-a mirat de loc, în nici una din întâmplările multe care aveau să mai vie, văzând că bărbatul ei suceşte lucrurile totdeauna în aşa chip, încât lăsa pe Manlache descoperit spre o nouă vină.

Iată, de pildă, întâmplarea cu găinile.

Manlache auzise, de prin argaţii, de cele petrecute la curte când era paznic moş Gavrilă Bouroş. Ba, înţelesese foarte bine că angăriile fuseseră mâncate, după rânduiala unei mese bine gătite, pe un răzor de păpuşoi. Înţelesese şi nu-i păsa.

Dar într-o zi, a auzit-o pe coana Tasica plângându-se de lipsa găinilor ei, care erau de rasă deosebită, aşa cum se cuvenea, de altfel, unei gospodării model. Şi înfăţişarea lucrurilor s-a schimbat. Atunci Manlache şi-a lăsat ceasurile lui de somn şi, cerându-şi îngăduinţa cuvenită de la stăpână, a plecat încotrova şi nu s-a mai întors până la ceasul slujbei, o dată cu seara.

Peste câteva zile, dimineaţa, Manlache a aşteptat-o pe coana Tasica la ieşirea din casă şi a poftit-o în livadă. Acolo, ciuguleau din iarba rourată vreo zece găini moţate, grase şi frumoase, cum nu avusese conacul niciodată.

— Ce-i cu astea?

— Le-a adus muşteriul în schimb.

Cucoana nu avea cum să priceapă minunea, dar lucrurile se petrecuseră mai simplu decât s-ar fi părut. În ziua când îşi ceruse voie, Manlache se dusese la Călmăţui, în Griviţa, şi în Cudalbi.

Faima lui de om care omorâse, cei zece ani de ocnă şi pumnii aceia grei ca barosul lui Cioplea, potcovarul, îi dădeau o autoritate care trăgea oamenii la o parte din cale şi ridica singură căciulile din cap. Manlache ştia, înţelegea şi voia să-şi folosească păcatele.

De fiecare dată când întâlnea un flăcăiandru, îl oprea:

— Mă ţâcă, să spui celora care au furat găinile de la curtea lui conu Leon să aducă altele în loc. Eu le dau răgaz şi aştept până duminică. Dacă aduc găinile, închid ochii – că isprava a fost făcută înainte de tocmeala cu mine – dar altminteri, luni îi leg fedeleş şi-i pun să clocească ouă pe cuib. Că le-am dat de urmă, înţelegi tu? Şi nu-i iert!

……..

… Peste două zile, umbre furişate hoţeşte sub garduri au zvârlit în curte găinile frumoase din livadă.

……..

Coana Tasica, nebucurându-se decât de folosul ei, era în nouri de fericire şi încântare. Dar conu Leon, mai hapsânit ca oricând, a pus punctul pe i:

— Asemenea găini de rasă nu pot să fie decât furate. Iar mâine-poimâine, te pomeneşti că află păgubaşul şi ne facem de râsul lumii…

De aceea arendaşul a înhămat numaidecât caii la bihuncă şi s-a dus de-a dreptul da Iveşti, să spuie lui Sion, subprefectul, toată păţania şi să-i ceară limpezirea. Pasămite limpezirea o vedea în chip de jandarmi ridicându-l pe străjăr.

Dar ancheta făcută în toată plasa şi prin comunile de jur împrejur n-a dat niciun fel de roade. Toate găinile erau la locurile lor. Doar într-un târziu, madam Clara, nevasta lui Ferenţ, caretaşul din Lieşti, a spus că a vândut, pe bani buni, zece găini de rasă la nişte flăcăi pe care nu-i cunoaşte.

Numai că administratorul a uitat să spuie Tasicăi descoperirea asta şi în ceardacul conacului chestia găinilor s-a încheiat astfel:

— Nu s-a găsit *deocamdată* de unde au fost furate… dar… La care coana Tasica a pus punct cu aceste vorbe fără minte:

— Dar puţin îmi pasă, de vreme ce am găini la loc, şi bravo lui

Manlache pentru ce-a făcut!…

Un grăunte de om, cu năsucul mucos şi pălăria pleoştită peste laţele bălai din cap, ducea vaca la păscut pe drumul mare, îndemnând-o cu o jardie lungă cât toate zilele. Cânta, cât îl ţinea gura, colinda uitată în gâtişorul lui, de la Crăciunul trecut:

„După dealul cela mare
Velerim și Veler Doamne
Răsărit-a mândrul soare
Velerim și Veler Doamne
Dară soare nu era
Velerim și Veler Doamne
Ci lăcaș de mânăstire
Velerim și Veler Doamne
Cu pereți de alămâie
Velerim și Veler Doamne
Și cu poartă de tămâie
Velerim și Veler Doamne”

Manlache a stat pe loc. Îi vedea numai picioruşele goale şi cenuşii printre picioarele vacii, iar cum se zbăteau în colbul albicios, o dată cu legănarea ugerului, păreau nişte sfârcuri mai lungi, unse cu baligă, de teama viţelului. În clipa aceea, faţa aspra şi întunecată a fostului ocnaş s-a luminat într-un zâmbet bun şi trist

Vaca s-a dat la o parte dinaintea malului care-i răsărise în drum, pe când copilul, pomenit ochi în ochi cu uriaşul acesta, a încremenit cu gâtul răsucit, privind, pe sub poala pălăriei blegi, gura întinsă în

zâmbet şi ochii care clipeau ciudat lângă sprâncenele negre şi grele. Mai încolo, vaca, rămasă stăpână pe vrerea ei, s-a oprit să smulgă o gură de ovăz de pe hatul drumului.

— Cântă înainte, măi moşule!

Dar potca a dat din cap:

— Mţ!

— Nu mai ştii?

— Ba…

— Apăi…?

— Iac-aşă!…

— Şi dacă ţi-oi da un gologan să cumperi roşcove, cânţi?

Copilul a vrut să-i dovedească acum că nu-i aşa de mic să se lese păcălit şi-a făcut, în râs:

— Hă-hă!

Manlache a tras din brâu batista în care-şi ţinea înnodaţi câţiva gologani şi a scos unul. Copilul a rămas cu ochii la rotiţa lucitoare.

— Iaca banul. Dar cânţi?

— Îhî.

— Brava! Ia stai cu colea jos şi zi!…

Şi Manlache, aşezat pe malul şanţului, a luat ţâncul între genunchi şi nu şi-a mai clintit ochii de la gura lui:

„… După dealul cela mare,
Velerim și Veler Doamne…”

Ce gânduri şiruiau în mintea pazniculuі, nici el singur nu ştia. Icoane frânte, fără legătura, se abateau o clipă din noapte şi iar plecau…

„Răsărit-a mândrul soare,
Velerim și Veler Doamne…"

Se vedea copil, colindând aşa, într-o noapte de ajun…

„… Dară soare nu era,
Velerim și Veler Doamne…
Ci lăcaș de mânăstire de,
Velerim și Veler Doamne…"

O vedea pe maică-sa, femeie tânără, voinică, cu gura numai râs…

„…Cu pereţi de alămâie,
Velerim și Veler Doamne…"

Şi o vedea moartă, fulgerată de-o boală care nu iertase pe nimeni…

„… Şi cu poarta de tămâie,
Velerim și Veler Doamne…"

Apoi se vedea singur, crescând în vecini, ca o bălărie… Tatăl lui beat… Pe urmă, flăcău… oştirea aspră… însurat… şi dorul nebun să aibă un copil dintr-o femeie stearpă…

„Velerim și Veler Doamne…"

Copilul cânta înainte, uitându-se la gologan. Îl strângea şi-l răsucea între degetele lui, care descoperiseră toate noroaiele din lume în dimineaţa asta uscată şi plină de soare.

Iar Manlache se uita înainte, nemişcat, la guriţa aceea fragedă, care pâlpâia şi tremura în cântec şi în viaţă nouă.

— Gata!

Manlache a tresărit.

— Gata?

Şi i-a părut rău.

— Dar a cui eşti tu, mă ţicuşor?

— A lu' nea Petrică!

—?

— Nea Petrică a Văduvei…

— Aha! Brava! Dar tu ce-ai face dacă m-aş duce la tat'to şi i-aş zice: „Ia, mă Petrică, vinde-mi mie pe Nicuşor…"

— Mie-mi zâci Vasâli…

— Aşaaa? Vasâli?… Bun!… Ei, ce ai zice Vasâli? Ai vrea?

Copilul s-a uitat stingherit la bănuţ și a dat greu din cap.

— Păi de ce să nu vrei, mă, că eu am parale şi-am să-ţi cumpăr ciuboţele şi roşcove… şi te dau la şcoală…

— Mţ… şi a încercat să se desfacă din mâna lui Manlache…

— De ce nu vrei, măi Vasâli?

— Nu vreau… Apoi deodată, simţind mâinile mari ale paznicului că i se încleştează pe braţe, a început să se zbată. Dă-mi drumul…

— Ei, nu-ţi dau drumul!…

Copilului i-a prins guriţa tremur.

— Dă drumul! Şi, speriat, i-au ieşit lacrimi în ochi.

Manlache i-a dat drumul, iar plodul a luat-o la goană.

De departe, gâfâind de groază şi de fugă, i-a strigat răzbunător, ştergându-şi năsucul pe poala mânecii:

— Păi? Cum nu?… Parcă eu nu ştiu că 'mneata eşti nea Manlache, care a fost la sare?… Apoi a pierit ca o şopârlă în popuşoaie, lăsându-şi vaca de izbelişte, în ovăzul proaspăt al hatului.

Manlache a rămas o clipă nemişcat, cu ochii după el. Apoi, a răsuflat adânc şi a intrat pe jitărie.

Acasă la Ţigău era pustiu. De bună seamă că oamenii erau ieşiţi la praşilă cu toată casa – aşa cum e obiceiul. De aceea ocnaşul îşi pierduse nădejdea să mai poată vorbi cu cineva. Intrase în ogradă şi căuta. Nimeni. Doar târziu, după ce-a dat câţiva dupaci în uşă, a auzit un glas şi un cheunat de câine.

Îmbujorată de alergătură, fata lui Ţigău a deschis poarta livezii, ferind căţeaua să nu-i scape pe lângă fustă.

— Ziua bună, Rusando!

— Mulţămim ’tale, nea Manlache! Pe tata îl cauţi?

— Pe el, mă fato. Decât pot să-ţi spui şi ţie care vânt m-aduce.

Fata l-a poftit pe prispă, după ce-a şters colbul cu o zdreanţă pe care a luat-o dintr-un cui.

— Ia hodineşte, nea Manlache!

Dar Rusanda era tulburată. Era voinică cât un munte şi ea, de nu-şi găsise flăcău pe samă zece sate împrejur. Şi cu toate astea, apropierea lui Manlache îi strecura în inimă un tremur neschimbat şi neplăcut. Mai ales acum, când erau singuri în ograda asta pustie, se simţea fără apărare şi fără vlagă. Ochii omului stăruiau pe trupul ei, înrăind vrăjmăşia pe care fata şi-o simţea în carne. S-a aşezat mai departe, după un pop al prispei, şi a aşteptat.

Dar Manlache era cu gândul dus departe. Poate că şi-l lăsase acolo, pe drum, în rarişteа aceea de popuşoi, pe unde se mistuise Vasâli, plodul lui Petrică a Văduvei. Şi, poate, mai departe încă, pe la căsuţa din Cudalbi, dacă nu cumva trecuse şi dincolo de gura Ocnei, ori de ziua judecăţii, ca să ajungă la puţinele zile neotrăvite, când îi era şi lui drag un suflet omenesc…

Căci Rusanda aducea, în tinereţea şi sănătatea ei, o mireasmă de demult şi de mult acoperită cu duhoarea grea de sare şi de afunduri negre de pământ.

Ai fi zis că Manlache se întorcea acum pentru o clipă, să ia viaţa de unde-i pierduse firul… S-o ia? Asta-i numai o vorbă. Căci altminteri ştia el bine că nu se poate. Nu s-a minţit niciodată în privinţa asta şi anii trecuţi, de-atunci până azi, nu i-a socotit ca pe un gol în rândul zilelor. El a trecut prin ei şi i-a trăit. Iar tortura lor uscată a veştejit în inima lui ceva ce ştie bine că nu mai înfloreşte.

Dar în clipa asta şi-a adus aminte şi găseşte că osânda lui are pe dedesubtul ei şi alte osândiri. Copilul de pe drum, fata voinică din faţa lui… şi câte altele încă?… Tot ce-a venit să spuie, şi tot ce-a spus Rusandei s-a fost răsplămădit în amarul gândurilor astea. Fata l-a ascultat, înfricată la început, apoi uimită, prinsă, sfărâmată, umilită.

— Am auzit că v-o fătat căţeaua… Şi o ştiu că-i de soi… V-aş ruga să-mi daţi şi mie un căţel, când or face ochi…

— Păi, la curte nu-s câini destui?…

— Sunt… Dar îs câinii curţii… Iaca, azi-dimineaţă, şedeam pe prispă şi mă uitam la ei… Buni, ce să zic?… Dar vezi tu, fato, îs câinii curţii… Aceia păzesc curtea. Se împrăştie ei în legea lor, care colo, care colo, că-s deştepţi. Şi aşa-s câinii, nu dorm la un loc. Îşi împart locul de pază. Aşa-i orânduiala lor câinească… Dar eu? Eu, iaca, staaau singur şi n-am cu cine schimba o vorbă, fato. Şi ce să spun? Am nevoie… Că tare mă mai năbuşă urâtu uneori. Şi degeaba-i omu în putere, dacă s-agaţă urâtu de gâtu lui!…

Ce-o fi avut în glas de s-a îndoit trupul Rusandei? Şi ce era dincolo de glas, de s-a pomenit fata cu ochii umeziţi? În câteva clipe, făcuse drumul lung, de la groază la milă, şi era buimăcită

— Spune-i tu lui tată-to asta şi roagă-l!…

Dar Rusanda a înţeles să ia altfel lucrurile:

— Ce mai?… Nu ţi-o da tata, îţi dau eu, dacă-i pe aceea. Că doar n-o să-i vândă pe gologani – bată-i pustia – măcar că or fi ei de soi… Că altminteri – drept îi că-s din copauca lui conu Iancu Gheorghiadi…

— Ştiu, Rusando… Da dacă o vrea plată, chiar plată dau…

— Vai de mine, nea Manlache… păi, suflete de oameni suntem, ce Dumnezeu?…

De mult nu se mai vedea spinarea lată a paznicului de conac, înghiţită în sălciile râpii. Dar Rusanda tot acolo şedea, răzămată cu coatele de poartă şi uitându-se la lungul drumului. Apoi, hotărâtă, s-a dus la culcuşul căţelei şi i-a cântărit puii pe rând, într-o mare alegereși o mare întrebare.

Iar când s-a întors Ţigău de la praşă, fata era aşa de dusă pe gânduri, că n-a mai ţinut minte să-i spuie ce-a vrut Manlache Pleşa. Nici măcar nu i-a spus că a venit. A doua zi s-a luat cu treaba, iar a treia zi a uitat de tot.

Tocmai hăt, a patra zi, şi-a adus aminte, deodată, după ce plecaseră toţi din casă, tocmai în valea Gerului.

Atunci Rusanda s-a dus din nou la culcuşul căţelei, i-a drămuit iarăşi puii şi după ce i-a pus la loc, în mare cumpănă, a strâns bine broboada cea mai frumoasă pe cap şi a pornit-o pe şoseaua Griviţei.

Cu obrazul în bătaia soarelui şi cu ochii duşi, îngâna încetişor:

„…După dealul cela mare,
Velerim și Veler Doamne…
Răsărit-a mândrul soare,
Velerim și Veler Doamne…"

S-a oprit din cântec şi a aşteptat-o.

— Ce vânt te-aduce, Rusandă?

— Păi, nea Manlache, am venit să-ţi spui de căţel.

— Nu vrea tată-tău să-l dea?

— De ce să nu vrea? Dar am uitat să te întreb ce vrei 'mneata: căţel ori căţea? Că avem trei căţei şi o căţea, aşa că îţi dăm ce vrei.

Manlache s-a uitat în ochii ei, dorind să desprindă şi altceva de-acolo. Ştia el de mult că-s albaştri ca cicoarea, dar nu-i văzuse niciodată aşa de drepţi şi de limpezi ca azi. Nu-i vorbă că, întâia oară, s-a putut uita mai mult în ei. Îl priveau acum fără sfială, cu o lucire schimbată şi prietenoasă, aşa cum erau ochii coanei Tasica. Şi lui Manlache i-a părut foarte ciudat lucru ca nişte ochi albaştri să samene aşa de mult la privire cu doi ochi negri, cum erau cei ai stăpânei.

Dar deodată, cu neaşteptarea unui fulger, a ţâşnit în el o lumină. A venit încredinţarea, a venit o apă vie… Şi omul ăsta, de nimic înfricat, a fost zguduit de frica tainei care se săvârşise în el. El, care vorbea totdeauna puţin, n-a mai putut să vorbească de loc. Dar nu s-a mai întrebat nimic şi nu s-a mai îndoit de nimic.

A lăsat-o să plece, şi-a rezemat capul greu de peretele coşcovit, şi, privind-o printre genele bătute de soare, cum se duce devale şi piere sub clinul plopilor, îngâna cu altfel de lacrimă şi altfel de glas:

„…După dealul cela mare,
Velerim și Veler Doamne…
Răsărit-a mândrul soare,
Velerim și Veler Doamne…"

……..

Peste două zile Rusanda urca dealul la Manlache, cu poala grea. Pe iarbă, în faţa lui, a lăsat uşurel cei patru căţei.

— Eu ţi i-am adus pe toţi, nea Manlache. Să-l alegi pe care vrei…

Încet, paznicul a ridicat ochii la ea şi-a întrebat-o rar:

— Aşa a zis tată-tău?…

Fata a clipit şi a răspuns dulce, ca un cântec la care vorbele îs de prisos:

— Îhî…

— Apoi, dacă-i aşa, să-i spui ca-i mulţămesc şi i-oi fi îndatorat. Dar alege tu, să văd ce alegi…

Rusandei îi bătea inima. Se uita la un căţel şi se uita la Manlache, aşteptând să-i prindă o privire care s-o ajute. A pus apoi mâna pe unul, după cum i s-a părut, şi i l-a întins:

— Aista-i?

Manlache, înduioşat, i-a răspuns:

— Acela-i!… Şi, mângâind cu o labă uriaşă ghemul roşcat care ţiuia pe genunchii lui, se uita la fata aşezată pe iarbă. Rusanda a închis

ochii, zâmbind uşor, uşor de tot, nevăzut. Se simţea ea mângâiată...

Pe urmă paznicul a intrat o clipă în odăiţa lui şi, când s-a întors, i-a întins, stingherit, un lucruşor cenuşiu şi înflorat:

— Ţine… o călimară de sare… făcută de mine… acolo… la ocnă… Pentru… tată-tău.

După aceea, într-un târziu, a întrebat-o:

— Cum să-l botez?

Dar Rusanda a dat din umeri. Simţea aşa de puternic pe obraz urma privirii lui, că n-a avut curajul să i se mai uite în ochi. A smuls un firicel de iarbă şi a început să-l rupă în dinţi…

Manlache, cu ochii pe ea, a spus:

— Ce-ai zice dacă l-aş boteza… Firicel?…

— Îhî…

— Frumos nume – nu-i aşa?…

— Frumos, nea Manlache…

Dat nici el, nici ea nu şi-au dat seama cum de-a venit numele acesta în mijlocul lor…

Şi-aşa, Firicel şi-a făcut intrarea pe lume şi în inima lui Manlache Pleşa, lunecând pe un fir de iarbă sărutat de-o fată mare…

Peste toate amarurile şi nemila trecută se întinsese ca o uitare şi o

mângâiere. Firicel creştea şi nu creştea singur. Cine-ar fi stat vreodată să asculte în fund de noapte cisla lui Manlache cu Firicel al lui ar fi înţeles bine de ce, în ceasurile răcoroase, paznicul îşi scoate surtucul de pe el şi înveleşte trupuşorul fraged al căţelului ca pe un copil de mult dorit.

Uneori era aşa de vesel, că până şi conu Leon îşi mai uita din vechiul lui parapon. Cât priveşte pe coana Tasica, e lesne să şi-o închipuie oricine câte năzbâtii nu punea la cale cu ajutorul lui Manlache, când îl vedea însorit şi jucăuş, ca un urs nesfârşit de simpatic şi hazliu.

De altfel, nevasta arendaşului ştia uneori să-i creeze pazniculuişi adausuri de simbrie, ciocănind greu zgârcenia înnăscută a lui conu Leon…

— Manlache, dacă tragi căruţa cea până-n deal, boierul îţi dă o rublă!…

Şi rubla trebuia să fie dată, oricâtă acreală chiftea în inima lui Leon.

Ba odată, când dumnealor, la o masă cu musafiri, râdeau din pridvor, văzând pe moş Gavrilă Bouroş cum se canoneşte să ducă în rate un săculeţ de grâu, chiar conu Leon a vrut să se fălească îndeosebi cu uriaşul dumisale. L-a sculat din somn:

— Manlache, uite, boierii nu cred că aduci un sac de grâu de la poartă până aici, fără hodină şi într-o mână!

Manlache s-a uitat în ochii coanei Tasica şi a răsuflat adânc. Avea în sfârşit un prilej să o mai răsplătească o dată în felul lui. Şi s-a întors până în vârful dealului, cu patru saci de grâu odată, doi sub braţe şi doi pe umeri…

Iar cele patru ruble le-a încasat numaidecât coana Tasica, să le puie la un loc cu simbria pe care Manlache şi-o aduna la stăpână – numai la stăpână – ca o nouă dovadă de recunoştinţă şi de inimă credincioasă pentru mânuşiţa care-i deschisese poarta către viaţa lui cea nouă…

Dar apele vieţilor rareori sunt netede. Şi mai rar încă, pot să fie netede apele care-şi brăzdează făgaşul în locuri necuminţi. Iar dacă Bistriţa se învolburcază şi spumegă tot lungul ei, de ce-ar fi să rămâie liniştită viaţa unui om, care a pornit pe-o albie blăstămată?

Manlache avea ursita lui şi osânda lui. Liniştea de-o clipă era amăgitoare, ca soarele de iarnă. Dintr-o întâmplare din toată lumea, a fost să se prăvale peste dânsul tot potopul urgiei de apă care geme. Şi-aşa, zvârlit din nou în bezna lui, Manlache zadarnic s-a înfipt cu picioarele în pământ şi a aşteptat trecerea şuvoiului turbure şi rău. A pierdut stăpânirea şi s-a prăbuşit în el însuşi, ca într-un sorb de apă, care l-a supt până la fund.

Întâmplarea cam aşa a fost.

În liniştea şi buna întocmire a lucrurilor, a trăsnit într-o bună zi vestea că s-a găsit pe hârtopul Herătăului un om îmbrăcat bine, cu capul sfărâmat de muchea unui topor. Portofelul răvăşit, care dovedea jaful, arăta şi numele mortului: Hrisant Logotidis, mare angrosist de grâne din Galaţi.

Când a aflat amănuntele astea, conu Loon a tresărit şi s-a uitat la coana Tasica. A fost o simplă bănuială, pe nimic întemeiată, dar pe care a întărit-o însăşi faţa albă a femeii.

— Ar fi teribil…

Înainte de a fi prins argaţii de veste, boierul a şi început a iscodi slugărimea, să afle ce făcuse Manlache de cu seară până dimineaţa.

Cel dintâi, şi acela a fost moş Gavrilă Bouroş, ştia că nu l-a văzut de loc pe străjăr toată noaptea, măcar că ieşise de câteva ori prin curte. De martor l-a adus şi pe Ion, ajutorul de vizitiu, care dădea de înţeles că zărise paznicul ieşind din conac, peste pârleazul imaşului, şi bănuia că s-a întors tocmai la crăpatul zorilor.

Ion acesta purta sâmbetele lui Manlache din pricina Rusandei. I-o ceruse de nevastă lui Ţigău şi, fiindcă stricase vorba de pomană, pândea şi căile fetei, şi căile paznicului. Pasămite voia s-o prindă pe Rusanda venind noaptea la Manlache, în timpul când făcea de strajă.

Mirosind cam ce bănuiesc stăpânii, Ion a alergat în sat şi i-a trântit fetei în obraz toată grozăvia. Rusanda s-a făcut ca ceara şi s-a clătinat. Ştia bine ca azi-noapte îi venise Manlache în fundul livezii, ştia bine

că venise pe drumul Herătăului. Ar fi zis că-i numai o potrivire, dacă n-ar fi ştiut că Manlache îi spusese că are bani puşi deoparte şi că o să aibă şi mai mulţi.

Înnebunită, n-a mai ţinut seamă de nimic. A fugit la conac, a intrat ca fulgerul în odăiţa lui Manlache, care dormea. L-a trezit şi i-a spus tot, nădăjduind să-l vadă că sare şi ţipă împotriva unei învinuiri nedrepte. Dar Manlache, buimac de somn şi de vestea bănuielii, a strâns dinţii, a încruntat sprâncenele şi a oftat să-şi rupă pieptul. Apoi şi-a făcut cruce, şi-a luat bonda şi, strecurându-se prin livadă, a sărit pârleazul imaşului.

Mai târziu, văcarul curţii i-a spus judecătorului că l-a văzut alergând spre popuşoaiele Corodenilor, şi s-a mistuit în ele…

Judecătorul şi-a oprit cercetările pe loc. Dacă până şi coana Tasica era încredinţată că Manlache fusese ucigaşul, cum n-ar fi fost încredinţată toată lumea cealaltă? Fuga lui era mărturisirea cea de pe urmă şi cea mai temeinică. De altfel, Tasica ştia şi aceea ce nu ştiau alţii; ştia tot ce-i spusese, bocindu-se ca la mort, biata Rusanda lui Ţigău. Dar ce nevoie mai era să spuie şi judecătorului asta, de vreme ce magistratul instructor era încredinţat de mai înainte?

Era acolo o deosebire de ceasuri – după spusele Rusandei – dar putea biata fată să jure că era tocmai ora trei când a plecat Manlache şi nu ora patru? Iar Ion putea să ştie dacă era trei jumătate când a sărit Manlache pârleazul înapoi şi nu cumva patru şi un sfert?…

Căci doctorul stabilise limpede, cu judecătorul împreună, că ceasul omorului a fost în preajma lui patru, ceea ce arăta de altminteri chiar ceasornicul spart al celui ucis…

Zilele acelea au fost zile de turburare mare, dar oamenii au răsuflat uşuraţi. În sfârşit, n-aveau să se mai teamă de orice vorbă de la curte şi puteau şi ei să răspundă obraznic unui logofăt; ba chiar lui conu Leon. Căci acum nu mai venea în cale Manlache Pieşa, cu ochii lui de ocnaş, să întrebe încet;

— Ai zis ceva? Nu?... Apăi, nici să zâci... Că pe urmă nu mai zici o vorbă cât îi veacul…

Dar cu toate supărările astea, cel mai mulţumit era conu Leon. Era mulţumit şi răzbunat. Răzbunat mai ales pe coana Tasica…

În răsuflarea aceasta a două sate, doar Firicel se căina încetişor prin colţuri de-a lungul nopţilor. El şi cineva care se legase dc el… Dar pe când Firicel s-a dezlegat o dată de toate, pornind-o prin porumbişte, pe căi neştiute, Rusanda rămânea lipită aci, de casă şi livada aceea, unde-şi purtase, atâtea luni de zile, un gând blajin şi bun.

Manlache nu-şi dăduse seama ce face când a fugit de la conac. A simţit că se prăbuşeşte lumea peste el și n-a mai judecat nimic. S-a înfundat în popuşoaie şi a alergat în desişul lor, cum aleargă vitele turbate de-o spaima care nu mai trece. Pănuşi de blujani îl plesneau peste ochi, frunzele tăioase îi scrijălau mâinile şi se izbea de ştiuleţii grei, fără să simtă şi fără să bage de seamă. Un singur lucru vedea limpede:

„Trebuie să fug de nedreptate…”

Ci, iată un lucru ciudat. Se gândise la putinţa să fie învinuit, chiar din clipa când a auzit ţipătul negustorului ucis. Căci nenorocul făcuse să-l audă şi nu s-a putut face că nu-l aude. Mintea îl îndemnase să fugă înapoi, dar nu l-a lăsat inima, şi a luat-o în goană pe drumușorul unde auzise strigătul, fără să se gândească numaidecât la omor. Putea să fie şi o răsturnare de trăsură, în făgaşele astea grunjoase şi adânci. Dar foşnetul lung de popuşoaie i-a limpezit atacul. Era prea târziu însă. Înfierbântarea goanei nu i-a mai dat răgaz să simtă primejdia şi a îndesit paşii. Când a ajuns lângă trăsură, bătrânul horcăia.

Zadarnic l-a întrebat. N-a putut să-i răspundă decât nişte cuvinte neînţelese, din care n-a lămurit mai nimic. Doar câteva vorbe bolmojite în clăbuci de sânge şi în încleştarea morţii:

„Negustor… banii… omorât… cap…”

Săcurea era alături. A pus mâna pe ea şi n-a văzut urmă de sânge…

„Au dat cu muchea…” a gândit el şi i-a stat inima în loc. Săcurea a căzut din mână, în vreme ce batrânul s-a frânt în două, în ultima sforţare să se mai ridice.

Peste câmp nu se mai auzea nimic. Doar un foşnet de frunze, departe…

Prins în roata lui de întrebări silnice, Manlache a tresărit. Un car îşi scârţâia roţile pe şosea şi i-a luminat primejdia. Atunci l-a prins groază fără de veste şi s-a dezmeticit. Înţelegea bine ce se va întâmpla de l-or găsi aici, în preajma mortului, şi n-a mai avut nicio picătură de curaj. A făcut un salt alături, apoi, tăind de-a dreptul popuşoaiele, a luat drumul imaşului, să ajungă cât mai repede acasă.

Când l-a trezit Rusanda, a priceput că osânda îi calcă pe urmă şi nu i-a dat vreme să-l ajungă. A cercat să fugă de ea, atâta tot, şi fără să vrea, fără să ştie, şi-a deschis alta, mai grea şi mai dureroasă, poate.

Cum stă acum, ghemuit pe pământ, gâfâind de alergătură şi de nebunia întâmplărilor, începe să limpezească în negură drumul ce i-a rămas de făcut.

Pe făptaşii adevăraţi n-are cum să-i găsească. Trebuie să stea ascuns până i-or afla judecătorii! Dar ceea ce i se pare uşor la gândul cel dintâi îl ameţeşte o clipă după asta… Până i-or afla judecătorii?… Dar cât?… Ani de zile trec uneori până să se afle adevăratul făptaş… Şi dacă nu se află?…

Îl cutremură frigul peste trupul tot. Faţa i-i leoarcă, trupul i-i leoarcă… Iar în inima lui picură plâns fără sfârşit. Îşi vâră faţa în palmele murdare şi înfrânt, sleit în îndurarea lui, dă în bocet, hohotind ca o femeie…

Dar deodată se opreşte. Un miros tare de păcură i se înfige în creier. Se uită în toate părţile şi nu înţelege. O pată neagră pe nas o întrevede fără să vrea. Se şterge cu mâneca de la cămaşă. Păcură!

De unde păcură? Repede se uită în palma. O vână neagră în palma stângă. Păcură. De unde?

Şi într-o clipă e trecut de fiori. Şi-a adus aminte. Păcura e de pe coada săcurii. Cu stânga a luat-o. Asta ţine minte foarte bine…

Dar de ce era păcură proaspătă pe coada săcurii?… De la trăsurică? Nu crede, fiindcă trăsurile au unsoarea lor… Sau poate… poate de la un car…

În aceeaşi clipă a sărit în sus şi a luat-o goana spre cel dintâi canton de lângă Herătău.

Gheorghe cantonierul mânca.

— Mă Gheorghe, tu erai dimineaţă pe-aici?

— Da… Dar de ce întrebi? De omor?…

— Nu, de altceva. Au trecut multe căruţe când se crăpa de ziuă?

— Nu… vreo două… ori trei…

— Încotro?…

— Păi, la Iveşti; că înapoi n-a trecut niciuna… Într-un ceas, Manlache era la celălalt canton.

— Dragomire, câte căruţe au trecut azi de noapte pe-aici?

— Trei, nea Manlache. Stăi că ţi le şi spui. Întâi nişte găzari. Pe

urmă Costache Vârtolaş din Mânjina, şi – aista – cum îi zice, doamne?… Cumnatu lu' Panait Lungu…

— Berbecaru?

— Aşa!

— Şi unde se duceau?

— Păi, găzarii mi-au spus că se duc la Iveşti. Pe ceilalţi nu i-am întrebat. Dar chitesc că tot acolo s-or duce, că n-au cum s-o ia pe arături…

Alergând spre celălalt canton, Manlache îşi făcuse o socoteală uşoară. De găzari nu putea să fie vorba, căci erau oameni străini şi n-aveau de unde cunoaşte nici drumurile, nici dacă ucisul avea ori n-avea bani la el. Rămâneau Vârtolaş şi Berbecaru.

Lângă cantonul al treilea, cel de la Nisipuri, moş Petrache dregea şoseaua.

— Mă moş Petrache, văzut-ai pe Vârtolaş cu căruţa?

— Îhî, dar de mult. S-a dus la Iveşti.

— Ştiu… Dar pe Berbecaru?

— Şi pe el… şi-au adăpat, amândoi, caii la mine.

— I-ai văzut bine?

— Păi, cum cioarele să nu-i văd, că am vorbit cu ei şi nici n-o mai trecut altă căruţă pe-aici.

Manlache a făcut ochii mari.

— Nişte găzari n-au trecut?

— Mţ.

— Nu se poate!

— Păi, dacă-ţi spui eu. Nici nu se crăpa de ziuă când am ieşit la şuşea…

Deodată, apele lui Manlache se schimbaseră. Găzarii au spus că se duc la Iveşti şi-au pornit-o în altă parte… De ce?

— Ce drum de căruţă se face pe-aici, moş Petrache?

— Păi, e unu care o apucă hăisa, pe valea lui Colac – dar e unu şi-n partea cealaltă… numai că îs drumuri răle – nu sufără greutate…

Manlache a luat-o la întâmplare şi-a colindat ziua toată până a dat de-un om. Acela însă nu văzuse nimic. În partea protivnică n-a găsit pe nimeni să-i dea o lămurire. Într-o doară, a luat-o spre Barcea, ca să ajungă la şoseaua Galaţilor şi să pândească. Dar în inima lui nu mai avea nicio nădejde.

Cele trei zile cât a stat ascuns în tufărişurile de la podul Bârladului, n-a văzut să treacă nicio căruţă de găzar. Nădăjduise că vor fi fost munteni, din partea Moineştilor, cum sunt toţi găzarii, şi că s-or îndrepta într-acolo, dar nădejdea i-a fost de prisos. Atunci a lăsat capul în piept şi a pornit-o de-a curmezişul lanurilor, fără să-şi mai chibzuiască vreun drum. Iar pasul fără voie îl întorcea înapoi, cu de la

sine putere, cum foamea întoarce spre staulul ei, vita flămânzită.

Nemâncat şi nedormit de atâta amar de zile, cu barba crescută pe obrazul pământiu, ajunsese acum o arătare de vis bolnav. Îi era lui singur spaimă de cum simţea că arată, când se oprea o clipă pe marginea de suhat, să răsufle de mers şi să şteargă, cu dosul încheieturii de la mână, sudoarea prăfuită pe obraz. Începuse acum să-i fie frică de oameni. Îi ocolea pe departe şi era bucuros când se putea dosi sub un ţihliş, ori în perii de strujani.

Cât timp a durat orbecăiala asta de multe zile şi multe nopţi, n-a ţinut socoteală şi nici că putea să mai ţie. Se făcuse în el un pustiu, în care nu găseai nici întrebări, nici supărare, ci păşea înainte, fără preget, ca o maşină uitată în mers.

Într-o noapte n-a mai putut. S-a poticnit într-o palmă de răzor şi nu s-a mai ridicat de acolo. N-a mai putut, ori n-a mai vrut, Dumnezeu ştie. Dar pe iarba răcorită de târziul nopţii, s-a simţit bine, ca în vremea cea de demult.

Şedea acolo, cu faţa în sus, cu ochii înfundaţi în cer şi nu se gândea la nimic. O mângâiere bună, ca o sfârşeală, îi luneca încet, încet de tot, prin braţe, prin piept, prin picioare. Curând nu şi-a mai simţit trupul de loc, ca şi când, din tot maldărul lui de carne, de sânge şi de oase, n-ar mai fi rămas decât doi ochi, care tot mai erau îngăduiţi să privească sus, sus de tot, unde flutură luminiţele lui Dumnezeu.

În clipa aceea, bietul uriaş s-a simţit iertat de toate păcatele din el şi de toată urgia de peste el. S-a simţit uşor ca un fum de iarnă şi se ridica pe apa nopţii încetinel, de parcă era numai fulg şi numai aripă lină. Pleoapele au început să lunece tremurat. Drept în creştet, o stea a tras o vrâstă albă pe răbojul cerului şi s-a topit…

„A murit un om… i-a spus mintea rar, ca o făptură sleită: Aşa spunea mama când eram copil.” Şi lângă icoana fumurie, care s-a dăinăit molatecă în ochi, s-a văzut pe el singur, mic şi cu ochii speriaţi… Pe el? Poate… Dar ce lucru ciudat… Ce bine seamănă cu plodul care i-a cântat colinda pe marginea şanţului de la Jitărie… Cum îi tremura guriţa fragedă…

„… După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne…
Răsărit-a…"

Închide ochii şi degeaba încearcă să mai ridice pleoapele. S-au lipit. Răsuflarea i s-a făcut adâncă şi rară, ca la un om adormit. Dar în minte a mai rămas o licărire, care măsoară tihna somnului din carne şi aude înainte:

„… Cu-pe-re-ţi-de-a-lă-mi-ie…

Ve-le-rim-şi-Ve-ler-Doam-ne…“

Căci în clipa asta, tot huetul larg şi înăbuşit al nopţii mari, secara de alături, tremurată de vântuleţ, cântă înainte în urechea lui – ca într-o pâslă:

„Şi… cu… poar… ta… de… tă… mâ… ie…
Ve… le… rim… şi… Ve…“

— Toadere!

— Eh!

— Ia ţine boii, o ţâră.

— Da ci-i?

Cel care era sus, în carul încărcat cu otavă, se ridicase în picioare şi-şi făcuse umbră ochilor, cu palma.

— Bre Toadere, acolo nu-i lucru curat. Un om întins pi hat…

— O hi o boală di vită, Gherase… Ci să cati omu pi coclaurile aistea?…

— Bre Toadere, acela-i om, bre. Şi treabă curată nu-i… Ia tu răsteul şi furca şi hai într-acolo…

Cu toată codeala lui Toader, flăcăii au lăsat carul în drum şi au luat-o cu fereală pe lungul hatului. Când au ridicat dâmbuleţul care le stătea în cale, au văzut limpede trupul omului…

— Ioti, bre, că aşă-i!...

— O hi mort, vere!

— Ti pomineşti!…

— Acu ci facem?

— Păi vorba-i, mort o hi?

Gherase a stat o clipă pe gânduri:

— Şi dacă o hi mort, ci facem?

— Păi ci să facem? Chemăm jăndarii…

Dar Gherase s-a luminat deodată:

— Bre Toadere, n-o hi şi aista tăiet de Manlache Pleşa?…

Toader s-a scărpinat sub poala dindărăt a pălăriei, lunecând-o până în vârful nasului, şi a dat din cap:

— O hi!…

Flăcăii au mai făcut câţiva paşi, apoi s-au oprit, uitându-se unul la

altul:

— Di mişcat nu mişcă, dar nici sânge nu văd.

— O hi sub el…

— O hi…

După alţi câţiva paşi, Toader i-a făcut semn lui Gherase să stea pe loc.

— Eu aşa chitesc că-i bini: să-l chiuim. Di i-o hi să si trezească, ghioc, di nu, ştim ci-i de făcut

Şi fiindcă Gherase a dat din cap, încredinţat de buna judecată a celuilalt, Toader şi-a dat drumul cu glas stingherit:

— Breee!… Mă! N-auzi?… Pfiuu!

Omul nu se mişca.

— Ia zburătuieşte-l cu un grunz di pământ!

Toader a luat un bulgăre şi a zvârlit pe alături. Apoi altul, întovărăşit de fluierături. Dar când se găteau să zvârle amândoi deodată, omul a mişcat o mână şi a lăsat-o să cadă moale pe pământ.

Cu mai mult curaj într-un fel, dar mai înfricat în altul, Toader i-a strigat:

— Bre omule, di colo… Auzi, ori n-auzi?

Cel care dormea a mormăit:

— Ce-i?

— Ci stai pi-aici?

Manlache le-a răspuns de jos, întorcând numai faţa la ei:

— Şi dacă stau, ce păgubeşti tu?

— Pai, eu nu păgubesc, da păgubeşte badea Mazilu, că-i păpuşoiul dumisale. Şi nu si cadi să dărâmi ’mneata păpuşoiul cât omul, ca să-ţi hodineşti beţâia…

— Ce-ai spus tu, mă ţâcă?

— Nu ti mai fă a n-auzi, că treaz n-ai colinda ’mneata popuşoaiele oamenilor…

Manlache, calm, i-a răspuns:

— Ia du-te dracului şi lasă-mă-n pace!

Apoi s-a întors cu ceafa la dânsul. La asemenea faptă, flăcăul s-a supărat de tot:

— Apoi, ştii una?… Eu îs nepotul lui badea Mazilu şi ti poftesc să ti cotoroseşti de-aici, că pi urmă ţî-i în cârd cu mini! Auzitu-m-ai tu, mă beţivule?… Hai, ie-ţi tălpăşiţa!

Şi foarte cutezător în fierbinţeala asta, Toader a dat să se apropie.

Atunci Manlache s-a ridicat încetişor în capul oaselor. Toader a început să ferească înapoi. Apoi, ocnaşul s-a ridicat în picioare, şi flăcăul a amorţit. Nu-şi credea ochilor. Omul ăsta nu se mai isprăvea, ridicându-se.

Iar când Manlache a zis:

— Ia mai spune o dată… şi-a făcut un pas spre el, Toader, îngrozit

de matahala aceasta fioroasă, a strigat fără să vrea:

— Manlache Pleşa! Şi a luat-o la goană, cu Gherase o dată, lăsând în plata domnului şi furcă, şi răsteu, şi carul cu fân de pe drum.

Numai că asemenea întâmplare nu putea să-l bucure pe Manlache în niciun fel. Îi stricase până şi cele câteva ceasuri liniştite cu care îl binecuvântase cel-de-sus de-o săptămână încoace, iar fără urmare nu putea să rămâie. Flăcăii aveau să spuie unde l-au văzut, iar jandarmii puteau să-i calce pe urmă. Judecând lucrurile astfel, Manlache şi-a dat seama că trebuie să plece cu adevărat spre locuri mai ferite. Deocamdată, însă, nu ştia nici unde se găseşte. De jur împrejurul lui, tarlale fără sfârşit, cu toate grânele pe ele. Undeva, departe de tot, cam spre miazănoapte, vedea o abureală de copaci, jucând în apa moartă a verii. A nădăjduit că e o pădure şi a luat-o într-acolo, mai greoi şi mai ostenit decât îşi închipuise el.

Către seară, urcase un clin pieptiş din dreapta şi se oprise să răsufle, într-o margine de mătură, când i-au pâlpâit în ureche tropote de cai şi huruit de roate. Pitit cu grabă în desişul măturii, a văzut cum trec, în goana mare, trei căruţe pline de jandarmi. A pândit cu ochi de fiară îndepărtarea lor şi s-a îngrozit. Va să zică îi adulmecaseră paşii şi porniseră acum pe urmele lui. Asta îi dovedea, în primul rând, că ucigaşul cel adevărat tot nu se găsise, şi capul i-a căzut moale pe mână, frânt din junghietura gâtului, ca tăiat de-o săcure mai nemiloasă decât toate urgiile vieţii lui.

Până s-a înnoptat de-a binelea, n-a mai îndrăznit să se mişte din culcuş. Huruitul căruţii se auzea când mai tare, când mai depărtat, mărturisindu-i că jandarmii bat toate drumuleţele dintre lanuri, aşteptând să-l încolţească.

Şters vederii de tăul nopţii, a pornit-o, cu multă fereală, spre miazănoapte, unde zărise pădurea. Dar jandarmii, care încercuiseră bine locul cu posturi fixe şi patrule pe cai, făceau o graniţă de gloanţe, pe unde nu mai era chip de trecut. Norocul lui Manlache – căci avusese şi el norocul lui – era auzul bun şi ochiul, care intra în beznă, ca ochiul cucuvelei. De patru, ori cinci ori, ajunsese lângă linia jandarmilor şi tot de atâtea ori izbutise să se tragă înapoi spre inima lanurilor, fără să fie auzit. Târându-se prin dudăuri, cu o uşurinţă şi o agerime de şopârlă, pe care n-ai fi bănuit-o trupului său greoi, abia ieşea din bătaia unei carabine şi intra în alta.

Când a bănuit că se apropie de ziuă, l-a trecut îngheţul prin vine. Înţelegea acum limpede că, a doua zi, n-ar mai fi putut să scape.

Dar el voia să scape. Trebuia să scape!

Încredinţarea nevinovăţiei îi dădea o încăpăţânare de nebun. Nu primea în mintea lui nici măcar gândul să fie arestat o zi. El ştia că-şi

merită libertatea şi hotărâse să se lupte pentru ea cu toate gloanţele jandarmilor.

Ajuns intr-un fel de vâlcea tăiată de o potecă, a stat o clipă în loc, ascuţindu-şi urechea. Vântul subţire îi aducea şoapte frânte, nelămurite. Pe undeva, pe aproape, trebuie să fi fost un post fix. Curând, şoaptele nu s-au mai auzit. Manlache s-a înălţat încet, peste creasta lanului de secară unde era. N-a văzut nimic. S-a ridicat atunci în picioare şi a făcut câţiva paşi. Dar, deodată, o fulgerătură de puşcă a trăsnit lângă dinsul şi un glas îngrozit a urlat:

„Stai!“

Manlache, împietrit o clipă de neaşteptarea lucrurilor, a vârât capul în piept şi s-a năpustit într-acolo. Carabina a bubuit încă o dată, la doi paşi de el, la ochii lui şi l-a orbit. Mâinile uriaşe, înnebunite, au cules din beznă o ţeavă fierbinte, pe care pielea palmelor a sfârâit. Dar Manlache nu mai simţea nimic. A aruncat carabina în mijlocul lanului şi a pus mâna în gâtul jandarmului. Ostaşul se zbuciuma în groaza morţii, pe când urechea lui Manlache desprindea departe tropăituri de paşi în goană…

Veneau ceilalţi în ajutor.

Jandarmul din mâna lui s-a muiat deodată. Pleşa şi-a descleştat degetele încetişor şi i-a ascultat suflarea. Nu voia moarte de om. Dar ostaşul, scăpat din strânsoare, a horcăit o încercare de strigăt nou. Atunci Manlache i-a pus palma grea pe gură, l-a strâns la piept, şi-a desfăcut fulgerător brâul şi a legat jandarmul, ca pe un butuc, petrecându-i cârpa pe gură, pe mâini şi pe picioare. Apoi a luat-o la goană spre apus, zdupăind prin ogoare, ca o namilă de jivină încolţită.

Jandarmii erau rămaşi departe. Din pâlcul de copaci unde ajunsese, le auzea glasurile şi alarma. Îi călcau pe urmă. Atunci Manlache a schimbat direcţia şi a apucat-o spre miazănoapte, unde îi aştepta afundul pădurii.

Un firişor galben a tremurat bolnav printre frunze. În fereastra luminată, Manlache l-a văzut pe Gheorghe cantonierul adunându-şi uneltele de lucru pentru şoseaua lui şi a răsuflat. În sfârşit, putea să afle noutăţi de la conac şi mai ales de mersul cercetărilor. Ştia bine fugarul că Gheorghe e un om tare viclean şi putea să-l vândă uşor, dar dorinţa îi era mai mare decât primejdia. Şi apoi, de aici încolo putea să se ascundă cum vrea, căci ştia multe locuri tăinuite în lunca Bârladului şi a Siretului, pe unde n-a călcat, de când e lumea, picior de om.

— Gheorghe! a şoptit Manlache.

Cantonierul s-a oprit, speriat.

— Cine strigă?

— Sssst! Vorbeşte încet; sunt eu, Manlache. Ia fă-te încoace.

Tremurând, Gheorghe s-a dat în marginea şoselei. Manlache era întins în lan şi dăduse la o parte, cu mâna, firele de ovăz din faţă.

— Ce s-a mai întâmplat pe aici, Gheorghe?

— N'ic… a răspuns în şoaptă cantonierul, dar fugarul l-a simţit bine că minţea. Ar fi pus mâna în foc că, după trecerea lui pe aici, cu o săptămână înainte, Gheorghe a împins jandarmii pe urmele cele bune – cum se şi întâmplase de altfel. Dar acum, nu la asta îi erau gândurile lui Manlache.

— Jăndarii sunt pe şosea?

Celălalt a răspuns grăbit:

— Nu, nea Manlache!

Ocnaşul a bănuit minciuna:

— Ascultă, Gheorghe. Tu mă ştii bine! Când am făcut păcatul, n-am zis că nu l-am făcut…

— Ştiu, nea Manlache.

— Apoi, află, că acuma nicio vină n-am. Auzi tu?

— Auz, nea…

— Şi are să fie mare prăpăd, dacă nu s-or limpezi treburile la vreme, că eu, să ştiu că mor împuşcat, dar prins degeaba nu mă las – pricepi tu?

— Pricep, nea…

— … aşa că, spune drept! Altminteri te bate cel-de-sus, dacă-ţi faci păcatul…

— Păi, drept spun, nea Manlache!

— Şi zici că nu-s jăndari?

Gheorghe a stat în cumpănă şi n-a mai zis nimic.

— Sunt?

— Păi, nea Manlache, să spun drept... Este unul la mine în canton. Dar se hodineşte, că a patrulat până mai acu un ceas.

Încet, fugarul s-a ridicat în picioare. În mâna cantonierului legăturica de mâncare îi făcea cu ochiul şi Manlache şi-a adus aminte că n-a mai mâncat de un veac.

— Dă-mi mic ce-ai acolo şi ţi-oi plăti…

Gheorghe i-a întins legătura de departe, grăbit, cu teamă. Ocnaşul a dat să scoată bani.

— Las', nea Manlache… păi, se poate?

Dar Pleşa a zvâcnit scurt din cap:

— Nu, Gheorghe, eu ştiu de la tata o vorbă: să nu rămâi dator nicio gură de apă… Şi i-a vârât un leu în palmă. Apoi a dat să plece, dar s-a oprit. Întors spre umbra lui Gheorghe, care aproape nu se mai vedea din marginea şanţului, i-a spus în şoaptă:

— Să nu mă vinzi, Gheorghe.

Chinuit, cantonierul a răspuns încet:

— Nea Manlache…

Pasul fugarului nu se mai auzea şi Gheorghe nu-şi dăduse bine seama când a plecat şi pe unde a plecat. Îşi închipuia că se duce spre Lieşti, de-a dreptul peste ţarnă, iar în mintea lui îl vedea departe dintr-o dată, aşa cum vezi omul care-ţi piere din ochi. Nici nu putea să nu se sperie când a auzit lângă el:

— Aşa, Gheorghe…

Acum l-a zărit. Era sus pe taluz, răzămat de trunchiul salcâmului şi părea că se uită spre canton. Se vedea bine că nu vrea să plece, iar cantonierul a înţeles că Manlache are multe temeri şi multe de întrebat. Ca să-l stârnească, s-a apropiat un pas de dânsul şi i-a zis:

— Nea Manlache, poate vrei să mai ştii ce-a fost prin sat…

Celălalt a tăcut. Întrebările lui nu se puteau mărturisi nici unui om de încredere, darmite unui viclean ca Gheorghe.

A răspuns înfundat:

— Nu! Iar în mintea lui a săgetat o îndoială nouă:

„Vicleanul aista trebuie să aibă ceva în gând, de vrea să mă ţie pe loc cu poveşti. Şi fără voie i s-au depănat pe dinaintea ochilor zeci de întâmplări, aflate în serile de cislă de la saline, când asculta istorisirile altora despre capcanele ce li se întindeau din toate părţile, ca să fie prinşi mai uşor. Căci Manlache se oprise acolo, pe malul şanţului, tocmai cu vrerea să întrebe câte ceva din sat. Şi poate altele nu l-ar fi ispitit să afle, dar îi şedea ghimpe de foc în creier, gândindu-se că fuga lui putea să deie de crezut până şi coanei Tasica, ba chiar şi Rusandei, că el e ucigaşul lui Hrisant. Iar la gândul acesta, intra în rărunchii lui o scârbă fără margini, în care i se topea toată vlaga şi toată dorinţa să iasă la lumină, nepătat, cum se ştia.

A întrebat doar atât:

— Ia spune, Gheorghe, mai este cineva prin sat care să creadă ca n-am ucis eu?

Dar răspuns n-a auzit. Lui Gheorghe i s-a strâns inima, a plecat capul şi i-a fost frică să mai spuie o vorbă.

Curând, a auzit un pas greu, departe, scârţâind pe pietrişul şoselei. Iar în locul unde fusese Manlache, sus pe mal, licărea o pată albă. Cantonierul a urcat să vadă ce-i.

Era legăturica de mâncare…

Înţelesese bine Manlache că şoseaua nu-i patrulată numai de jandarmul care adormise în cantonul lui Gheorghe. Dar în nepăsarea ce îl năpădise acum, îi era totuna dacă l-or mai prinde ori ba. Mergea într-o doară şi nu ştia singur unde mergea.

Era sleit. Sleit de nesomn, de nemâncare şi de harţa asta pe viaţă şi

pe moarte, în care trăia.

Lupta cu jandarmii, venită după o săptămână de chin, de alergătură şi de nădejdi zădărnicite, nu izbutise să-l năruiască pe cât îl năruise întâlnirea cu Gheorghe, beteagul acesta acru şi hainit, care nu se uita niciodată în ochii omului, ci tot pe de lături şi în gol, de parcă i-ar fi teamă şi ruşine de câte se pot citi în inima inimii lui.

De altminteri, lui Manlache nu i-a fost drag niciodată slăbănogul acesta şchiop, cu mutra spânatecă, trei fire roşcate de mustăţi pe marginea gurii subţiri şi creţe şi cu ochii albi în genele roşii de nesomn ori boală. Nu i-a fost drag pentru că avea vorbă unsuroasă şi zâmbet prefăcut pe buze. Nu i-a fost drag fiindcă ştia că pârăşte picherului oamenii cari nu ies la prestaţie şi nu-i pasă nici de boala, nici de nevoile megieşilor. În sfârşit, nu-i era drag pentru că, rău şi păcătos, urât şi şchiop cum era, îl urgisise Dumnezeu cu o casă de copii betegi şi gălbejiţi, când atâţia oameni voinici cât muntele şi cu punga plină n-aveau parte nici de nădejdea unei odrasle.

De aceea întâlnirile cu Gheorghe cantonierul îi erau totdeauna neplăcute lui Manlache. Atunci cum nu i-ar fi fost neplăcută întâlnirea de acum, când fusese menit să fie tocmai el cel dintâi om care să-i iasă în cale şi să-i spuie o vorbă?

Simţea limpede ce trebuie să se fi petrecut în urmă. Îl vedea pe Gheorghe pornit în goană la canton să deştepte jandarmul şi să i-l aştearnă pe urme. Şi cum Manlache înţelegea bine că şoseaua mai are ascunzişuri bune pentru puştile jandarmilor, se aştepta din clipă în clipă să audă duduindu-i, în spate şi înainte, cizme ostăşeşti şi cartuşiere pline.

Ci acum nu-i mai păsa de nimic. Călca în bobote peste pietrişul proaspăt pus şi se poticnea în movilele de margine, fără să se teamă că face larmă şi stârneşte noaptea din aşezările şi cotloanele ei.

Într-adevăr, n-a trecut mult şi din spate i-a venit huruit de roţi uşoare şi trapăt grăbit de cai. A înţeles că acolo sunt jandarmi porniţi să-i agaţe urma. Pricepea că i-i uşor să facă o săritură peste şanţ şi să intre în ogoarele înalte cât omul, dar n-a făcut nimic. Părea blăstămat să orbăcăiască aşa, în mijlocul şoselei, drept pe unde bate copita telegarului şi scrâşneşte roata căraţii, ca nu cumva să rămâie nevăzut. Osândă şi asta – şi voia să şi-o aibă.

Trăsura se apropia. După scânteile ce săreau din potcoavele cailor, Manlache a înţeles că nu-l mai desparte nici o aruncătură de băţ de cei care îl fugăreau.

Nu-i umbla în minte decât un simţământ de silă şi de ruşine, că se umilise degeaba în faţa lui Gheorghe:

— Să nu mă vinzi, Gheorghe…

Şi în clipa aceea i-a părut bine că a făcut scăpată jos, la rădăcina

copacului, legătura cu mâncare de la cantonier.

Dar trăsura a trecut mai departe. Drept în spatele lui, caii speriaţi săriră în lături şi s-au năpustit în noapte, zdruncinând greu amorţirea celor de pe leagăn:

— Eşti surd, chiorule? l-a blagoslovit unul, în treacăt.

Manlache nu l-a auzit. I s-a părut că iese dintr-un vis urât în care trăise, cu iuţeala gândului, tot prăpădul unei osânde nemeritate.

S-a lăsat apoi jos, ostenit dintr-o dată, a pus capul în mâini şi a rămas acolo, ascultând cum se topeşte huruitul trăsurii, departe, în noapte.

Moş Petrache îmbuca liniştit din hărtanul de mămăligă rece, întinsă în trei fire de brânză roşie şi iute. Şedea turceşte pe movila de pietriş, cu ochii la ştergarul lui, şi n-a văzut pe Manlache când s-a dat jos de pe malul şanţului.

— Noroc, moş Petrache!

Bătrânul a ridicat capul şi a rămas cu ochii la el. Mâna, în care făcuse mămăliga giugea, a stat o clipă nemişcată, apoi s-a lăsat singură in jos.

— Iraa… Man-la…

— Eu, moş Petrache… i-a răspuns încet ocnaşul şi s-a aşezat lângă el.

Cantonierul nu mai sufla. Se uita neschimbat la dânsul, cercând parcă să citească o lumină limpede, în făptura asta aşa de întunecată şi cu atâta blestem pe ea. În ochii bătrânului sclipea o căutătură ciudată.

— Nu mai pot, moş Petrache! a scrâşnit, rar, fugarul.

Cantonierul n-a răspuns, n-a clipit. Într-un târziu, a şoptit blând:

— Ia şi dumică o ţâră… ca ţ-o hi foame…

Manlache a întors capul şi s-a uitat la el. Apoi a strâns ochii:

— Bodaproste, moş Petrache!

Se luminase binişor. Prin fereastra de-o palmă a cantonierului, venea de afară o tremurare albastră şi curată. Moş Petrache se ridica din când în când de pe bedreagul[1] lui, uitându-se în lungul şoselei, în vreme ce fugarul mânca încet, aproape în silă, cu ochii goi, duşi undeva, într-un pustiu, unde nu se mai opreau de nimic.

— Pândeşti pe careva?

— Eu? Nu! a răspuns bătrânul încurcat. Numai că n-aş vrea să… Şi n-a mai spus. Dar Manlache l-a liniştit:

— Dacă Dumnezeu hotărăşte, moş Petrache, omu degeaba se-mpotrivcşte…

— Apăi că aiasta chiar aşa-i!… Şi a adăugat: Da, oricum, se cheamă că te-am adus la mine în bordei şi nu-i de cuviinţă să dea careva de tine aicea…

— Păi, eu plec, moş Petrache, n-ai grijă…

— D-apăi nu-i pentru mine, măi băiete… Că eu am găsit un om flămând pe drum şi l-am ospătat după datorinţa cea creştinească. Da la tine mă gândesc…

Manlache a ridicat din umeri şi a oftat.

— Iaca nu-i aşa. Că tu n-ăi fi ştiind – da jăndarii bat toată ziulica şuşaua, doar or pune laba pe tine!

— Dă. Dacă aşa-i osânda mea, moş Petrache, întâmple-se şi asta.

— Păi, dacă aşa-i osânda, de ce nu te duci să te dai pe mâna lor?

Manlache s-a uitat ţintă în ochii cantonierului:

— Şi pentru ce, moş Petrache?

Bătrânul a răspuns blajin:

— Iaca vorbă… Pentru ce te caută!…

Răzvrătit, dar cu plâns tăinuit în glas, Manlache i-a întors:

— Pe nedrept mă caută, moş Petrache.

Cantonierul a închis ochii pe jumătate şi a rămas cu ei pe geam. Într-un târziu a început a vorbi, cu un glas îndepărtat şi trist:

— Apăi, multe sunt pe nedrept, dacă le cauţi bine… Acela a fost mare ticălos la viaţa lui şi multe a făcut pe nedrept… Oameni a sărăcit o puzderie şi hojma a rămnit la îmbucătura altuia, măcar că era om avut, cu negustorie mare şi mănoasă.

— Cine?

— Hrisant – mortul… I-am fost argat în tinereţea mea – numai că eu am avut minte şi am fugit la timp. Odată, pusesem chiar mâna pe topor, bre Manlache – că-mi era baba tânără şi umbla grecul cu ochii

pe dânsa – parcă nu-şi mai avea el muiere de-o samă. Da bietul Ştefan, păcătosul de frate-meu, a rămas, şi acolo i-a crăpat pământul. Tot într-o împrejurare cu femeia…

—…

— … El s-o spânzurat, că n-o avut mână vre'nică de topor… Aşa că, bre Manlache, dacă ai făcut o dreptate pe lume, apoi aceea acu ai făcut-o…

Manlache s-a înfiorat.

— Moş Petrache – dar nu l-am ucis eu…

Bătrânul nu s-a întors să-l privească. A urmat, ca şi când n-ar fi auzit:

— … că bani nu i-ai luat... S-o găsit banii în poclitu trăsurii… Era şiret grecul – nu-i ţinea în portofel…

— Dar nu l-am omorât eu, bre moş Petrache…

Cantonierul s-a uitat la el şi a zis încetişor:

— Eeee… apoi atunci… acela care l-o omorât…

— D-apăi 'mneata nu înţălegi odată, că nu l-am omorât eu?

Moş Petrache a ridicat sprâncenele groase şi a rămas aşa multă vreme, amuţit.

— Apăi atunci, bre Manlache, dacă-i aşa, asta e-o năpastă cum n-am mai pomenit alta…

Ocnaşul a vrut să-i povestească întâmplarea. Bătrânul l-a oprit:

— Eu nu-s în drept să giudec care cum s-a petrecut. Mie, dacă-mi spui că aşa e, apăi nu poci să nu te cred. Că pe mine n-ai de ce să mă legi la ochi. Nici dreptatea nu ţi-o poci da, nici osândire de la mine n-ai. Şi ascunzătoare de jăndari ţi-oi hi, ori că l-ai omorât, ori că nu l-ai omorât… Şi-n ascunzătoare şi tain ţi-oi găti şi apă ţi-oi aduce, ca la omul cel trimis de Dumnezeu la mila mea de om sărac și bătrân…

De cât au bătut poterile de jandarmi locurile acelea, chiar prepeliţelor de pe lanuri li s-a făcut lehamite. Şi-au luat drumul una câte una, care spre dealul Gerului, care peste lunca Siretului, spre ţarnele Strehaiei, ca să-şi crească puii în buna tihnă a verii fără vânători şi a vieţii lor cea fără ucigaşi, fără jandarmi şi fără judecători.

Numai de Manlache Pleşa nu dădea nimeni. Câte un spăimit spunea poveşti născocite în spărietura lui şi mai punea pe cele drumuri plutonul sfărâmat de oboseală al locotenentului Ciobanu. Căci comandantul cu cizme de lac, cravaşă galbenă şi guler vârât în gât se încăpăţânase să puie mâna pe premiul de zece mii de lei – pe care-l făgăduise văduva mortului – şi nu vroia să ştie nici de nesomnul, nici de neodihna jandarmilor lui.

Dar fugăritul degeaba aştepta minunea să vadă găsindu-se adevăratul pricinaş. Moş Petrache îi domolea iuţelile uneori şi îl făcea să-şi culce liniştit capul în claia de fân din pod, momindu-i inima cu

vorbe bătrâneşti şi bune, ca toate poveştile care se spun copiilor, iarna, la gura sobei. În inima ocnaşului încolţea însă câte un mugur de sălbăticie la fiecare zăngănit de carabină jandarmerească. Se simţea îmboldit să sară înaintea lor şi să urle:

— Ce aveţi cu mine, că n-am omorât eu! De ce mă căutaţi pe mine şi nu-l căutaţi pe cel adevărat?…

Numai că moş Petrache îl ţâştuia încet-încetişor, ca pe un căţel care latră de pomană:

— Mă Manlache, băiete, tu nu vezi că aşa-i vrerea lui Dumnezeu? Tu nu pricepi c-aşa-i scrisul treburilor, să scotocească toate satele şi toate lanurile, şi să nu dea de tine? Că tu ai fost îndreptat de cel-de-sus la casa aiasta de om bătrân, care-i trimite unde o înţărcat Scaraoţchi copchiii, da nu-i trimite la tine în pod. Că ei vin şi întreabă: „Văzutu-l-ai, moşule, pe unul Manlache Pleşa, care a omorât şi l-o jăfuit pe Hrisant?”

Iar eu le zic: „Văzut, moşule, dar mai demult, când nu era, cum zici, cel care o omorât şi jăfuit pe Hrisant”.

Şi el trebuie să mă creadă, că-s om bătrân şi nu prinde minciună pe gura mea. Dar nici minciună nu-i vorba pe care de-am spus-o, că aşa-i încredinţarea mea și cel-de-sus mi-o ştie.

Cu toată strădania cantonierului, într-o zi, Manlache n-a mai putut să rabde:

— Moş Petrache, du-te la Călmăţui şi dă de Rusanda lui Ţigău.

— Aşa, Manlache. Şi ce ţi-i dorul de la ea?

— Să-i spui că nu-s de vină; că trebuie să se adeverească odată tot lucrul cu rostul lui şi atunci m-oi întoarce şi om mai vorbi.

Moş Petrache a stat, s-a chibzuit şi a răspuns:

— … Şi dacă eu ţi-oi zice că aiasta nu-i chiteală tocmai bună, tu ce-ai să faci?

— Am să mă duc eu – că nu mai pot, moş Petrache. Şi dacă s-o întâmpla să mă prindă jandarii şi să înfund ocna pe năpastă, apoi am trebuinţă să ştiu că o rămas pe lumea asta măcar un suflet care nu m-o osândit… Alminte, chiar ajung la moarte de om şi-i păcat să fac nedreptate, când de nedreptate îs blăstămat…

A doua zi, din zori, moş Petrache şi-a pus două cepe în desagă şi a pornit la drum.

Cu câteva zile înainte fusese vânzleală mare în Călmăţui. Procurorul primise mereu tot felul de scrisori anonime, scrise şi mai

bine, şi mai rău, în care se arăta că Manlache Pleşa nu-i vinovat şi că ucigaşul lui Hrisant trebuieşte căutat prin alte părţi.

La început, domnul Elefterescu – fercheşul judecător din Tecuci, căruia procurorul îi dăduse răvaşele, ca unul ce instruia afacerea toată – a bănuit că scrisorile sunt ticluite chiar de Manlache Pleşa, de prin locurile pe unde o fi fost el ascuns, ca să deruteze cumva cercetările sau convingerile anchetatorilor. Dar prietenul dumisale, domnul Virgil Predescu, profesor la gimnaziu şi om cu porniri scriitoriceşti, interesat de legenda lui Manlache, de care auzise multă vreme vorbindu-se, i-a cerut să-i dea voie, într-o zi, să vadă dosarul crimei. Pe domnia-sa îl interesase repeţirea sistemului de ucis, adică stăruinţa lui Manlache în uciderea cu muchea săcurii şi nu cu ascuţişul ei – cum era firesc. Asta îi sugerase lui Virgil Predescu o dramă, pe care voia s-o intituleze: *Muchea de secure sau Muchea securii* – forma definitivă nu era încă dată.

Judecătorul i-a întins dosarul, zâmbind pe sub mustaţă de ingenuitatea prietenului său. Pentru un magistrat ca el, cazul Manlache era simplu şi la fel cu toate cazurile de criminali recidivişti. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât descripţia fizică a lui Manlache semăna în chip desăvârşit cu unul din tipurile descrise de Lombroso în cartea lui nemuritoare. Spiritului real al magistratului avea deci motiv întemeiat să i se pară comică încercarea lui Predescu, care ţinea morţiş să scoată un personaj literar dintr-un ucigaş banal şi etichetat.

Dar Predescu a dat în dosar şi de scrisorile anonime. Cum era un om foarte priceput în grafologie, l-a întrebat pe judecător:

— Ce-i cu scrisoarea asta de femeie?

Judecătorul[2] a râs:

— Ce femeie, *chéri*[3]? Asta cu siguranţă că e scrisă de el! Voia să încurce justiţia… şi atâta tot.

Atunci profesorul s-a îndârjit şi, servindu-se de citate din grafologii celebri – ceea ce era foarte convingător – i-a dovedit lui Elefterescu nu numai că scrisul era al unei femei, dar că femeia aceea nu era o femeie de rând, ci îşi prefăcuse scrisul înadins, ca să nu-i fie recunoscut.

— Ia seama, magistre, să nu faci una din acele groaznice greşeli judiciare care osândesc pe veşnice judecătorul şi dau slavă osânditului… a încheiat Virgil Predescu, bătându-l pe umeri. Eu sunt fericit că mi s-a deschis perspectiva asta, fiindcă, din punct de vedere literar, e o lovitură neaşteptată. Dar tu, bagă de seamă să nu cazi singur victimă, făcând o victimă nevinovată. Omul tău, după dosar, îmi aminteşte prea mult pe Valjean al lui Victor Hugo. Iar eu ţin prea mult la tine, ca să mă împac cu gândul că ai putea să ajungi un… Javert – ori cum naiba îi zice judecătorului de-acolo.

Pietricica asta zvârlită în balta judecătorului, bietul domn Elefterescu nu putea s-o scoată, cu toată frageda şi avântata

înţelepciune a dumisale. Era el tânăr şi plin de grabă, dar când a stat de s-a gândit mai bine, s-a înspăimântat. Căci la urma urmei, în afară de dispariţie, n-avea nicio dovadă materială de vina paznicului. Ba, la un moment dat, i-a venit să râdă. Ce-ar fi să afle că cel care legase jandarmul nu fusese Manlache – pentru că faptul nu era dovedit decât prin supoziţii care se întemeiau pe forţa ocnaşului.

Zgândărit amarnic de conştiinţa, judecătorul s-a hotărât să reia firul cercetărilor, cu totul pe altă cale. I-a împărtăşit planurile lui Predescu şi l-a rugat să-l întovărăşească la Călmăţui.

Ancheta suplimentară n-a dovedit însă nimic. N-a dovedit nici măcar pe autoarea scrisorilor, care dădea arătări limpezi despre anume oameni cu apucături rele, ca şi despre alţii, care cheltuiau cam mult pe beţie, la crâşma lui Brătulescu. Căci ucigaşul nu putea să fie decât din Călmăţui – ziceau scrisorile – întrucât numai acolo se ştia de venirea lui Hrisant şi de faptul că avea bani la el, pentru tocmit grânele.

Totuşi ancheta n-a izbutit să lămurească în niciun chip felul în care ar fi putut să afle Manlache rosturile grecului, ca să-l pândească în toiul nopţii tocmai pe valea Herătăului. Căci Brătulescu, crâşmarul de la care plecase Hrisant, era singurul om căruia îi spusese negustorul că se duce la Lieşti. Şi totuşi de valea Herătăului nici nu fusese vorba. Chiar Brătulescu mărturiseşte că nu-şi închipuia ca Hrisant să ia alt drum decât cel obişnuit, adică pe şoseaua Iveştilor.

În fundul inimii lui, judecătorul nădăjduia să găsească un complice printre cei care rămăseseră în sat şi cheltuiau prea mult. De l-ar fi dibuit, se lămurea îndată şi de unde a putut să afle Manlache măcar faptul că Hrisant avea bani. Cât priveşte drumul, Elefterescu credea că nu i-a fost greu ucigaşului să se atârne de spatele trăsurii, chiar de la gardul lui Brătulescu, şi să dea lovitura când a ajuns la un loc sigur, cum a fost cel de pe fundătura Herătăului.

Având făurită în minte asemenea închegare de fapte, aşa de firească, de simplă şi de logică, magistratul nădăjduia să facă aşa fel, încât realitatea să-i întărească bănuielile. De aceea, plecând, a pus sub strictă supraveghere tot satul Calmăţui, delegând cu asta doi agenţi iscusiţi, chemaţi prin telegramă cifrată de la Tecuci. Aceştia s-au ivit în aceeaşi zi la han, la Brătulescu, dându-se drept negustori de covoare, ceea ce le îngăduia să umble din casă în casă şi să răvăşească nu numai gospodăriile oamenilor, dar şi amintirile lor.

Venirea lui moş Petrache la Călmăţui era lucru rar. Sătenii ţineau mult la bătrânul acela hazos şi cuminte, care le dregea o parte din şoseaua către Iveşti, de peste douăzeci şi cinci de ani. El le făcuse în curtea cantonului fântână cu apă bună, le croise o treucă mare şi curată pentru adăpatul vitelor şi tot el avea grija de sleitul fântânei, ca

şi de o mână de fân, la nevoie. Totuşi, în zarva în care căzuse, bătrânul a înţeles numaidecât că un om străin nu-i binevenit şi a căutat să-şi scurteze mânerea lui aici, cât s-o putea mai mult. S-a dus să ceară adăpost lui Brătulescu, dar cârciumarul avea muşterii la odaie şi l-a îndreptat la un gospodar din cătun. Pornit spre miezul satului, moş Petrache a fost întâmpinat de o cladără de oameni care-şi închipuiau că pot sa afle veşti mai noi. Asta, unde se ştia că Manlache colindase multă vreme ogoarele de prin partea cantoanelor. Pasămite îşi închipuia fiecare că nu se putea să nu nimerească ocnaşul tocmai la moş Petrache, la care ţinea cum ţine un copil la tătâne-său.

Negustorii de covoare, amestecaţi şi ei în lume, ascultau cele câte s-au spus şi au clipit din ochi, unul la altul, în semn de înţelegere. Bătrânul acesta, care nu voia să spună nimic, avea un chip ciudat să răspundă în glumă şi să ocolească întrebările. Dar, mai însemnat decât toate era faptul că moş Petrache venise aici fără o treabă anume, lucru pe care l-au aflat uşor cei doi agenţi de siguranţă, deprinşi de meseria lor să taie orice fir de păr în patru şi să găsească lumină şi cărări, acolo unde omul de rând nu vede nimic.

Acum, e adevărat că ei vedeau în fiecare om şi în fiecare mişcare ceva care dă de bănuit. Dar în privinţa lui moş Petrache nu s-au înşelat şi orice pas al bătrânului nu făcea decât să întărească bănuiala mijită la început.

În primul rând, au aflat că moş Petrache fusese argat la Hrisant. Pe urmă, când l-au stârnit oamenii, bătrânul nu s-a ferit să spuie, aceea ce-i spusese şi lui Manlache, despre ticăloşia negustorului şi osânda pe care o merita. Atunci agenţii au înţeles că omul acesta trebuie urmărit pas cu pas, mai mult decât tot Călmăţuiul la un loc, din care pricină, în aceeaşi seară, au şi scris asupra lui un raport mare, ca să-l aibă judecătorul chiar a doua zi.

Lui moş Petrache începuse să nu-i placă aceea ce se petrecea în sat. Şi nu-i plăcea mai cu seamă fiindcă picase el aci într-o vreme aşa de turbure. Nu credea că-i urmărit, dar îi era tare frică să nu se bage de seamă, ba că ocoleşte înadins poarta lui Ţigău, ba că întreabă într-un anume fel de Rusanda lui.

Avea de altfel şi pricină pentru asemenea fapte, fiindcă ograda lui Ţigău părea pustie. Când a mai aflat că Rusanda boleşte de o săptămână şi că degeaba îi descântă babele tânjeala cu cărbuni aprinşi în apă neîncepută, ori îi dau să bea fierturi de buruieni, culese când pe lună, când la răsărit de soare, moşneagul a priceput că are să fie mai greu de vorbit cu fata, decât i se părea.

A aşteptat atunci să vie seara şi a călcat în ogradă, cu gând să rămâie mai mult. Dar măcar ca n-a putut să spuie nimic din ceea ce îl aducea, inima lui bătrână s-a cutremurat. Fata aceea voinică şi

frumoasă era galbenă şi suptă, ca o trestie uscată. Când l-a văzut și-a lipit pe dânsul ochii mari, umpluţi de lacrimi, şi n-a mai zis nimic. Iar bătrânul înţelegea că acolo arde un chin şi o întrebare, pricepea că vorba lui trebuia să stingă focul de acolo, că avea tărie să-l stingă, şi s-a întristat de moarte, văzând că nu rămâne o clipă cu fata, să-i spuie el, cu limpezicunea lui pârguită, care cum stau lucrurile şi care cum sunt pricinile.

I-a vorbit doar în chipuri ascunse şi a mângâiat-o:

— Bre fată… Nu te lăsa îndoită de gânduri. Acelea-s ca fumul şi râde dracul de cine şi le face, iar Dumnezeu se întristează că omul îi goneşte tăria sa şi crede veninul nevrednicului.

Viaţa asta-i bună, fată, crede-mă pe mine, care-s chinuit de atâta liotă de ani. Numai că, e bună dacă nu te laşi doborâtă de răul ei. Iacă eu, chiar şi câinele turbat îl îmblânzesc dacă îi spui cu credinţă şi cu dulceaţă că e bun şi cuminte. D-apoi cum nu s-ar îmbuna omul ori zilele, dacă li-i zice că degeaba se încrunteaza; că aiasta-i meteahnă trecătoare.

Că vezi tu, fata moşului, zilele omului, ca ceasurile somnului sunt. Dacă ţi-i inima curată, apoi senine sunt şi hodină îţi dau. Iară dacă eşti chinuit, apoi chinuite îţi sunt ceasurile somnului şi turburate ca apa care vine primăvara.

Dar cât de chinuite ori cât de turburate or hi, de visezi primejdie mare, apoi te zdruncini odată, ţipi şi te dezmeticeşti. Şi tare mai eşti bucuros că te-ai trezit şi vezi că primejdia n-a fost decât primejdie închipuită…

Iaca, tocmai aşa îi şi cu zilele omului. Când vine primejdia, apoi omul să ţipe şi să se trezească… De-aceea, ţipă, fată, şi trezeşte-te! Pricepi tu la spusa mea?…

Rusanda nu pricepea mare lucru. Şedea acolo în pat, se uita la gura bătrânului şi-i asculta vorbele ca pe un descântec. Îi susura un fel de linişte ciudată în inimă, un fel de mângâiere şi atâta tot. Dar mângâierea asta era tocmai ce aşteptase fata. Ei îi era bolnavă inima, nu trupul.

Şi în seara aceea, cu ochii ţintă pe bagdadie, i s-a părut că doarme mai bine ca oricând.

În schimb, moş Petrache a avut o noapte turburată. Când ieşise din poarta lui Ţigău, două umbre s-au pitit cu grabă în fundătura dintre sălcii.

A doua zi, dimineaţa de tot, cantonierul s-a întors la Ţigău. Rusanda i-a zâmbit cu o nesfârşită înduioşare. Se vedea bine că îl aştepta.

Nu l-a aşteptat degeaba. Cei ai casei plecaseră pe ţarnă şi bătrânul a putut să-i spuie tot ce era trimis să-i spuie. Fata l-a ascultat fără să

clipească, privind ţintă în ochii lui:

— Acu, am rămas numai noi şi poci să-ţi spui. Aiasta îi urgie nedreaptă pe sufletul lui. Tu să nu crezi nici la vorbe, nici la răul care-o mai veni – dacă nu s-o îndura cel-de-sus să facă altfel. Şi dacă eu mă jur în faţa icoanei că nu-i de vină, apoi tu să crezi la părul meu cel alb. Jurământ n-oi face – că eu nu mai am timp de căire şi iertare. Iar de-oi păcătui cu bunătatea şi credinţa, păcătuieşte şi tu ca mine.

Şi uşurează-ţi inima. Şi încrede-te în cel-de-sus. Şi ai răbdare.

Iaca aşa m-o trimes să-ţi spui, şi asta ţi-o spui.

Fata era nemişcată. Ochii ei ţintă în ochii bătrânului. Apoi buza de jos a început să tremure, s-a zbătut de câteva ori, ochii au căpătat păienjeniş greu, iar când din colţul lor a licărit o luminiţă pe lacrimile adunate, Rusanda s-a răsucit deodată cu faţa la perete şi a podidit-o hohotul de plâns.

Moş Petrache n-a mai spus nimic. Doar târziu, a întins o mână de-a mângiiat încet umărul care se zbătea. Atât. Apoi şi-a luat căciula, a zvârlit dăsaga pe umăr şi a pornit-o senin, spre casa lui.

În dreptul sălciilor s-a întâlnit cu cei doi negustori de covoare. Le-a dat bineţe prieteneşte şi le-a spus:

— După câte am înţeles eu, ’mneavoastră umblaţi după covoare. Să vă deie cel-de-sus noroc la negustorie. Daaaa… eu aşa chitesc – dacă vreţi să ascultaţi de sfatu unui moşneag – cu rost ar hi să le luaţi gata făcute… Ce umblaţi ’mneavoastră să le ţeseţi acu?… Aiasta-i urzeală făcută în pripă; se rupe degrabă.

Şi mândru că făcuse două isprăvi deodată şi-a îndreptat desaga şi i-a lăsat in bună pace să-l privească ponciş din urmă, după cum era sufletul şi rostul lor.

Moş Petrache era prea bătrân şi prea cuminte ca să nu-şi dea seama că încontreala cu negustorii din Călmăţui era o poznă care putea să aibă ascunzişuri tăioase. Cu toate astea, era vesel nevoie mare şi plin de bunăvoie. Mergea uşor pe marginea şoselei, legănându-şi desaga, şi-şi lăsase căciula tocmai pe ceafă, ca-n rarele dumisale ceasuri de chef straşnic, când speria, o săptămână în şir, cele şapte sate pe care le colinda – câte unul pe zi – după regula înscrisă bine în catastiful metehnelor lui.

Mai în scurt, i se trezise iar, în coşul pieptului, dihania aceea

jucăuşă, care îl scăpase de multe năcazuri, dar îi făcuse şi mult amar, multe pocinoage, în lunga viaţă trudită a dumisale.

Văzându-l aşa de bucuros şi cu ochii aşa de plini de râs, ai fi crezut că vine de la cine ştie ce ispravă şi se duce zorit, ca un copil, să-şi povestească, neastâmpărat, năzbâtia plină de haz.

Dar când a intrat în vâlcica Herătăului, veselia a început să i se topească. Şoseaua era plină de tot felul de căruţe, care şi trăsuri. Ba nu i-a fost de mică mirare să vadă acolo şi un automobil. Asta însemna că, pe locul unde se petrecuse omorul, se mai făcea vreo cercetare de vreun fel, cum se mai făcuseră atâtea altele, de care auzise prin oameni.

Atunci moş Petrache a fost îmboldit de un diavol mititel, care-şi scosese corniţe fragede în inima dumisale bătrână şi, cotind din şosea, a apucat-o pe drumuşorul din stânga, unde se iţeau, printre spicuri de popuşoaie, multe şi felurite capete de oameni.

În mijloc, câţiva târgoveţi cu straie nemţeşti cereau tot felul de lămuriri plutonierului de jandarmi, care era însărcinat să ţie post fix pe locul unde se săvârşise omorul. Pe urmă, dumnealor desfăceau un fel de cutiuţe negre şi le întindeau ca pe nişte harmonici mititele, învârteau nişte şuruburi care sclipeau grozav în lumina soarelui şi ocheau, ba pe jandarm, ba pe oameni. Se auzea un plesnit uşor în cutie, şi dumnealor ziceau mulţumitori:

— Gata!

Cu mare caznă, moş Petrache s-a limpezit, numai când ocheala a ajuns şi prin partea dumisale. Atunci, fără teamă, i-a spus boierului tinerel, care se uita prin fundul cutiei:

— Şi pe mine mă-mpuşti, conaşule?

Dar boierul i-a răspuns râzând:

— Nu te-mpuşc, moşule! Te potografez!

La asemenea vocbă neauzită, moş Petrache s-a uimit cum nu se mai poate.

— Iote-teee!… Şi adică ce-i potografala aiasta?

Jandarmul, care-l cunoştea se vede, l-a dumirit:

— Îţi scoate poza, moş Petrache.

Dar bătrânul a făcut ochii subţirei şi i-a întors-o:

— Pai, atunci, să vedem… om cădea la tocmeală, o'ba?

Boierul a întrebat:

— Cum adică, tocmeală, moşule?

— Păi… coastă mult?

— Asta e degeaba, moş Petrache! a răspuns jandarmul. Că-i pentru gazetele de la Bucureşti şi de la Galaţi!

Dar cantonierul n-a înţeles bine ce-i cu gazetele şi s-a făcut că nu aude. A înţeles numai că treaba asta „nu coastă" nimic şi atunci a fost prins de-o temere neaşteptată:

— D-apoi ca aiasta n-are să hie poză bună – că mi-i barba mare. Da ’mneata să mă scoţi ras, să se bucure şi baba…

Peste treburile încruntate, peste liniştea tristă şi cu poveste de moarte a locului, s-a abătut îndată bună voia şi râsul. Domnii cu straie nemţeşti au luat fel de fel de fotografii şi-au pus fel de fel de întrebări – la cine apucau – despre Hrisant, negustorul, şi despre Manlache.

Dar când i-a venit rândul lui moş Petrache, bătrânul a dat din umeri şi a arătat cu degetul cutiuţa neagră:

— Apoi, eu aşa chitesc, conaşule… că dacă erai matale cu harmonicelul aista, când s-o petrecut pozna, tare ghine ar hi fost…

Tânărul care întrebase l-a bătut pe moş Petrache pe umăr şi i-a spus altuia câteva vorbe păsăreşti. Celălalt s-a arătat că pricepe, fiindcă a răspuns româneşte:

— Da! da!

Apoi l-a întrebat pe moş Petrache cum îl cheamă, de câţi ani e, ce meserie învârteşte şi în ce fel l-a cunoscut pe Manlache Pleşa.

Încetul cu încetul oamenii s-au dat înapoi şi au amuţit. Începea să se vadă că, în mintea lor, moş Petrache trecea drept prepus de dresuri tăinuite şi grozave, lucru care nu şi-l închipuise nimeni până atunci. Numai cantonierul le răspundea de-a bătul, făcându-i să râdă mereu:

— Păi, eu, coane, se vede c-am avut sămânţă de om mare… Dar m-o uitat cel-de-sus pe şuşea şi-am rămas cantoner… adicăte cel mai mare om de pe şuşea… …Iar cu privinţă la anii mei, iaca, drept să spun că nu prea ştiu. Pân’ la vro cinzăci am tot numărat eu… Da când am văzut că se trece cu şaga, i-am lăsat în plata domnului. I-am spus babei: „Ia mai nuraără-i tu, că mi s-o urât…" Şi cum spui, eu nu i-am mai numărat, iar baba mea, care-i cam năucă, i-o încurcat. Aşa că nu se mai ştie… Dar acum, fiindcă văd că vreţi să aflaţi, de s-o întâmpla să mai viu o dată pe lume, am să-i număr numa eu, să nu se mai încurce. Ba, iaca, de vi-i de folos, i-oi număra pe lumea cealaltă, întocma cum trebuie…

Târgoveţii râdeau şi scriau într-una. Cu privinţă la Manlache, bătrânul n-a spus mare lucru:

— Păi, cum să nu-l cunosc, bată-l noroacele de copchil. Că eu lucram la şuşea şi-l vedeam de la brâu în sus, peste deal, la conacu lu’ conu Leon – aşa-i de crescut – ierta-i-ar păcatele cel-de-sus.

Da pe Hrisant, vrerea lui Dumnezeu l-o omorât, nu vrerea omului. Că nu l-o împins omu să umble pe coclau de aista la toi de noapte – ca un hoţoman. I-o zis Dumnezeu la urechea lui cea păcătoasă: „Du-te pe-acolo, că aiasta e poruncirea mea: Nu îmbla pe şuşea, unde omul îi ferit, umblă pe la dos, cum ai îmblat toate zilele tale…"

Şi iaca aşa o îmblat…

La asemenea vorbe, oamenii au început să căineze amarnic soarta

bătrânului. Li se vedea, asta în ochi şi în felul cum încercau unii să-i facă semne de tăcere. Pasămite toţi credeau că domnii aceştia sunt trimişi de tribunal să mai iscodească lumea, iar nu cum spuneau dumnealor, că ar fi gazetari de la Bucureşti, veniţi înadins să scrie în jurnalele lor.

De altfel, în mintea lui moş Petrache, gândul acesta încolţise demult, chiar de la început, când i-a văzut scriind tot ce auzeau.

Dar acum îi era totuna. Dihania jucăuşă din inima lui îi dădea ghes necontenit şi-i era nespus de plăcut să ştie că intră în ameţeala asta dulce de primejdie închipuită.

La drept vorbind, după întâlnirea cu Rusanda, căpătase atâta încredere în nevinovăţia lui Manlache, încât i se părea o nerozie până şi gândul că ar mai putea trece o zi fără ca adevăraţii făptaşi să fie prinşi.

Îndoielile de până acum trecuseră ca fumul. Şi trecuseră fiindcă s-a văzut urmărit şi el de către cei doi negustori prefăcuţi din sat; iar el se ştia curat ca lacrima sfintei Fecioare. Astfel, nedreptatea pe care o suferea şi el azi l-a făcut să simtă, vie, nedreptatea de care se plângea Manlache, şi s-a răzvrătit.

Tot râsul de pe gura lui moş Pctrachc, toată înfruntarea asta plină de luare în râs nu era decât o formă blajină şi dulce a răzbunării lui.

Boierii se găteau de plecare. Au mulţumit jandarmului şi, spre uimirea tuturor, au bătut palma voiniceşte cu moş Petrache.

Ba unul i-a spus:

— Să citeşti gazetele de la Bucureşti, moş Petrache, că ai să-ţi vezi poza şi numele pe-acolo…

— Păi, eu şi cu vodă! a răspuns în glumă bătrânul, care nu credea de loc în povestea asta mincinoasă, cum nu credea nici în cealaltă, cu covoarele. Dc aceea, socotind că zvârle o săgeată la locul ei, a trântit tare şi vesel: Numai să nu fie urzeală putredă, boierule…

Sfârşitul nu s-a mai auzit. Poate că nici n-a mai spus nimic. De undeva, dintr-un lan pornise o chelălăială învrăjbită de câini şi toate urechile s-au ciulit într-acolo.

— Îraaa… bre Codine, să ştii că-i Brezoi al nostru, a zis un om străin, care – după straiele-i murdare – părea să fie găzar.

Cel pe care-l strigase Codin s-a şi repezit în lanul de popuşoi, strigându-şi câinele şi zburătăcind cu bolovani.

Curând, la o bună porţie de loc, a ţâşnit din arătură, în limpezişul drumului, o javră roşcată şi slabă de i se vedeau coastele.

— Iar jigodia asta! a scrâşnit jandarmul. Şi făcându-se că ia o mână de pământ, a zvârlit spre câine: S-a oploşit pe lângă postul nostru de vreo câteva zile şi urlă de ne înnebuneşte… Stă pe aci, se vede, unde simte mâncare…

Dar unul din oameni a fluierat scurt:

— Fiuuu!… Don' şăf… Aista-i Firicel al lui nea Manlache Pleşa!…

Toată ceata a tresărit, cu cei doi boieri în cap. Gheaţă de moarte a intrat in ei, fiindcă fiecare a simţit lângă el însăşi făptura lui Manlache Pleşa. De altfel, cei mai mulţi şi-au închipuit că jigodia asta n-ar sta pe aici, dacă nu i-ar fi şi stăpânul pe undeva, pe aproape. Jandarmul şi-a pipăit nervos cartuşierele pline şi patul carabinei, în vreme ce unul din cei doi tineri scotea zorit aparatul din buzunar:

— Chemaţi-l, vă rog, mai aproape, ca să-l putem fotografia…

Firicel, îmbiat de glasul îndulcit al câtorva, a dat din coadă neîncrezător, apoi a făcut câţiva paşi şi s-a oprit.

Fluieratul prefăcut prietenos nu-l mai atrăgea. S-a aşezat jos, privind mulţimea şi legănându-şi sfârcul de coadă copoiesc, fără prea mare tragere de inimă. Parcă ar fi spus ca şi stăpânu-său:

„Nu mă dau prins nici mort…"

De bine, de rău, Firicel a fost fotografiat. În vremea asta, lumea s-a rărit de tot. Primejdia, pe care o vestise ivirea câinelui a făcut oamenii să se gândească mai pripiţi la trebi şi i-a împrăştiat.

Curând, boierii s-au suit şi ei în automobilul lor şi au pornit-o duduind în goană mare spre Iveşti, pe când între lanurile înalte dc popuşoi, n-au mai rămas, să le înfrunte primejdia, decât jandarmii cu mâna pe carabinele încărcate şi jigăritul de Firicel, care le privea cu ochi deştepţi mişcările iuţite, ochii pânditori şi tresăririle de iepuri speriaţi.

Umbra uriaşă a lui Manlache Pleşa umpluse valea Herătăului cu duh negru de moarte…

Moş Petrache a scuipat scârbit. A scuipat şi cea din urmă picătură a fricii din el. De bună seamă, din toată liota de oameni care era adunată acolo, nimănui nu-i stătuse inima în loc cum îi stătuse bătrânului când s-a năpustit în cărare umbra covrigată a lui Firicel. Cantonierului îi era groază că nu cumva să-l miroasă căţelul lui Manlache şi să se ţie după dânsul. Atunci s-ar fi dezlănţuit tot prăpădul de la un cap la altul, căci s-ar fi descoperit ascunzătoarea fugarului din canton şi – negreşit – Manlache ar fi fost prins pe loc, fără nicio strădanie. Prins, ori mai degrabă împuşcat, fiindcă mai ales acum, nici chiar moş Petrache nu l-ar mai fi sfătuit să se lese doborât de nedreptate.

Acum, primejdia trecuse. Bătrânul se desprinsese dintre oameni pe nebăgate în scamă și se mistuise într-o porumbişte. De acolo, uitinduse tot mereu în urmă, a ocolit pe hatul dintre nişte mohoare lieştene şi a dat în şosea, tocmai spre fântâna Iancului, lângă cantonul al doilea, al lui Dragomir. Dar şi de-acolo înainte, tot n-a vrut să se lase pe şosea, ci a luat poteca de pe malul şanţului, pe lângă salcâmi, pentru

ca, la un caz, să poată face la stânga în grâne şi să-şi piardă urma de căţel.

Mergea grăbit şi înfricat. Îi curgea în vine un fel de foc ciudat, care îl mâna cu zorul spre tainiţa lui Manlache, să-i spuie atâtea veşti pline de cumpene. Şi toate erau veşti care nu îngăduiau păsuire.

Dar oricât de voinic ar fi fost încă Moş Petrache, graba asta i-a îngreuiat repede picioarele. Ar fi oprit bucuros o căruţă de pe drum, dacă i-ar mai fi venit în urmă vreuna. Dar, ca un făcut, din tot roiul de care şi căruţe întâlnite la podul Heratăului, nu se vedea niciuna pe şosea. Porniseră toate de partea cealaltă, ori poate trecuseră în grabă, înainte.

Doar târziu de tot, când nu mai avea decât vreo doi kilometri pină acasă, i-au huruit în urechi roţi scrâşnind la trap purtat pe goană mare. Era un zgomot neobişnuit pentru o căruţă şi moş Petrache s-a întors să vadă. De departe îi păruse car cu coviltir, dar acum, aproape, i s-a lămurit o căruţă de găzar, cum trec mereu în drumurile astea, spre satele întinse pe valea Gerului.

În fuga cailor, a deosebit pe omul care strigase vorba cu câinele, iar în urma căruţii, a văzut alergând, cu limba scoasă, un dulău ciobănesc, cu pete albe şi negre. Dar moş Petrache degeaba le-a făcut semn. Fără îndoială că nici semnul n-a fost prea de văzut, nici oamenii n-aveau vreme să vadă. Căruţa a trecut, sfârâind, prin prundişul pus proaspăt şi s-a întins la drum.

„Nemernici oameni! a gândit bătrânul înciudat. Gonesc bieţii cai, cu căruţa încărcată…”

Dar ascultând hurducăiala butoiului, s-a întors:

„Poate c-or fi mergând cu deşertul…“

În vremea asta, din dosul polobocului s-a arătat un cap de om. Caii, struniţi, au ţintuit căruţa pe loc şi moş Petrache, pricepând că oprirea este pentru el, s-a apropiat repede.

— Făcut-ai semn, unchiaşule? a întrebat un găzar.

— Făcut – da credeam că n-ai văzut.

— Nici n-am văzut cu – a văzut Codin – era lângă mine. Vrei să te ducem la canton?…

— Apoi da… că nu-i departe.

Cât a mai ţinut drumul, moş Petrache s-a gândit la altele. Oamenii l-au întrebat multe lucruri, iar cantonierul le-a răspuns îngăimat, cu vorbe rupte şi cu ochii duşi. Nici n-a ţinut minte ce le-a răspuns. Se vedea doar că fuseseră şi ei la Herătău şi că erau oameni străini, necunoscători de stările şi de faptele petrecute.

Când s-a dat jos la canton, baba, care robotea în curte, i-a strigat:

— Cumpără nişte gaz, Petrache.

Dar Petrache n-a putut să cumpere gaz. Oamenii i-au spus că vânduseră tot butoiul şi de aceea zoreau spre Moineşti: să încarce altul

repede, să se întoarcă înaintea altora.

Când a aflat Manlache toate întâmplările, şi-a aprins o ţigară groasă şi a rămas pe gânduri. Într-un târziu, s-a sculat de pe laiţa pe care şedea şi i-a spus unchiaşului scurt:

— Când o cădea seara, eu mă duc s-o văd pe Rusanda şi să dau de Firicel.

Bătrânul şi-a simţit inima grea, a vrut să-i împotrivească o chibzuinţă, dar s-a răzgândit. Simţise el bine că pe fugar nu-l întoarce nimic din calea lui, când spune ceva în felul cum îi spusese acum. A aşteptat să vie seara, cu mare nelinişte în suflet şi i-a pândit plecarea, până nu l-a mai văzut de loc, topit în porumbiştea înaltă şi deasă care mărginea Nisipurile. Atunci s-a lăsat pe prispa de lut galben a casei, şi s-a simţit aşa de obosit, de parcă strânsese într-o singură zi toată truda împrăştiată în bietele lui zile chinuite şi amare.

Bătrânelul acesta, care jinduise toată viaţa după un fecior, îşi agăţase inima de Manlache, ca de un copil beteag. Şi iată, după ce-şi primejduise tot ce putea să-şi primejduiască, vrând să-l apere şi să-l ocrotească, l-a văzut plecându-i din scutul casei în seara asta, asemeni puiului care se duce spre rosturile lui tăinuite, crâncene şi ucigătoare.

Căci în sufletul iui moş Petrache, plecarea ocnaşului era semn rău. Era plecare în noapte şi era pentru totdeauna… Dacă l-ai fi văzut pe bătrân, cum stă cu capul plecat şi ochii în jos, ai fi înţeles că privirea lui urmăreşte pe Manlache cum se afundă tot mai adânc, tot mai departe, dar nu în noaptea care cădea peste ogoarele din ţarină, ci la picioare, aici, sub pământ, spre inima lui rece şi neagră.

Era, el, ochiul lui Manlache, deprins cu întunericul ocnei şi al nopţii, dar parcă bezna de acum îl zăpăcise şi pe dânsul. Tăiase ogoarele de-a curmezişul, ca să-si scurteze calea, şi se pomenise ajuns pe locuri unde-şi pierduse rostul. Târziu de tot, a dat de un drum care i s-a părut şoseaua Vladimireştilor. Atunci s-a întors din cale şi a mânat voiniceşte. Dar greşeala greşeală aduce. A dat peste stâna de oi a lui Gheorghiade, cu perdeaua ei de trestie, înfiptă în buza văii Gerului.

Câinii l-au hămăit zdravăn şi ciobanul de pază i-a venit în cale cu ghioaga gata de bătaie, ca la lup:

— Ăleeei!… ’mneata, nea Maolache?… Şi bietul om a înţepenit cu gura căscată, văzând, pe meleagul turmei lui, ucigaşul hăituit de toate poterile jandarmilor din trei ţinuturi.

— Vrei ceva de-ale gurii, nea Manlache?…

Ocnaşul nu s-a împotrivit. A intrat în stâna povârnită şi a luat desaga pe care i-a burduşit-o ciobanul. Apoi a plecat în noapte, pe imaş, cam în linia Pechei, până nu s-a mai văzut. N-a vrut să-i ştie ciobanul căile.

După o postată de cale, a ocolit stâna pe departe şi a luat drumul înapoi, spre Călmăţui, pe nişte cărări de pe moşia lui conu Leon, pe care le bătuse şi el de atâtea amaruri de ori.

De pe movila din dâmbul ponorât peste sat, a văzut toate casele luminate. Inima a prins să-i bată de-o grijă pe care nu şi-o lămurea. Era nefiresc, la asemenea toi de noapte, să mai găsească un strop de lumină în sat – necum să vadă aprins peste tot. Neîndoielnic lucru, se petrecea o treabă ciudată şi – de bună seamă – nestrăină de întâmplările zilei din urmă. Manlache ar fi avut de ce să-i fie teamă, dacă i-ar fi fost teamă vreodată pentru sufletul lui şi pentru viaţa lui. Dar acum, mai mult ca oricând, nu mai avea vreme să se gândească la dânsul. Se gândea la Rusanda.

Şi iată, de aici, din vârful movilei, vedea bine colo, peste vale, cele trei gemuleţe luminate la odaia mare, unde dormea fata. Ba, nu se înşela deloc bănuind că şi în odaia mică a lui Ţigău trebuia să fie aprinsă o lumânărică, mai galbenă şi mai sfioasa ca aceasta.

Într-o clipă, i-a pâlpâit înaintea ochilor numai sânge şi numai moarte. Acum dăduse frâu slobod închipuirii înfierbântate, care, în toată goana lui din astă-noapte, era lipită numai de boala Rusandei.

Fără să-şi mai deie seama de primejdie, a sărit zăplazul la Mitrea ologul şi a bătut în geamul luminat. Din casă n-a răspuns nimeni. Pe fereastră a văzut patul desfăcut, ca pe urma unui om sărit din somn. Uşa ora încuiată cu lacătul. La Sonia în ogradă era de asemenea pustiu. Nici câinii nu l-au lătrat.

Dintr-o săritură, a trecut drumul la răchiţile din râpă şi a pornit, de-a lungul pârâului, spre casa lui Ţigău. Şoşotitul din făgădaie i-a îmbiat setea buzelor arse. A sorbit trei pumni de apă de şi-a potolit uscăciunea de iască a gurii şi a dat să se apropie de gard. Un bocet chinuit i-a încleştat fălcile şi l-a ţintuit în loc.

Ca o destrămare de moarte i-a frânt vlaga întreagă. A înţeles.

Adică, a crezut că a înţeles.

Din umbra corobăilor[4] a văzut cete de oameni împrăştiindu-se pe şosea. Glasurile lor amestecate vorbeau înfundat şi chinuit. Manlache ar fi vrut să le sară înainte, dar nu mai putea. Era sleit. A rămas acolo, înfipt cu picioarele în lutul moale şi a aşteptat să-i pocnească inima la drum, ca de obicei. Apoi deodată, de parcă toată nebunia lumii ar fi scăpărat în el, s-a agăţat de straşina mărăcinată a gardului şi s-a zvârlit dincolo, prăbuşindu-se în mijlocul ogrăzii, ca un mal de pământ scăpătat din legături.

Ograda, plină de lume, a ţipat ca o singură gură:

— Manlache!…

Fugarul s-a repezit la prispă, a zburat uşa cu umărul şi s-a oprit în mijlocul odăii mari.

Patul desfăcut… perna era înşăuată de urma capului… Rusanda nicăieri…

Ca fulgerul, Manlache a trecut dincolo. Rusanda nicăieri… Atunci s-a năpustit înapoi, între uşori, iscodind cu ochi sângeroşi de fiară negura muşuroiului de lume din ograda încremenită. Rusanda nicăieri… Clănţănind ca în durdura frigurilor a şuierat:

— Unde-i?…

Nu i-a răspuns nimeni. Doar scâncetul bătrânei s-a prelungit ca un vaiet dc sfâşiere şi de moarte.

— Unde-i?… Şi fiindcă n-a auzit răspuns a urlat: N-auziţi odată? Unde-i Rusanda?

O vedea cu ţeasta sfărâmată în fund de fântână, o vedea bălăbănindu-se ca un leagăn de iad, agăţată într-o grindă, ori în frunzişul unui copac… o vedea peste tot moarta…

Bătrâna s-a căinat încetişor:

— … Ce năpastă ne-ai adus, Manlache!…

EI n-a vrut să înţeleagă, n-a vrut sa audă. Ori n-a putut. A scrâşnit:

— Un-de-i?

— Au ridicat-o jăndarii, a plâns inima tânguită.

Genunchii lui Pleşa s-au frânt ca sub ascuţiş de topor.

S-a răzămat de-un stâlp şi-a rămas acolo, răsuflând încet, adânc, întors la viaţă… Apoi a zâmbit ca într-o mare fericire.

Rusanda înviase…

În zvon repede de vorbe, Manlache a aflat cum se petrecuseră toată lucrurile.

După plecarea lui moş Petrache, Rusanda a zvârlit plapoma de pe dânsa şi s-a sculat veselă şi cântând. Satul întâi îşi făcea cruce ca la o minune mare şi ca la o taină şi mai mare. Dar tocmai de aceea rostul venirii lui moş Petrache a început să fie scormonit cu fel de fel de prepusuri. Până la urmă, legându-se căpeţel cu căpeţel, s-a durat o poveste, ca toate poveştile, care avea căderea să lămurească toată nelămurirea lumii. Căci aşa e lumea: vrea să-i fie limpezite toate tainele din cale. Iar când nu-i luminezi nimic, îşi ia singură băţul şi felinarul, de bâjbâie în întunerec, până nimereşte un drum pe care poate să apuce.

Astfel jandarmii, care au venit la miezul nopţii cu ordinul de arestare şi-au ridicat-o pe Rusanda din pat, n-au făcut alta decât să dea dreptate bănuielii ce-şi mijea mugurul în mintea satului. Acum era limpede, pentru cine vrea şi cine nu vrea, că fata lui Ţigău fusese tovarăşă la omor, ca ibovnică dovedită a lui Manlache. Şi negreşit, se lămurea totodată pentru ce cuvânt nu voia Rusanda să se mărite cu Ion, argatul de la conac.

……..

— Încotro au apucat? a întrebat într-un târziu Manlache. Dar întrebarea era copilărească. De vreme ce trebuiau s-o mâie la Tecuci, nu aveau alt drum decât şoseaua Iveştilor; iar căruţa pornise în galop – şi pornise de două ceasuri, cel puţin. După toate rânduielile, fata nu mai era acum nici în Iveşti. Trebuie să fi fost în tren, undeva, pe la Barcea ori pe la Umbrăreşti, iar peste un sfert de ceas, avea să fie după gratii tari, bine păzite de puştile gardienilor.

După o vreme, Manlache s-a îndreptat, a făcut câţiva paşi spre poartă, şi de acolo a şoptit:

— Iartă-mă…

N-a spus-o nimănui anume. O fi spus-o bătrânei care plângea, casei, ori unei amintiri. Sau poate că a spus-o lui Dumnezeu.

Dar vorba a sunat în gol.

În poartă, ocnaşul a dat piept în piept cu şeful de post din Griviţa.

— Ce-i mă, jăndarule? a râs el încet şi moale. Ai venit să mă iei şi pe mine?

Celălalt, stingherit, a descleiat, abia suflând:

— Trebuie, nea Manlache. Iartă-mă… dar trebuie… Altfel mă nenorocesc pe toată viaţa…

Manlache l-a privit blând, cu ochi plini de milă. O milă care se întindea parcă pe tot frământul acesta de săptămâni de zile şi peste sătuleţul acesta uitat de Dumnezeu în văgăuna Călmăţuiului. I-a răspuns blajin:

— Bine, mă jăndare. Ia-mă…

… Şi au plecat amândoi alături, ca doi buni prieteni, pe drumul care se înfunda în noapte şi în durere.

În dreptul hanului, jandarmul s-a oprit:

— Stăm aici, nea Manlache, până înham o căruţă din sat…

— N-am astâmpăr… hai înainte… ne-o ajunge pe şuşea… Jandarmul şi-a făcut oftatul neauzit şi n-a mai zis nimic. S-a luat ca un câine de baram după umbra de nălucă rea, care-i astupa Carul-mare.

În urma lor, departe, sătucul Călmăţuiului a prins să-şi închidă ochii galbeni, unul câte unul, făgăduindu-şi să doarmă dc-acum înainte somn tihnit, până la plinire.

Până la valea Herătăului, cei doi tovarăşi au mers tăcuţi. Manlache înţelesese că nu-şi mai poate îngădui să rămâie slobod şi să aştopte ziua dreptăţii, câtă vreme Rusanda – mai nevinovată ca el – şedea închisă.

Jandarmul plutea ca într-un vis cu ape negre şi ape de soare, nemaiînţelegând nimic şi nemainădăjduind nimic. Manlache i se

predase aşa de uşor încât întâmplarea i se păruse neadevărată. În fiecare clipă se aştepta să-l vadă că-i pune mâna în gât şi să-l fărâme ca pe-o gânganie, cum era să facă, odinioară, în crâşma lui Jugănaru din Griviţa, dar, pe de altă parte, se învăţase să creadă în cinstea ocnaşului acestuia şi nu-şi îngăduia să-i bănuiască pornirea prietenoasă cu care i se lăsase pe mână, fără crâcnire, ca un om lehămetit şi frânt de oboseala inimii…

Dar la podul Herătăului, Manlache s-a oprit:

— Mă jăndare, am auzit că Firicel al meu rătăceşte pe aci. Ia du-te tu de roagă pe jăndarii de acolo să ţi-l deie, şi adu-l încoace să-l mai văd o dată. Poate că nu m-o uitat de tot…

Glasul îi era aşa de trist şi de moale încât şeful n-a mai pregetat. L-a lăsat pe Manlache răzămat de capra podului şi a pogorât spre postul fix.

În vremea asta, in inima lui Manlache a crescut un vânt otrăvit. Nu se dusese singur după Firicel, fiindcă îi era frică. Frică de amarul din el, frică de nedreptatea asta mânuită de Dumnezeu împotriva lui. Simţea că acolo, pe locul acela, unde dăduse izvorul nefericirii lui, n-ar fi putut să-şi hăţuiască răzvrătirea care îl clocotea ca pe o apă de fier înroşit. Cu adevărat îi era teamă dc osânda din el…

Dar iată, că şi aici, rezemat de capra asta putrezită a podului, începe să-şi piardă cumpăna stăpânirii. Se răsuceşte inima în el ca un şarpe veninos, care-i dă răceli în spinare şi fierbinţeală în creier. Închide ochii până-l dor şi strânge măselele să le audă crăpând, doar-doar o astupa vijelia de chin ce-i porunceşte fapte înspăimântătoare. Înţelege limpede că n-are chip să mai aştepte şi n-are chip să găsească vinovaţii. Înţelege că e osândit de-a binelea… Şi în tremurarea surdă care-l prinde, îl apucă o ispită grozavă să omoare cu adevărat, să facă o faptă mai ticăloasă încă, nu numai să-şi merite osânda ce e încredinţat acum că are s-o facă, dar ca să-şi răzbune şi el într-un fel chinuirea nedreaptă şi fără mântuire…

„Ca lemnul uscată să-mi fie carnea degetelor…”

Blestemul duhovnicului sălbatic îi urlă în urechi. Atunci pleacă adânc fruntea în piept, se rupe din loc şi porneşte pe drum înainte, singur.

Nu fuge de jandarm, nu fuge de osânda oamenilor… Biată încercare umilită să fugă de osânda din inima lui, osânda lui Dumnezeu…

Gâfâind, îl ajunge din urmă jandarmul.

— Of! Ce sperietură mi-ai tras, nea Manlache…

Ocnaşul a dat din umeri:

— Firicel unde e?…

— Nu mai este pe aici… a plecat…

— Să nu fi tras în el, că fac moarte de om.

Într-un târziu, jandarmul începe să povestească:

— Cei de-acolo credeau că râd de ei, când le-am spus că te-am prins…

— Păi nu m-ai prins tu…

Grăbit, jandarmul a răspuns:

— Da, ştiu, dar oricum, aşa se zice… Şi ei nu cred fiindcă e şi chestia cu banii…

Manlache a tresărit:

— Care bani?

— Păi – ştii – cei zece mii puşi pe capul ’mneatale…

Ocnaşul s-a oprit. Bici de foc i-a fost vorba asta.

— Ahaaa… va-s’cî de aiasta te bucurai tu?… Pentru bani? Ei, mă frate jăndare, amarnic lucru să omori omu pentru bani; d-apăi mai amarnic să-l vinzi pentru bani…

Şi deodată, într-o răzvrătire ieşită din afunduri de inimă, care păreau amorţite, a spus răguşit:

— Ei, nu! Aiasta n-are să se întâmple cu mine. Mai întâi că eu vină n-am, auzi tu?… Că nu l-am omorât eu… Să vinzi tu pe cine l-o omorât – nu pe cel nevinovat… Că dacă mă vinzi pe mine, eşti hoţ de două ori, auzi tu?… Hoţ pentru că mă vinzi, şi hoţ pentru că nu-l vinzi pe cel care trebuie…

Apoi, ca luminat de o noua îndreptare, i-a spus răspicat:

— Acu, nu mă mai dau prins. Ia-o înapoi…

Jandarmul a văzut primejdia şi a înţeles că nu mai poate ocoli. A bâlbâit:

— Nea Manlache… eu… Legea zice că daca ’mneata nu te dai prins…

— Ştiu, măi… zice că trebuie să tragi în mine… Da acu te întreb în limba ta cea creştinească: te lasă pe tine inima să tragi în mine, când eu mă jur aici, în faţa lui Dumnezeu, că nu-s vinovat? Hai, spune – că acu mă cunoşti… Ştii că păcatul, când l-am făcut, nu m-am ferit să-l spovedesc… Poţi să tragi?…

Jandarmul s-a cutremurat:

— Nu pot, nea Manlache… dar ce să fac?

Scârbit, fugarul a dat din umăr şi a întors spatele:

— Fă ce ştii…

Cu mâna îngheţată pe trăgaciul carabinei, jandarmul a rămas pe loc, până n-a mai văzut nimic în păcura din cuprinsul nopţii. Ştia că neputinţa asta o să aibă urmări spăimântătoare pentru dânsul, dar n-a avut nici măcar curajul să dea un foc în aer. Nici nu putea sa-l aibă.

Manlache nu era om pe care să-l încapă o gratie de temniţă, dacă temniţa nu avea îngăduirea lui. Şi jandarmului îi era tot atâta teamă de nedreptate, cât şi lui Pleşa. L-a lăsat să se depărteze până nu i-a

mai auzit paşii. Apoi, deodată, a luat-o la goană după ocnaş. L-a ajuns:

— Ce mai vrei, mă?

— Nea Manlache, numai un lucru te rog. Cu oamenii din sat oi face cu cum oi face. Dar 'mneata, dacă se întâmplă să te întrebe, zi că… că… că nici nu te-am văzut…

La cantonul lui Dragomir, o căruţă venită dinspre Iveşti îşi hodinea caii. Cantonierul era sculat şi cisluia cu cei din car, răzămat cu coatele de corlată.

Din câte auzea Manlache de departe, erau la mijloc lucruri mari şi spăimite.

Nepăsător, mai nepăsător decât oricând, Manlache n-a ocolit oamenii. A venit de-a dreptul spre dânşii:

— Noroc, mă flăcăi…

— Noroc, nea Man…

— Ce s-a mai întâmplat?

Un flăcău, mai curajos, a rupt vorba:

— Păi, rău, nea Manlache. O venit tribonalu de la Tecuci şi acu-i la Moş Petrache, cu jăndari mulţi…

Manlache a tânjit:

— Mă caută pe mine? Nu-i aşa?
— Păi… aşa chitesc…
— … Bine, ma… iaca, taman acolo mă duc..
— … şi… moş Petrache… Manlache a tresărit:
— Eh?…
— Păi, cică şi pe ’mnealui are să-l ridice…
— Ce? Ce? Manlache a văzut jar în ochi; a sărit în căruţă ca înnebunit. Întoarce la canton şi mână, să crape caii…

Când a început să mijească lumina cantonului printre salcâmii şoselei, Manlache a oprit şi s-a dat jos. A mulţumit flăcăilor, apoi s-a înfundat în popuşoaie. Căruţaşii au răsucit oiştea în loc şi-au întins biciul pe spinarea cailor. Le era teamă de jandarmi. De altfel, aveau dreptate. Posturile de lângă canton, nedumerite de căruţa care se întorsese din drum, au pus-o în urmărire.

În vremea asta, Manlache se apropia nevăzut. Mijea de ziuă, cu lumină sfioasă şi întârziată de norişori. Nu i-a fost greu fugarului să se târâie într-un lan de mături şi să vadă faţa cantonului.

O maşină mare era oprită înaintea podeţului. Pe prispa casei şedeau vreo zece-doisprezece jandarmi, fumând, iar prin ferestruicile casei se vedeau mişcând umbre omeneşti şi se auzeau glasuri limpezi şi poruncitoare.

Cam la o jumătate de ceas, moş Petrache a fost scos afară, între baionete. Un domn, bine îmbrăcat, a poruncit:

— Pune-l între doi oameni de încredere şi expediază-l la Tecuci, restul de jandarmi împarte-l în posturi fixe pe aproape, afară de cinci dintre ei, care vor merge cu mine. În orice caz, înainte de-a pleca eu, trebuie percheziţionată casa încă o dată… Sunt convins că ăla e aici… Haidem!…

Era domnul Elefterescu. Dar Manlache nu-l cunoştea şi nici nu-l vedea bine. El îl vedea pe moş Petrache între jandarmii care-l îmbrânceau. Îl vedea, strângea pumnii şi nu înţelegea ce-l opreşte să sară în sus şi să se predea, ca să-l scape pe bătrânul bun şi cuminte, care-l ocrotise.

Dar şi-a dat seama repede că nu i-ar fi fost de niciun folos. Moş Petrache era tăinuitor, cum se zice la tribunale, iar tăinuitorii sunt osândiţi aproape la fel cu făptaşii. Pe urmă, ştia bine Manlache că toată puterea lui n-avea sorţi de izbândă între atâtea puşti şi atâţia vlăjgani.

Încet, s-a tras în mijlocul măturişului şi a ieşit spre Nisipuri, departe, în marginea drumului. O apucase într-acolo, ca să scape de urmărire, căci acum era hotărât s-o pornească spre lunca Siretului.

În licărirea slabă a zilei, s-a crezut destul de ocrotit ca să se scoale în picioare şi să urmărească de la distanţă ce se întâmplă în preajma

cantonului.

Deodată, paşi grei au sunat aproape. Pe partea lui, astupată de copacii din marginea şoselei, se apropiau cei doi soldaţi care duceau pe moş Petrache la Tecuci. Manlache s-a dat în dosul unui trunchi gros de plop, cu gândul să-i lase să treacă mai departe.

Dar când au ajuns în dreptul lui şi l-a văzut pe bătrân călcând liniştit ca spre casa lui de odihnă, a închis ochii şi n-a mai ştiut ce face. S-a repezit ca o dihanie înfiorătoare. A urlat răguşit din tot plămânul lui uriaş; cu un pumn cât butucul a teşit la pământ pe cel dintâi jandarm din cale, de i-a zvârlit carabina în cealaltă parte a şoselei şi apucând pe moş Petrache de mână, l-a târât în goană, ca pe-o cârpă, în tufişurile de salcâmi de dincolo de drum.

Celălalt jandarm a împietrit cu arma în mâinile damblagii. Gura a rămas deschisă de spaimă, ochii holbaţi. Faima fioroasă a lui Manlache, ivirea lui neaşteptată, saltul acela de imensă locomotivă care se prăvăleşte urlând au îngheţat suflarea nefericitului. Şedea acolo, ridicul şi de plâns, cu puşca în mână şi-i tremura falca de jos într-un fel de biet râs, ori biet plâns, care semăna a nebunie…

În vremea asta, Manlache târa ca fulgerul pe bătrân spre plantaţia de salcâmi a lui Balş.

Venindu-şi în fire, jandarmul de jos a început să strige:

— Trage!… Trage!… Ajutooor!!…

Vâlvota nemaipomenită, stârnită la canton, a vârât spaima în jandarmi şi mai ales în judecător. Elefterescu şi-a dat seama de panica jandarmilor, a înţeles că puştile lor nu-i mai sunt de folos şi că singura nădejde este automobilul. A ţâşnit în maşină, strigând:

— Zece jandarmi, aici! Şi în viteză maximă a pornit spre Călmăţui.

Ceilalţi oşteni – cei rămaşi – au început să împuşte ca bezmeticii, în dreptul locului de unde porneau ţipetele. Sperietura nu le-a oprit-o decât vaietul groaznic al unuia din cei doi, străpuns în plin piept de un glonţ mai bine nimerit…

În vremea asta – şi auzind ropotul de împuşcături – Manlache a schimbat de câteva ori drumul, şerpuindu-şi mersul. A întărit goana. Moş Petraehe, uluit, înspăimântat, frânt de oboseală, fără suflare, s-a împiedicat… Manlache pierduse orice judecată, îl târâia pe jos, ca pe un mort, până ce bătrânul a început să se vaite. Atunci, uriaşul, din goană, l-a înşfăcat sub braţ, ca pe o buccea şi nu şi-a oprit o clipă alergătura lui de animal primejduit.

Căci nu mai ora un om. Era într-adevăr o fiară rănită, care-şi ducea, în gheare şi urlând, puiul încolţit de alte fiare…

… Sub seară, podarul de la Călieni a văzut repezindu-se pe bacul umblător o umbră neagră şi uriaşă, care a tras după ea alta, mică şi slăbuţă. N-a avut vreme nici să dea o gură după el şi podul, rupt din frânghiile lui, s-a năpustit spre celălalt mal, ca din praştie. Acolo, cei

doi călători au sărit de pe pod şi au luat-o în sus, pe malul Siretului, ca doi oameni grăbiţi să nu-i apuce noaptea afară din casa lor.

În vremea asta, la patruzeci dc kilometri în urmă, două companii dc jandarmi cercetau fiecare palmă de pământ dintre Nisipuri şi Călmăţui, trăgând focuri de năzăreală şi alungând cristeii din cuiburi.

Cât priveşte pe domnul Elefterescu, domnia-sa, întors pe alte drumuri la Tecuci, primea felicitări din toate părţile pentru primejdia de moarte din care scăpase.

Moş Petrache a tresărit şi a deschis ochii în cerul cu soare sus. Manlache gemuse în somn. După o clipă a gemut din nou, mai slab, mai lung, mai dureros şi a încremenit aşa, încleştat în încruntarea lui de luptă deznădăjduită. Bătrânul a rămas cu privirea pe dunga dintre sprâncenele celui adormit şi a oftat.

S-a uitat la tufişul sub care se adăpostiseră, a mângâiat cu palma aspră nisipul cald şi pufos, apoi a strâns pleoapele bătute de lumina aspră a apei Siretului, care unduia sub pale de soare.

Dincolo, departe, pe malul înalt, se arăta falnic castelul boieresc al lui Iancu Gheorghiadi. Îşi vărsa fără sfârşit albul zidurilor în apă, iar Siretul îl ducea devale, topindu-l tot fără sfârşit…

Moş Petrache a stat mult, privind jocul acesta de pete albe, verzi şi cenuşii, care se mâncau între ele şi sclipoceau în ochi şi în urechi o dată cu foşnetul apei.

Manlache a gemut din nou. Bătrânul s-a întors la el, i-a pus mâna pe umăr şi i-a suflat stins:

— Manlache… Eeee! Bre Manlache!

Fugarul a deschis o liniuţă de ochi şi a mormăit încet:

— Mm?…

— Trezeştc-te, măi flăcăul moşului, că visezi drăcovenii și gemi!

Dar Manlache a strâns puţin din umeri şi a şoptit, ca un copil care se roagă înduioşător de dulce şi de istovit:

— Lasă… vreau să dorm…

Apoi a oftat lung și a alunecat iarăşi în pâsla somnului său greu şi ceţos.

Dar moş Petrache, păturind în palmă nisipul încălzit de soare, s-a oprit deodată cu ochii ţintă pe degetele lui. A văzut pete mari de sânge înnegrit şi s-a mirat. În palmă altele, pe mâneci altele mai mari încă. Iar pe poala pantalonilor, câteva dungi subţiri, ca ieşite dintr-o şuvoire deasă.

— Eei, drăcie!… De unde o hi sângele aista? a zis tare, singur.

Într-adevăr, nicăieri nu se arăta o rană.

Un nou geamăt al lui Manlache i-a întors ochii spre trupul celui adormit. Atunci a văzut şi pe mâinile lui Pleşa pete grele de sânge. Ba, la dânsul, intrase până şi în fundul mânecii drepte.

Intrase? Ori ieşise? Moş Petrache a desfăcut încetişor mâneca ocnaşului. Sângele venea mai de sus. Îngrozit, l-a scuturat pe Manlache:

— Bre Manlache, iartă-mă că-ţi stric hodina, dar ia vezi tu de n-ai vreo pătăranie după gloanţele cele de ieri…

Când a dat să se ridice, fugarul a simţit o durere crâncenă în braţ. S-a dezbrăcat cu fereală şi a scrâşnit:

— M-a fulgerat un glonţ…

Unul prin braţ şi alte două prin piciorul stâng… În fierbinţeala fugii nici nu le simţise izbitura. Dar acum, în odihna nisipului cald şi a somnului, îl săgetau toate trei cu zvâcnituri dureroase, care răspundeau până în fundul creierului.

— Trebuie să le spăl şi să le oblojesc! a zis într-un târziu, rupându-se din gânduri turburate. Dar abia de-a putut să se mai scoale. Piciorul lovit i se închircise în carne, ca sub cleşte de cârcel. S-a dus încet până la marginea Siretului, s-a aşezat jos şi a spălat buza rănilor în apă rece. Moş Petrache, care se depărtase pe câmp, a adus câteva foi de pătlagină şi l-a legat cu fâşii rupte dintr-o basma:

— Aiasta-i buruiana lui Dumnezeu! Face carnea să crească, de parcă-i bob udat de mana cerului…

Apoi, vrând să alunge mohoreala lui Manlache, a prins să glumească:

— Bre… dar amarnică făptură mai eşti şi tu. Te-ai făcut strecurătoare de brânză şi tot nu te-ui dat… Da acu, să vorbim drept. Nu-i rău că ţi-o lăsat un chic de sânge, ca la vita betejită… Asta poate că ţi-o mai muia olecuţă din iuţala ta… Că tare năvârlios eşti şi tu uneori!… Auzi ’mneata! Mă duce pe mine, om bătrân – de parcă-i o căţea cu puiu-n gură – şi mă scoate din ale mele, să mă lepede pe ponoarele Siretului…

— Da ce? Ţi-ar hi priit mai bine la gherla din Tecuci?

— Apoi iaca, aia sta n-am de unde şti, că pe-acolo n-am dres eu şuşaua… i-a răspuns râzând bătrânul.

Numai că Manlache nu mai avea chef de nimic. Junghiurile crâncene şi dese din răni îi aduceau aminte necontenit cât de duşmănoasă era faţa împrejurărilor de acum. Simţea că nu mai poate fugi şi nu mai poate lupta. Dar, în aceeaşi vreme, înţelegea bine că podarul din Călieni are să îndrepte poterile şi dincoace de apa Siretului, iar hărţuiala o să urmeze până la capăt, fără de răgaz şi fără de milă. Îi venea să rupă cârpele care-i strângeau rănile, să sfâşie carnea fulgerată de glonţ şi să deie drumul sângelui dintr-însul să curgă fără oprire, ca apele Siretului din faţă. I-ar fi fost o uşurare neînchipuită în cătrănirea de acum şi ar fi închis ochii cu faţa la soare, mulţumit că a pus capăt torturilor de atâta amar de zile.

Iar ca să încheie veninul gândurilor din el, s-a întins pe spate, cu trupul sfărâmat de trudă şi din toată amarnica lui obidă, a scuipat în sus o înjurătură crâncenă:

— Anafura mamei ei de viaţă…

Dar moş Petrache s-a întors spre el, mai bun şi mai senin ca oricând. A întins mâna şi l-a mângâiat:

— Nu, bre Manlache! Zilele omului să nu le afuriseşti, că nu-i uşor totdeauna să le afli rostul… Omul nu se arată nedumerit când îi calcă mulţămirea în prag. D-apoi de ce să se supere şi să arate că nu pricepe când vine o năpastă? Nu-i drept – iaca aiasta nu-i drept de loc… Că eu – să-ţi spun – stau toată ziua pe şuşea şi mă uit la copaci. Când încolţeşte primăvara, unde-i vezi cu flori şi ai miros straşnic… Frumos… Vara le bate frunza şi-s cu umbră… Iar frumos… Dar vine şi toamna de-i scarmănă ca vai de ei; şi îi pustieşte iarna ca pe târtanii din mirişte… Care va-s'că, acu să blastăme? Nu, flăcăul moşului. Aşa-i roata, Manlache… Omul se cade să nu hie dedesubtul copacului, care-i prost şi nu înţălege… Omul să cate în mintea lui rânduiaila şi s-o priceapă.

Iaca eu, în zilele mele, am avut tot felul de cumpene… Dar am avut şi vremuri de tihneală creştinească…

Şi ştii tu cum îmi închipui eu că vine aiasta? Ca la sărvici, bre Manlache. Mă trudesc pe şuşca toată ziulica. De mânecate, dă-i cu grebla, cu tărăbonţul şi cu lopata: de car chetrişu şi-l păturesc… Trudă grea la un trup bătrân ca mine. Da la z-ntâi, hop colea Irimia Picheru, cu ţoşca de bani: „Iaca simbria statului, moş Petrache! Be acu şi alungă năcazu…" Şi beu, frate, şi uit… Da cu ştiu ghine – doar de aiasta îs haram bătrân – cum zic – ştiu ghine că iar se-ntinde o lună de canon până la cealaltă zi-ntâi… Nu?

Păi dacă ştiu, ce să mă oţărăsc degeaba?… Să se mânie cel-de-sus pe mine?… Că aşa-i roata, Manlache, şi gata? Şi roata asta n-o

schimbă nici supărarea omului şi nici bocitul muierii… Se schimbă singură, după cuviinţa ei…

A tăcut o vreme, s-a uitat la Manlache, care mesteca domol un boţ de caş, scos din traista de la stâna Gerului, apoi a zis mai departe:

— Acu, tu zici că ţi-i zdruncinul pe nedrept… O hi – de unde să-ţi ştiu eu hiertura ta?… Dar mie tare nu-mi vine a crede. Aşteaptă tu oleacă şi-ai să vezi!… Trebuie să vie şi la tine picheru cu simbria… C-o hi azi, c-o hi mâni, iaca aici n-am dat eu de rostul când se face zi-ntâi… Da zi-ntâi tot se face odată…

Manlache a dat din cap, rar, fără nădejde:

— Când mi-or hurui bolovanii în fundul gropii, moş Petrache.

Dar batrânul n-a răspuns îndată… A dat şi el din cap, încetişor şi a spus tărăgănat şi trist, ca o oftare:

— Măcar şi-atunci, bre Manlache… Tot hodină se cheamă…

Tihna de pe valea Siretului a durat puţină vreme. Rănile lui Manlache au început să se înfierbânte şi durerile nu mai conteneau.

„Or să se obrintească", a scrâşnit ocnaşul, pipăindu-şi carnea pufoşită şi dospind în strânsura sângelui. Apoi, urmându-şi un gând ascuns, a adăugat ca pentru el singur:

— Pare-mi-se că începe…

— Ce anume?

— Începe ceasul cel de pe urmă… Atât a mai spus şi s-a depărtat încet, şchiopătând, să-şi răcorească în apa turbure de la mal carnea înfierbântată din obrinteală.

În inima lui moş Petrache a pătruns un vântuleţ neplăcut, cum trage uneori de afară prin crăpătura uşii. S-a întristat fără măsură şi n-a mai răspuns nimic. Începuse şi el să-şi piardă nădejdea, văzându-l pe Manlache prins dc arşiţă şi încolţit de dureri. Hoinăritul acesta pe coclauri neprietenoase şi goale nu putea să dăinuiască mult. Banii pe care îi avea Manlache şi cei pe care îi avea şi el în chimir trebuiau să se isprăvească odată. Iar o dată cu banii aveau să se isprăvească şi merindea cumpărată de unchiaş prin satele îndepărtate, unde se ducea în chip de drumeţ întârziat cu desaga goală. Dar, pe de altă parte, podarul Călienilor n-avea de ce să tăinuiască aceea ce văzuse şi păţise. Mâine-poimâine, jandarmii vor prinde de veste şi vor trece încoace, împânzind lanurile până la Suraia. Numai că de data asta Manlache nu mai avea nici vlaga, nici sănătatea dinainte. Iar cum fugarul se îndârjea cu fiecare zi mai mult să nu se lase prins, aveau să-l omoare ca pe un câine veninat de turbăciune.

Încercase de multe ori bătrânul să sfătuiască în mare chibzuinţă cu Manlache despre treburile acestea încurcate şi nemiloase. Îi cumpănise lucrurile în fel şi chip, doar- doar l-o face să înţeleagă că toată primejdia este de pomană dacă el nu poate să dea de urma făptaşului

adevărat. Însă ocnaşul, încolţit de friguri şi de dureri, se înrăise ca niciodată. Nici voia să audă de sfaturi, nici voia să se despartă de bătrân:

— Ce-ai să foloseşti dacă ai să te duci la gros? Eu am văzut la ocnă pe unu care şedea de treizeci de ani – înţelegi 'mneata? Şi de treizeci de ani aştepta să se afle făptaşul cel adevărat.

— Şi nu s-o aflat?

— Ba s-o aflat, moş Petrache.

— Apăi?

— Apăi, aiasta-i lucrul cel mai grozav. Că s-o aflat după ce-o murit…

Rănile de la piciorul lui Manlache păreau că se tămăduiesc. În schimb, cu mâna se petreceau lucruri necurate. Locul pe unde intrase glonţul aproape ca nu se mai vedea, iar pe unde ieşise, s-a prins o

pojghiţă de zgancă negricioasă, ca şi când ar fi crescut carnea la loc. Cu toate astea, omului îi era din ce în ce mai rău. Durerile din mână nu mai sleiau şi arşiţa îi dogorea obrajii.

Moş Petrache vedea carnea umflată şi înţelegea bine că acolo dospea puroi, cum i se întâmplase şi dumisale, mai demult, la un picior, când a scăpat odată vârful briceagului în coapsă. Numai că, pe vremea aceea, bătrânul s-a suit într-o căruţă şi s-a dus la Iveşti, la spital, de s-a arătat doctorului Drăghici, pe câtă vreme acum, cu Manlache, ce era de făcut? Începuse să-i fie teamă de zilele fugarului şi nu mai ştia ce vorbe să spuie ca să-l astâmpere şi să-l facă înţelegător.

— Mă Manlache, flăcăule! De ce amărăşti tu zilele mele de om bătrân şi nu pricepi la mintea ta că trebuie să te înveghi într-un fol? Tu nu vezi, bre, că te topeşte arşiţa şi că o copt răutatea în mână?

Manlache măcina din dinţi şi se uita cu ochi duşmani:

— Şi ce pofteşti? Să mă dau pe mâna jăndarilor? Du-te de-i cheamă – încai – şi pune-mi cruce!

Moş Petrache dădea din cap, cu inima neagră de amăreală:

— Bre băiete! Lasă-mă măcar să mă răped până la o şpiţărie – c-o hi el v-o una pe la Nămoloasa – să ieu niscaiva leacuri. Că aşa nu se poate să mai meargă… Tu nu vezi?… Dacă nu să scurge răutatea de-acolo – dacă nu să trage – apăi ce-i de făcut?

Dar Manlache scrâşnea scurt:

— Lasă că trece ea şi fără şpiţăria ’mneatale!

Bătrânul se uita la cer şi ofta cu năduf:

—Să dea ’mnezeu să hie cum zici tu!… Da… dacă nu trece?

Atunci Manlache se infuria şi răspundea răguşit, cu fălcile încleştate:

— Atunci are să mă ia dracu şi am să crap aici, ca un câine – iaca asta are să hie! Şi tăcea.

Apoi, deodată, se răsucea spre el, cu ochii însângeraţi şi plini de ură:

— Faci mereu plan să-ţi iei tălpăşiţa, unchieşule!… Apoi, iaca, aiasta nu merge cu de-alde mine. Pricepi ’mneata?… Ai să stai aici să mă vezi cum crăp!...

Bătrânul nu mai avea răspuns. Închidea ochii să nu se vadă că sclipeau lacrimile în ei şi întorcea capul în altă parte. În glasul chinuit al lui Manlache suna atâta sfâşiere, atâta obidă de dobitoc îngenuncheat, încât moş Petrache nu numai că nu se supăra de vorbele lui rele şi duşmănoase, dar le auzea ca pe un plâns torturat, cum ar fi geamătul fiarei doborâte de topor.

Bolnavul nu mai avea milă de nimic. Îi încolţise în cap gândul că bătrânul vrea să fugă şi-l ura. Îl ţinea aici, lângă dânsul, ca în cleşte, din răzbunare. Arşiţa din el îi trecea peste toate minţile, ca o ceaţă

turbure şi fierbinte, prin care nu vedea decât acest lucru chinuitor şi nedrept: moş Petrache vrea să-l părăsească.

Învârtindu-se în preajma aceluiaşi gând, adăuga rar, cu pieptul zbuciumat de un scâncet care nu se dădea ieşit la iveală:

— Lasă, unchieşule… ai să te duci… după aceea…. Aşteaptă să mor şi pleacă… Nici să nu mă îngropi…

Moş Petrache clătina din cap, înfrânt, şi şoptea lăcrămat:

— Ghine, bre Manlache! Iaca stau… Noi te mânia.

Dar în mintea lui n-a înţeles niciodată să-i fie făgăduiala asta altceva decât o minciună, care să îmbune vrăjmăşia iscată de boală în capul înfierbântat al rănitului.

Chiar a doua zi dimineaţa, când s-a crăpat de ziuă, l-a învelit încetişor pe Manlache, i-a păcturit de două ori colţul surtucului peste braţul cel beteag, s-a mai uitat la el, cum se uită o mamă chinuită la copilul pândit de pustie, de parcă i-a sărutat cu ochii toată suferinţa, apoi a plecat pe furiş către Nămoloasa. Cei din urmă gologani care-i mai rămăseseră, trebuia să-i deie la spiţerie, pentru doctorii.

Dimineaţa se ridica limpede şi răcoroasă. Cărăruia spre Siret o bătuse de multe ori şi o ştia. Ca să nu se încurce, s-a gândit să ia calea pe malul apei, până la pod, iar de acolo, să alungească şoseaua care duce la târg.

Se luminase bine când a ajuns aproape de coliba podarului şi s-a bucurat din toată inima că n-a văzut ţipenie de om. Se zorea să taie colţul de-a dreptul, ca să intre în şosea, când a auzit scârţâind, pe celălalt mal, scândurăria podului umblător. A văzut trecând pe el două căruţe, gătite să vie încoace, iar pe lângă ele, o puzderie de oameni. La început, în ceaţa uşoară a apei, n-a băgat de seamă prea bine ce fel de oameni erau. Dar o temere ascunsă i-a înţăncuşat inima uşor şi i-a ascuţit ochii. Când a înţeles ce se petrece, a clipit des şi a fluierat încetişor:

— Pfiuu… jăndarii!

Negreşit, venirea ostaşilor putea să aibă şi alte rosturi decât urmăritul lui Manlache. Cu toate astea, vechea aşteptare din inima bătrânului îi dădea ghes să fugă înapoi, la ascunzătoarea din tufişuri, ca să-l vestească şi pe bolnav de cele întâmplate. S-a înfrânat însă o clipă şi a stat să pândească.

Podul s-a desfăcut repede din malul Călienilor şi a venit încet pe

linia otgonului de sârmă. La malul cestălalt, jandarmii s-au strâns ciucure în uşa bordeiului, ascultând la vorbele unuia care intrase în mijlocul lor.

Din vârful dealului, de unde îi urmărea, moş Petrache n-a auzit nimic. A priceput numai, din felul cum s-au întocmit în cete mititele, că se despart şi apucă în felurite părţi: care în susul Siretului, care în jos, care spre Nămoloasa.

„Va să zică împânzesc căile şi pe partea aiasta…" a gândit bătrânul.

Dar jandarmii mergeau tihniţi şi nu păreau să umble în căutarea lanurilor de aici. Mai degrabă arătau că ţin în ochi albia Siretului, să nu cumva să treacă cineva din lunca de dincolo, spre partea astălaltă a apei, către Nămoloasa.

De altfel, despre lucrul acesta s-a încredinţat îndată, văzându-i că se risipesc şi se aşează liniştiţi, în negrijă, pe nisipul moale şi gălbui.

Numai că grija de acolo s-a mutat repede încoace. Adică, a văzut ceata a treia, urcând pe şosea, tocmai spre partea unde se găsea şi el.

Atunci moş Petrache a luat-o goana către târg, cu gând să câştige vreme cât i-o trebui ca să apuce a cumpăra doctoriile pentru Manlache înainte de venirea jandarmilor. Mergea mărunţel şi iute, ferit pe marginea lanurilor şi iscodind necontenit grupul oştenilor din urmă.

Le-a luat-o înainte, uşor, cu câţiva kilometri şi curând nu i-a mai văzut de loc. Abia mai sufla de osteneala goanei, dar era mulţumit şi se simţea în stare să fugă ca un om tânăr, văzând că şi-a câştigat destulă vreme să-şi poată face târguielile neprimejduit. De altfel, graba asta silită îl mulţumea. Avea să se întoarcă lângă Manlache mai repede decât crezuse şi era fericit în inima lui, nădăjduind să găsească pe bolnav tot adormit, cum îl lăsase. I-ar fi zis:

— Iote doftoriile, mă moşule!… Să nu mai zici că vreau să fug!

Se simţea mândru şi bucuros ca de o ispravă, cum nu făcuse nimeni, de când e lumea şi pământul.

Departe, în rariştea salcâmilor prăfuiţi, se iţea turla unei biserici. Bătrânul nu ştia locurile decât din auzite, aşa încât şi-a închipuit că acolo n-are ce să fie altceva decât târgul Nămoloasei. Ceea ce îl nedumerea de tot era însă înfăţişarea de sat sărac, ghemuit în verdeaţă multă, ruptă ici-colo de coperişuri cenuşii, ca la casele ţărăneşti de rând.

„Ei, poznă!… Te pomineşti c-oi hi luat-o oleacă mai hăis…"

Dar, deodată, şoseaua s-a întors în loc, spre stânga. Acolo în fund – şi nu tocmai departe – moş Petrache a dat de un târg adevărat, pe măsura Iveştilor pe care îi cunoştea.

„Apăi, aista-i târg, dom'le…" a mormăit el cu toată încrederea luminării.

… Dar în aceeaşi clipă, a zărit pe malul şanţului postul fix de jandarmi, care pândea lungul şoselei.

Bătrânii a încremenit pe loc. Şi-a binecuvântat mintea pe care a avut-o să meargă dosit pe taluz. Negreşit, ostaşii n-au putut să-l vadă, pe rând ci, în schimb, a avut răgaz să sc tragă încetişor într-o tarla de popuşoi, cu gândul să-i ocolească şi să cerce o altă intrare în târg.

Truda lui moş Petrache a fost zadarnică. Toate gurile târgului erau păzite de jandarmi. O clipă, i-a dat prin gând să sară un gard, la întâmplare, şi să treacă printr-o bătătură. Dar aici nu erau nici ogrăzi largi de sat şi nici oameni de teapa lui, cu care să se poată înţelege.

Pentru dânsul, târgoveţii erau ca nişte oameni de altă naţie. Pesemne că îl deprinsese cu părerea asta şi ovreii cei mulţi din Iveşti, dar mai ales gândul că sunt oameni cu altă viaţă, alte nevoi, alte câştiguri… În sfârşit că sunt oameni care cumpără ouă şi unt, mănâncă la fiecare masă carne de vită şi pâine albă, iar dimineaţa beau ceai cu zahăr cubic

Deosebirile astea l-au făcut să priceapă bine de ce nu se înţelege niciodată cu ei şi de ce nu poate să le ceară omenie în niciun fel de împrejurare a vieţii lui.

De data asta, îi era chiar frică de ei. Nu pentru el, ci pentru Mantache. Într-adevăr, cel puţin acum, nu putea să se primejduiască în niciun chip. Lui, puţin îi păsa dacă l-ar fi prins. De mult se deprinsese cu gândul că tot aici are să ajungă, până s-o blagoslovi Dumnezeu să deie minte la domnii judecători, ca să prindă pe ucigaşul cel adevărat.

Dar fiindcă Manlache nu voia să se lase ridicat şi, mai ales, fiindcă îl bănuia că vrea să fugă, avea o ambiţie nemăsurată să se întoarcă înapoi şi – dacă se poate – să se întoarcă cu doftoriile de trebuinţă.

Se vede însa că ochiul lui Dumnezeu bagă de seamă pe omul cel curat şi nepăstuit. Ca să i-o dovedească, i-a scos înainte un puştean de copil, zvârlugă nevoie mare şi cu ochi de veveriţă, care se zbenguia pe lângă un gard.

L-a strigat:

— Mai ţâcă, ia vin’ tu încoa olecuţă!…

Copilul a venit.

— Mă, moşule, vrei tu să-ţi dau cu ţâie un pitac, să-ţi cumperi acadele?

Înţepat, dracul de copil i-a răspuns în limbă târgoveață;

— Sigur că vreau!…

— Ei, bravo!… Da tu te-i osteni să-mi faci un ghine?

— Fac!…

— Aşa, mă ţâcă… Iote ce-i tărăşănia… Să te duci tu la şpiţărie să-mi târguieşti nişte doftorii şi să le aduci încoa.

Copilul a strâmbat din nas.

— Păi, doctorii se cumpără de la farmacia lui dom’ Cristescu.

Moş Petrache s-a învoit:

— Ghine, bre! Dacă aşa-i obiceiul aici, hie cum zici… Da pe la noi, de la şpiţărie se târguieşte aşa marfă… Şi cum îţi spui, te duci şi ceri să-ţi deie ’mnealui ce are acolo, ca să tămăduiască o obrinteală… să tragă o coptură…

Copilul nu prea înţelegea. Bătrânul şi-a dat seama şi s-a străduit să-i lămurească:

— Iaca, eu m-am înţepat aici la chicior si s-o obrintit… S-o făcut coptură… coptură… Aşa, galbenă… răutate, bre!…

— Puroi?

— Aşa, bre copchile… aşa!…

Şi după alt rând de lămuriri, băiatul a priceput şi a plecat, uitindu-se uimit la pumnul dc bani cu care bătrânul îi umpluse mâna.

Moş Petrache a aşteptat liniştit câtăva vreme. Pe urmă, ca din senin, l-a fulgerat o bănuială:

„Ce-ar hi să nu mai vie?…“

Din clipa aceea, aşteptarea i-a fost un chin. Se răsucea pe loc, pândea, tresărea, se uita prin zăplaz, ascuţea urechea, doar-doar va desprinde pasul copilului. Dar băiatul nu mai venea.

Târziu de tot, peste câteva ceasuri, moş Petrache a deosebit glasuri care şopteau în dosul gardului unde se pitise el. A tresărit şi s-a uitat printre scânduri. A văzut acolo, cât îi îngăduia crăpătura, picioare, mâini, capete de fuste… Şoaptele au crescut şi s-au făcut limpezi:

— Unde-i? Că nu se vede!

— Aici era, mamaie! a răspuns glasul copilului.

Răstită, femeia i-a întors:

— O fi fost! Dar eu nu-l văd!

— O fi plecat! a scâncit băiatul.

— Unde era să plece, dacă zici că te-a trimis după doctorii? Te rog să nu-mi mai umbli mie cu minciuni; să spui de unde ai atâţia bani?… De unde i-ai furat?

— Nu i-am furat, mamaie, zău! s-a smiorcăit micuţul.

— Nu taci odată? Mult ai să mă zăpăceşti cu minciuna asta, potlogarule? Şi l-a plesnit. Copilul a început să urle sub palmele care se înteţeau nemiloase…

Atunci moş Petrache nu mai putu să rabde atâta răutate şi asemenea năpastă nedreaptă, şi a bătut în gard:

— Ia iasă plodul, coană, că eu îs cela care i-am dat gologanii!

Ca prin farmec a încetat şi plânsul şi ţipătul. Femeia a smucit portiţa, a dat cu ochii de bătrân şi a început să-şi verse ponosul:

— Dar dumneata ce ai de nu te poţi duce la farmacie? Eşti olog? Ce? Copilul meu e sluga dumitale?

— Păi, ce te zborşăşti geaba, coană? Eu l-am rugat frumos, că-s om

bătrân şi beteag. Iar dacă el o vrut, ce-s eu de vină? Că doar n-o făcut cea mare răutate cu aiasta…

Femeia a început atunci că urle în gura mare, de înfuriată ce era:

— Ia să nu-mi faci mie oservaţii, calicule… Că acuşi chem pe soţumio!

Ce-o mai fi îndrugat după asta, moş Petrache n-a mai auzit. El a văzut că răsar tot felul de capete peste garduri, a înţeles că lucrurile se încurcă şi a început să sară cu ochii speriaţi în toate părţile. Femeia a băgat de seamă numaidecât şi nu i s-a părut lucru curat.

— Acum, de ce tragi cu ochii? De ce te uiţi aşa de speriat, dumneata?… Hai? De cine ţi-e frică, mă rog?…

Bătrânul – i s-o fi năzărit, ori o fi fost cu adevărat?… asta n-a ştiut niciodată – a văzut o capelă de jandarm lunecând pe lângă gard.

Atunci, fără să mai stea în cumpănă, s-a răsucit în loc, ca un sfredel, şi-a ţâşnit în popuşoaie.

Cei de la gardurile târgului au rămas încremeniţi şi spăimintaţi. L-au socotit nebun şi i-a apucat teama. Iar până seara a clocotit tot târgul Nămoloasei de vestea nebunului bătrân, care dădea târcoale la marginea oraşului. Când a scăpat ziua în amurg, şeful postului de jandarmi a încredinţat pe târgoveţi că sunt bine păziţi şi îi roagă să nu ducă nicio grijă, nici să se alarmeze de nimicuri.

El nu le-a spus, însă, care e convingerea lui adevărată, fiindcă n-a vrut să-i sperie mai mult decât se cuvenea. Dar peste noapte a îndoit toate posturile şi a dat un raport urgent companiei la Focşani, cerând să-i trimită întăriri, pentru că Manlache Pleşa, spaima jandarmilor din trei ţinuturi, se dovedise că adulmecă prin meleagurile Nămoloasei. Numai astfel îşi lămurea el venirea bătrânului, care aducea, după toate semnalmentele, cu cantonierul Petrache, gazda tăinuitoare de pe şoseaua Iveşti-Călmăţui.

Şi cu toate că locotenentul Predeleanu a râs de el şi l-a încredinţat că Manlache Pleşa a fost văzut la patruzeci de kilometri, tocmai între Mânjina şi Pechea, şeful din Nămoloasa şi-a lăsat nevasta nurlie să doarmă singurică – deşi vecinătatea lui Ghiţă Stoiculescu, contabilul federalei, era o veşnică ameninţare pentru fidelităţile conjugale din târg şi în special pentru a plutonierului – iar dumnealui a inspectat toată noaptea posturile din marginea oraşului. A doua zi abia, a adormit puţintel şi a visat, cu turburare necontenită, tot felul de lucruri ciudate, din care a crezut că alege o prevestire de înaintare şi de bani mulţi.

De aceea, recitind afişul în care familia lui Hrisant făgăduia premiul de zece mii de lei, plutonierul privea pe sub gene zerurile pântecoase şi multe, multe de parcă nu sc mai isprăveau, rotunjindu-şi domol mustăţile amân- două, ca şi cum ar fi scris pe el însuşi zerurile ispititoare din anunţ…

A fost fericit când s-a văzut scăpat. Dar a fost şi mai fericit când a dat de Manlache şi a înţeles că bolnavul nu se trezise. Atunci s-a întins lângă el, departe de primejdii şi de jandarmi, şi a rămas neclintit, cu ochii închişi, nemaigândindu-se la nimic. Îi sfârâia carnea de istovire, răsufla gâtuit şi tremurând. Odihna îl zdruncina mai rău decât goana şi nu mai era în stare să-şi aducă aminte nici dc boala rănitului, nici de doctoriile după care hălăduise. De aceea, ameţit cum era, a lăsat să-i cadă pleoapele de somn şi nici prin minte nu i-a dat să se întrebe cât timp a trecut de la plecare până la întoarcere şi de ce e somnul lui Manlache aşa de prelung.

Nu-i vorba, de două zile încoace, se deprinsese să-l audă mereu gemând înfundat şi să-l vadă suflând repede, ca dintr-un plămân sfârşit dc fierbinţeală. Iar cum ştia că somnul e doftorie întremătoare din boală grea, s-a bucurat că-şi vede tovarăşul adormit şi depărtat de durere. Atunci a închis ochii de-a binelea – căci i-a închis şi pe dinlăuntru, nu numai pe dinafară – a oftat adânc, adânc de tot, şi în liniştea mare ce i s-a pogorât pe inimă, curată, albă ca o ninsoare călduţă şi pufoasă, s-a lăsat undeva, devale, pe o pârtie nefăcută, asemeni unei săniuţe dc copil… Sălta rotund şi uşor pe câtc un

dâmmbuleţ, se oprea o clipă, apoi se înfigea repede, într-o lunecare iuţită, vălurindu-se către un afund ceţos şi odihnitor; un fel de leagăn ciudat, dar bun, care nu te mai întoarce înapoi, ci te duce, te tot duce mai adânc, mai departe… mai departe…

… În mulţumirea acestei destrămări blajine, simţea că zâmbeşte fără voie şi leneş. Apoi deodată, pe nesimţite, a fumuit înaintea ochilor o pâclă de abur molcuţ şi cald, în care s-a prefirat asemeni unei miresme plutitoare… Mintea s-a închis, scăpătată din cheutori. Câteva pâlpâiri de lumină, licărite printr-o pleoapă cu gene dese şi atâta tot.

Aţipise într-un somn bolnav de greu, ca o noapte imensă cu toate geamurile cerului închise.

Dar Manlache nu dormea. Nu mai dormea de mult. Se trezise dintr-un somn şi lunecase de-a dreptul în altul, plin de vise şi de arătări prăpăstioase, ca dintr-o lume cu închipuiri puhave şi miros de mortăciune. Arşiţa din el făcea să-şi simtă pielea ca o coajă de fier înroşit. Îl chinuia şi îl făcea moleşit, într-un fel de legănat ameţitor pe ape de untdelemn aburind în clocot. Era încredinţat că vede limpede înaintea ochilor şi nu-şi simţea pleoapele închise.

Intrase în delir. A şoptit:

— Moş Petrache…

Dar bătrânul dormea dus şi nici nu s-a clintit din loc. Manlache a îngăimat iar:

— Moş Petrache…

Apoi, a pufnit încet, parcă ar fi râs:

— Ai plecat?… Foarte bine că ai plecat… N-am nevoie de nimeni… N-ai decât să pleci… Am să plec şi eu…

Sărit din somn, cantonierul l-a ascultat o clipă cu inima strânsă. Îşi dădea seama că Manlache aiurează şi nu era în stare să spuie o vorbă. L-a mângâiat încet pe fruntea uscată de friguri şi abia a putut să încropească două vorbe de alin şi plâns:

— N-am plecat, mă flăcăul moşului… Nu mai rupe şi tu inima din mine…

Dar Manlache îşi urmărea stafiile lui înroşite şi ceţoase.

— N-am nevoie de nimeni… Nici de conu Leon, nici de coana Tasica… Eu mă duc la Firicel… Şi a început să-şi fluiere căţelul: Mă, băietul tatei… ia vină tu încoace… fiuuu…

Bătrânul n-a mai putut să îndure. A muiat o cârpă în ciobul de sticlă unde ţinea apă şi i-a pus-o pe frunte. Apoi l-a zgâlţâit…

— Bre Manlache!… Auzi tu?… Eu îs, bre, Petrache!…

Rănitul a deschis ochii. O clipă, vedeniile lui groaznice se prăbuşiră în hău.

— Ce-i?…

— Ce-i cu tine, măi flăcăul moşului?… a oftat blând cantonierul. Tare te-o mai vătămat răutatea!…

— Dar ce-i?

— Măi Manlache, să ne dăm prinşi, băiatule, că te omoară boala…

Dar celălalt i-a închis gura:

— Dă-te singur!…

— Păi adineauri aiurai, Manlache, înţelegi tu ce spun eu?… Aiasta îi sămn grozav, moşule! Aiasta îi prăpăd… îi…

Şi vorbele i s-au răcit în inimă.

Manlache privea în sus, cu ochii crunţi şi sticloşi. Parcă blestema cerul.

Într-un târziu a întrebat:

— Ce doctorie ar trebui la coptura aiasta?

Bătrânul a dat din umeri:

— D-apăi de unde să mai ştiu?… Eu, când am avut bubă la coapsă, m-am dus la doftorul Drăghici de la spital…

— Şi cu ce te-o uns?

— Mai întâi o răsuflat crna cu cuţitul – de-o stors coptura – şi tocma pe urmă o pus o prijniţa cu fel de fel de alifii. Da la tine, ştiu eu ce ir[5] îţi trebuie, dacă nu-i loc să iasă răutatea?

Manlache a scrâşnit din dinţi. După câtăva vreme a întrebat:

— Departe o fi Nămoloasa?…

— Nu tocma… Da de ce întrebi?

— Poate că ai nimeri un doftor, să-ţi deie un leac…

Moş Petrache a întors capul în altă parte, cu ochi năclăiţi de lacrimi şi nu i-a răspuns.

— Auzi, moş Petrache?

— Aud, moşule!

— Apoi dacă auzi, de ce nu zici într-un fel?…

— Păi, ce să mai zic, Manlache? Că am vrut… Da degeaba îi vrerea omului dacă îi ţine cel-de-sus calea…

Şi i-a povestit toată întâmplarea cu jandarmii şi copilul de la Nămoloasa.

În vremea asta, Manlache, doborât de fierbintura bolii, a închis ochii şi s-a prăvălit iarăşi în fumuiagul lui cu ştime de iad. Vorbele bătrânului ajungeau la el, ca de departe, departe de tot, şi numai ici-colo, câte una îşi mai căpăta înţelesul ei adevărat. I se tălăzuiau dinainte frânturi nelimpezite, răsăreau din câte un colţ un chip de om, o vită albă care mergea pe drum de parcă plutea… un cot de porumbişte cu spicele unduite de vânt… un ban, un copil…. Şi toate se răsplămădeau încet, ca fierte laolaltă şi răsturnate în alte rosturi, pe când în ureche îi vuia lung de tot o adunătură ciudată de vorbe şi sunete, pe care le mai auzise şi altă dată…

… Uite-l…. I se văd numai picioruşele cenuşii de sub ugerul vacii…

— Dacă mai cânţi îţi dau un gologan!…

„După dealul cela mare.
Velerim şi… Veler…Doamne…"

— Mie îmi zice Vasili…

„Răsărit-a mândrul…
… şi Veler Doamne…"

— Dar vrei tu să hii al meu?…
Cum se mişcă buzele şi ce fraged îi joacă bobocelul gurii…

"…poarta de tâmâie,
Velerim… Doamne…"

… Moş Petrache rămăsese cu ochii îngroziţi la el… Uriaşul, căzut din nou în aiuratul lui, mişca încetinel din deget, bătând un fel de tact moale, şi vorbea, vorbea mereu, încetişor şi dulce, când cu pornire de cântec, când cu vorbă de glumă:

„… pereţi de alămâie…
Velerim…"

— Mie-mi zice Vasili…"
Şi Manlache a rămas agăţat de vorbele acestea, pe care le şoptea laolaltă, amestecate, chinuite, întoarse, dar tot mai încet, tot mai fără suflet, tot mai fără viaţă:
— Vrei tu?… Vasili… mie-mi zici 'asili… Şi cu poarta de tămâie… Vasili… Velrim şi Veler Doamne… sili… Va-si-li… Ve… le… rim…

Moş Petrache gonea şiroiul de lacrimi, clipind des. Răsufla greu, cu inima îngheţată şi nu mai avea curaj să facă nicio mişcare. L-a ascultat cum bâiguie în neştirea trudită a neminţii lui, până ce nu s-a mai auzit nicio vorbă. Buzele uscate au mai pâlpâit singure câtăva vreme, vrând parcă să spuie vorbe care ieşeau schiloade, destrupate – numai suflet de vorbe – apoi au amorţit şi ele, o dată cu cea din urmă licărire de viaţă din bietul chinuit.
Inima bătrânului s-a oprit pe loc. Urmărea cu ochii boldiţi de spaimă zvâcniturile tot mai încete ale pieptului. Răsuflarea rănitului se rărea, vârfurile degetelor i se învineţiseră şi erau reci ca sloiul. Veninul copturii biruise toată vlaga voinicească a trupului acesta uriaş şi acum se întindea în voie prin toate colţişoarele lui…
Ca într-un scrâşnet de durere a horcăit scurt, o dată, de două ori.

Apoi din ce în ce mai des. Pe colţul gurii s-a prelins un firicel îmbălat de spumă şi de sânge, iar trupul a început să tremure încetinel în îngheţarea fioroasă de totdeauna.

Toată carnea lui moş Petrache se încreţise de groază şi de durere. Sudoarea rece de pe frunte se amesteca în dârele de lacrămi şi picura pe cămaşă. Era prăpădit. Se trăsese ghem în colţul culcuşului lor şi-i hăuia capul ca între două pietre de moară care s-ar fi măcinat în urlet uriaş de cremene fără milă! Tremura o dată cu cel pornit spre moarte, de parcă ar fi fost un singur trup cu el şi i-ar fi fost ursit să piară în aceeaşi clipă. Îl cutremura o milă înspăimântătoare. Plângea ca un copil nevolnic şi nu putea nici să o ia ia goană, înnebunit, peste arături, nici să-şi depărteze ochii de la mândreţea asta de voinicie şi bunătate, care se mistuia aici, în crâşnirea morţii, ca sub un blăstăm nemeritat.

Deodată, trupul lui Manlache s-a închircit strâns pumn şi s-a răsturnat. Apoi s-a întins ţeapăn ca un trunchi de copac şi n-a mai clintit.

Moşneagul s-a apropiat şi l-a pipăit. Mâna rănită era rece numai până la cot. Mai sus, pe obrinteală, stăruia încă fierbinţeala dinainte.

O dezbinare de nebunie a şuierat ca o furtună peste mintea bătrânului şi i-a pustiit toată limpeziciunea. Nu-şi mai dădea seama ce face. Sc încuibase într-însul, într-o clipă, un gând care îi urla în urechi porunci neînchipuite.

Rămăsese acolo cu ochii ţintiţi imenşi pc braţul umflat al bietului Manlache şi-i clănţăneau dinţii în gură, pradă unei porniri de neajunsă grozăvie.

Apoi, a scos încet, de la brâu, custura lui de briceag, i-a desfăcut limba încet şi, fără să se uite, i-a cercat, încet, tăişul în degetul cel mare. Ochii nu i se mai dezlipeau de pe braţul gol şi umflat. Nu mai erau ochi de om. Erau priviri de fiară tehuită.

S-a dat încet lângă Manlache, a pipăit îndelung coptura care colcăia puhavă în carne şi a ridicat vârful cuţitului peste pielea înroşită. Mâna i-a tremurat, încleştată pe mâner, iar pe tot spatele, până în creştet, i-a trecut o furnicare de gheaţă, care l-a clătinat.

Dar deodată, ca fulgerul, a crâşnit din dinţi şi a înfipt taiuşul în braţ, până în plăsele.

Manlache a horcăit groaznic şi s-a rostogolit de două ori, ca o vită turbată de înjunghiere. În zvârcolirea asta cumplită, cuţitul, rămas în rană, a tăiat cum a vrut şi cât a vrut, căscând o vrană înfiorătoare, de unde ţâşnea, colcăind ca dintr-un butoi de spaimă, sânge înnegrit şi puroi în lostopane[6] galbene şi putrezite…

Cu cea din urmă rămăşiţă de putere a bătrâneţii şi groazei lui, moş Petrache s-a repezit să oprească frământarea ucigătoare a rănitului. Voia să-i prindă mânile şi să-l ţie pe loc. Dar boala nu izbutise să

macine toată tăria ocnaşului vânjos. Îi scăpa din mână şi zvâcnea, răsucindu-se ca pe-o tavă înroşită, rumegându-şi surd măselele şi horcăind.

Bătrânul, înnebunit, îl ruga bolborosind:

— Mă Manlache… Măi băiatul moşului… Măăă…. Stai, măă…

În sfârşit a izbutit să prindă prăseaua. Braţul lui Manlache s-a rupt din cuţit, lungind tăietura cu un lat de palmă. Apoi rănitul a rămas gâfâind, cu fălcile încleştate, galben ca un mort de atâta vărsare de sânge şi cu braţele întinse pe lături, în semnul celei din urmă cruci, pe care şi-o mai putea face el singur.

Bătrânul a pus cuţitul în brâu, a dat să ia o cârpă ca să strângă rana căscată şi să oprească sângele, dar n-a mai nimerit. Mâna a scăpătat din încheituri şi a lunecat pe ţărna uscată, ca un vreasc rupt. Peste ochii lui moş Petrache s-a întins întâi un abur străveziu. Din vedenia de groază din faţa lui, nu i se prelungise, în umbra ameţită în care cădea, decât hârşcâitul înfiorător al cuţitului înfipt în carne… Simţea hârşcâitul acesta înmiit până la nebunie, în fiecare deget de trup, în fiecare colţ de creier, şi tot sângele se oprise în loc, sub fiori ascuţiţi şi reci.

Lumina s-a stins încetişor într-un punct, ca o stea apoi a clipit de câteva ori şi s-a răsturnat. În bezna care-i cotropise creierul, urla fără milă hârşcâitul unui cuţit uriaş, ce rodea sânge şi coptură cu miros greu… A încercat să ducă mâna la frunte, dar n-a mai ajuns. S-a frânt moale ca o zdreanţă şi s-a prăvălit acolo, cu obrazul în băltoaga de sânge şi puroi…

Când s-a trezit bătrânul din leşin, l-a găsit pe Manlache nemişcat, ca mai înainte, dar mai alb la faţă şi cu răsuflarea încă mai slabă. Puhoiul de sânge revărsat din el îi făcuse dedesubt o mocirlă, neagră-roşcată, care luase forma trupului, ca un tipar. Moş Petrache a început să se dezmeticească din ameţeală şi a încercat să oprească sângele care nu mai contenea. A spălat rana cu apă rece, adusă în grabă, a legat-o strâns cu feşi din peticele pe care le spălase la Siret înadins şi într-un fel a fost bucuros că Manlache nu s-a mai zbuciumat Dar în inima lui, moşneagul nu mai avea nicio nădejde. Nesimţirea în care rămăsese rănitul nu făgăduia nimic bun, cu toate că trupul îi era mai răcorit şi răsuflarea mai regulată.

A încercat să-l trezească şi n-a putut. Manlache nu mai auzea şi nu mai deschidea ochii. Urgia vărsării de sânge îi sleise toată puterea în el, iar bătrinul, limpezit din criza lui de nebunie, a început să tremure, gândindu-se că fapta pe care o săvârşise din îndemn necugetat putea să fie adevărată pricină a morţii fugarului.

Atunci s-a hotărât să facă şi cea din urmă încercare. A scos din buzunarul lui Manlache banii care-i mai rămăseseră şi a mai încercat încă o dată să-l trezească.

— Manlache, moşule! Auzi tu?… Măi flăcăule, ascultă… Apoi, ca şi când rănitul ar fi auzit şi ar fi înţeles tot, bătrânul a urmat: Eu mă duc să mai cerc o dată la Nămoloasa… Şi de nu s-o putea, să nu te temi că întârziu. Am s-o iau spre Focşani – că acela-i târg mai mare şi nu se bagă de seamă omu. M-oi duce la dom' doftor să cer sfatu. Da fără doftorii nu mă întorc, să ştiu bine că…

Liniştit şi învins cum vorbea, bătrânul avea în tonul lui milos, înlăcrimat, ca o mărturisire de nesfârşită durere. Voia să-şi ridice de pe inimă povara pe care i-o pusese fapta crâncenă de mai înainte şi-ar fi fose în stare să-şi dea toate zilele rămase, numai să ştie că nu poartă pe cuget viaţa unui om. Voise să facă un bine, iar mintea lui simplă, torturată de chinurile lui Manlache, crezuse că nu greşeşte punând mâna pe cuţit. Dar fiindcă la urmări n-a avut vreme să se gândească, voia, măcar acum, să împiedice cu orice preţ păcatul să-şi întregească rostul lui cumplit.

— … Şi iartă-mă, moşule… dacă o hi… Că eu, iaca, mă vede cel-de-sus, am vrut să îndrept…

Apoi a plecat, încetişor, cu capul în pământ, după ce i-a acoperit cu bonda lui mâna sângerată şi i-a făcut o cruce mică, dar plină de lacrimi, peste fruntea albă şi pustiită de gânduri.

Nu prea ştia moş Petrache ce cale are de dibăcit ca să dea de Focşani, dar l-a dus pasul singur înspre o şosea largă, cu plopi mari pe lături, ca şoseaua pe care o îngrijise el douăzeci şi cinci de ani în şir.

Căci, de astă dată, se ducea de-a dreptul la Focşani.

N-a mai încercat să intre în Nămoloasa, cum îi făgăduise lui Manlache, fiindcă faţa lucrurilor se schimbase. Acum nu mai voia să fie prins până nu şi-o afla inima împăcată. Îl chinuia, bietul bătrân, hârcâitul tăişului în carne şi mai nu-i venea să creadă că a fost în stare, tocmai el, să vâre un cuţit în trup omenesc. Ieşise dintr-un vis de groază, dar visul îşi prelungea otrava în fiori reci la fiecare aducere-aminte şi îi stăpânea păcătoasa lui făptură bătrână şi slabă, neînvăţată cu întâmplări sângeroase şi nedeprinsă cu greţuri mari.

Cele câteva ceasuri din urmă îl îmbătrâniseră deodată cu zeci de ani peste anii lui. Se cârjoiase şi era cu două palme mai mic decât pe ziua de ieri, iar barba crescută îl făcea seamăn unei arătări.

Dc aceea n-a fost de mirare că târgoveţul care-şi hodinea caii la fântâna din şosea l-a oprit în drum, să-l întrebe cu mare milă creştinească:

— Încotro te zdruncini, unchieşule?

— Spre Focşani, coane!

— Păi, pe jos?

Moş Petrache a dat din umeri:

— Merge care cum poate…

Atunci omul l-a îmbiat:

— Dacă-i numai atâta, apoi aburcă lângă mine, că şi eu tot într-acolo mă cârduiesc…

Când să urce batrânul în căruţa, târgoveţul i-a văzut petele de sânge de pe pantaloni, de pe faţa şi de pe mâini.

— Şi cu ce te-ai murdărit aşa? Parcă-i sânge…

Bătrânul s-a uitat şi a clătinat din cap. A răspuns liniştit:

— O hi… că am tăiet ceva…

Şi s-a dus să se spele. Dar privind cum îi curge de pe mână apa înnegrită şi roşcată, avea tot spatele petrecut de ace îngheţate şi tot creierul stăpânit de hârşcâitul cuţitului în carne…

Până la Focşani şi-a venit în fire. A glumit şi a stat de taclale, ca în vremea lui cea bună. De bună seamă era vesel că ajunge mai repede la doctoriile pe care avea o nevoie bolnavă să le nădăjduiască tămăduitoare.

Târgoveţul, om de ispravă, i-a dat toate lămuririle asupra spitalului, când a aflat ce l-a îndemnat spre Focşani, dar i-a vârât un ghimpe în inimă:

— După-masă, nu cred să fie doftorii pe-acolo… Mi se pare că vezitele sunt numai dimineaţa… Ş-apoi eu socotesc că tot mai bine era dacă aduceai flăcăul să-i facă opiraţie… Trebuie să scoată puroiul afară…

Cum se vede, bătrânul n-a avut curaj să-i spuie adevărul.

Aproape de intrarea în târg, cam în dreptul unor case mai mari, moş Petrache a zărit pe marginea şanţului nişte jandarmi. I s-a făcut inima ghem şi zvâcnea în coşul pieptului, de-i înăbuşea suflarea. Îi venea să închidă ochii, ca să nu mai vadă ce se petrece. Era aşa de încredinţat că ostaşii sunt pentru dânsul, încât, în clipa când a văzut pe unul ieşind în mijlocul şoselei şi făcând semn să oprească, a înţeles că totul este isprăvit. I se tăiase vlaga, într-atât de mult, că nu mai avea nici puterea să mintă.

— Ce-i, camarade? a întrebat târgoveţul, trăgând hăţurile.

— Ce ai în căruţă?

— Vânt de la Putna Seacă, a râs omul. Dar de ce întrebi?

Jandarmul s-a uitat în coşarcă, pe urmă a întors spatele, fără să răspundă. Căruţa a pornit mai departe şi a prins să huruie sănătos pe prundişul străzii largi.

— Aista-i bulevardul Cuza-vodă – i-a lămurit negustorul – şi mai încolo, o cotim la dreapta, să dăm în Strada Mare. Te duc eu până la spital!

Prevestirea omului fusese adevărată. Portarul a răspuns răstit ţăranului:

— Mâine dimineaţă, moşneagule! Acu nu-i nimeni!…

Lui moş Petrache a prins să i se învârtească lumea în ochi. Până a doua zi, bietul Manlache avea vreme să moară fără lumânare. S-a întors spre negustorul care-l aştepta.

— Aşa-i, cum ţi-am spus eu?

— Da… mâine dimineaţă!

Dar omul a stat o clipă şi s-a gândit:

— Ia sui cu mine, moşule, să te duc eu la Oravetz, la farmacie. Îi spui lui tot, şi-ţi dă ce-ţi trebuie, că doar şi doctorii tot la el te trimit…

La farmacie l-a dat jos, i-a arătat uşa:

— Uite pe uşa aceea… Apoi a fluturat hăţurile pe spinarea telegarilor şi s-a dus mai departe în treburile lui.

Moş Petrache s-a uitat prin geamurile mari, dar s-a codit să intre. S-a învârtit de câteva ori prin faţa farmaciei şi a rămas nehotărât şi stingherit pe trotuar. Lumea, trăsurile, gălăgia îl ameţeau. Când a mai trecut o dată prin faţa uşii, uitindu-se la lustrul neprietenesc al sticlăriei din rafturi, un domn, ieşit în prag, l-a întrebat:

— Ce-i, moşule? Aştepţi pe cineva dinlăuntru?

Bătrânul a dat scurt din cap:

— Nu, cucoane! Şi a trecut mai departe. Apoi s-a oprit şi s-a uitat înapoi. Omul din prag pierise. Atunci moş Petrache s-a întors iarăşi în faţa farmaciei. Boierul era acolo, înlăuntru, şi turna nu ştiu ce prin nişte sticluţe mititele. Când l-a zărit pe ţăran în dreptul uşii, a ridicat ochii la el, cu sprâncenele încruntate şi faţa aspră. Cantonierul s-a făcut că nu vede şi i-a întors spatele. Domnul acela cu straie albe a ieşit atunci în prag, zgândărit peste măsură de manevra ciudată a bătrânului.

Moş Petrache i-a simţit privirea în ceafă. Se făcea că nu bagă de seamă, dar ciulise urechile să-i poată auzi mişcările.

Într-un drziu, a răsucit faţa spre el, apoi s-a întors cu totul şi l-a întrebat de departe:

— Mă rog ’mneata, aici se vând doftorii?…

Boierul a pufnit în râs, cu răutate:

— Se vede…

Atunci bătrânul s-a apropiat.

— Păi, aş cumpăra şi cu câte ceva, dacă nu-i cu supărare.

Farmacistul a scuturat din cap şi i-a spus repezit:

— Poftim încoace şi spune ce vrei…

Dar bătrânul vorbea greu. Boierul acesta cu straie albe şi faţa aspră îl înfrica. Se uita crunt, cu ochi răi şi gura strânsă.

De aceea, cantonierul a îngăimat:

— Păi, coane… aşa, nişte alifie pentru o rană…

— Ce fel de rană? Şi bătrânul a înţeles că n-are să aibă doctoriile care-i trebuiesc, fiindcă nu poate să spuie ce fel de rană vrea să vindece…

Dar deodată, pe ne-veste, în ochii aspri ai spiţerului a pornit să licărească o părere de luminiţă blajină. Bătrânul din faţa lui avea nişte priviri aşa de speriate în faţa rândurilor de borcane albe şi de sticle fumurii, incât farmacistului i s-a făcut milă. Glasul i s-a îndulcit pe loc, iar sprâncende s-au depărtat bune şi prietenoase:

— Ia stai o clipă, moşule, să luăm lucrul pe de rând. Spune mai întâi, unde e rana?

— Ia aici, la mână, coane… a răsuflat greu cantonierul.

— Şi-i mare?

— De-o palmă de mare…

Farmacistul s-a mirat:

— Dar din ce-a ieşit asemenea rană?

— Eh!… Năpastă, boierule… Şi încurajat de vorba blândă a farmacistului, moş Petnache şi-a dat drumul la tot oful inimei lui, ocolind adevărurile numai atâta cât se cuvenea să nu se greşească rostul doftoriilor: Flăcăul meu, boierule – nu-ş' din ce – s-o înţăpat la mână şi pesemne c-o rămas ţapa în carne. O dat în obrinteală. Acu obrinteala o făcut coptură – s-o purces arşiţă mare şi s-o îmflat mâna ca butucul!… Pe urmă n-o mai putut să vorbească ca lumea – aiura săracul!… Apăi i-o venit deodată o nebuneală, o luat un briceag şi – ia aşa! — o tăiet ca într-o vită – să răsufle coptura… Pesemne ca i-o luat mintea atâta durere…

— Asta e teribil… a şoptit farmacistul… Să vâre singur cuţitul în braţ… şi s-a cutremurat.

Moş Petrache a văzut în scuturarea farmacistului întocmai fiorul de groază care tremura în inima lui şi i-au dat lacrămile. Parcă-şi cerea iertare:

— Dar o ieşit toată răutatea… măcar că o curs şi mult sânge… Şi acu te rog, ca pe Dumnezeu, coane, dă-mi 'mneata o alifie să-i treacă… Că eu nu mai am capul pe lumea aiasta, dacă s-o prăpădi aşa cruce de voinic, dintr-o greşeală de om înfierbântat… Rău o hi făcut, dar acu l-o făcut.

Însă farmacistul l-a liniştit:

— N-a făcut rău de loc; dimpotrivă… Numai să îngrijească bine rana, ca să nu mai facă puroi!

Şi domnul cel încruntat i-a dat tot felul de pacheţele şi de sticle mai mari şi mai mici, lămurindu-i care cum trebuie folosit, ca să tămăduiască rana fără primejdie.

— Acu, boierule, cât coastă? a întrebat cu mare teamă bătrânul, speriat de maldărul doftoriilor din mâna lui.

Dar farmacistul s-a uitat lung la ochii cei bătrâni şi umeziţi, la faţa trasă, la toată biata făptură slabă, răvăşită de plâns, de hărţuială, de durere şi a ridicat din umăr:

— Ai bani?

— Am vro zece lei… Aspru, boierul l-a întrebat:

— Şi acasă mai ai şi alţii?

— Acu nu am. Da oi mai face… a răspuns împăciuitor şi grăbit cantonierul.

Farmacistul a ieşit în faţa tejghelei, l-a bătut pe umăr şi i-a zis:

— Atunci ţine-i şi pe ăştia… Mie să-mi plăteşti după ce s-o face bine flăcăul…

Şi ca să nu i se vadă nimic în privire, a clipit de câteva ori nervos şi l-a împins pe bătrân încetişor spre uşă. Apoi, sâcâit deodată de ochii uimiţi ai casieriţei, care vedea întâia oară o lacrimă în geana stăpânului ei, i-a strigat încruntat:

— Cată-ţi de socotelile dumitale şi nu mai căsca gura la toţi clienţii!

Moş Petrache vârâse toate pacheţelele şi toate sticluţele în sân şi le pipăia mereu, ca pe-o comoară neînchipuită.

Se temea să n-o prăpădească. Mai nu-i venea să creadă că are doctoriile cele bune pentru Manlache. Căci bune voia să-i fie şi credea în puterea lor făcătoare de minuni, cum credea în Dumnezeu. De altminteri, avea şi nevoie să creadă.

Şi-aşa, pipăindu-şi cu mâna, pe dinafara cămăşii, grămăjoara din sân, o pornise înapoi, spre ieşirea târgului, ca să nu-l apuce noaptea pe coclauri străine.

Dar n-a apucat să dea colţtul uliţei şi s-a oprit cu ochii mari. Nu mai înţelegea nimic şi nu-i venea să-şi creadă urechilor.

În vânzoleala de târg, alergau în toate părţile nişte copilandri voioşi, răcnind cât ii ţinea gura şi vânzând jurnale:

— Idiţie speceală cu fuga lui Manlache Pleşa…

La început crezuse că n-a înţeles bine. Curând însă, numele lui Manlache i-a sunat lămurit în ureche.

Atunci a oprit pe un băieţaş plăviu, care i se părea mai de înţeles, adică mai de ţară, ca el, şi l-a tras deoparte.

— Mă ţâcă, ia vino tu încoa, să-ţi spun eu o vorbă…

Băiatul a venit.

— Ce-i, moşule?

— Ce tot strigi tu acolo, bre?

— Păi n-ai auzit? Idiţie speceală cu fuga lui Manlache Pleşa.

Bătrânul a clipit şi a cătat cu coada ochilor, să vadă dacă nu-i pândeşte careva, apoi liniştit, a întrebat:

— Adică în ce fel vine vorba aiasta?

— O fugit Manlache Pleşa!

— Păi, tu, de unde ştii?

Băiatul a râs:

— Cum să nu ştiu, dacă scrie la gazete!

Moş Petrache a făcut ochii mari.

— Iote-teee!… Scrie treaba aiasta la gazetă?

— Îhî… cumpără una şi citeşte dacă nu crezi…

— Da de unde-i gazeta aiasta, bre?

— De la Bucureşti!

— Nu mai spune! Şi aceia de unde-or şti?

— Eeee! Moşuleee! Păi, de aia e gazetă! Să ştie! şi copilul a dat să plece. Cantonierul l-a ţinut de mână.

— Stai, mă ţâcă, aici cu mine, că te-oi cinsti!

Băiatul a luat pitacul şi a stat:

— Ce mai vrei să ştii?

— Păi, dacă zici că scrie acolo de Manlache, ia să văd eu ce ştiu cei de la Bucureşti… Ceteşte tu – că la mine merge mai greu…

Îmbunat de gologan, băiatul s-a aşezat jos, pe marginea trotuarului, a tras pe bătrân lângă el şi i-a citit pe nerăsuflate tot ce era scris acolo, adică tot ce era scris ccolo în privinţa lui Manlache.

Uimirea lui moş Petrache era fără margini. Mai întâi, a auzit că se vorbeşte în gazete şi despre dânsul; pe urmă, se arăta aici, cum nu se mai poate, că Manlache omorâse pe Hrisant, iar Rusanda nu voia să spuie nimic la procurorul din Tecuci, măcar că a fost dovedită cu multe parale ascunse, din jăfuirea grecului, pesemne.

Dar minciunile astea, tot nu erau aşa de mari ca altele, care arătau, după tot felul de mărturii, că de frica lui Manlache nu mai doarme niciun om din ţinutul Tecuciului şi al Galaţiului. Că a spus careva că l-ar fi zărit pe ocnaş tocmai la malul Prutului, chip să treacă în împărăţia rusească, dar că l-au alungat împuşcăturile grănicerilor.

Auzind asemenea comedie, Petrache s-a dovedit neîncrezător:

— Fugi, mă ţâcă, de aici! Că n-o hi tocma aşa!

— Na! Că n-ai să ştii ’mneata mai bine ca gazeta!

— Păi, de ce nu?

— Păi, de un’ să ştii? Ce? Ai fost cu el?

Negreşit, moş Petrache nu mai putea să răspundă la asemenea întrebare. A ocolit:

— Aiasta nu… da zic şi eu aşa… că nu-mi pre pare mie să hie tocma adevărat…

Apoi i-a mai dat un gologan, a păturit o gazetă în sân, lângă doftorii şi a pornit-o înapoi, spre ţarna lui, oftând:

„Numai de s-ar îndura cel-de-sus să mai aibă cine-o ceti…“

Aproape de biserică, la geamul unei magherniţe, a zărit, atârnată între sticle, o legătură de lumânări… S-a uitat lung la ele, a oftat iar şi a cumpărat una subţirică – subţirică de tot.

La doi paşi de prăvălie a rupt-o în două, fără milă, ca pe un beţişor şi a dat s-o vâre în sân. Dar pe asta n-a mai pus-o la un loc cu

doctoriile. A zvârlit-o în partea cealaltă.

Scăpătase seara din toate copcile cerului când a ajuns moş Petrache prin partea culcuşului lor. Drumul îi fusese neted şi plăcut, chiar de la ieşirea din Focşani, unde n-a mai dat nici de jandarmii pe care-i ştia, nici de alţii, să le ţie locul. Mergea grăbit şi vesel, cu toată grija şi cu toată teama purtată în fundul inimii pentru viaţa lui Manlache. Îl liniştea mult, bietul bătrân, cuvântul boierului care i-a dat doctoriile, şi de aici, de pe şoseaua asta cu plopi tremurători şi pufuleţi, multă mulţumire şi multă binecuvântare a pornit înapoi spre farmacia din inima oraşului.

Când să lese calea mare şi s-o ia prin drumuleţul din sămănătură, cantonierul a simţit o mişcare ciudată în urma lui. S-a făcut ca-şi sumete o obială şi îşi leagă nojiţa opincilor, ca să pândească, pe dedesubt şi întors, în partea de unde-i venise zgomotul.

Doi jandarmi, bine lipiţi de trunchiurile plopilor, îi iscodeau calea.

Moş Petrache a stat o clipă pe gânduri, dar a înţeles îndată ca nu mai e chip de fugă. Sămănăturile din partea locului erau mititele, de se vedea şi-un spate de câine deasupra lor, iar lanurile popuşoaielor erau departe, spre stânga.

A socotit că e prins şi n-a mai avut nici timp, nici dorul să mai cârtească împotriva nedreptăţii. La drept vorbind, nu i se părea tocmai o nedreptate, ci un lucru firesc şi la care se aştepta de multă vreme. Dar asta era numai în privinţa lui. Nedreptatea i se părea însă întâmplarea că prinderea asta vine tocmai acum, iar nu peste un ceas, când ar fi putut să oblojească, după toată orânduiala, rana bietului nefericit ascuns în popuşoaie.

Cu mintea vânturată de toată pustia amărăciunii lui, cantonierul îşi vedea de drum, dibăcind fel de fel de chibzuieli. Cerca să întârzie clipa prinderii, doar-doar o afla putinţa să-i lase lui Manlache leacurile şi totodată să-i depărteze pe hăitaşi de ascunzătoarea rănitului. De aceea, cum se apropia de popuşoaie şi cum jandarmii îi strângeau urma de-aproape, în loc să taie la stânga, a făcut-o la dreapta. Jandarmii au cotit-o după el, ferindu-se de vază, dar ţinându-l în ochi la fiece mişcare.

Popuşoaiele erau la câţiva paşi. Bătrânul nu se dumirea de ce jandarmii nu iuţesc mersul, să-l înhaţe. Era încredinţat că n-or să-i dea pas să se înfunde în lanurile astea, nalte cât pădurea, unde i s-ar fi pierdut urma foarte lesne şi fără mare trudă din partea lui.

Cu toate astea, pândaşii l-au lăsat în bună pace, iar moş Petrache nu aştepta mai mult. A cârmit scurt în porumbişte şi s-a făcut nevăzut.

Cum era de înţeles, a crezut la început că e vreo potrivire la mijloc. Ca să se încredinţeze, s-a tras încet spre şosea, şi i-a aşteptat pe cei doi să treacă în drumul lor. Dar jandarmii rămăseseră chinciţi în colţul lanului, dovedind năpristan că aşteaptă şi că au plan socotit. Câteva fluiere schimbate peste ogoare limpeziră, de altminteri, semne anume de înţelegere. Atunci bătrânul s-a înfundat în măduva lanului şi a dat să ocolească mult, până să se întoarcă, pe departe, tot în şosea, ca sa treacă spre stânga.

Dar, în fundul şoselei, jandarmii, care pândeau lungul dramului, l-au zăpsit şi au luat-o iarăşi după el. Bătrânul a iuţit pasul. Jandarmii aşijderea. Acum, nu mai încăpea îndoială că sunt puşi pe urma lui.

Moş Petrache se încăpăţânase însă nebuneşte să ajungă la Manlache. Cu toate astea, îşi dădea seama că urmărirea de faţă are o ţintă bine lămurită: jandarmii nu aveau niciun interes să-l prindă numai pe dânsul. Voiau să afle culcuşul lui Manlache și să-i ridice pe amândoi odată. De aceea, cantonierul şi-a pus de gând să-l scape pe rănit, cu orice preţ, şi să poarte soldații prin alte părţi, cum ar fi, de pildă, în jos, spre Galaţi.

Deocamdată, ochea un loc unde să se facă nevăzut o clipă, ca să

poată ajunge până la Manlache. Şi asta nu i-a fost prea greu.

La o întorsătură de cale, unde drumul scăpăta rotund într-un căuş de vâlcea, s-a trântit la pământ şi s-a târât de-a buşelea în lanul de peste drum. A zbughit-o apoi la goană, prin popuşoaie, până a nimerit ascunzătoarea.

Venea gâfâind. Dar nu-i bătea inima din pricina alergăturii, cât îi bătea de frica de ce avea să găsească acolo.

Pe drum, în graba venitului, în fereala de jandarmi, aproape că uitase toată grozăvia de peste zi. Acum îl năpădise însă din nou, întreagă, crâncenă, necruţătoare. Când a dat cu ochii de culcuş şi l-a găsit pe Manlache pălit la obraz, fără suflare, cu mâinile întinse cruce, întocmai cum îl lăsase, i s-a dus tot sângele din cap şi a înţeles că toată nebunia, toată truda i-a fost degeaba.

Dar acum, nu mai avea nicio tărie în el. I-o mistuise, întreagă, ziua de azi şi n-ar mai fi putut nici să plângă, nici să se zbuciume.

S-a lăsat doar jos, încet, în tăcerea pe care ţi-o porunceşte apropierea morţii – fie că-i venită, fie că-i pe drum – şi a închis ochii.

……..

— Ai venit, moş Petrache? a şoptit rănitul.

Tăria unui chiot, care ar fi clătinat măruntaiele pământului, încă nu i-ar fi sunat aşa dc puternic în ureche.

S-a răsturnat lumea în patru vorbe, iată! Şi bătrânul, chinuit în urcuşurile şi coborâşurile astea ameţitoare, a început să plângă de bucurie…

S-a dat lângă Manlache, i-a luat capul în braţe şi i l-a mângâiat mult, fără să-i spuie o vorba… Apoi a scos toate lucrurile cumpărate, i le-a pus alături, i-a vârât în buzunar cei zece lei, care-i erau de prisos de acum încolo şi l-a întrebat ca o mamă fără noroc:

— Ţi-i mai bine, moşule? Celălalt a răspuns încet, rar şi neştiutor de tot ce se petrecuse cu dânsul:

— Mai bine… Ştii, cât ai fost ’mneata dus, a răsuflat buba şi s-a stors coptura singură…

A trebuit să aştepte mult bătrânul ca să i se uşureze de la sine nodul groaznic care i se pusese în gât şi-i poruncea hohot de plâns.

Dar multe trecuseră pe ziua de astăzi, mai crâncene încă. A trecut şi clipa asta de durere amestecată cu bucurie şi moş Petrache a putut să-şi aducă aminte chibzuit, de toate, pe rând, aşa cum se cuvenea împrejurărilor grele, care îi călcau pe urmă.

I-a lămurit în grabă, lui Manlache, cum să folosească fiecare sticluţă şi fiecare praf, apoi i-a spus întâmplarea cu jandarmii şi i-a hotărât:

— Acu, bre Manlache, şi cel-de-sus dacă ar veni să-mi spuie că n-o

să avem slobozire, tot nu l-aş crede… Câte s-o fi petrecut azi îs o minune aşa de mare, care nu se mai află alta…

De aceea, tu lasă-te pe vorba mea. Eu mă duc să momesc jăndarii în jos, spre partea Galaţului, ca să-ţi curăţ căile ţie. Tu, mai stai o zi, două, până te-i întrema – cât de cât – şi o iei direpţ în sus, cam prin coada Strehaiei, auzi? Pe urmă, apuc-o la munţi, spre Soveja, unde ziceai că ţi-o hi mai uşor să scapi, pân-o ieşi la faţă toată întâmplarea.

Că acu, dacă s-o îndurat el, cel-de-sus, să scoată coptura, măcar că să-nchisăsără amâdouă gurile, apoi nici c-o ierta preasfântul să mai steie mult închisă nemernicia. Că şi aceea tot un fel de coptură să arată la faţa ei…

Dar acum Manlache n-a mai zis nimic. Îl durea plecarea bătrânului mai mult decât toate rănile lui, şi totuşi nu l-a mai oprit. A înţeles că a crescut în moşneag o hotărâre pe care n-o mai putea înfrânge nimic…

Şi lungit pe spate, galben, cu mâinile întinse ca un răstignit, a privit doar cu coadă turbure de ochi foile de popuşoi, care se mai clătinau încet, tot mai încet, în urma sfântului bătrân…

Cum ştia bine şi moş Petrache, în drum a dat iarăşi de jandarmi.

Acum se lăsase fum gros de seară, peste ogoare, şi umbrele erau pufoase, pline de taină. Bătrânul mergea spre noapte, cu inima plină de neastâmpăr copilăresc, ca în ziua aceea de pomină, când şi-a aruncat în cap toată grozăvia, de dragul unei glume răutăcioase…

Jandarmii se apropiaseră ca să nu-l mai piardă din nou. Din loc în loc, valuri de iarbăriş tresăreau speriate de o apă ascunsă, iar moş Petrache zâmbea, privind cu coada ochilor urma neagră a jandarmului, care se prizărea să-i lase trecerea slobodă.

În urma lui, toate posturile fixe se strângeau la semne muteşti, ca să fie gata pentru urmărirea, bine organizată, după planurile companiei din Focşani.

Dar cantonierul avea chef de glumă. Se afunda, fără pricină, în câte un lan mai răsărit şi-şi pândea urmăritorii. Îi vedea strângându-se, sfătuindu-se între ei şi împărţindu-şi rosturile ca să înconjoare, în taină mare, capetele de hotar.

Când totul era întocmit şi gata de goană, moş Petrache ieşea din nou la iveală şi o pornea mai departe, ducându-i după el, cum duce baciul stânii o turmă ascultătoare.

Răsărise de mult luna mare şi rotundă a vălurelelor acestea moldoveneştii şi brăzda în solzi tari apa tremurată a Siretului din poala luncii, când bătrânul a ocolit pe departe coliba podarului şi a luat-o în jos, după mersul apei. Nu-şi mai simţea picioarele de atâta drum, dar nu se putea opri. Îi plăcea răcoreala care aburca din apă, peste capetele de lanuri, şi-i plăcea liniştea în care nu se auzea decât

clipocitul năhlapilor[7] de pe lângă mal. Ici-colo, şiruia mai tare doar iuţimea din sfor, lovită de vreo buturugă rămasă în mijlocul Siretului. Încolo linişte şi bună pace. Linişte şi bună pace ca şi în inima lui moş Petrache, cantonierul, care îşi căuta, în noaptea asta bună şi cuminte, locul unde se cădea obrazului dumisale, să fie prins de jandarmi, ca un tovarăş şi tăinuitor de ucigaş ce este…

Iar în inima lui, în fundul inimii lui, bătrânul cu ochi de copil trăia din nou, şi aievea, după o jumătate de veac, joaca obişnuită a ţâncilor din toate vremurile şi din toate locurile: joaca de-a hoţii şi de-a potera…

Când a început să se crape de ziuă, moş Petrache şi-a făcut socoteala că a pus, între Manlache şi poteră, o lungime de aproape două poşti. Îi era destul. Atunci, a ochit nişte lăstărişuri într-o margine de hat şi, prefăcându-se, după toată regula jocului, că se fereşte să nu fie văzut, s-a dus într-acolo de şi-a făcut culcuş moale pe iarbă, cu răzorul drept pernă de căpătâi.

Straşnic i-ar fi plăcut dumisale să adoarmă de-a binelea şi să fie trezit cu ţevi de carabină în nas. Numai că omul bătrân nu poate porunci aşa de lesne somnului, cum porunceşte deşteptăciunii. Dc aceea, moş Petrache s-a mulţumit să caşte vârtos, să se uite la străfundul cerului, la stele, la lună, dar mai ales la petele lăsate de dinţii vârcolacilor, care, de când lumea şi pământul, o tot rod, iar ea mereu se preface că piere şi râde de ei, ca de nişte proşti fără vindecare…

La urma urmei însă, tot i-a fost menit să adoarmă, aşa precum dorise în inima lui de copil bătrân… L-au deşteptat când era soarele sus, de două suliţi hătmăneşti pe cer, şi au stricat somnul adânc şi zâmbitor, de prunc fată ştiinţă şi fără grijă.

Dar în potera, care se înşiruise în trăgători pe tot lanul, de nu era om de om mai departe de un pas, găsirea bătrânului a fost ca o mare uimire amărâtă.

Un plutonier, cu mustaţa lungă cât o coadă de noaten, l-a pocnit cu cizma drept în rărunchi:

— Scoal’, bestie!

Moş Petrache, mai nedumerit de numele pe care i-l dăduse, decât de lovitura din şale, a întrebat cu mirare domoală:

— Păi, de ce?

— Pentru că vreau eu! Şi motivul era aşa de lămurit, încât bătrânul n-a mai cerut adaos.

Adaos a cerut, în schimb, plutonierul:

— Ce făceai aici?

— Dormeam!

— Şi pen'ce?

— Păi, mi… mi-a fost somn!

Plutonierul s-a înfuriat şi mai mult peste furia lui; s-ar zice că însăşi furia lui s-a înfuriat:

— Mie să nu-mi răspunzi impertinent, că aici îţi putrezesc oasele, criminalule!

Acum, cu adevărat, moş Petrache nu mai înţelegea nimic.

S-a uitat la el cu ochi mari şi aştepta.

— N-auzi?

— Aud!

— Ei, şi!

Bătrânul a dat din umeri, drept orice răspuns. Jandarmul a muiat puţinel tonul.

— Cum te cheamă?

Moş Petrache a clipit uşor din ochi:

— Vasâli…

Plutonierul a adăugat furios şi în batjocură:

— Ei brava!… Şi mai cum?

— A Sandei… Adică Vasâli a Sandei!

Ironia jandarmului s-a făcut muşcătoare:

— Uite, dom'le, ce surpriză! Îmi pare bine, dom'le Vasile a Sandei! Dar de unde eşti matale de loc, dacă nu vă supăraţi că vă întreb?

— De la Hanul Conachi. Da-s însurat la Cudalbi!

— … şi dormi pc malul Siretului?

Cu inima curată şi senină, moş Petrache i-a lămurit:

— Păi, aista-i lanul meu…

Plutonierul a amuţit. Într-adevăr, argumentul acesta nu-l aştepta şi nici nu putea să-l răstoarne.

— Bine, hine, asta vom vedea-o noi. Dar deocamdată să-mi spui tu dacă nu cunoşti pe unu Petrache Sava, cantonier pe şoseaua Iveşti-Călmăţui?

— Petrache?… Păi, ştiu eu?… Că eu cunosc mulţi de-alde Petrache… Da iaca, de aista nu-mi aduc aminte.

— Ei lasă, că te fac eu să-ţi aduci aminte de dumnealui, dom'le Vasile a Saftei…

Cantonierul a îndreptat:

— A Sandei…

Dar cu un ton care făgăduia multe, jandarmul a desăvârşit:

— … a naibei… Daaa de unu Manlache Pleşa ai auzit?

— Îhî… Acela-i la ocnă…

— A fost şi-o să se întoarcă… a răspuns jandarmul în doi peri, dar deocamdată e pe-aici pe undeva şi te rog să fii bun să ne spui cam pe

unde e?

— Păi, eu nu l-am văzut, săracu, de când eram flăcău, a făcut, cu totul nevinovat, moş Petrache.

Deodată, plutonierului i-a sărit ţâfna. S-a repezit la bătrân, l-a înşfăcat de piept şi l-a zguduit de două ori, să-l năucească.

— Ia ascultă, bestie! Să nu-ţi baţi joc de mine, că te fac praf, pricepi? Să-mi spui unde-i Manlache Pleşa!

— Nu ştiu, dom' jăndar!

— Ba ştii! Că tu l-ai ascuns de când l-a omorât pe grec!

— L-o hi ascuns Dumnezeu, don' jăndar…

— Ba l-ai ascuns tu! Că pe tine te cheamă Petrache Sava! Şi să nu spui că nu te cheamă aşa, c-apoi eu ţi-s naşul!

— Păi văd ca, oricum oi întoarce-o, tot naş îmi rămâi!

— Ceee?

— Păi, dacă mă botezi cum vrei 'mneata…

Dar n-a apucat să sfârşească vorba şi palma grea a plutonierului a trăsnit în plin peste faţa bătrânului, de i-a luat vederea.

— Ce dai, dom'?

— Spui adevărat, bestie? Ori nu spui?

— Păi, dacă nu ştiu…

— Nu ştii?

— Nu!

A doua palmă, ca o măciucă de grea, l-a prăvălit la pământ:

— Acu ştii?

Ameţit, bătrânul a răspuns:

— Nu ştiu… şi a scuipat din gură clăbuci de sânge.

Plutonierul n-a mai văzut nimic înaintea ochilor. Înfierbântat, şi-a dat drumul la năduful atâtor nopţi de veghe şi de groază şi s-a năpustit cu pumni de piatră în biata fărâmă de om, care i se împotrivea. L-a făcut mototol în tărnă şi a dat până ce l-a văzut că nu mai mişcă. Atunci a strigat la doi jandarmii:

— Ridicaţi-l în picioare, că se preface.

Dar bietul moş Petrache nu se mai prefăcea de astă dată. Au trebuit să-l scuture mult, până să-l dezmeticească.

Când a deschis ochii, plutonierul l-a smucit cu faţa la el:

— Ai văzut ce păţeşti dacă nu răspunzi? Şi asta a fost, aşaa, numai o probă! Acu cred că ai să spui!

Fălcile bătrânului s-au încleştat. A privit lung de tot şi drept în ochii sângeroşi ai ostaşului, şi i-a răspuns rar şi apăsat:

— Apăi, dacă ceri de la mine să-ţi spun tocma ce vrei 'mneata, încalte de ce mă mai întrebi? Zi că am răspuns şi gata!

— Va să zică, nu vrei să spui?

— Eu spui ce-mi porunceşte mie cel-de-sus să spui… Sfătuieşte-te cu el… Că dacă e vorba s-aleg între bătaia lui şi bătaia 'mneatale, apăi

poţi să mă baţi cât vrei.

O clipă, jandarmul a rămas pufnind, fără să ştie ce mai are de făcut. Apoi a scrâşnit o înjurătură printre dinţi:

— Dumnezeul tău de bestie!

Şi l-a mai plesnit o dată cu dosul palmei, de i-a scos sânge pe nas.

— Să mi-i duceţi la Nămoloasa! Iar dacă scapă, vă împuşc ca pe potârnichi… Şi acolo, lasă! Îl fac eu să spună şi ce-a văzut în pântecele mă-sii!…

Dar plutonierul n-a avut noroc să-şi făptuiască osânda dumisale. Procurorul Putnei, pus în cunoştinţă de prinderea bătrânului, a venit la faţa locului cu automobilul şi l-a transportat urgent la Focşani. Cum toate strădaniile să i se scoată mai mult din gură erau zadarnice, moş Petrache a fost plănuit să fie dus la Tecuci, unde îl aşteptau înfrigurarea şi deznădejdea domnului Toni Elefterescu, fercheşul şi simpaticul judecător de instrucţie al tribunalului.

Se întâmplase însă un lucru nemaipomenit. De la trecerea domnului Elefterescu pe la cantonul lui moş Petrache – atunci când bătrânul fusese arestat şi răpit de Manlache – tot ţinutul s-a zvârcolit într-o năvală de veşti, care de care mai năbădăioasă şi mai de necrezut. Mai întâi, au început zvonuri că Manlache are iarba fiarelor şi nu-l atinge glonţul, lucru care s-a înfipt chiar în mintea jandarmilor de rând şi le-a tăiat tot curajul să mai urmărească în vrednicie pe ocnaş – mai cu seamă pe vreme de noapte. De aceea se speriau de nimica, născoceau poveşti de neînchipuit, iar domnul Elefterescu se pomenea în fiecare

dimineaţă cu câte cinci, ori şase rapoarte, venite din tot atâtea locuri, depărtate unele de altele, unde tot atâţia oameni spuneau că l-au văzut pe fugar, l-au somat, au tras în el, dar… a scăpat.

La început, magistratul a crezut că Manlache fuge de ici-colo cercând punctele slabe – cum se zice în război – ca să găsească golul pe unde să se strecoare din împresurare. Dar când au început să se potrivească ceasurile venirii lui Manlache în valea Gerului, cu arătarea pe lunca Bârladului, Elefterescu a rămas pe gânduri. Apoi, s-a înfuriat deodată şi uitând crima lui Manlache, a început să cerceteze „cazul" Manlache, chinuind fără milă pe bieţii jandarmi în interogatorii fără capăt şi fără număr.

— Mă, l-ai văzut tu, cu ochii tăi?

— Văzut, dom' judecător!

— Şi-ai strigat la el?

— Strigat, dom' jude…

— Şi s-a uitat la tine?

— Uitat, dom' ju…

— Şi-ai tras?

— Tras, dom'…

— Şi a căzut?

— Căzut, do…

— Şi când te-ai dus la el, ce-a fost?

Răspunsul venea târziu, vinovat, înfrânt:

— Nu mai era, dom' judecător…

Dar răspunsul acesta se repeta întotdeauna şi aidoma, de parcă fusese învăţat pe de rost la aceeaşi şcoală şi în clasa aceluiaşi profesor…

Ceea ce era mai curios era însă faptul că toţi jandarmii îl descriau pe Manlache la fel. Hoţomanul acela întunecat şi cu spinarea uriaşă intrase în mintea obştească, de parcă l-ar fi văzut cu toţii în aceeaşi clipă. Doar o singură deosebire. Tuturor li se năzărea mai mare, mai voinic, mai crunt şi mai fioros.

— A trecut în basm, – amice… ce vrei? Mistica populară! i-a explicat Virgil Predescu. Şi să fii sigur că Manlache Pleşa găseşte, de-acum încolo, alte ascunzători vrea, pe la ţăranii lui. Să nu te miri, dacă vei afla într-o zi, că până şi jandarmii tăi îl fac scăpat.

Vorbele astea şi altele multe pe deasupra – căci fantezia lui Virgil Predescu făurise literatură bogată şi senzaţională pe „cazul" Manlache – l-au făcut pe domnul Elefterescu să nu mai aibă încredere în nimeni şi în nimic. Începuse să se îndoiască până şi de raportul şefului de post, care-i vestea că ocnaşul venise în curte la Ţigău, după arestarea Rusandei.

Dc aceea, când l-a chemat la Tecuci, dintr-o singură aruncătură de ochi l-a simţit că minte.

— Cine ţi-a spus ţie că a fost Manlache la Ţigău?

— Oamenii, dom' judecător. Poftim declaraţiile. Şi şeful de post, cu obrazul stors de sânge, i-a despăturat un teanc de hârtii pe birou. Declaraţiile astea le strânsese bietul jandarm de frică. Se necăjise din om în om, ca să închidă gura fiecăruia. Îngrozit la gândul că s-ar fi putut afla într-o bună zi adevărul, a întors oamenii în aşa fel, încât să dedare în scris cum l-au văzut pe Manlache în curtea lui Ţigău, adăugând însă – unde i se părea că vine mai bine – o vorbuliţă, din care să se arate că el, şeful, nu l-a văzut de fel, „fiind dus în patrulare"…

Dar cu toate declaraţiile astea, inima lui numai liniştită nu era. De aceea, când i-a zbârnâit telefonul judecătorului, a pălit ca o mirişte uscată şi l-a apucat cu ameţeală. Venise apoi atâta drum, atâtea ceasuri şi capul tot îi vâjâia, ca la început. Acum pândea chipul magistratului şi-i ţâţâia inima în el, de teamă să nu-l audă pe Elefterescu spunându-i dumnealui adevărul, pe care nu-l ştia decât Manlache şi el, şeful de post. Căci jandarmul nu numai că avea încredere în priceperea judecătorilor, dar nu găsea decât un rost faptului că a fost chemat aşa de urgent:

„A aflat, şi acum vrea să mă aresteze…" În teama cumplită care i se înşurupase în inimă, ar fi mărturisit tot, fără şovăială, de la prima întrebare.

Numai că domnul Elefterescu era cu gândul pe alte căi. Dovadă dau vorbele pe care le-a spus:

— Declaraţiile astea nu fac doi bani, băiete! Mint şi ăştia, cum mint toţi jandarmii care spun că l-au văzut şi au tras în el…

Şeful a clipit din ochi, cercând să înţeleagă. Ţiuitul lung, nesfârşit de lung, care-i şuiera în urechi de când auzise că-l cheamă la tribunal, îl făcea să audă greu mormăiala domnului Elefecrescu.

Deodată, însă, magistratul a plesnit cu dosul degetelor teancul de declaraţii:

— Şi tu ce dovadă ai că ăştia nu mint?

Acum jandarmul chiar n-a mai priceput nimic. Şi asta n-ar fi fost mare lucru. Dar a rămas împietrit, cu gura căscată prosteşte, în faţa acestui judecător care nu credea în mărturia scrisă şi iscălită, dată de peste o sută de oameni…. Căci acum, nimic nu-l mai ocrotea nici pe dânsul, şeful de post, de bănuaila domnului Elefterescu, de vreme ce dumnealui socotea toate declaraţiile mincinoase… Magistratul s-a răstit:

— Ei, zi ceva! Ai vreo dovadă?

— Păi, dom' judecător… îs oameni de crezare…

Elefterescu a râs:

— Ha?! Oameni dc crezare? Halal! Dar dacă-i vorba de aşa ceva, de ce nu te-au strigat când era banditul acolo, ca să-l arestezi pe loc?

Hai?

— Păi, ştiai eu? Se vede că n-au putut… de frica lui Manlache…

Judecătorul1 a râs iar, cu necaz:

— Apoi nu-ţi spun eu? Auzi dumneata! De frica lui Manlache! Parcă tu aveai să-i pârăşti lui Manlache!…

Pe urmă s-a uitat pe geam, foarte scârbit, a oftat cu năduf şi, chinuindu-şi între degete albe cu unghii sclipitoare mustăcioara dumisale neagră şi lucioasă, a încheiat foarte încredinţat:

— Mistica populară, băiete!… Tu nu ştii ce-i aia, dar dumneaei îmi încurcă mie toate socotelile…

S-a plimbat de două ori prin cameră, cu mâinile la spate, bătându-le una de alta şi s-a oprit în faţa şefului:

— Du-te înapoi şi supraveghează în draci pe toţi oamenii! Să nu te miri, dacă vei afla într-o bună zi, ca Manlache e ascuns la unul din ei, acolo, în nasul tău. Eu unul sunt convins că toţi ăştia vor să ne încurce.

Fericit cum n-a fost niciodată în viaţa lui, şeful şi-a simţit ochii umezi de recunoştinţă pentru judecătorul ăsta aşa de simpatic şi de bun, care înţelegea aşa de prielnic şi care vorbea aşa de frumos. Dar când să iasă pe uşă, Elefterescu, care şi-a adus aminte ceva, l-a strigat:

— Aaa! Ia stai!… Jandarmul de la postul din Herătău mi-a raportat că ai trecut pe acolo în aceeaşi seară şiiii…

Şefului i s-a pus un nod în gât. Într-o clipă s-a prăbuşit toată lumea peste dânsul. Elefterescu s-a apropiat de el şi a continuat râzând:

— şiiiii… i-ai spus că l-ai prins pe Manlache Pleşa… că îl escortezi la Tecuci şi ai aici premiul… Aşa e, ori nu?

Şeful a bâiguit:

— Am zis… aşa….

Acum judecătorul a ridicat din umeri, râzând:

— Ca să râzi de el, nu?…

— Da, dom'…

— Apoi vezi?… Tu râzi de unii… alţii râd de tine… şi Manlache râde de noi toţi!… Mistica populară, asta-i.

Şi domnul Toni Elefterescu a rămas cu un deget alb şi fin ridicat în sus, ca şi când mistica populară ar fi fost lipită undeva de tavan, ori dincolo, pe acoperiş…

De la întâmplarea aceasta încolo, domnul Elefterescu n-a mai crezut nimic. Citea rapoartele zilnice, aşa cum ai citi un roman pasionant, publicat în foiletoane. Dar atâta tot.

— A intrat deruta în mine, *mon cher* , ce vrei? Mi se pare că râd toţi de mine; şi ţăranii, şi jandarmii… Mă simt ridicol şi nu mai am încredere. Într-o bună zi, o să expediez acasă la tată-su şi pe fata asta – pe care o ţin degeaba, fiindcă n-am nicio dovadă împotriva ei – închid dosarul, ori îl rog pe Tănăsescu să mă mute de-aci şi am

terminat!

Încruntat nevoie mare, a bătut mult o darabană nervoasă, cu degetele dumisale femeieşti, pe sticla curată a biroului, şi în virtutea unei inerţii mintale, uşor de înţeles, a început numaidecât să se gândească în ce oraş i-ar fi mai prielnică mutarea…

Asta nu l-a împiedicat, însă, peste câteva ceasuri, să răspundă graţios la toate întrebările lui Floreanu, ovreiaşul mititel şi viu ca o zvârlugă veselă, agent de asigurare şi corespondentul unui discret ziar din capitală.

În astfel de împrejurări, e lesne de priceput de ce a dat din umeri şi de ce a zâmbit domnul Elefterescu, atunci când i s-a raportat că podarul de la Călieni a avut o întâmplare ciudată cu doi oameni, care au trecut Siretul – aşa cum se ştie că l-au trecut.

Cu toate astea, judecătorul şi-a făcut datoria de a înştiinţa parchetul din Putna, ca şi pe cei din Covurlui, că Manlachc Pleşa poate să fi trecut pe teritoriile lor şi, prin urmare, să-şi ia măsurile ce vor crede de cuviinţă.

Dar, dictând adresa, era vesel şi-i venea să zburde. Îl ispitea nebuneşte să scrie pe amândouă adresele o frază cam în felul ăsta:

„Avem informaţii absolut precise că individul… etc., etc. a trecut pe teritoriul judeţului dumneavoastră…” Simţea o nevoie mai tare decât conştiinţa lui profesională să intre şi el în „mistica populară”, cu care îi împuiase capul Virgil Predescu. Asta l-ar fi mângâiat puţintel de dureroasa înfrângere pe care o suferise şi l-ar fi răzbunat întrucâtva de ridicului în care se simţea învăluit, deoarece l-ar fi împărţit cu alţii, iar în mustăcioara lui de amorez american, ar fi putut – în sfârşit! — să rîdă şi el de cineva.

Privirea serioasă a copistului l-a întors totuşi la gravitatea profesională. Fraza a şerpuit lâncedă:

„Din informaţiile pe care le avem, n-ar fi exclus ca individul…”

Şi totuşi telegrama procurorului din Focşani a schimbat faţa lucrurilor. A citit-o de patru ori până s-o înţeleagă bine şi s-a uitat, citind-o în şir, de la cap la coadă, în vreme ce pe valul de sânge care năpădise la creier şi-i frigea obrajii, săltau, ca într-un iureş neînfrânat, toate veleităţile şi toate visurile de mai înainte.

„Cantonierul Petrache Sava prins mal Siret Nămoloasa. Refuză declaraţii privitor Manlache Pleșa. Cercetări continuă. Dispuneţi.”

Când şi-a venit în fire, i s-a părut că toată carnea i-i un imens furnicar. A intrat în el un neastâmpăr bolnav, care îl ameţea. Săreau muşchii din loc, cum sar arcurile scăpate din clempuşul lor, iar toate mişcările i s-au făcut scurte şi tăiate, ca la un om speriat.

De câtă grabă avea, i s-a părut că telegrama e un mijloc de

comunicare învechit şi greoi. A pus mâna pe telefon să vorbească direct. Asta îi mulţumea oarecum dorinţa să se afle chiar în clipa asta, acolo, la Focşani, înaintea complicelui. De s-ar fi putut, ar fi făcut şi un interogator la telefon…

Decât, telefonul e ca măseaua găunoasă. Nu te mai chinuie când vede firma dentistului – asta îi dovedeşte lămurit că te poţi lipsi de ea – dar nu-ţi dă voie să bei un pahar de apă când mori de sete.

Or, domnul Eleftetrescu, cu adevărat murea de sete, în felul lui…

A întrebat telefonista:

— În cât timp ajunge la Focşani o telegramă urgentă oficială?

— La câteva ore… două… trei… patru… după cum e firul liber…

— Acum firul e liber?

— Întrebaţi dumneavoastră la telegraf, vă rog… a răspuns înţepat glasul acru şi cepeleag.

Domnul Elefterescu s-a sâcâit:

— Domnişoară, aici e judecătorul de instrucţie Elefterescu şi mă interesez, deoarece e o chestie de serviciu – ceva foarte grav… Fii bună, te rog, şi întreabă dumneata, fiindcă ţi-i alături…

Fata i-a răspuns leneşă şi fără nicio plăcere:

— Aşteptaţi la telefon.

Apoi, astupând pâlnia, i-a spus colegei care o întrebase:

— Cine-i, dragă?

— Ia, fandositul de Elefterescu… nu pot să-l sufăr!… Dar Simion unde e? Să-l trimit la telegraf pe el, că de dragul sticlei lui din ochi, nu mă mişc nici moartă.

Şi nici nu s-a mişcat. Iar în vremea ce, în pâlnia pusă pe măsuţă, glasul domnului judecător scanda nervos o chemare în gol, telefonista cu piepţi mari şi şolduri de băiat, ascunse în şorţul cenuşiu al meseriei dumisale, îşi soobea negrul de sub unghie cu o spelcă scoasă din claia cocului suit pe moalele capului.

Dar, in sfârşit, Simion a venit şi a făcut, el, cei zece paşi de trebuinţă, cu călcătura lui de raţă pusă pe picioare de cavalerist.

— Aloo… domnule, şi i-a făcut cu ochiul vecinei, şoptind: Nu-i zic „judecător”, ca să-i fac în ciudă… Aloo! Domnule! Linia e liberă peste o jumătate de oră… Dar telegrafista de serviciu nu poate să garanteze că telegrama ajunge înainte de două ore, pentru că poate oficiul Focşani n-are biciclistul la dispoziţie imediat…

— Mulţumesc.. Dar dacă telefonez, capăt legătura târziu?

— Nuu… puteţi telefona mai repede ceva. Aşteptaţi acum, că vorbeşte Iaşul. Când s-o termina, intraţi dumneavoastră.

— Bun. Atunci îmi dai parchetul Focşani. Chiar pe domnul procuror…

— Cu cine să vorbească?

— Am spus o dată… cu judecătorul de instrucţie Toni Elefterescu!

— De la tribunal?

Elefterescu s-a supărat dc atâta imbecilitate şi a rânjit rău, brutal şi batjocoritor:

— Nu! De la… pompele funebre… sau de la şcoala profesională.

Acum i-a venit rândul telefonistei să se supere. I-a sâsâit un răspuns categoric:

— Vă poftesc să vorbiţi serios!

— Apoi cum să-ţi vorbesc, dacă mă întrebi aşa ceva? O dată ce sunt judecător de instrucţie, unde vrei să fiu? Sigur că la tribunal!

Ţinându-se să nu pufnească de râs, femeia i-a întors, demnă:

— Mai întâi, că eu nu-s de alea să ştiu ce e pe la tribunalul dumneavoastră! Şi pe urma, eu n-am întrebat dacă sunteţi cu slujba la tribunal ori la şcoala profesională – asta vă priveşte personal şi mie nu-mi face nici cald, nici rece…

— Apoi atunci – de ce mă întrebi?

— Întreb, fiindcă vreau să ştiu de unde vorbiţi, ca să pot să vă dau legătura… Aţi înţeles?

Foarte umilit de ridicului în care-l aruncase stupida lui supărare, Elefterescu a scoborât imediat tonul.

— Bine… mă rog… am crezut… În sfârşit… vorbesc de la tribunal! Dar să ştiţi că e un caz foarte urgent…

Răspunsul a venit târziu şi tărăgănat:

— Aşteptaţi atunci legătura. Vă sun eu.

Şi râzând, telefonista a scos fişa:

— Aşteaptă tu, până ţi s-o aburi sticla din ochi!…. Apoi, întorcându-se la vecină: Îl las moştenire Angelinei, când o veni la schimb.

Cealaltă fată s-a alarmat plină de simpatie şi milă:

— Vaaai, săracul!… Două ceasuri… când poţi să-i dai legătura imediat!

— Nu pot să-l sufăr… Şi pe urmă a fost măgar!

— N-a înţeles omul… — de obicei e aşa de *bienélevé*8… Lasă-mă să-l servesc eu, zău.

Şi fetişcana slabă şi urâtă, cu cap de oiţă galeşă, se ruga de-ţi era mai mare dragul… Numai că cealaltă îşi lipise bine sprâncenele una de alta, la încheietura naului şi creţul greu şi dârz dintre ele spunea sigur şi scurt:

— Până aici!

Şi până aici a fost. Degeaba a sunat domnul Elefterescu de zeci de ori. Zeci de pretexte au ieşit, ca ciupercile, să-i închidă gura. N-a avut legătura cu Focşanii decât după două ore, din mâna, din graba şi din inima domnişoarei Angelina, care râmnea de mult la tânărul magistrat, din tot adâncul modestiei şi al mahalalei ei, tocmai fiindcă purta monoclu – cel mai înalt punct pe care îl atinge eleganţa

bărbătească – după părerea dumisale. Dar graba şi surâsul fericit al fetei înalte şi blândă, ca o lumânărică sentimentală clătinată de vânt, au fost de prisos. Procurorul din Focşani nu era la birou şi nu se întorcea decât peste două ceasuri.

Altă întârziere… şi altă frământare pentru domnul Elefterescu.

— Domnule judecător, stau în legătură cu Focşanii şi imediat ce s-o întoarce dumnealui la birou, vi-l dau la telefon… l-a încredinţat dulce, cu guriţă de flirt păcătos, domnişoara Angelina.

Şi fata s-a ţinut de cuvânt. I-a dat legătura cu procurorul de Focşani în mai puţin de un ceas…

Toni Elefterescu a răsuflat violent şi adânc:

— Uuuuf! În sfârşit! Şi a început să spuie colegului din Focşani încântarea lui că bătrânul a fost prins.

Celălalt l-a întrerupt:

— Dumneavoastră sunteţi judecătorul de instrucţie din Tecuci?

— Da, domnule procuror.

— Aţi primit telegrama mea?

— Da! da! Şi tocmai la ea vreau să vă răspund!

— Bun! Atunci aştept telegramă.

— Păi, acum vreau să vă spun tocmai răspunsul!

— Şi anume?!

— Să trimiteţi arestatul aici!

— Bine! Imediat ce primesc telegrama, îl trimit!

— Ce mai este nevoie, dacă vă comunic verbal?

— Şi cu ce-mi dovediţi dumneavoastră că sunteţi judecătorul de la Tecuci şi nu sunteţi, dc pildă, Manlache Pleşa, care a aranjat conversaţia asta ca să-şi scape tovarăşul… etcetera… etcetera…

Elefterescu a rămas încremenit. N-a mai stăruit. A mulţumit şi a închis telefonul. Apoi a scris telegrama oficială, foarte scârbit, şi a trimis-o la poştă. Acum ştia bine că până a doua zi dimineaţa nu mai are nicio nădejde să mai vadă pe bătrânul Petrache Sava.

Şi s-a descoperit, deodată, mai nemulţumit de toate şi mai doritor ca oricând să se mute din oraşul ăsta mititel şi murdar…

A doua zi dimineaţa, pe birou îl aştepta o telegramă din Focşani.

„Sigur! Altă întârziere – a afurisit el în gând – ori cine ştie ce complicaţie neprevăzută! Ce ţară de formalităţi idioate…”

A dcschis-o încet:

„Azi ora zece expediem arestat cantonier Petrache Sava, escortă

puternică. Anexat proces-verbal copie interogator, cuțit, jurnal.”

„Cuţit… jurnal… ce-o mai fi şi asta?“ s-a întrebat judecătorul uitându-se la ceas şi luând o înghiţitură din cafeaua acră, dar caldă şi binevenită pe răcoarea aceasta a dimineţii.

Totuşi, telegrama l-a înveselit. Nu-l mai frământa graba de ieri şi începuse să vadă iarăşi greul lucrurilor. Căci acum avea nu numai un reazim, dar şi un adaos de răspundere… fiindcă arestatul putuse să fie cel mult o gazdă tăinuitoare şi nimic mai mult. Prinderea lui era deci – ca si zicem aşa – un succes bun de speculat la gazetă, dar atâta tot.

„Un succes moral! a gândit Elefterescu, prin vorbele lui Virgil… Dar pe urmă?“

În orice caz, fercheşul magistrat a chibzuit că prinderea cantonierului lângă Nămoloasa făcea de crezut povestirea podarului din Călieni. Urmarea firească era încredinţarea că Manlache Pleşa a ieşit din judeţul Tecuci. Iată deocamdată un mare câştig.

Elefterescu îşi dădea seama că poate să strângă jandarmii de pe câmpuri şi din sate, iar el, personal, scapă, prin asta, de groaza ridicolului, care creştea în fiecare zi şi în fiecare ceas… După cele întâmplate la telefon între el şi procurorul de Putna, i-ar fi părut chiar foarte bine ca Manlache să-şi bată joc de toate măsurile de prindere pe care le va lua îngâmfatul de acolo. Şi astfel, pentru a doua oară, domnul procuror Elefterescu s-a simţit încorporat în mistica populară.

Cu toate acestea, se mai incorporase o dată. Şi anume, la cofetăria Pangalos, cu o seară înainte, când i-a şoptit vesel lui Virgil Predescu:

— Cantonierul a fost prins şi mâine, cel mai târziu poimâine, îl am aici…

Cum se vede, judecătorul şi-a închipuit că, spunând în şoaptă o veste tainică, nu mai e nevoie să recomande tăinuirea desăvârşită. Dar Virgil Predescu a văzut în şoapta prietenului său numai semnul modestiei unui biruitor, numai pudoarea victoriosului şi a fost de două ori mişcat: o dată pentru biruinţa unui prieten şi a doua oară pentru modestia asta, care dovedea un suflet superior. S-a simţit mândru dc asemenea prieten şi a incercat să-l răsplătească în măsura puterilor lui. Iar cum puterile lui erau mai cu seamă vorbele lui, până a doua zi dimineaţa, tot Tecuciul ştia că Manlache Pleşa a fost prins şi se află, legat în fiare grozave, la arestul preventiv. Toate dezminţirile date lumii, care umplea strada în faţa arestului, au fost zadarnice.

„Pesemne au ordin să spuie că nu e aici, de teamă să nu se întâmple cine ştie ce…”

Dar în târgul acesta mititel, vestea că Manlache Pleşa a devenit peste noapte concetăţean, fie el într-un fund de chilie, cu zece lanţuri la mâini şi cu o mie de gratii în ferestre, a zvârlit ca un praf general de febră. Manlache Pleşa încetase de mult să mai fie un om. Era o jiganie

fioroasă, apocaliptică. Pe pielea lui gloanţele lunecau, în mâinile lui de piatră stâncile porneau să geamă. Ocnaşul putea – dacă ar fi vrut – să înşface în braţe muntele Ceahlău şi să-l trântească peste oraş, ca să-l facă muşuroi… „Mistica populară" – spusese bine Predescu!…

Numai că mistica asta populară avea totodată şi faţa cealaltă… O impresionase hăituiala aceasta de atâtea săptămâni, făcută cu sute de jandarmi, cărora Manlache- uriaşul le scăpa printre degete, fără să ucidă pe nimeni şi mai ales – mai ales – fără o armă la dânsul…

Ce copil n-a fost fericit în clipa când voinicul din povestea pe care i-o spui zvârle arma din mână şi strigă, celuilalt, cu care se luptă:

— Tu, cu cuţitul… cu n-am nevoie!…

La urma urmei ce-i „mistica populară" decât copilul acesta permanent în fiecare om în parte, şi viu, dat pe faţă fără sfială, în inima gloatei?…

Şi aşa, inima tecucenilor a început să tremure într-un amestec înfrigurat de poli opuşi, care s-ar putea semui, intr-un fel, celei mai ispititoare dintre bucuriile târgurilor noastre: dulceaţa de cireşe amare…

Când au început a zbârnâie telefoanele cu felicitări şi cu întrebări, Elefterescu a rămas năucit. Ca culme, pe la unsprezece s-a pomenit cu *Sufletul Tecuciului*, gazeta pe care Pincu Weissmann – cel cu tipografia micuţă de pe strada Sfântul Ilie – o scotea ori de câte ori cumnatul său Catz, depozitarul de ziare, primea o telegramă importantă de la Bucureşti.

De astă dată, *Sufletul Tecuciului* confirma toate zvonurile din târg şi încheia:

„Sigur, în interesul cercetărilor ulterioare, parchetul local, în frunte cu distinsul şi aşa simpaticul domn jude de instrucţie al nostru, Tonică Elefterescu, dezminte aserţiunea aceasta, profund senzaţională, pentru a nu impieta publicul asupra mersului Justiţiei… *Pereat mundus, fiat justitia!*[9] – aşa ziceau strămoşii noştri.

Dar noi, ca ziar independent şi care s-a impus în stima onor. P. T. tecucean, care ne-a apreciat întotdeauna, avem şi noi o datorie, pe care ne-o facem din a anunţa o veste aşa de exorbitantă.

Căci noi trebuie să respectăm oricând survine ocaziunea proverbul nostru latinesc înscris pc antetul gazetei: *«Pereat mundus, fiat lux!»*[10]".

Furios, magistratul a făcut fiţuica boţ şi a zvârlit-o cât colo, scrâşnind:

— Extraordinar!

Virgil Predescu, care-i venise sărind câte patru trepte o dată ca să-i aducă gazeta, a făcut o mutră amuzată:

— Şi acu ce te superi?

— Dar cum să nu mă supăr?…

— Păi, de ce, dragă?… Chestia asta te-a făcut într-un ceas zeul oraşului… Marele biruitor…

— Dar nu-i adevărat, *mon cher*!

— Ia iasă modestia la o parte, măi dragă! E o biruinţă mare!

— Ce biruinţă, *mon cher*, nu mă mai înnebuni şi tu!

— Cum ce biruinţă? Dar ce, era uşor de arestat?…

— Dar nu e arestat, domnule, pricepe!

Virgil a înţeles că, de vreme ce Elefterescu i-a zis „domnule”, lucrul se schimbă la faţă, şi a tăcut. Judecătorul însă a sărit de pe scaun, ca un turbat, şi a început să măsoare lungul biroului; pentru el împrejurarea era cu adevărat groaznică. Începuse să creadă că n-o să mai poată ieşi pe stradă de ruşine, atât de ridicolă era situaţia în care-l punea fiţuica lui Weissmann.

Dar prin ochii lui Predescu a trecut o lucire ciudată. A ridicat boţul de hârtie, a desfăcut foaia, a mai citit-o o dată şi a rămas cu privirea la prietenul său. Negreşit, interesul justiţiei era să nu mărturisească. Dar, aseară, Toni spusese totuşi de arestarea bătrânului. Pe urmă, cei doi urmăriţi fugiseră împreună, aşa că e greu de înţeles ca Manlache să-l lase acum pe cantonier să fie arestat, când odinioară a riscat gloanţele atâtor carabine, ca să-l scape… Într-o fulgerare de-o clipă, nasul deştept al lui Virgil a mirosit farsa.

— Ia ascultă, mă actorule! Deşi eu ar trebui să fiu supărat, că mie nu mi-ai spus, trec peste asta, dar n-o mai continua.

— Cee?

— Că farsele nu merg cu mine! Eu ştiu să tac oricât vrei, aşa încât poţi să-mi spui adevărat…

Cu vorbele astea, Elefterescu s-a înfuriat în aşa hal, încât şi-a făcut praf monoclul de duşumea. Din clocotul de vorbe pe care le-a auzit, Predescu a înţeles că prietenul lui vrea să ţie taina şi faţă de el. Aşa stând lucrurile, supărarea i se pricepea uşor. Foaia lui Weissmann pesemne că strica anumite socoteli judecătoreşti, pe care un profesor nu avea de unde să le ştie.

Aşa se explică de ce a zâmbit Predescu când magistratul a încheiat cu spume la gură:

— Şi ca să te convingi, hai pe la douăsprezece şi zece la gară, când vine trenul de Focşani, să vezi cu ochii tăi pe cantonier…

Atunci profesorul i-a răspuns în glumă:

— Ai nimerit-o prost, frate Tonică, fiindcă exact la douăsprezece şi zece vine şi ministrul Instrucţiei, aşa încât îi facem primire oficială, cu toate şcolile…

O clipă, complicaţia asta l-a scos din sărite pe judecător. Dar, repede şi-a făcut socotelile şi a cumpănit:

— Mai bine! O să vă vedeţi de ministrul vostru, acolo – şi n-o să mai zgâiască ochii nimeni la jandarmii mei. Apoi a încheiat

răzbunător: Dar pe tine te poftesc să te uiţi, să te convingi. Altfel, sunt în stare să nu-ţi mai dau bună ziua în viaţa mea.

După plecarea lui Predescu, n-a mai cercat să convingă pe nimeni. Îşi dădea seama că e cu neputinţă să lupte cu zvonul.

Dar la un moment dat, după ce-i telefonase până şi prefectul, a rămas câtva timp buimac; apoi, furat de o apă fără zăgaz, a început să telefoneze și el ba la arest, ba la compania de jandarmi, ba la subprefecturi. Îl îmboldea bănuiala că trebuie să fie cât de cât adevăr în zvoana asta nebună, de vreme ce a pus foc pe o lume întreagă şi se întreba dacă nu cumva Manlachc e prins de-a binelea şi ţinut ascuns pentru stabilirea drepturilor la cei zece mii de lei din premiul Hrisanteşilor.

Dc peste tot răspunsul era însă acelaşi: nu s-a prins nimic, nu se ştie nimic. În mod normal, Elefterescu putea să fie încredinţat că ocnaşul n-a fost găsit. Dar, ca şi când ar fi trebuit ca fiecare lucru să se întoarcă şi asupra lui, s-a surprins că nu mai crede nici el pe nimeni.

Mistica populară îl cucerise încă o dată…

Şi-a luat toate măsurile de siguranţă pentru primirea şi transportul arestatului. A trimis la gară un pluton de jandarmi, împreună cu duba arestului – care avea ordin să ocolească pe departe de centru, atât la venit, cât şi la plecat. Apoi a pornit şi el, să fie de faţă la primirea bătrânului şi să-l întovărăşească până la celula de la arest, unde voia să-i ia cel dintâi interogator.

Gara, îmbrăcată cu tot felul de steguleţe, ghirlănzi de lăstăriş şi placarde cu urări ocazionale pentru faţa simandicoasă, părea o sorcovă mare, mare de tot şi tare la nelocul ei pe vremea aceasta călduroasă şi plină de soare. Asta, cât priveşte partea de sus, partea îngheţată, decorul. Căci pe peron, domnii îmbrăcaţi solemn, cucoanele cu rochii luminoase, cârdurile vânzolite de copii gureşi şi alămurile fanfarei de roşiori dădeau o fremătare surdă şi veselă, plină de aer sărbătoresc. Mirosea a piatră stropită proaspăt, a ghete lustruite proaspăt, a carne spălată proaspăt, a odicolon ieftin… şi a pudră de orez dată proaspăt şi circumstanţial. În sfârşit, mirosea a aşteptare. În lumea asta mică şi vie, nu făceau pată supărătoare şi nu distonau decât pasagerii obişnuiţi, care îşi aşteptau trenurile. De altminteri, se simţeau ei stingheriţi de inoportunitatea lor. Îţi era mai mare milă, zărindu-i cum se trudesc din răsputeri să ocolească rândurile şi ordinea şcolarilor, doar-doar nu li s-or vedea geamantanele, care le trădau meschinăria şi prozaismul, într-un ceas înălţat ca acesta.

Fireşte, de la copilaşii cu ochii de bold şi nas cât cireşica, până la domnul Pintilie Garabet, „de geografie” – cel mai gras, mai mustăcios şi mai vechi profesor din târg – toţi participanţii locali îşi învârteau discuţia în preajma prinderii lui Manlache.

— Ne spune el, Virgilică Predescu, detalii interesante, gâlgâia răguşit domnul Pintilie cucoanei dumisale, duduca Făniţa, o femeie fără tinereţe şi fără bătrâneţe, slabă, înaltă, serioasă, cu panglică neagră la gât, ghete cu bot lung şi nasturi albi.

Dar Predescu nu vroia să-şi arate nasul pe peron. În primul rând, ştia câte mii de întrebări îi aţin calea şi pe urmă aştepta şi el să vadă ce era adevărat din cuvintele lui Elefterescu. Mai drept vorbind, aştepta să se încredinţeze că spusele judecătorului erau mincinoase – farsă de actor – cum le socotise dintru început. Iată deci pricina pentru care a făcut ochii aşa de mari când a văzut plutonul de jandarmi intrând în gară şi a zărit, în acelaşi timp, duba arestului cotind sub plopii dinspre stânga şi oprindu-se la poarta care dă de-a dreptul la peron.

Dar mirarea i-a fost la culme, când însuşi judecătorul a sărit dintr-un hleab de birjă şi după câteva vorbe schimbate cu vizitiul dubei, a intrat pc peron, pe dinafara gării. Atunci aproape că s-a încredinţat de o parte din spusele lui Elefterescu. Dar s-a încredinţat în felul lui. Adică, a fost absolut sigur că judecătorul vine să primească, nu pe cantonier, ci chiar pe Manlache – dacă nu cumva pe amândoi deodată.

În gară, fireşte, venirea plutonului de jandarmi n-ar fi făcut nicio

vâlvă, dacă n-ar fi sosit Elefterescu în urma lui.

Şi încă asta n-ar fi însemnat mare lucru. Mulţimea ştie să răsplătească totdeauna cu zarvă plăcută marea popularitate a biruitorilor şi a oamenilor însemnaţi, cum era astăzi judecătorul nostru. Dar înfierbântat în arşiţa meseriei şi a nervilor lui biciuiţi, magistratul nu avea vreme să prevadă decât o faţă a răului şi a primejdiei. De aceea, a luat deoparte pe şeful gării şi l-a pus să telegrafieze înainte la Mărăşeşti, ca să se comunice în ce vagon se află arestatul. Asta, să ştie dumnealui unde să-şi îngrămădească jandarmii şi pe unde să taie pârtia mai scurtă până la dubă.

Dar când aprinzi praf de puşcă, e totuna dacă ai cât încape într-un degetar ori ai zece vagoane. Un chibrit ajunge prea destul şi face slujba la fel şi tot aşa de repede. Aşa încât întrebarea lui Elefterescu a fost cum e chibritul aprins. S-a aflat, ca fulgerul, că e un arestat în tren. Şi de bună seamă, de vreme ce însuşi judecătorul de instrucţie se osteneşte să vie, ba aduce cogeamite pluton de jandarmi cu dumnealui, numai arestat de rând nu poate să fie cel aşteptat în tren.

Dar poate că numai asta încă n-ar fi dus lucrurile unde le-a dus, dacă, după venirea răspunsului de la Mărăşeşti, nu s-ar fi nimerit ca vagonului în care era moş Petrache să-i vie locul să tragă tocmai în dreptul muzicii roşiorilor.

Într-adevăr, Elefterescu a dat ordin jandarmilor să facă un careu cu gura deschisă la linie şi cu un rând de jandarmi în dosul şinelor, chip să înconjoare vagonul din toate părţile. Careul nu avea loc însă, din cauza muzicii.

Fanfara era scoasă în faţă, nu numai din pricina tunicilor roşii cu şireturi negre şi a alămurilor straşnic de lucitoare în lumină, dar şi de nevoie. În altă parte s-ar fi auzit înfundat şi fără măreţia trebuitoare. Din pricina aceasta, când judecătorul a cerut mutarea fanfarei, s-a născut un adevărat scandal. Degeaba au stăruit profesorii şi degeaba i-a şoptit Virgil în ureche:

— Dragă, dar strici tot aranjamentul peronului, pricepe! Şi vine cogeamite ministrul.

Elefterescu, încăpăţânat, i-a răspuns băţos:

— Şi zece miniştri sa vie… nu pot! E prea grav lucrul, ca să risc cine ştie ce… *Mai ales* la o învălmăşeala ca asta, trebuie să-ţi dai seama că am obligaţia să fiu cu ochii în o mie… Tu nu înţelegi că, de fuge prin vălmăşagul ăsta, nu pot trage un foc de puşcă?

Avea dreptate, şi Predescu a tăcut. A tăcut, mai ales, fiindcă ştia ce om e Manlache Pleşa. De aceea s-a dus la profesorii lui şi le-a explicat:

— Are dreptate. Nu stăruiţi să spun ce e, dar nu trebuie să ne luăm răspunderi aşa de mari…

— Păi bine, frate, ce arestat mai e şi aista? a întrebat conu Pintilie. Manlache îi la arestul din târg, nu?

Predescu a dat din umeri:

— Nu ştiu, nu vrea să spuie…

— Eeee!… Te pomineşti că acu îl aduce… Să ştii că aiasta-i tătă chestia!

Cineva din spate a adăugat:

— Păi, ce alta? N-ai înţeles? Vine el, coşcogea judecătorul de instrucţie şi atâţia jandarmi, numai de florile mărului?

Altul a întărit:

— Să ştii că Manlache e, lua-l-ar benga!

Dar dracii de copii trăgeau cu urcchiuşile acelea care ştiu să audă dumnezeieşte ceea ce nu se cade auzit. Ochişorii lor, cât bobiţa bozului, s-au făcut mari şi muţi. Gurile roze s-au ţuguiat într-o grijă pe care n-o merita frăgezimea lor şi… încet-încet, zarva aceea veselă şi plină de lumină, ca o creangă ninsurie de cireş înflorit, a intrat într-o tăcere şi într-o negură de spaimă înlemnită şi întrebătoare.

În vremea asta, magistratul izbutise să împingă fanfara în gard, şi întocmise pătratul lui de iandarmi şi acum se plimba în el, singur, hapsân şi crâncenit, ca şi când pentru el făcuse ţarcul acesta de trupuri şi de puşti, ca şi când pe dânsul voia să se apere de ochii muţi ai peronului întreg care îl privea.

Căci acum, toţi ochii numai pe dânsul îl priveau – pe dânsul şi pătratul acesta, în care trebuia să se săvârşească, aşa, ca un fel de taină mare şi fioroasă, cum ar fi, poate, o ucidere de om osândit la moarte… Şi în cele câteva minute care au trecut până şi-a chiuit trenul venirea, puţine au fost minţile unde să nu fi înţăncuşat dorinţa de plecare, părerea de rău a venirii și teama, teama mare că ocnaşul cel uriaş avea să înşface patru soldaţi într-o mână şi să bată cu ei toată lumea de pe peron, cum a bătut Samson o armată întreagă cu falca unui măgar.

În asemenea împrejurări cine l-ar fi osândit pe Neculai Lungu, dascălul acela blajin şi zâmbitor, că nu este în stare să ţie atenţi cei doua sute de copii care trebuiau să cânte urare înadins făcută de dumnealui pentru prilejul acesta:

„În fine ziua mare a sosit!
Excelenţă, fii binevenit!
E zi mare! E zi mare!
Da! Mare, mare, foarte mare!“

Un hamal de pe linia a doua a sărit în două salturi până la marginea peronului, ca un izăltat:

— Vinee!

Apoi, repede, a trecut lângă cordonul de jandarmi; nu pândise

trenul pentru ministru, îl pândise pentru Manlache…

S-a făcut o zarvă nebună… Domnul Neculai Lungu a dat tonul…

— Do-re-si-re-doooo…

Trenul pufăia din foalele lui de fier, huruind aproape, tot mai aproape. Fanfara a plesnit în note aspre şi tari, pe când locomotiva a ţâşnit imensă, fierbinte şi neagră, de-a ras, ca un cuţit uriaş, tot soarele din marginea peronului. Un monstru care aduce alt monstru, la fel de uraiaş, la fel de negru, la fel de primejdios…

„În fine ziua mare a sosiiiit…
Excelenţi,fiiii…”

Cântau copiii, zbârnâia fanfara, urla trenul, iar ochii umblau întrebători şi speriaţi spre o cuşcă de fier cu o dihanie din cea lume în ea… De ministru uitase toată lumea. În schimb, toată lumea căuta să desprindă direcţia ochilor lui Elefterescu.

„… binevenit!
E zi mare, e zi mare!
Da, mare, mare, foarte maa… aa… are!“

Roşiorii suflau înnebuniţi în alămurile lor, dar măsura era uitată de mult. Copiii, cu capetele întoarse, dadără unii peste alţii, rupseseră alinierea, cum rupseseră şi alinierea cântecului… Iar din toată învălmăşeala asta de cântec, de ochi şi de spaimă, ieşea ceva care dădea un sens pământesc iadului.

Ministrul, senin şi dulce, a coborât cu zâmbet trandafiriu pe buze, căutând cu ochii „Domnul discurs”…

Dar severul Iorgu Carpen a înghiţit de trei ori până să înceapă cuvântarea, pe care o învăţase pe de rost.

— Înalt oaspe; părinte al cărţii; în sfârşit, domnule ministru!… Astăzi, cu mic şi cu mare…

Singurul lui noroc a fost faptul că a avut isteţimea să ocolească aşa fel pe ministru, încât să-l întoarcă, nesimţit, cu spatele spre pătratul de jandarmi. Dar asta n-a făcut-o să-l ferească pe ministru. A făcut-o să vadă el.

În hârâiala asurzitoare a fanfarei, discursul început se încăputa penibil în vorbe bolmojite, rupte ori repetate până la exasperare. Dar după două fraze numai, tot peronul a tresărit ca ars de acelaşi fier. Elefterescu şi-a fixat locul în care aştepta, iar ochii lumii vedeau dinainte jivina de prăpăd, care trebuia să apară…

Iată-l… Nu!… E un jandarm voinic şi întunecat. A rămas pe scară şi face loc altcuiva să treacă. Acu trebuie să fie Manlache!

Iată-l… Nu!… Alt jandarm, mai voinic şi mai întunecat. Rămâne şi

acesta pe scară, cu o treaptă mai jos… Acu trebuie neapărat să fie el…

Iată-l…

Nu iese nimeni…

De ce întârzie?…

Ce se petrece acolo, de dă din mână, aşa de înfuriat, domnul Elefterescu?...

Trebuie să fie ceva primejdios!…

Ceva!!…

Cevaaa!!…

Dar în clipa aceea, moş Petrache se oprise sus, în uşă.

S-a uitat la fanfara strălucitoare de roş şi aur… apoi, în mare bucurie şi zâmbet, a plesnit din buze cu încântare şi fericire. Pasămite, lui îi plăcea cum cântă. Dar văzând că toţi ostaşii se uită la el, numai la el, ţintă la el, a fluierat lung şi a spus jandarmului care îi era în spate:

— Pfiuuu… Iote-teeee… Aşa se cântă la aristranţi?... Păi, atunci e bine, bre…

Atunci însă, toată lumea din gară s-a năpustit spre cordon. Învălmăşeala năprasnică şi larma înfiorătoare îl înnebuniseră pe Elefterescu.

— Dă-te jos mai repede!

Dar moş Petrache, foarte liniştit şi cuviincios, s-a rugat dulce:

— Stai, să mă uit oleacă… că tare-i frumos!

Jandarmul din spate l-a împins puţinel mai mult decât se cuvenea, şi bătrânul, care n-avea vreme să vadă unde calcă, a venit ghem la picioarele judecătorului.

Ţâşnirea asta de piatră scăpată din praştie a scos un ţipăt de spaimă pe tot peronul…

Cantonierul a ridicat capul, râzând la magistrat, ca la un prieten vechi:

— Dacă-i omul nătâng, îi nătâng şi gata!…

Numai că, în clipa aceea – abia în clipa aceea – a dat de ochii cumpliţi ai lui Elefterescu şi de monoclul lui. S-a sculat încet şi s-a scuturat de praf…

Lumea s-a boldit de uimire şi neaşteptare… Bătrânelul acesta să fie Manlache? Căci altul nu s-a mai dat jos. Şi nimeni nu s-a gândit că, lângă Manlache, mai era unul de arestat…

Numai copiii, mici cum erau, şi prăpăstioşi cum sunt, l-au văzut mare, mare de tot şi fioros… fioros ca dihăniile băsmite… De aceea, când moş Petrache a dat cu ochii de ei, a zâmbit:

— Pfiuuu, bată-i norocul de gâgâlici… Ie te uită gogonelele moşului!… Copiii s-au dat înapoi, ca de-o mare teamă… Bătrânul n-a

văzut. Ducându-se spre duba lui, dădea din umeri către jandarmul de lângă el. Mai mare năcazu, dom'le! Să n-am eu câţiva pitari acolo, să le dau să ieie acadele!…

În mijlocul peronului gol, ministrul, zâmbitor, asculta înainte discursul lui Iorgu Carpen, gândindu-se totodată la ce avea să-i răspundă… Dar adevărul e că nici nu asculta, nici nu se gândea. Se uita la un afiş pentru unelte agricole, unde era o ţărancă voinică şi frumoasă, cu secera pe umăr. Ministrul o dezbrăcase în gând şi-i plăcuse. Acum zâmbea leşiat şi vag, pentru imaginea savuroasă din el şi Dumnezeu mai ştie pentru ce…

Poate pentru o amintire, ori poate pentru că simţea ghesul să-şi mai facă o amintire.

Primul interogator luat lui moş Petrache l-a uluit pe Elefterescu. În zarva gării, în lumea multă de acolo, în enervarea din dimineaţa aceea, judecătorul nici n-a apucat să se uite mai bine la bătrân. Dar în clipa când a intrat pe uşă, la cancelaria arestului, unde se dusese înadins, din nerăbdare, a stat o clipă nedumerit. Nu-l mai cunoştea.

— Cum te cheamă pe… *dumneata*?

— Păi, dom' procuror, pe mine…

— Eu sunt judecător de instrucţie…

— Aşaaa?… Iaca n-am ştiut… Iertaţi… Că eu nu vă cunosc.

În aceeaşi clipă însă, prin mintea lui Elefterescu a plesnit un gând usturător, ca un şfichi de harapnic.

„Au arestat pe altul…"

Îndoit de toate cum era, greşeala i s-ar fi părut firească, mai ales că ca ar fi mărit la proporţii uriaşe ridicului în care intrase fără dorinţa şi fără vina lui. De aceea i-a fost cu adevărat ruşine să-i aducă aminte bătrânului că el e judecătorul care îl arestase odinioară la canton. A întrebat răstit, dar cu teamă:

— Cum, *dumneata* nu mă cunoşti pe mine?

— Nu, dom' judecător… Că eu îs cu casa în Cudalbi – cum ar veni, din ţinutul Galaţului. Care va s'că nu de prin partea locului, să ştiu

stăpânirea…

Acu – ce-i drept îi drept – de felu meu, îs de la Hanul Conachi; da am plecat de multişor de acolo – înainte de armată – aşa că pe vremea aceea era alt dom' judecător – unu conu Vartolomeu – matale trebuie să hi fost mititel de tot…

Elefterescu avea acum siguranţa că s-a făcut greşeala fatală. Îi venea să pălmuiască pe nenorocitul acesta din faţa lui, pentru nenorocirea pe care i-o aducea pe cap…

A ţipat la el:

— Dar cum dracu te cheamă pe *tine*?

— Păi… Vasili a Sandei…

Judecătorul şi-a şters apa de pe gât cu o batistă proaspătă şi s-a aşezat pe scaun.

— Daţi-mi actele încoace!...

Le-a citit, le-a învârtit şi nu-şi găsea în inimă curajul să înfrunte minciuna bătrânului.

— Atunci de ce te-au arestat pe *dumneata*?

— Păi, iaca aiasta nu ştiu… Şi chiar v-aş ruga, dom' judicător, să-mi spuneţi şi mie de ce m-o ridicat jăndarii, că eu de loc nu ajung cu mintea să pricep ce păcat oi hi făcut…

Dar Elefterescu, rămas cu ochii ţintă în ochii bătrânului, a zărit o tremurare de râs sub pleoape şi s-a încruntat de-o bănuială. La urma urmei puţini sunt cei care nu tăgăduiesc adevărul, iar hârtia de la Focşani dădea o dovadă care – totuşi – putea să însemne ceva: jurnalul cu reportajul special asupra fugii lui Manlache şi a cantonierului.

— Poţi să-mi spui tu de ce ai cumpărat jurnalul acesta? Tocmai jurnalul acesta?…

Dar moş Petrache i-a răspuns liniştit:

— Păi, dom' judicător, să vedeţi. Eu am, aşa, o meteahnă, că cetesc totdeauna jurnale. Şi când m-o ridicat jăndarii, aveam la mine v'o cinci din ele. Da un dom' plutoner de la Nămoloasa le-o zvârlit pe celelalte, măcar că eu i-am spus că mă coastă bani şi nu le-am cetit.

Nu era nimic de scos de la el, iar Elefterescu aici nu-şi mai dădea osteneală. Era dinainte încredinţat că s-a făcut o greşeală.

Totuşi, ca să-şi împace conştiinţa, a adus-o pe Rusanda, să facă o confruntare şi a urmărit foarte atent tot ce s-a petrecut.

Când a intrat fata, bătrânul s-a uitat la ea ca la o făptură pe care n-ar fi văzut-o nicicând în viaţa lui.

În schimb, Rusanda a făcut ochii mari, a zâmbit şi a spus:

— Moş Petra… dar n-a terminat. Ochii arestatului au privit-o nepăsători.

Magistratul a sărit de pe scaun.

— Va să zică ăsta e moş Petrache Sava, cantonierul! Nu?

Dar Rusanda a plecat puţinel capul într-o parte, îndoită. Barba mare a bătrânului îi albise de tot, faţa îi era trasă, ochii îi erau străini. Nu mai ştia nici ea singură ce să spuie.

— Dă, dom' judecător, ce să spui eu?… Parcă…

—M-o hi sămuind, dom' judicător… De un' să mă ştie copchila aiasta, că nu-i din Cudalbi!

Numai că, la auzul glasului, Rusanda n-a mai avut nicio îndoială. Şi-a dat seama, însă, că moş Petrache vrea să rămâie neştiut şi nu era fata lui Ţigău făptură să strice socotelile gazdei lui Manlache.

— Nu-i moş Petrache, dom' judecător… Acu, vezi 'mneata, de vreme ce i-am auzit şi vorba, poci să spui că l-am sămuit. Drept îi că

samănă puţinel, când nu caţi bine la el. Da moş Petrache îi mai altfel…

Spusele Rusandei, vorbă cu vorbă, erau şi în inima lui Elefterescu. Era firesc să le creadă.

I-a trimis pe amândoi la închisoarea lor şi a plecat în oraş să facă şi ultima formalitate: să telefoneze la Cudalbi.

Pe seară, când a venit răspunsul, a aflat că Vasile a Sandei era mort de vreo cinci ani. Prin urmare, bătrânul minţea. Atunci Elefterescu a chemat în pripă, la Tecuci, câţiva oameni din Călmăţui şi Griviţa, iar şefului de post i-a dat poruncă să vie cu nevasta cantonierului. Cum însă, din cele întâmplate, moş Petrache fusese dat afară din slujbă, baba se mutase cu tot calabalâcul tocmai la Matca, de unde era de locul ei. De aceea şeful şi-a cerut îngăduinţa să se ducă acolo, s-o ridice şi să vie cu dânsa.

Confruntările de a doua zi n-au dat totuşi roade mai bune decât dăduse confruntarea cu Rusanda. Tuturor martorilor li se părea la început că văd pe moş Petrache, pentru ca, la sfirşit, să spună toţi că s-au înşelat.

Abia peste două zile, când a venit şeful de post, s-au mai întâmplat oarecare zdruncinături. Căci jandarmul a spus numaidecât adevărul şi nu s-a lăsat ispitit, ca ceilalţi, de schimbarea din cantonier, ori de rugăciunea lui tăinuită. Numai moş Petrache a ţinut piept cu zâmbetul pe buze, ca faţă de un copil cu năzăreli.

Elefterescu a prins însă inimă şi a făcut un interogator lung şi aspru. Confruntările s-au repetat de câteva ori, până ce a simţit că bătrânul e sleit de puteri şi prin urmare, după toate legile justiţiei, pregătit să mărturisească totul.

Totuşi mărturisirea n-a sosit.

Cantonierul făurise bine-bine povestea lui şi cerea martori din Cudalbi, cu care să dovedească şi adevărul numelui şi vrăjmăşia care făcuse pe notarul de acolo să spuie că Vasile a Sandei a murit de cinci ani, când ştia bine că mai era în sat un Vasile a Sandei.

De fapt, bătrânul voia să câştige timp. Îşi făcuse socoteala să lese vreme lui Manlache să se întremeze şi să apuce a pleca din bârlogul lui. Şi lucru ciudat, nu se gândise niciodată că starea rănitului putea să se înraiască şi să-l ţie acolo, ţintuit încă multă vreme, dacă nu cumva pentru totdeauna. Crescuse în el o credinţă turbure, dar oarbă şi îndârjită, în care îl vedea pe Manlache ajuns la lumină, la sănătate şi la vaza miluită a proniei cereşti.

Însă Elefterescu îşi păstra la urmă lovitura cea mare. Când a deschis uşa violent şi a chemat bătrâna faţă în faţă cu moş Petrache, ştia aşa de bine că joacă o carte mare, definitivă, încât era emoţionat ca un

jucător care-şi pune toată averea pe masa de joc.

Dar cantonierul era de piatră. Nici n-a clipit măcar.

— Uite-ţi bărbatul, babo! a spus scurt judecătorul.

Baba Maria a dat o dată din cap, ca şi când ar fi zis că îl vede, apoi, astupându-şi gura cu marginea tulpanului, a început să plângă încetişor, liniştită, cuminte, aşa cum făcuse toate lucrurile în viaţa ei, bună şi fără crâcnire.

Moş Petrache a simţit că i se înnoadă ceva în gât, pe urmă, ca o apă caldă i s-a coborât prin tot trupul, până în picioare. Era ostenit de moarte şi abia mai descleşta vorba din gură. A înţeles că nu mai ţine şi a căutat în minte o altă potecuţă să încurce căile judecăţii. N-a găsit-o, dar pricepea că trebuie să-şi capete măcar atâta răgaz ca să poată găsi…

— Nu mai plânge, Mărio; trece, bre, şi năpasta aiasta… Că tu, cel puţin, ştii bine că-i năpastă…

— D-apoi ’mneata n-ăi fi aflat, Petrache, da picheru m-o dat afară de la canton şi acu-s miluită la Frăsina, sor’mea, la Matca.

Ochii bătrânului s-au îndurerat o clipă şi s-au plecat. A şoptit pe urmă domol şi fără cumpănă:

— Eu te-am scos, eu te-oi întoarce la loc, Mărio…

Atâta a fost sfatul lor. În vremea aceasta Elefterescu şi-a venit în fire din emoţia şi bucuria lui. A dat ordin să fie scoasă femeia afară şi a încheiat:

— De ce ai minţit până acum, mă ticălosule?

— Apăi, dom’ judicător, vream şi eu s-o mai văd o dată pe babă-mea… Şi cum am înţăles că, până la urmă, aveţi să mă puneţi faţă în faţă cu ea.. Acu, dacă am liniştit-o săraca, poci să spui tot…

Elefterescu pândea ochii mititei ai bătrânului şi era ciudos că nu lămureşte nimic în licărirea lor ciudată. A vrut să-i răspundă că minte, dar s-a răzgândit. Iar cum i s-a părut inutil să-i explice că putea să-şi vadă baba şi fără vicleşugul acesta, a trecut de-a dreptul:

— Atunci spune!

Moş Petrache, îndoit, s-a căinat blajin:

— Dom’ judicător, vă rog de voia să mă hodinesc până mâni… Şi ţi-oi spune matale, tot, care cum a fost – după temeiul lucrului…. Căci acu chic de-a-n picioarele…

Dar Elefterescu tocmai asta voia. După mica lui biruinţa de adineauri, era mai înviorat ca oricând. Deşi era zece noaptea şi interogatoriul dura de la două după-amiază, totuşi magistratul se simţea în stare să-l ţie sfoară până a doua zi dimineaţa.

A poruncit să i se aducă masa de la restaurant; a mâncat şi a băut în faţa bătrânului leşinat de sete şi lihnit de foame. Îl răsucea la întrebări, îi răstălmăcea în zece chipuri fiecare vorbă, îl tortura cu mii de bănuieli, doar-doar o scoate un drum bun de urmat pentru

prinderea lui Manlache şi pentru limpezit felul cum s-a făcut omorul.

De altminteri, moş Petrache îi dădea prilej să aibă orice bănuială. Răspundea cu gândul în altă parte, se contrazicea, se întorcea şi spunea lucruri – pe care judecătorul le ştia bine că s-au petrecut altfel – ca şi când i-ar fi plăcut, cu adevărat, să fie prins mereu cu minciuna.

Dar neatenţia lui avea un rost. Cantonierul se gândea cum să-i facă timp de fugă lui Manlache.

Pe la miezul nopţii însă, când cei doi jandarmi din uşă abia se mai ţineau în picioare de somn, iar grefierul îşi simţea degetele înţepenite pe toc, moş Petrache s-a dat înfrânt. S-a oprit din vorbă:

— Dom' judicător, eu, acu, spui tot cum a fost, dacă matale mă laşi pe urmă să mă hodinesc..

— Bine, spune!

Cantonierul a închis o clipă ochii, şi-a făcut cruce:

„Ajută, doamne!…"apoi, din glasul stors de vlagă a ţâşnit trăsnetul:

— Eu l-am omorât pe grec!…

Bezmeticit de neaşteptare, Elefterescu a rămas cu ochii sticliţi şi gura căscată. Grefierul a scăpat tocul din mână, iar jandarmii au ridicat capetele cu priviri îngrozite.

Toată istorisirea bătrinului avea o logică desăvârşită. Fusese argat la Hrisant, i se spânzurasc fratele din pricina lui… Negustorul trecuse ziua pe la canton, unde-şi adăpase calul, cu care prilej bătrânul îi aflase căile. Ştia că se duce să cumpere grâne, şi ştia că noaptea nu umblă pe drumuri mari, de teama hoţilor. De astă dată, grecul îl întrebase *dinadins* să afle un drum de ţarnă, care să ducă la Lieşti, şi chiar cantonierul îi spusese de drumul de pe valea Herătăului…

Toate întunecimile se luminau deodată, cu desăvârşire care nu mai încape întrebări.

Elefterescu răsufla greu de bucurie, dar în acelaşi timp era jignit: nu înţelegea cum de nu i-a trecut prin cap bănuială pe cantonier.

— Dar atunci, dacă-i ştiai obiceiul, ştiai ca nu ţine banii la dânsul, s-a repezit el, apucând din fugă ultimul puf de umbră.

— Ştiam.

— De ce nu i-ai luat?

Bătrânul s-a înjunghiat a râs amar şi a dat încet din cap, ca la o întrebare de copil.

— Pentru că nu-mi era mie numai de banii lui… Şi pe urmă, chiar să fi vrut, nu m-a lăsat Manlache…

— Dar ce căta Manlache acolo? Era tovarăş cu dumneata?

— Nu… săracu! Păcatul lui să treacă pe Herătău tocmai atunci. A auzit zarva şi a dat goana spre noi. Eu, când l-am văzut venind – că l-am cunoscut uşor – am luat-o la fugă prin popuşoaie şi m-am dus acasă…

Judecătorul a stat să se gândească o clipă, apoi a întrebat:

— Bine. Atunci de ce a fugit Manlache, dacă nu era vinovat?

— A auzit ca-l bănuieşte toată lumea şi i-a fost frică…

— Şi de ce l-ai ascuns?

— Păi, dom' judicător, eu ştiam că nu-i de vină, săracul… Şi nu puteam să-l lăs să pătimească pe degeaba în locul meu… Dacă ar fi fost altul, treacă-meargă, dar tocmai el?… N-am vrut!

— Şi atunci, de ce te-a furat Manlache din mâna jandarmilor?

— Păi, el, săracul, credea că alde matale m-aţi ridicat din pricina lui… Că eu nu i-am spus…

Hotărât lucru, de astă dată toate erau limpezi şi lămurite.

— Acuma unde-i Manlache?… a vrut să mai ştie Elefterescu.

— Spre Galaţi, încolo… L-am trimis eu. Ştiam că are să mă prindă – am văzut când au început să treacă jăndarii Siretul – şi-am înţăles că-i trudă de pomană să mă mai feresc…

Judecătorul a tăcut. Vertiginos i s-a depănat prin minte tot romanul fantastic pc care îl croise Virgil Predcscu şi a zâmbit. Îl auzea spunând emfatic şi pedant:

— Natura se ţine de ceea ce creează arta – care nu e altceva decât o sinteză a logicii din natură – anticipează natura. E, în sfirşit, profeţia ei… Căci arta e energie, e mişcare, pe când natura este cristalizarea energiei, materializarea, în sfârşit rezultanta ei… „La început a fost cuvântul, înseamnă exact ce susţin eu…"

Şi iată că vorbele lui, cel puţin de astă dată, se adevereau… Dar spre deosebire de discuţiile fără sfârşit, când Predescu îl scotea din fire cu îmbâcseala teoriilor lui de diletant infernal, realitatea de acum îl împăcase şi-l mulţumea. Era aşa de sfărâmat şi aşa de fericit că a ajuns să dejghioace încurcătura asta blestemată, încât s-a trezit vorbind aşa de blajin şi de dulce cu ucigaşul acesta de rând, de parcă ar fi avut în faţă un prieten drag, căruia trebuia să-i fie recunoscător:

— Foarte bine, moşule. Acum numai un lucru să-mi mai lămureşti şi-ţi dau drumul la culcare. De ce i-ai spus nevestei dumitaie că e „o năpastă" şi că „are să treacă"? Ea ştie că l-ai omorât dumneata pe Hrisant?

— Ferească Dumnezeu… I-am spus aşa, ca să creadă că nu-i adevărat, chiar daca s-o dovedi.

— Dar acum s-a dovedit…

— Ea să creadă că-i năpastă… chiar dacă oi înfunda ocna…

— Ceea ce cred că are să se întâmple…

Dar bătrânul a zâmbit:

— Dacă s-o întâmpla, voia celui-de-sus o hi. Dar cred eu că Dumnezeu are şi el cuvântul lui…

— Cum adică?

— Apăi, dom' judicător, pe grec l-o închis careva c-o omorât pe frate-meu? Iaca, nu l-o închis, măcar c-o făcut păcat. Da pe un păcătos

ca el când îl omori, numai păcat nu se cheamă acela. Îi dreptatea lui Dumnezeu, aşa să ştii matale…

— Da, poate. Dar lasă-l pe Dumnezeu s-o facă, moşule, n-o face dumneata!

— D-apoi că şi eu îs făptura lui, dom' judicător. Şi ascult pe poruncirea lui – ori că vreau, ori că nu vreau. Că omul face un lucru şi nu ştie de ce l-o făcut… Da mai pe urmă, odată îşi dă samă că cel-de-sus i-o dat îndemn…

Numai că, domnul Elefterescu nu mai avea timp să asculte. Era fericit, fericit, fericit… Totul era limpede, logic, uşor de înţeles – iar biruinţa lui era mai limpede, mai logică şi mai uşor de înţeles ca toate. În sfârşit, după zilele astea încurcate şi pline de ruşine, venea la loc o linişte necuprinsă, în care domnul Elefterescu se simţea curat, înseninat şi înălţat în propriii dumisale ochi.

În ureche i s-a fabricat încetişor o melodie cunoscută, iar buzele au început s-o sufle uşurel, în încântarea aceea pe care ţi-o dă mulţumirea unei trebi făcute cu vrednicie şi cu vrednicie izbutite.

A trimis băctânul în arestul lui. A bătut umărul grefierului somnoros:

— *„Labor improbus, omnia vincit!“*[11] Ceea ce grefierul n-a înţeles ca idee, dar a înţeles ca sentiment. Apoi şi-a pus tacticos mănuşile dumisale galbene cu vârci negre şi a plecat direct la varieteu, singurul loc unde mai putea să găsească oameni aproximativ treji la ora asta, cărora să le comunice radioasa lui biruinţă…

… Şi iată cum bălana Wanda Cecz, dulcea plăviţă poloneză, cu picioare grosuţe şi piepţi de băiat, a înţeles, în noaptea aceea binecuvântată, cum un judecător fercheş nu numai că nu e obosit, dar e incapabil să mai obosească, după douăsprezece ore de interogatoriu necontenit, dacă se întâmplă ca interogatoriul să aibă roade fericite.

A doua zi, însă, Elefterescu era destrunat de oboseală. Ce nu izbutiseră în douăsprezece ore dealurile Moldovei izbutiseră să facă munţii Tatrei în câteva ore legănate pe valuri reci şi fierbinţi. De aceea Wanda a fost bucuroasă când a sunat deşteptătorul şi l-a auzit pe Elefterescu mormăind mahmur şi bosumflat:

— Închide-l dracului, că mi-i somn…

Şi a adormit cu zâmbet neîntrerupt pe buze, până la ora patru după-amiază, cu palma dreaptă lipită de un sân inexistent.

În vremea aceasta tribunalul forfotea de ziarişti. Telegramele zburau spre capitală, pe când dintr-acolo pornise la Tecuci o nouă droaie de trimişi speciali, care aveau să puie la punct, în ultima instanţă, nu uciderea lui Hrisant, ci renumele lui Elefterescu, şi să ajute, nu atât lămurirea publicului asupra cazului Manlache Pleşa, cât

a ministrului Justiţiei asupra datoriei pe care o are să dăruiască metropolei un magistrat excepţional, avansând şi mutând în Bucureşti pe judecătorul de instrucţie de la Tecuci.

Toate bune, dar în justiţie o singură mărturie nu-i de ajuns. Trebuie confirmată. În cazul lui Petrache Sava, confirmarea aceasta avea cine s-o deie. Era Manlache Pleşa. Prin urmare, întorcându-se la birou, Toni Elefterescu şi-a fixat programul, punându-şi ca prim punct aducerea uriaşului – ori de unde s-ar găsi el. Şi fiindcă indicaţiile cele mai preţioase putea să le deie numai bătrânul, moş Petrache s-a văzut adus iarăşi la interogatoriu şi a dat iarăşi de ochiul judecătorului.

De astă dată, însă, cantonierul s-a oprit la declaraţia făcută cu o seară înainte:

— Când a fost ceva de apus şi-am ştiut, am spus. Da de Manlache nu ştiu n'ic… Doar aiasta ştiu: o plecat divale, pe malul Siretului, spre Galaţi…

Prudent totuşi era să nu se încreadă în această mărturisire.

— Bine, moşule, dar dumneata trebuie să ştii că tot o să-l găsim…. Dau telegrame în toate părţile şi pun toţi jandarmii din ţară pe urma lui. Îi fac o fotografie – după fotografia care este aici de când a fost el la ocnă – şi o pun pe toţi stâlpii, să-l cunoască şi copiii…

Numai că moş Petrache înţelegea bine că astea-s doar ameninţări:

— Păi, faceţi şi matale cum credeţi. Dacă eu nu ştiu, vreţi să vă spun că ştiu?… Ce ştiu, spun că ştiu. Căutaţi-l pe la Galaţi, că într-acolo o apucat!

Lui Elefterescu i-a sărit în ochi stăruinţa cu acest Galaţi repetat prea des şi prea accentuat…

— Nu numai la Galaţi, dar şi la Focşani, şi la Bacău, şi la Brăila… Peste tot! Pricepi?

— Păi, el spre Galaţi s-o dus…

Hotărât lucru, aici era ceva 'ncurcat. Magistratul s-a oprit şi a scoborât tonul.

— Ia ascultă, moşule. De ce mă tot trimiţi dumneata să-l caut la Galaţi? Aici e ceva foarte, foarte ciudat… Dumneata ştii foarte bine unde e şi nu vrei să spui…

— Nu, dom'…

— Ba da. Şi nu înţeleg de loc ce te face să-l ascunzi, acum, când ai mărturisit tot. După cum mi-ai spus ieri, Manlache n-are nicio vină; prin urmare nici nu pot să-l arestez… Dar am nevoie numai să vie aici şi să-mi spuie întâmplarea de la Herătău.

— Păi, ce ştie ei, dom' judicător? Că el n-o văzut n'ic. Eu fugisem…

— Să spuie asta!

— Păi, dacă spui eu…

— Am nevoie să spuie şi el!

Bătrânul era în mare cumpănă. A răspuns cu sufletul la gură:

— Atunci, eu ce să fac? Căutaţi-l şi alde matale…

— La Galaţi?

— Unde vreţi, dacă eu n-am crezare… Dar în clipa aceea îi tremurau pleoapele; îi era frică. Ştia bine că Manlache nu se dă prins şi toată osteneala, toată năpasta pornea de la capăt. Atunci a strâns ochii şi a aşteptat o lumină de la Dumnezeu.

Iar lumina aceea nu mai venea.

A ascultat, ca în vis, porunca pe care a dat-o judecătorul să fie dus arestatul înapoi în celulă şi lângă uşă l-a auzit dictând o telegramă pentru procurorul din Bacău. Atunci lui moş Petrache i s-au muiat genunchii şi a scăpătat. S-a oprit. S-a întors pe loc şi a făcut câţiva paşi spre magistrat.

— Ce vrei? l-a întrebat Elefterescu.

Cantonierul a oftat adânc şi a închis ochii.

— S-o spui şi pe aiasta, ca să se sfârşească odată…

— Ce anume?

— Nu mai puneţi oamenii pe drumuri, că nu-l mai găseşte nime…

— Cum?

— Nu-l mai găseşte nime pe Manlache…

— De ce?

— L-am omorât eu!…

Încremenit o clipă, înnebunit de nervi, după aceea, Elefterescu a izbucnit într-un râs rău, nesănătos, strident. Era ca o dezgustătoare criză nervoasă, pe care nu mai putea să şi-o oprească.

— Cum? O stârpitură ca tine să omoare un uriaş? Ce vorbă e asta? Cum am să te cred? Dar văd limpede un lucru: vrei, cu orice preţ, să-l ascunzi…

În bolboroseala de răspuns a lui moş Petrache a picurat însă o vorbă abia prizărită:

— Cuţitul!

Magistratul s-a oprit brusc:

— Cum?

— Custura pe care o adus-o jăndarii…

Elefterescu şi-a adus aminte. Într-adevăr, o dată cu jurnalul, se găsise la cantonier, un cuţit cu prăsele. Îl avea zvârlit undeva, în sertar, fiindcă nu-i aflase nici un rost. L-a scos înfrigurat.

— Şi ce-i cu el?…

— Îi plin dc sângele lui Manlache.

După mari sforţări, judecătorul a deschis briceagul. Se lipise de atâta sânge închegat.

— Şi cum l-ai omorât?

— În somn…

— De ce?…

— Am apucat să-i spui că l-am omorât pe grec şi o vrut să vie să mă vândă, ca să câştige banii de la grecoaică…

— Şi l-ai îngropat?

— Nu. L-am tras până la Siret şi l-am zvârlit pe apă… Elefterescu n-a mai avut cuvânt pe buze. Se uita idioţit la stârpitura din faţa lui şi se gândea câtă dreptate avusese Virgil Predescu, când i-a spus:

— Numai fantezia pictorilor şi a sculptorilor a inventat chipul de monstru. Adevăratul monstru nu se mărturiseşte. Ar fi o dezarmare; ar fi ca şi când ai arăta omului pe care ţinteşti să-l omori otrava ce vrei s-o pui în pahar… Asta ar fi, prin urmare, un început de cavalerism şi deci negarea monstrului. Tipul lombrozian este model pentru operă de artă, nicidecum adevărat subiect pentru justiţie. Altminteri jumătate din lume ar trebui să înfunde ocna…

Apoi, ca o încheiere formidabilă, s-a dus în faţa lui moş Petrache, l-a privit lung şi deodată, cu toată puterea, toată groaza şi tot dezgustul, l-a scuipat în plin obraz.

Pe urmă a dat ordin grefierului să nu mai trimită telegramele.

… În clipa aceea, moş Petrache, ştergându-şi faţa încet, zâmbea subţirel sub mânecă şi a oftat adânc de tot, ca într-o mare uşurare.

Rapoartele, formele, ziariştii locali, trimişii speciali de la Bucureşti şi trupul cald al Wandei l-au împiedicat câteva zile să se ocupe de instruirea crimei. Trebuia să pună la punct lumina ei şi gloria lui.

Astfel, se apropia săptămâna când l-au îmbarcat pe moş Petrache într-o maşină luxoasă, ca să-l ducă la faţa locului şi să reconstituiască uciderea lui Manlache – lucru pe care îl socotise Elefterescu mai important decât moartea lui Hrisant.

Moş Petrache era foarte mândru în dihonia aceea neagră şi lustruită, cu perne moi de catifea, pe care o saluta toată ţărănimea din cale. Mândru ca un copil la o zi mare, când îmbracă hăinuţe noi. Dar mândria asta a ţinut numai până la podul Siretului. Acolo i-a încolţit în suflet o întrebare:

„Dacă n-a plecat Manlache?“ Şi teama a crescut, a crescut fără măsură, până într-atât, încât, la marginea lanului unde şi-au avut vizuina, îi tremurau genunchii dându-se jos din automobil.

Cum să se încredinţeze că Manlache nu e acolo? Sau dacă e acolo, cum să-i dea de veste să fugă? Curgea apa de pe dânsul şi răsufla din greu, ca teşit de o piatră de moară, care i-ar fi fost pusă pe piept.

A luat-o întâi, ocolit, prin popuşoaie, departe de ascunzătoare, cercând să vorbească tare şi să facă zgomot cu lanţurile care îi fuseseră prinse la mâini. Dar vorbele erau sugrumate, iar ceilalţi vorbeau încet. Gândul că se apropie de un loc semănat cu sânge şi cu suflet omenesc le înăbuşea la toţi glasul şi pofta de vorbit. Bătrânul, în cumpănă, ocolea… Judecătorul însă a băgat de seamă şi s-a oprit.

— Ce tot ne porţi aşa?

Gâfâind, cantonierul i-a răspuns:

— Păi, aşa era drumul, ocolit… Şi mă ţin de semne… Dar ochii i-au rămas lucitori şi ficşi. Departe, printre frunzele popuşoilor a zărit o pată neagră: zăbunul lui Manlache. Inima i-a îngheţat, suflarea s-a făcut scurtă şi o năvală de friguri dârdâite în dinţi i-a încreţit carnea pe spinare. Manlache era acolo… Poate că dormea… ori poate că nu auzise… Moş Petrache ar fi vrut să ţipe, dar gâtul nu mai scotea niciun sunet, ca în visurile rele. Fără să-şi dea seama ce face, a rupt-o la fugă prin popuşoaie, în partea cealaltă.

— Stai! a strigat un jandarm.

— Stai, că trag! a strigat altul.

— Trage! a strigat judecătorul. Şi două focuri au trăsnit deodată, chiuindu-şi gloanţele pe lângă bătrin.

— Prinde-l! Trage... Trage, că fuge!… Glasurile s-au învălmăşit ca o furtună, dar s-au potolit pe loc. Bătrânul se oprise.

Judecătorul s-a năpustit la el ca o fiară şi cu dosul palmei i-a crăpat obrazul, lungind fugarul la pământ.

Striga de-şi rupea plămânii.

— Bestie! Îmi dai şi emoţii acum? Te omor aici, ticălosule! Nu ţi-e de ajuns c-ai omorât doi oameni?… Vrei să mă vâri şi pe mine în bucluc? Scoală de acolo şi arată unde îţi era culcuşul! Să nu cumva să te prind că-ţi mai baţi joc de mine şi acum…

Dar moş Petrache n-a simţit nici palma, n-a auzit aici vorbele. Căzuse la pământ de bunăvoia lui, că voia să se uite pe lângă rădăcina cocenilor, unde era mai mult limpeziş. Într-adcvăr văzuse şi văzuse bine: pata neagră nu se clintise din loc. Nu mai rămânea decât o singură bănuială şi asta abia acum i-a venit in minte: Manlache era mort. Lovit de gândul acesta, mai năprasnic decât de zece gloanţe odată, a pornit în neştire, clătinându-se ca un om beat, plesnindu-şi faţa de ştiuleţii grei şi de porumbii încălaţi: pata n-a mişcat o clipă din loc, în înţepenirea ei înspăimântătoare de moarte…

Dar ajuns acolo, bătrânul n-a mai putut vorbi. Plâns şi râs laolaltă îl năuceau, îi ameţiseră, îl leşinau… Era aproape nebun. Îi tremurau ca varga braţele strânse vânjos în mâinile tari ale celor doi jandarmi voinici, iar Elefterescu a înţeles, o dată mai mult, marele adevăr al îndreptarului penal, care spune că ucigaşul se dă pe faţă negreşit în faţa locului unde şi-a săvârşit omorul.

În ascunzişul de odinioară, stafioasa pată uriaşă de sânge căsca o gură hâdă de rugină neagră lângă zăbunul lui Manlache… Şi-atâta tot.

Căci Manlache nu mai era acolo; se vedea uşor că plecase de mult. Moş Petrache a înţeles bine de ce-a rămas haina asta aici, când au ridicat-o jandarmii şi i-a văzut poalele rupte în bucăţi. Pesemne,

rănitul îşi făcuse feşe pentru rană…

Ce-a urmat după asta e lesne de înţeles, de vreme ce aici era dovada limpede a crimei.

O zi-două s-au făcut sondaje pe albia Siretului, apoi lumea s-a lăsat păgubaşă de hoitul lui Manlache şi l-a aşteptat să iasă singur la mal – dacă peştii din apă, nisipul bâhlit, adus de la deal, ori bulboanele nenumărate nu l-ar fi dorit mai mult, mai temeinic şi mai efectiv decât curiozitatea fluşturatecă şi fără noimă a fercheşului magistrat din Tecuci.

În vremea asta, pe o potecă de lut clisos, care urca pieptiş din jităria Dragoslovenilor, pe Măgura Răchitaşului, un om nalt şi gros suia încet spre vârful muntelui, spre pădure. Galben-pământiu, cu o barbă neagră şi încâlcită, cu mâna stângă ţeapănă în cârpa neagră care i-o lega de gât, păşea rar, icnind de greutate şi istovire…

Peste creasta copacilor caieri alburii se târau încetişor de sus în jos, din jos în sus, lunecând, ca nişte balauri de fund umed, peste încreţirea de piatră a munţilor Vrancei…

Un copil, ieşit din pădurea reavănă şi beznatecă, ducea două capre înspre sat. Zărind nămetenia de om, fioros ca duhul muntelui, şi-a micşorat pasul şi a ferit în lături, cu ochii ţinta la el… Dar Manlache s-a oprit. Un crâmpei rămas departe în urmă a lunecat rotund, ca o piatră scăpătată devale…

— Cum te cheamă, mă ţâncuşor?

Copilul n-a răspuns.

— Vasile?…

—…

— Dar tu nu ştii să cânţi?

Şi Manlache se uita la guriţa fragedă, care tremura de frică.

— Te temi tu de mine, mă Vasile? Păi, n-ai dreptate să te temi, că eu îs om bun, Vasile… Vrei tu să te învăţ un cântec frumos?

Copilul s-a smuls deodată din împietrirea lui şi a luat-o la goană, de-a valma cu caprele lui slabe… În poala dealului a întors capul şi a zărit natima departe, înfiptă acolo, în gura pădurii, ca un duh rău… Apoi, o limbă de negură a lunecat peste copaci, a curs peste ea, a subţiat-o şi a şters-o ca pe-o pată, ori ca pe-o iazmă de vis năplăit.

Când a ajuns negura la vale, nu mai era nimic în urma ei…

Duhul pierise…

Dar toate zdruncinările astea au cutremurat năprăsnic valea Călmăţuiului. De la conu Leon şi de la coana Tasica, până la inima îndoită a Rusandei, n-a fost om să nu aibă în el fel de fel de prepusuri şi fel de fel de întrebări. Năuciţi la început la mărturisirile lui moş Petrache, au fost porniţi să bănuiască în ele un ascunziş nou şi dibaci pentru Manlache. Dar timpul trecea, trecea mereu şi căile lucrurilor nu se mai schimbau.

Cu vremea, oamenii au început să creadă în spusele cantonierului şi să căineze pe cel năpăstuit, până în ziua când s-a aflat că Rusanda s-a întors acasă, liberată de la arest. Atunci au prins să-i urmărească ochii fetei, să-i judece purtarea, să-i cerce inima şi să-i iscodească gândurile.

Liniştea codanei lui Ţigău li s-a părut însă ciudată… Unii au bănuit că ştie multe, alţii au bănuit că n-are nimic de ştiut.

Şi vânzoleala a început iarăşi, până în ziua când Ion, argatul lui conu Leon, a trimis peţitori la Ţigău.

— Nea Ţigău, dă fata lui Ion… Că ştii şi ’mneata: om vre’nic este, tânăr este, o şfară de ţarnă are; mă rog, tocma pe măsură.

— Dă, vere Costacbe, să sfătuiesc şi eu cu muierea; să întrebăm şi fata – că doar aşa, cu anasâna, nu se poate – şi-om vide!

Mânios ca para că lucrul se amână mereu, Ion a îngrămădit-o odată

pe Rusanda într-un gard și i-a spus scrâșnind:

— Fă Rusando, eu îs om bun, că dau şi cămaşa de pe mine de dragul tău. Da află încoa una şi bună. Dacă mă tot porţi cu vorba, eu spui tot ce ştiu…

Fata a tresărit.

— Şi ce ştii, mă rog 'mitale?

— Apăi, nu ceta că-s eu aşa… daa multe ştiu… Ce eu închid ochii c-ai stat cu Manlache – da când o afla tat'to, apăi…

N-a apucat să isprăvească şi Rusanda, din toată voinicia ei înfuriată, i-a împuşcat o palmă grea şi crâncenă, drept peste ochi, de l-a zvârlit în mijlocul drumului.

Dar din ziua aceea Rusanda n-a mai avut zi bună. Bătută de tată-său, cârâită de toate fetele şi de toate femeile satului, ajunsese să nu mai poată ieşi din ocol.

Singura ei nădejde, nădejdea să oblicească odată peste răzlogii porţii ivindu-se umerii lui Manlache, s-a fărâmiţat zi de zi, până în pragul toamnei, când i-a adus şeful de post citaţie la procesul lui moş Petrache. Atunci, deodată, a înţeles că Manlache trebuie să fie mort cu adevărat şi a hohotit în bocet, ca şi când acum ar fi aflat de moartea lui.

In ziua aceea şi-a dat scama că până şi Dumnezeu o zvârle în casa lui Ion şi l-a aşteptat să vie iar, îngenuncheată, ca o vită lângă ascuţişul tăierii…

Ce chinuri a îndurat Manlache până să ajungă la Târgul Ocnei nici el n-ar mai fi ştiut să spună. Doar mila câtorva ciobani, rătăciţi pe stânci, a putut să-i ţie viaţa, gata de zburat în fiecare ceas. În ploaia munţilor, în fereala de fiecare om, în foamea cumplită care-i stârvea bietul trup secătuit, rămânea uneori zile întregi în amorţire, la o rădăcină de copac, ori pe câte un drumeag bălărit. Rana nu se mai tămăduia şi nici nu avea cum să se tămăduiască. Doctoriile lui moş Petrache făceau destulă minune când o ţineau pe loc.

Aşa, singura nădejde a fugarului era să ajungă la duhovnicul din Târgul Ocnei şi să-şi deie sufletul în mâna lui cucernică. Căci în răspântia asta de urgie a vieţii, a înţeles că singura nădejde e la omul care i-a ascultat odinioară spovedania, l-a crezut şi l-a împăcat cu Dumnezeu…

Auzise el de altfel din timpul ocnei că sfântul bătrân ascunsese, de multe ori, în casa lui, tâlhari vestiţi şi-i apărase de năsilnicia jandarmilor, fiindcă el îi ştia nevinovaţi. În faţa ochilor lui, nimeni nu putea să mintă, iar preotul îşi cunoştea tăria…

Pe tăria asta îşi clădea acum Manlache toată nădejdea şi singura nădejde care-i mai rămăsese…

De altfel, nu şi-a clădit-o degeaba.

În ziua când a bătut în ostreţele din faţa grădiniţei cu trei straturi de flori, duhovnicul îşi citea jurnalul la fereastră. S-a uitat pieziş pe lângă ochelari, s-a sculat şi-a ieşit afară să-i deschidă singur.

Nu-l mai cunoştea. Nici n-ar fi avut nevoie să-l cunoască. A înţeles că e un om cu nenorocirea în el şi i-a deschis portiţa, ca cea dintâi alinare, pe care putea să i-o deie.

— Eşti bolnav?…

— Da, părinte…

— Eşti obosit?

— Da, părinte…

— Eşti flămând?

— Da, părinte…

— Atunci intră la mine în casă, că e casa ta…

L-a dus în odaia mare, i-a desfăcut legătura de la mână, i-a făcut un bandaj curat, i-a dat să se spele şi i-a dat să mănânce. După ce l-a

ospătat şi i-a arătat patul lui, a rămas cu ochii la el.

— Caut să-mi aduc aminte de unde te ştiu?…

Dar în privirea lui, Manlache s-a văzut cu fiare la mâini şi cu straie vârcate. N-a ocolit răspunsul:

— Am fost la ocnă, părinte…

Atunci bătrânul a înţeles tot.

În lunga lui viaţă apostolească, aflase ce înseamnă întoarcerea unui ocnaş în casa şi în biserica lui. Erau cumpene mari, ca vămile grele de după moarte. Erau crâncene încercări ale dumnezeirii, ori erau blesteme şi osânde, pe care cel-atotputernic nu mai voia să le ostoiască. Viaţa lui de preot, închinată celor mai păcătoase şi mai cutremurate suflete pământeşti, îi dăduse o tărie asemeni pietrei de argint. Ardea rana pe care era pusă şi o vindeca. Un sfânt înfricoşător, ca sabia de arhanghel.

Dar tocmai pentru asta, ştia că niciodată nu s-a încumetat să-i calce pragul casei un om ca re-şi simte vină. Cât priveşte uriaşul acesta, galben şi negru, cu glas mort pe jumătate, ca şi trupul, ca şi viaţa lui, şi-l amintea din ce în ce mai întărit. Nu s-a mirat de loc de toată istorisirea lui Manlache, cum nu s-a mirat că s-a întors la el şi că numai aici şi-a căutat scăpare.

De altfel, jurnalele îl ajutaseră să ştie mai multe decât ştia însuşi ortacul. I le-a arătat. Iar când fostul ocnaş, îngrozit de cele petrecute la Tecuci, după despărţirea lui de moş Petrache, i-a spus că pleacă să scape pe bătrân, duhovnicul l-a mângâiat pe capul trudit, i-a binecuvântat pornirea, dar i-a pus cătuşi mai grele decât ale ocnei:

— Nu, băiatule. Tu ai să stai aici. Bătrânul a ştiut ce face. Lasă-i bucuria că te-a ajutat să nimereşti la casa mea creştinească. Vindecă-te întâi şi om vedea pe urmă ce este de făcut…

Sub balsamul mânii lui bune, în trecere de două săptămâni, Manlache s-a făcut zdravăn ca în vremea tinereţei. Pofta de viaţă s-a strecurat din nou, vie şi ispititoare, în pieptul imens şi în muşchii lui înnodaţi. Coana Tasica şi Rusanda s-au refăcut de la sine, ca nişte icoane de sticlă ajunse cioburi, dar pe care o mână meşteră le-ar fi adunat la loc, de nu se mai cunoştea nici lipitura ţăndărilor.

Singurul ţăncuş care-i înnegrea viaţa era apropierea procesului lui moş Petrache…

Într-o zi, preotul a înhămat caii la trăsurică şi l-a chemat:

— Manlache, hai cu mine, flăcaule. Ţi-a venit vremea să mai ieşi şi tu din casă…

Lui Manlache i-au dat lacrimile în ochi. I s-a părut că însăşi îndurarea lui Dumnezeu îl scoate din tainiţa bolnavă cu care fusese osândit…

Drumuiau în trap mărunt pe şoseaua curată. Copitele ţăcăneau regulat, o dată toate, la fel, apoi se despărţeau, se amestecau, ca iar să se strângă laolaltă, să se apropie şi să bată la fel… Era ca un fel de cântec. Manlache îl asculta zâmbând şi se gândea departe, departe de tot, în urmă – parcă în altă viaţă – la zilele când şedea pe capră, lângă Dobrin, de purtau pe coana Tasica la Iveşti, ori la Bujor, unde şedeau părinţii dumisale.

Dar deodată, când să cotească la stânga, pe drumul Oituzului, părintele a strâns hăţurile şi-a oprit. De-a curmezişul şoselei se povârnise o căruţă, pe jumătate răsturnată. I se rupsese osia din spate, roata sărise cât colo, iar butoiul din car şedea gata-gata să se răstoarne, apăsat de greutatea păcurei din el.

— Ce-i, taică?

— Câştig, părinte! a răspuns amărât unul din cei doi păcurari.

— Apoi de ce? Osia se leagă…

— Da. Dar vezi, sfinţia-ta, că trebuie să vărsăm toată păcura. Altminteri nu-i chip de dres, ca-i greu amarnic şi nu putem aburca la loc… Îi lăsat pe roţile dinapoi…

Manlache a sărit jos din trăsură.

— Adună nişte pietre să pui dedesubt, că l-om ridica noi…

Apoi, punând umărul în butoi, l-a suit, cu căruţă cu tot, după rostul lor de stat.

Omul, punându-i reazemul de pietre, a fluierat:

— Fiuuu!… D-apoi, măi bădie… ’mneata ar trebui să te tocmeşti la

trin, şi să tragi vagoanele ca maşina…

Dar Manlache nu era mulţumit.

— N-aveţi minte nici voi. De ce l-aţi pus cu toată greutatea pe roţile dindărăt? Trebuie tras mai în faţă…

A pus iarăşi umărul şi când i-a dat un brânci, butoiul a ajuns peste leucile dinainte…

— Acu legaţi osia la loc şi întăriţi-o zdravăn.

— Să facem o crangă de copaac, a zis unul şi a tras o săcure de sub butoi. Pe urmă, s-a căţărat într-un pom, de a tăiat un par gros şi a venit cu el lângă căruţă, să-l scurteze pe măsură.

Dar Manlache a rămas cu ochii pe săcure. I-a zărit pe coadă câteva pete de păcură şi era întocmai ca săcurea pe care o găsise lângă Hrisant. Îndemnat de ciudăţenia semuirii, ocnaşul a aşteptat găzarul să-şi isprăvească treaba cu unealta, apoi a luat-o în mână şi a cântărit-o îndelung.

Era tot aşa de grea.

Iar pe degete, ca şi cealaltă, i-a lăsat pete mici de păcură…

Prin carnea lui Manlache a trecut o aşchie de frig. A dus copilăreşte mâna la nas, să-i miroasă a păcură, ca şi altă dată. Dar închizând ochii, deodată, a simţit cum mirosul ăsta îl întoarce înapoi, în sălbăticia dimineţii aceleia, când a fugit de la conac.

Răsucind săcuraa în mână a mârâit:

— Bună săcure! De unde ai luat-o?

— De la Moineşti, la unu Gropper… El aduce săcuri de aistea. Dceacolo cumpărăm toţi…

— Care toţi?

— Toţi găzarii…

— Îhî… Şi ce vă trebuie săcure?

Găzarul a răspuns:

—Păi, ce mai întrebi şi ’mneata, când ai văzut c-o trebuit… Pe urmă, noi umblăm mult noaptea. Trebuie să ai ceva la tine, doar n-o să umbli cu mâna goală… Manlache a răspuns încet:

— Apăi, da… că asta-i bună de miruit un om…

Dar găzarul i-a întors, în glumă:

— Că nu-i vorba să-l miruieşti tu… Să nu te miruiască el…

Pe Manlache îl prinse un neastâmpăr ce i-a strepezit tot sângele din vine. Păcurarii aceştia îl puseseră pe o cale care putea să-i fie scăpare vieţii. L-a isoodit apăsat:

— Da, ia ascultă. Voi vindeţi pe unde apucaţi?

— Mţ… Avem fiecare drumul nostru. Ni le-am împărţit pe bună învoială. Unde-i drumul mai mănos, mai dau buluc şi alţii de pe delături, dar pe aici nu-i cine ştie ce dever.

— Şi umblaţi până departe?

— Apăi, sunt ei care ajung şi până la apa Buzăului, iar alţii se duc

în sus, tocma până la Dorohoi…

— Şi sunteţi toţi dintr-un sat?

— Nuuu. Care din Cârja, care din Asău… de pe la Comăneşti… Mă rog, din toate părţile pe unde musteşte păcura.

— Da pe la Călmăţui, care merge?…

— Călmăţui? Cam pe unde aiasta?

— Pe la Iveşti; de la Tecuci în jos…

Oamenii au clătinat din cap.

— Iaca, asta nu ştim. Da de la noi, din Cârja, n-am auzit să meargă nimeni pe la aşa părţi…

Manlache a încleştat dinţii şi n-a mai spus nimic în vremea asta, osia cea nouă, legată zdravăn în gânji, a pus căruţa pe roate de a putut să-şi pornească la drumul ei – mai încet, fireşte, ca un om care şchioapătă – dar oricum, făcându-şi datoria.

Manlache s-a suit în trăsură, lângă preot, şi au bătut calea mai departe la mănăstirea Caşin, unde avea treburi sfinţia-sa.

Pe drum, duhovnicul a simţit încordarea lui Pleşa. I-a văzut cuta dintre ochi şi înnourarea dintre gene.

— Ce-i, Manlache?

— Dă, părinte, mi-a căşunat o bănuială, că am văzut, la iştea, săcurea. Şi uite păcura pe mâinile mele, ca atunci…

I-a povestit de astă dată aceea ce până acum nu-i păruse de mare însemnătate, adică întâmplarea cu păcura de pe săcure şi cu găzarii care au pierit pe drum ocolit, înainte să ajungă la cantonul lui moş Petrache.

Bâtrânul şi-a mestecat mult vorbele de pe buze, până să le slobozească; apoi l-a bătut pe genunchi:

— Manlache, ai ridicat tu un poloboc cu păcură, dar să nu-ţi pară rău. Că, după cât înţelege mintea mea, osia asta n-a rupt-o greutatea polobocului, ci mâna lui Dumnezeu, ca să te lumineze pe tine. Să mă ierte cel-atotputernic dacă judecata mea e nedreaptă şi urgiseşte om fără vină, dar eu cred, temeinic cum nu se mai poate, că pe grec, tocmai găzarii de care vorbeşti l-au fost liniştit. Şi dacă n-au mai trecut înainte apoi, una din două: ori au apucat-o pe alt drum, ori s-au întors pe şosea, dar la urma urmei – află de la mine – au trebuit să treacă iar pe la locul unde s-a întâmplat fărădelegea. Asta e cea dintâi pedeapsă pe care o dă atotputernicul, sufletului ticălos… Îi porunceşte să se întoarcă unde a făptuit… El crede că se duce să afle ce se mai întâmplă, ca să se poată ascunde mai bine şi feri. Dar vine la osândă pentru ca tremură iadul în el… Şi de multe ori, ucigaşul a fost prins chiar acolo, pe locul unde a săpat el gura gheenii… Apoi, Manlache, una ne-a rămas. Acu să ne punem pe căutare straşnică… Căci dacă cel-înalt ne-a luminat astăzi, înseamnă că vrea să te lumineze de tot.

Cum văd eu, Dumnezeu ne plăteşte cu mila lui mare drumul la

sfânta mînăsrine a Caşinului… Poate că se cuvenea să-i duc stareţului o danie.

Chiar de a doua zi dimineaţa, căişorii duhovnicului n-au mai avut tihnă. Au bătut două săptămâni în şir drumul dintre Târgul Ocnei şi satele din preajma Moineştilor, alergând de la unul la altul, până în ziua când s-a întâmplat minunea.

Manlache se dăduse jos din trăsură, ca să întrebe la o poartă de casa unui păcurar. Femeia i-a arătat pe unde să apuce, dar cum auzise, prin vecini, că omul e plecat cu marfă, a trecut cu Manlache la o poartă de peste drum. Acolo s-a năpustit pe dânşii o haita întreagă de câini răi şi hătrţăgoşi. Ocnaşul nu se prea ferea de ei. Deodată, însă, vede pe unul năvălindu-i drept în piept. Când a întins mâna să se apere, a rămas cu ochii pe câine. Îl cunoscuse…

Era Firicel.

Ce chelălăit groaznic a fost după aceea e greu de închipuit. Bucuria unui animal, când îşi găseşte stăpânul, capătă uneori o sălbăticie care te înfioară, întocmai ca o deturnare de nebunie. Căci într-adevăr, nebunie era în urletele, în tăvăleala şi săriturile lui Firicel…

Duhovnicul din trăsură şi femeile se speriaseră. Câinele se lungea cu pântecul pe pământ, sărea în lături, apoi ţâşnea ca o săgeată, cu botul şi cu labele în pieptul lui Manlache. Ai fi zis că vrea să-i smulgă inima. De aceea, oamenii n-au înţeles ce se petrece, decât târziu, când uriaşul a izbutit să prindă pe Firicel în braţe, ca pe un copil dorit.

— Da de unde te cunoaşte pe ’mneatale haita asta?

Manlache a răspuns răguşit. Îl înăsprise clocotul din el.

— Păi, e al meu, femeie… L-am pierdut de vreo două luni… Dar dumneata de unde îl ai?

— D-apoi ştie-l ciorile de unde a picat! S-a pripăşit într-o zi la mine şi nu s-a mai clintit din bătătură… Dar bine că l-ai găsit. Mie mi se uriâe cu atâta urlătură ce-mi urla toată noaptea.

— Şi nu-ţi aduci aminte cine l-a adus?

— Cine era să-l aducă?

— Păi, ştii dumneata unde l-am pierdut eu? Tocmai dincolo de Tecuci – pe la Iveşti!

Femeia s-a luminat. A dus mâna la gură.

— Araaa… Atunci să ştii că a venit cu Constantin a lui Ghinea. Acela umblă cu gaz pe-acolo!

Inima lui Manlache a bătut o dată tare şi s-a oprit pe loc.

— Şi unde-i Constantin aista? a răsuflat el rar şi apăsat.

— Păi, nu şade aici în sat. El îi din Asău…

Manlache nici n-a mulţumit. Într-o săritură a fost pe capră şi a dat bici cailor, vorbind rupt, gâfâind, de parcă ar fi alergat într-o clipă pe toate căile lungi de care pomenise.

— Părinte, la Asău! Am dat cu crucea peste el! Constantin a lui Ghinea îl cheamă. Aista-i Firicel al meu… El… Apoi şi-a scuturat ochii de lacrimi şi a început să vorbească cu Firicel: Mă baietu tatii, mă!… Rău ai trăit tu fără mine, mă… Că şi eu, rău am mai trăit fără tine… Mă fărâmiţa tatii… Mă dorbedeule… Mă păgânule…

Şi Firicel îi sta între picioare, se uita lung, lung de tot în ochii lui, clipea din câte o singură geană şi asculta glasul… vorbele… de parcă înţelegea tot.

— Mă haimana, mă, eu te omor, auzi?… Ce clipeşti aşa la mine, că nu glumesc de loc, pricepi tu?...

Şi spunea aşa de încet, aşa de dulce vorbele astea, de parcă n-ar fi fost pe lume cântec să-l cânte mai frumos… Şi într-adevăr, era ca o urmare firească, poruncită, când a început să-i cânte cu adevărat lui Firicel:

„După dealul cela mare,
Velerim şi Veler Doamne…
Răsărit-a mândrul soare,
Velerim şi Veler Doamne…“

Constantin a lui Ghinea îşi ungea bucşele căruţei în ocol, când a dat părintele peste dânsul. Manlache rămăsese cu trăsura, tras la fereală, ca să nu-l vadă şi să nu-l cunoască.

— Bună ziua, Constantine…

— Săr't dreapta, părinte… Dar de unde mă cunoaşte sfinţia-ta, că eu nu vă ştiu pe matale?…

— Păi, cum să nu te cunosc, că eu îs preot la Călmăţui, pe unde vii tu cu gaz…

— Apăi, aşa o fi, că pe-aşa părţi ni-i drumul – dar ştiam că acolo îi părintele Udriş…

— Şi el. Acu, uite de ce-am venit. Ce găzari mai vând pe la noi? — tu trebuie să ştii… Am cu o treabă cu unul, mi-am uitat cum îi zice…

— Păi, sfinţia-ta, întâi, care va să zică, sunt eu, şi cumnatul meu Brebea, pe o căruţă. Pe urmă îi Iordan Vătămanu, tovarăş cu Neculai Şchiopu… Şi mai este – aista-i al treilea – beţivul cela de Panaite Crăciun – acela vinde singur, de obicei, da uneori îl ia şi pc Dragomir Pâlciu…

— Şi alţii nu mai sunt?…

— Nu, sfinţia-ta.

— Mă, tu n-ai mai fost de mult la Călmăţui?

— Cum, doamne, iartă-mă, că doar alaltăieri m-am întors. Da de ce întrebi?

— Mi s-o întâmplat mie o poznă… Mă rog, tu ţii minte când l-a omorât Manlache pe Hrisant?

— Îhî… Dară cică nu l-o omorât Manlache. Cică l-o omorât păcătosul cela de cantonier, moş Petrache…

— Hm! N-are-a face! Manlache – Petrache – cine l-o fi omorât, Dumnezeu să-i plătească. Vorba-i, cine era la Calmăţui pe atunci, tu, Iordan ori Crăciun?

— Nu ştiu. Dar eu nu eram. Că eu om picat acolo mai târziu. Aşa, cam la o săptămână…

— A, aşaa? Apoi vezi, de aceea nu mă cunoşti. Atunci care o fi fost?

— Eu nu ştiu bine, părinte. Poate să fi fost Panait Crăciun… Că eu când am venit, m-am încrucişat cu alde Iordan Vătămanu, care va să zică ei n-aveau cum să steie decât la preţ de patru zile, cât se vinde un poloboc…

Omul avea o privire dreaptă, nepăsătoare… Părintele a plecat la Panait Crăciun, făcându-i semn de departe lui Manlache să stea pe loc.

Crăciun nu era acasă. Gospodăria jalnică, duhnea a păcătoşie şi a negrijă. L-a găsit în crâşmă, bând un vin oţăţit. Avea ochi răi şi încărcaţi – ca de câine bolnav.

— Buna ziua, creştine!

Omul s-a sculat greu de pe laviţă:

— Săr't dreapta.

— Îmi îngădui să stau şi eu puţintel? Îs ostenit. L-a privit tare în ochi, cum obişnuia să facă totdeauna cu ocnaşii lui, şi i-a spus blând:

— Tare amărât trebuie să fii dumneata, de bei aşa de dimineaţă… Crăciun, ca lovit în inimă, s-a clătinat. Se aşteptase să audă o vorbă aspră. Glasul dulce al preotului l-a umilit şi i-a făcut ţăndări înverşunarea:

— Amărât, părinte…

— Şi de ce eşti aşa de amărât?

— Năcazuri, sfinţia-ta. O viaţă întreagă am umblat numa pe drumuri, zi şi noapte, să încropesc şi eu un trai de om… Da praful s-alege de tot ce fac…

— Păi, cine-i de vină, dacă-i fi bând tot ce câştigi?

— Nu, părinte, numai de câţiva ani beau; de când mi-a fugit nevasta…

— Ai copii?

— Am.

— Şi cine vede de plozi?

— O femeie…

— Şi unde-i atâta rău?

— N-am casă, blagoslovite părinte. Mi-i urât să stau… Femeia îi rea, copiii îs ca vai de ci…

— Îngrijeşte-i, că nu pari sărac… Ai pământ mult?

— Nu, puţin! Dar eu am meserie: vând gaz…

— Ahaa!… Şi merge?

— Merge bine.

— Apoi, vezi?

— Văd, dar dacă nu-s cu acasă, nu-i nicio scofală. Face muierea ce vrea şi n-am cum s-o hăţuiesc…

— Vinzi departe de-aici?

— Departe. Dincolo de Tecuci, pe la nişte sate… Călmăţui, Griviţa.

— Eeee! Ia te uită! Eu am acolo neamuri.

— Daa?… Pe cine?

— Conu Leon şi Tasica!…

— Aşaa? Apoi îmi pare bine! Am să le spui. Că eu îi cunosc – pricepi matale, le vând şi ’mnealor gaz…

— Ei, bravo! Acu, că veni vorba de ei şi zici că-i ştii, ia spune, au găsit paznic bun în locul celuia care a omorât un negustor? Că mi-au scris mie să le caut şi am găsit la Târgul Ocnei un flăcău de ispravă…

Dar omul n-a răspuns. Părintele a stăruit:

— Nu ştii, au găsit?

Crăciun a îndrugat fără chef:

— Aiasta nu ştiu, părinte. Se vede c-or fi găsit…

— Da paznicul celălalt e la puşcărie, după câte am aflat.

— Mţ! L-a omorât unu moş Petrache – care, el îi cel de a omorât pe grec – nu Manlache, cum zice sfinţia-ta…

— Ahaa! Va sa zică dumneata erai pe-acolo când s-a întâmplat omorul?

— Mţ… Am aflat de la nişte oameni de-ai noştri. Eu plecasem cu vreo cinci zile înainte şi când m-am înturnat, m-am întâlnit la Barcea cu alţii, care veneau dintr-acolo. De la ei am aflat.

— Da! da! Constantin a lui Ghinea trebuie să fi fost.

— Nu. Vinde şi el pe-acolo, dar eu m-am întâlnit cu altul! Unu Iordan Vătămanu…

Au mai vorbit câte ceva, de negustoria lor, de gospodăria lui şi părintele a plecat mai departe, la casa lui Iordan Vătămanu, care era tocmai la marginea satului.

Aici a găsit o gospodărie straşnică şi o nevastă cu mânecile sumese, care spăla voiniceşte albiturile, într-o balie proptită de popii şurii.

— Bună ziua, femeie.

— Sărut mâna, părinţele.

— Iordan nu-i acasă?

— Trebuie să se întoarcă, părinte, că-i trecut săptămâna de când a

plecat.

— La Călmăţui?

— Apoi da; el pe-acolo negustoreşte.

— Ştiu, că doar eu îs preot în sat. Dar îmi pare rău că nu-l nimeresc. Venisem să-l rog să-mi deie nişte bani, pe care i-am fost împrumutat, acu vreo două luni… când s-a întâmplat la noi o durdură marc, de-a fost omorât un negustor…

— Aha. Mi-o spus dumnealui…

— Da, cred… şi în zăpăceala aceea, Iordan a trebuit să steie mai mult prin părţile noastre…

— Apăi da, că a stat preţ de două săptămâni…

— … şi a cheltuit omul… Ba, cum se întâmplă întotdeauna, – paguba, pagubă aduce – a prăpădit şi securea…

Femeia a râs şi – fără să ştie ce face – şi-a dat bărbatul cu mâinile legate:

— Valeu, adevărat… Că, pe urma o târguit alta de la Moineşti…

— Tocmai… Eh! Dar, în sfârşit, cum mai stau vreo câteva săptămâni la Comăneşti, mai trec eu pe aici, peste trei-patru zile, că poate o veni…

Şi a plecat.

În marea lui îngăduinţă omenească, era îndurerat de moarte. Va să zică era de ajuns o vorbă a lui, şi femeia asta voinică, mândră şi pesemne muncitoare ca albina, avea să rămâie singură o viaţă întreagă, cu toţi copiii pe cap. A murmurat cu tremur de inimă:

— Întunecate sunt căile pe care mâni robii tăi, doamne! Dar până la trăsură nu se hotărâse încă dacă trebuie să-I spuie lui Manlache, ori de nu cumva e mai bune să lese lui Dumnezeu, care-şi începuse însemnările, grija să lumineze calea fostului ocnaş.

Manlache l-a întrebat cu teamă:

— Ce-i, părinte?

Duhovnicul a oftat ca o inimă îmbătrânită deodată şi n-a avut tăria să nu plinească poruncirea lui Dumnezeu.

— Are patru copii, Manlache, şi o nevastă vrednică… Ce urgie! Mi se rupea inima când mă uitam la dânsa. O femeie naltă, voinică, cu obrazul sănătos… Ce s-o alege din toată mândreţea asta, când o bate drumurile cu legăturica de mâncare la gratiile ocnei?

În ochii închişi ai lui Manlache s-o ivit, bucată cu bucată, Rusanda lui Ţigău… Colţi de milă amară l-au pironit o clipă pe loc. Îi stătuseră gândurile, iezite ca o apă moartă.

Dar când preotul a început să-i spuie ce-a văzut în curtea gospodărească şi curată, ocnaşul a zărit în ochi o celulă neagră de închisoare, cu gratii grele la ferestruică şi cu pereţii muceziţi. Privea cu ochii goi amestecul turbur dintre icoana salinei şi închipuirea lui frumoasă, mângâind capul catifelat al lui Firicel, care-i pusese botul

pe coapsă. Îl mângiia, de parcă-şi mângâia suferinţa…

La o bucată de drum, dincolo de marginea satului, Manlache a oprit caii.

— Blagosloveşte-mă, sfinţia-ta, că de-acu nu mă mai vezi. Eu rămân aici, să-i aţin calea.

Preotul n-a răspuns. A înţeles că şi el fusese vrerea lui Dumnezeu şi a lăsat să se taie braţul putred, aşa cum spune vorba Sfintelor Scripturi…

Trei zile Manlache n-a ştiut nici de somn, nici de mâncare. Şedea acolo, în cătina de pe marginea drumului şi pândea. Ar fi putut să se bizuie pe Firicel, căci nu trecea om să nu-l primească în lătrătură duşmănoasă. Dar voia să-i vadă el, de cum or ieşi din cotul drumului, şi să le iasă în cale la vremea cea mai potrivită.

Ţinea căţelul strâns lângă trup, îl oprea să latre, ca şi cum ar fi vrut

să-i păstreze lătratul pentru lupta pe care avea cuvânt să şi-o închipuie grea şi şedea ca un lup fioros, cu ochii sclipindu-şi flăcările printre frunzele tufişului de dracilă.

De un singur lucru îi era frică. Cunoscuse toţi găzarii care treceau prin Călmaţui şi pe la conac, dar nu-i văzuse decât din treacăt şi nu-i ştia decât din nume. Gândul că ar fi putut să se înşele îi dădea ghes să se repeadă la fiecare găzar şi să-l înşface de piept.

Cu toate astea, graba bolnavă din el avea un îndreptar ciudat, care îi trecea ca o mână caldă şi liniştitoare, la fiecare ispita de sărit.

În a treia seară a început să aibă îndoieli. Întârzia prea mult venirea lui Vătămanu şi pândaşul nu mai putea să rabde întârzierea. Ar fi pornit să ocolească satul, până la casa găzarului, dar îi era frică să nu-i piardă venirea. Căci Manlache avea un plan hotărât şi ţinea să-l înfăptuiască, aşa cum se cuvenea răzbunării lui.

Spre dimineaţă îşi luase nădejdea. S-a lăsat pe spate, istovit de pândă şi a aţipit. Dar n-a trecut o clipă şi a sărit din somn, ca într-o împuşcătură de tun. A ciulit urechea în liniştea nopţii şi n-a auzit nimic. Visase? I se păruse? Nu înţelegea.

Câinele a mârâit încetinel. Brusc şi nemilos, i-a astupat botul în palmă şi-a ascultat iarăşi.

Nimic.

Dar când s-a întins a doua oară jos, a auzit, departe, huruit înfundat de roate. Atunci şi-a ţinut răsuflarea şi a stat să asculte. De bună samă, se apropia o căruţă, în drum fără grabă.

Nu-şi mai simţea trupul de încordare. Inima lui, biata lui inimă, zvâcnea în piept ca o vietate deznădăjduită, care vrea să deschidă o uşă greu ferecată.

Căruţa se apropia… Zgomotul butoiului gol se limpezise bine. Curând a văzut-o în rarişte, tăindu-şi rotunjimea neagră pe buza cerului uşurel luminat. Firicel mârâia zădărât în palmă şi se zbuciuma să scape din strânsoare. Să-i dea drumul, ori să-l ţie? Ziua ar fi văzut feţele şi n-ar mai fi avut nevoie de ajutorul nimănui, dar acum trebuia apucată altă cale… Atunci a deschis pumnul şi Firicel a năvălit ca o praştie. Un glas mai gros de câine a zăpăit clonţos de sub căruţa găzarilor şi s-a încins o răfuială, aşa cum numai câinii ştiu să încingă între ei. Manlache aştepta tremurând…

— Opreşte căruţa, Neculai, că ne omoară cânele…

Celălalt a oprit şi a sărit jos, căutând o piatră, s-o zvârle între câini.

— Ia dă biciul încoace, nea Iordane, că nu-i chip să-i despart şi vino ’mneata cu săcurea; mi-i să nu fie o haită turbată…

Deodată, glasul i s-a poticnit:

— Aista-i dulăul lui Manlache, nea Iordane. Dă săcurea încoace, să scăpăm odată de el…

Dar în dipa aceea, Manlache a ţâşnit din mărăcini, ca o dihanie

dezlănţuită din cotloanele iadului.

— L-ai gâcit bine, vere! a scrâşnit el. Da pe-aista n-ai să-l tai cum l-ai tăiat pe Hrisant! şi i-a înfipt mâna în ceafă.

Amândoi găzarii l-au recunoscut în aceeaşi clipă. Dar Iordan era voinic. S-a răsucit ca un arc în mâna ocnaşului şi l-a plesnit cu un pumn greu, drept între ochi, de i-a luat vederea, urlând înfricoşat:

— Taie-l, Neculai…

Atunci Manlache a înnebunit. Nu de teamă, de furie. N-a mai avut nevoie să vadă nimic. A întins ca fulgerul cealaltă mână şi n-a ştiut el singur de unde a apucat. Piatră să fi fost şi s-ar fi făcut nisip. Vătămanu a urlat de durere, s-a cârjoiat pe laba uriaşă care-i zdrobea maiul, apoi s-a simţit ţâşnind ca un obuz şi a trăsnit cu capul şi cu spinarea în muchea butoiului de păcură.

Mişcarea făcută de ocnaş l-a scăpat de moarte. Săcurea lui Neculai, ţintită drept în moalele capului, a vâjâit scăpătată de-a lungul spinării, pe lături. A despicat surtucul pe spate, de sus până jos, tăind în drumul ei tot ce-a găsit, până în coaste, iar în iuţeala nebunească, în care fusese pornită, a scăpat din mâna găzarului şi-a ajuns undeva în şanţ.

În arsura tăieturii, Manlache s-a învârtejit pe loc, cu faţa la el. Neculai a făcut un salt după săcure, dar n-a ajuns să puie bine mâna pe ea şi uriaşul s-a dărâmat peste dânsul, teşindu-l la pământ. L-a năucit apoi cu doi pumni năprasnici, plesniţi în ţeastă, şi l-a lăsat moale, ca o cârpă, cu nasul în colbul de pe drum.

Iordan, rupt în două pe corlată, abia sufla. Manlache s-a suit lângă el, a ridicat butoiul gol de margine şi l-a prăvălit în şanţ. A căutat grăbit o frânghie în car şi n-a găsit. Atunci a desfăcut hăţurile, l-a legat burduf pe Iordan, l-a înşfăcat pe Neculai de o mână, l-a dus târâş până la căruţă, o dată cu săcurea de sub el şi l-a pus alături de tovarăşul lui, în aceleaşi noduri de curele. A fluierat pe Firicel, care-şi desăvârşea biruinţa, gonind înspre sat biata javră ce-şi chelălaia blana peticită, apoi a luat caii de căpăstru, a întors căruţa înapoi şi a purces la drum, fără să mai simtă nici frig, nici foame, nici somn, nici vârca roşie şi lungă, care-i sângera în spate.

Când s-a lămurit de ziuă, a aflat un colac de frânghie într-un colț al căruţii. I-a fost prea destulă ca să-i lege burduf pe amândoi. Acum se treziseră, şi gemeau sleiţi, buimaci de loviturile îngrozitoare ale lui Manlache.

I-a mângâiat părinteşte:

— Nu mai gemeţi aşa, că mi se rupe inima., şi vă trăsnesc de vă mâncaţi singuri panaghia. Dacă sunteţi cuminţi, nu vă mai fac nimic. Dar să fiţi cuminţi… Vă înveleşte tata frumos – că nu-i de obrazu vostru să vă vadă lumea legaţi… şi mergem întins pe valea Herătăului, să-l scăpăm de ruşine pe moş Petrache… Că acela-i obraz bătrân şi

curat şi nu-i cu cădere să vă lese inima, pe voi, să-l vedeţi năpăstuit!

A rupt apoi câteva braţe de strujani, nalţi cât omul, i-a întins peste găzari, ca să nu se mai vadă nimic şi să-i lese să răsufle. Pe urmă, a pus hăţurile la locul lor şi urcat dinainte, cu Firicel în braţe, a ţuguiat buzele uşurel:

— Mţu! Mţiu… Hai, căişorii tatii…

Când a oprit la cantonul al doilea, Gheorghe şi-a făcut cruce ca la o arătare:

— Manlache…

Dar fugarul s-a uitat lung la el:

— Ascultă, măi scălâmbule… Dacă aflu că ai suflat o vorbă…

— Nu spun, nea Manlache…

— Numai până mâne seara să ţii clanţa… Pe urmă, bate darabanele cât vrei..

Şi a dat bice cailor.

În valea Herătăului, a cotit la dreapta, spre locul unde se făcuse omorul.

— Eeee, logofeţilor… Iote aici l-aţi omorât. Care a fost meşterul cu săcurea?

Neculai s-a uitat la Vătămanu.

— Am înţeles… Vătămanu a fost. Păi bine, mă păcătosule, tocmai tu? Ai patru copii şi nevastă!… Ptiu!

Găzarii au început să tremure.

— Du-ne de aici, nea Manlache! s-a rugat Neculai.

— Vă duc indatată; dar acu ia să-mi spuneţi mie cum aţi făcut isprava…

Şi nu i-a lăsat până n-au povestit tot. Le dârdâiau dinţii din gură, într-o spaimă vecină nebuniei… Spaimă de amintirea omorului, spaimă de pedeapsa ce avea să vie, spaimă de omul acesta din faţa lor, care-i chinuia cu întrebările şi cu râsul lui.

Peste câteva minute, conu Leon a văzut jos, departe, în poarta conacului dumisale, o matahală de om care sămăna cu Manlache. Nici n-a mai răsuflat. A rămas cu ochii căscaţi, cu gura căscată, ca un năucit. Coana Tasica, întoarsă cu spatele la poartă, îşi citea jurnalul… Bărbatului i-a fost frică să-i spuie de stafia asta, care se ridica încet la deal, trăgând dc frânghie doi oameni legaţi cobză…

Dar când a auzit paşii aproape, coana Tasica a tresărit şi s-a întors… I-a pierit sângele din faţa şi a ţipat îngrozită:

— Manlache!

Uriaşul, blând, cu ochii umezi la fărâma asta de femeie, pe care o speriase fără voia lui, a dat un brânci sălbatec celor doi găzari, de le-a

plesnit capetele pe scândura treptelor şi, stăpânindu-se, a spus încet, cu glas de copil care cere iertare:

— Aiştia o omorât grecu, coană Tasico, nu eu…

Doamne! Cu ce privire s-a uitat coana Tasica la domnul Leon, care nu-şi mai venea în fire din buimăceală. Îi plângeau ochii, de bucurie şi de biruinţă, i se roşise năsucul cei mititel cu nări subţiri şi pâlpâielnice, iar pe vârfurile obrajilor, vedeai cum bate de fierbinte para sângelui grămădit.

— Ia spuneţi voi, băieţii tatei, ce-o fost şi cum o fost… S-audă şi coana Tasica…

Iar nenorociţii au spus… şi-au spus… şi-au spus… Apoi au spus slugilor, apoi au spus oamenilor din poartă, şi şefului de post din Griviţa, şi lui Jugănaru, şi lui Ţigău… şi chiar lui Vasile, ţâncşorul care a cântat şi astăzi pe calea Calmăţulului:

„După dealul cela mare,
Velerim și Veler Doamne…
Răsărit-a mândrul soare,
Velerim și Veler Doamne…"

Numai Rusandei nu i-au spus nimic.

Cnd a aflat că Manlache e la curte, fata a ieşit în marginea drumului, colo, la crucea şoselei din Ivești cu drumul spre Griviţa, s-a aşezat cuminte pe marginea şanţului şi l-a aşteptat. L-a aşteptat să vie, cum aşteaptă satele, pe timp de secetă, procesiunea cu icoane făcătoare de minuni.

Şi de-acolo, de pe clinul unde era, l-a văzut scoborând până în drum, l-a văzut venind tot lungul drumului, urcând dealul pe lângă şanţul de cătină de la vie… Şi n-a zis nimic. Nu zâmbea, nu plângea. Aştepta… Frământa în gură un firişor de iarbă, ca şi altă dată, şi nu se gândea la nimic… Aştepta, atâta tot.

Îl vedea apropiindu-se, apropiindu-se mereu. Se uitau unul în ochii altuia şi parcă se făcuse între ei o punte care se mânca singură, se strângea, se mistuia, ca să-i apropie mereu… Şi ea aştepta…

La doi paşi, Manlache s-a oprit. A mişcat buzele.

— Bine te-am găsit, Rusandă!

Dar nu s-a auzit niciun cuvânt. Ea a răspuns:

— Bine-ai venit…

Şi nu s-a auzit niciun cuvânt.

Între ei doi, ca şi altă data, s-a încins botul şi trupul moale al lui Firicel…

Dar altfel decât altădată, i-a mângâiat acum, încet, câinele care alergase în lume, după ce îi era drag lui… Îl mingâia cu ochii la

Manlache şi mesteca înainte un fir de iarbă rămas din alte vremi…

Când a întrebat-o Manlache: „Nu mergi acasă?” Rusanda a dat încet din cap şi a rămas acolo, fără să privească în urma lui, ca şi când Manlache ar fi fost tot în faţă, în picioare, la doi paşi, lunecând, lunecând mereu pe cărăruia privirii lor, care bătea un singur drum…

… Şi iar s-a aşezat viaţa în ogaşul ei domol. Întâmplările crâncene s-au dus departe, cum departe s-au dus şi ucigaşii lui Hrisant negustorul şi întocmai după pilda lor, au intrat în tainiţe afunde, ca să-şi zvârle lumea uitarea deasupra, iar soarele să nu mai vadă.

Şi aşa, moş Petrache a ras barba albă a pribegiei, a încărcat o haraba cu lucruşoarele-i mutate în Matca şi le-a întors pe toate în cantonul cel mititei de lângă nisipurile Blăjărilor.

Când a trecut prin dreptul conacului, unde a zărit sus, în capul scărilor boiereşti, o făptură mică şi albă, ca o foiţă dintr-o floare de izmă, alături de un domn negricios, care sporovăia prieteneşte cu Manlache, a strigat, ca om grăbit ce era:

— Mă întorc şi eu acasă, Manlache! Atâta tot.

Doar pe pragul casei lui Ţigău, Rusanda îşi sfârâia fusul grăbit între degete şi se gândea altfel decât se gândise până acum. Se răsucea, în inima ei, ceva grăbit şi sfârâitor, ca şi fusul dintre degete. Numai că, pe bietul fus al sufletului ei, nu se mai depăna nici un fir. Se învârtea în gol. Se învârtea, vrând parcă să îmbie un fir care pornise pe drum. Se învârtea chemându-l. Aştepta.

Ci Manlache nu voia să vorbească. Se uita lung la fată, îi grăia multe, cu glasul lui liniştit şi adânc, fără să-i spuie măcar o vorbă din zăporul cald pe care îl aştepta Rusanda. Părea că se fereşte să-i mai aducă aminte de ce fusese înainte vreme şi purtarea asta ajunsese să-i fie fetei de neînţeles.

Atunci a început să se mănânce in inima ei o bulboacă turbure şi grea. Se simţea primejduită de un duşman, care lucrase tainic şi temeinic în mintea lui Manlache, fără să-i prindă ea de veste şi fără să-l poată izgoni. Va fi fost vreo femeie răsărită în căile pe care le-a bătut atâtea luni de goană? Ori – de la aşezarea nouă a lucrurilor – i-o fi lunecat în ureche din cele multe care se pot spune pe seama unei fete în pragul măritişului, ca dânsa?

O clipă, l-a bănuit pe Ion. Argatul avea tot dreptul să-şi caute înainte de răzbunarea lui, aşa cum îşi căutase la fiecare prilej, de la palma straşnică în care-l năucise fata lut Ţigău. Dar ce putea să-i spuie el lui Manlache, când răzbunarea lui de până acum fusese doar să

scornească poveşti, tocmai pe seama ei şi a fugarului?

Zvârcolită astfel între întrebările astea, care cuprindeau toată lumea, Rusanda şi-a făcut drum tot mai des până la conac, în ceasurile de dimineaţă, când îl ştia pe Manlache că roboteşte în curte şi poate să-l întâlnească fără silă.

Dar, într-o zi, n-a mai putut să se stăpânească. I-a zvârlit, de-a dreptul, în faţă:

— Nu-ş' cine mi te-o vrăjit, nea Manlache, dar mi te-o vrăjit bine!…

Omul a ridicat capul încet, şi nu s-a încumetat să-i cate în ochi. Simţea de mult că în albastrul acela dintre pleoape arde ceva tare şi greu de îndurat. I s-a pus negură pe inimă şi a încleştat gura. Nu avea nimic de spus, ori nu vroia să spuie? Totuna. I-a întors spatele şi s-a dus pe prispa odăiţei lui, de şi-a frânt capul în palme, obosit fără veste, ca sub o povară mare.

După ce-a schimbat câteva vorbe cu coana Tasica, Rusanda a dat să plece. Dar pe prispa lui, Manlache şedea înainte, cu capul între pumni, ca o momâie de lut. Parcă încremenise acolo.

Fata a stat o clipă în cumpănă, apoi şi-a luat sama şi s-a dus la dânsul, măcar că zărise în gura grajdului ochii sticloşi şi răi ai lui Ion, care pândea.

S-a aşezat alături de ocnaş, uitindu-se departe, undeva, spre un punct nevăzut din rariştea cătinii de la via din deal, şi a oftat încet:

— Mă tem că degeaba mai aştept…

Manlache a răspuns târziu:

— Nu vre Dumnezeu, Rusando, asta-i! Odată am cercat şi eu să viu la tine… şi-ai văzut câtă năpastă am îndurat toţi. Eu îs osândit rău, fato. Să nu-ţi legi viaţa cu mine!… Am stat mult şi-am judecat, fel şi chip… Dar tot aici am ajuns, că numai aista îi lucru cel drept: îs om osândit. Pătimirea noastră nu-i greşeală şi nu-i năpastă. Îi sămn mare… Se cuvine să-l înţelegem… Altfel ajung la moarte de om; crede tu la spusa mea… Iaca, eu stau aici liniştit şi mă fac că nu văd, dar mă frig în ceafă ochii lui Ion din grajd… Unde vrei să ajungem? Spune. Să-l omor?

Fata i-a răspuns încet, cu ochii năclăiţi de lacrimi şi cu trupul îngheţat:

— Păi, eu tot nu-l iau, nea Manlache, să ştiu de bine că mor fată bătrână!

— … De ce să nu-l iei? Îi mai tânăr şi vrednic la treaba lui. Da cu mine, ce viaţă ai să duci? Întrebatu-te-ai tu?

Rusanda n-a mai răspuns nimic. A rămas cu ochii mari, duşi departe şi parcă nici nu mai sufla. Numai lacrimile îi şiruiau dese, mari şi grele, în poală, pe când în minte i se făcea tot mai frig, tot mai noapte, tot mat pustiu.

S-a sculat într-un târziu, a mângâiat în treacăt, cu vârful degetelor,

capul duios al lui Firicel, şi a plecat spre Călmăţui, ca o zi bună care a trecut.

Dar, în Manlache, întâmplarea aceea a zguduit tot temeiul sufletului, până în fund. Mintea îi fusese limpede când şi-a cântărit osânda şi primejdia. Numai că atunci ştia de Rusanda că-l aşteaptă, că poate să fie a lui, când o vrea şi cum o vrea. Acum însă, deodată, fata îi lunecase din viaţă ca un inel rămas prea mare pentru degetul slăbit. L-a cutremurat o spaimă mare şi a înţeles că nu poate s-o lase altuia. Nu mai poate s-o lase altuia. A văzut-o, o clipă, ruptă în două de mijloc, sub braţul lui Ion şi s-a clătinat de furie, ca un copac izbit de palma uriaşă a unei pale de furtună. A fremătat toată carnea răstignită din el, toată inima lui, ce-şi căuta un făgaş de atâta amar de vreme; peste mintea limpede, care-şi văzuse osânda, s-a lăsat pâclă groasă şi amorţitoare.

Şi-a dat bine seama de locul unde a ajuns, numai în clipa când s-a apropiat Ion şi cu glasul lui plângăreţ, mieros şi prefăcut, l-a întrebat, hlizându-şi toată gura urâtă, băloasă, cu dinţi galbeni şi laţi:

— Ce-a mai spus Rusanda, nea Manlache?

L-a ţintit în frunte, ca o zburătură de lup:

— Mi-a spus c-ai face bine să nu te mai ţii de capul ei…

Şerpeşte, ochii spelbi ai lui Ion au clipit pe de lături:

— Păi, să-mi spuie cine-o ia, că eu nu mă bat cu nimeni…

Atunci Manlache s-a zbârlit la el, cu ochii înnegriţi şi plini de pornire:

— Ai să-l afli tu şi pe acela… Dar, vezi să nu-l afli înainte.

În scrâşnirea de acum, uriaşul n-a avut vreme să vadă că „osânda” lui pornise iarăşi la drum. A fost mai bine pentru el. S-ar fi cutremurat de groază şi poate c-ar fi dat înapoi. Pe când aşa, numai Ion s-a dat înapoi, pentru că el înţelesese bine, de asta dată, osândirea pe viaţă a dorinţei din el. Şi atunci, opărit, cu toată ambiţia zdrelită, ca o piele trecută pe sub dinţi de darac, s-a întors în grajdul lui, gâfâind în el o ură care-şi căuta scoc Şi fiindcă n-avea pe cine să-şi descarce fierea, a trântit cu călcâiul în buftul unui bou culcat, de l-a făcut să-şi înfigă coarnele, de durere, tocmai în gratia corlăţii.

N-avea niciun rost să mai iasă Rusanda în toiul nopţii şi să urce potecuţa livezii, tocmai lângă streaşină gardului din deal. Ştia bine că n-o aştepta Manlache şi că n-o s-o mai aştepte Manlache niciodată. Dar tresărise din somn, fără veste, ca la o chemare şi s-a simţit cu trupul fiert de zăpuşeală şi inima bătând. Venise aici să se răcorească, departe de cârâitul găinilor din coteţ şi de rumegatul molcomit al boilor din ocol.

De aceea, când a zăpsit între dinţii parilor din zăplaz umbra neagră de om, care s-a înălţat o clipă şi s-a mistuit numaidecât, a rămas împietrită ca în faţa unei vedenii.

Îi era frică şi îi era bine. Era veselă şi înspăimântată în aceeaşi vreme; nu avea nici curaj să strige, nici curaj să fugă. A dat să îngaime o întrebare, dar i s-a agăţat vorba pe undeva, în piept. Doar într-un târziu, visând că nu mişcă nimic, a cutezat să şoptească:

— Care-i acolo?… liniştea s-a desfundat o clipă, iar glasul i-a sunat în gol. Un tremur rece a furnicat-o ca o săgeată de gheaţă, pe tot lungul spinării.

Acolo se ascundea de bună seamă un om şi acela nu era Manlache. Încolţită de spaimă, s-a năpustit înapoi la vale, spre casă, dar după zece paşi a prăvălit-o la pământ o greutate de bolovan căzut în spatele ei. Era Ion.

— Să nu ţipi, că vâr cuţitu-n tine!

Fata nu mai auzea nimic. I-a prins mâna unde licărise tăiuşul alb şi a vârât-o sub dânsa. Groaza îi înzccise puterea, iar omul a icnit în răsucirea dureroasă de braţ. A izbit cu pumnul unde a apucat: peste sâni, peste pântece, peste cap. Dar sub fată, care nu slăbea, cuţitul întors îşi înfigea vârful în junghetura mâinii şi-i săra cu jar pielea hăcuită.

— Dă drumul, că intră cuţitul în mine! N-auzi?…

Şi, înnebunit de ducere, a tras odată mâna afară, brăzdându-şi pe ea, până în vârful degetelor, un şanţ adânc şi sângeros de carne vie.

— M-ai lăsat ciung!… a scrâşnit. Şi, deodată, într-o furie oarbă, în care şi-a uitat şi de rană, şi de ducere, s-a prăvălit peste fată, gâfâind ca o turbăciune pe care nici moartea nu putea s-o mai oprească din pornirea ei.

Dar fata, oricât de sleită ar fi fost în clipa aceea, mai avea destulă voinicie să i se ferească din cale. A încleştat genunchii zdraveni, de şi-a făcut ca piatra carnea coapselor golite în gheara lui Ion. Când el a înţeles că nu poate ajunge unde vrea, i-a trecut ca un grăunte de nebunie prin cap. S-a rostogolit protivnic pe dânsa. I-a pus genunchii pe sâni, de-a gemut în durere, şi, înfigându-i cu sălbăticie un pumn în poala pântecului, i-a pipăit o clipă părul aspru şi a repezit mâna în ea, de a despicat-o ca un cuţit.

Ţipătul fetei a spart noaptea ca pe un ciob de stidă. Dar Ion a rânjit scurt: „Măcar aşa „." şi in tresărirea câtorva glasuri depărtate, a câtorva câini speriaţi, mişelul a ţâşnit peste gard şi s-a şters în negură.

Fata a stat o clipă buimacă. Nu pricepuse nimic din tot ce s-a întâmplat. Căta să-şi aducă aminte şi nu mai era în stare. Îi vâjâia capul, de parcă era bucşă de căruţă, iar carnea stâlcită de pe dânsa îi dădea junghiuri ascuţite şi dese. Când s-a sculat în picioare, a simţit ceva cald lunecându-i de-a lungul coapsei şi picurând pe pulpă. A pus

mâna pe locul umed şi a cercetat să vadă ce e pe vârful degetelor. Dar în bezna de sub copaci nu putea să lămurească nimic… Atunci a pornit-o devale, năucă, în neştire şi a intrat în casă, fără să mai ferească scârțâitul uşii. Iar când Ţigău a mormăit, cu nasul în iorgan[12]: „Ce dracu umbli ca o zăludă, fată hăi?“ Rusanda n-a mai tremurat de frică şi nici nu i-a mai răspuns. A trecut în odaia mare şi a dibuit în firida cuptorului un muc de lumânare.

Era toată plină de sânge, pc cămaşe, pe fustă, pe trup. Ameţită, ea nu pricepea de unde cursese atâta val de sânge.

Dar durerea crâncenă dinlăuntrul ei o făcea să înţeleagă că s-a petrecut cu dânsa o urgie grozavă, pe care n-o mai pomenise nimeni.

Într-o stare de vis rău şi de jumătate leşin, s-a curăţat cum a putut, s-a primenit cu niscaiva boarfe curate şi s-a întins pe pat. Durerile n-o mai slăbeau şi somnul nu mai venea. Plutea ca pe un gâlgât de smoală fierbinte şi cleioasă, de unde nu mai putea să se ridice.

Şi în deznădejdea morţii care o cuprinsese, se căznea să plângă şi nu mai era în stare. Ochii rămâneau uscaţi, sticloşi, ţintiţi pe bârna bagdadiei negre, unde atârna un smoc de ştiuleţi, ca arătarea neguroasă a unui spânzurat…

A doua zi, când a deschis Manlache poarta, ca să intre, fata a dat să fugă.

— Rusando! a strigat el şi a rămas cu ochii nedumeriţi pe faţa aceea, veştejită într-o singură noapte, de parcă o viaţă întreagă şi-ar fi trecut ponosul peste ea.

— Eşti cumva bolnavă?

— Cam bolnavă, a îndrugat ea şi a întors capul să n-o mai vadă. Se simţea urâtă.

Nidodată nu pricepuse Manlache mare lucru din mişunul de gânduri al unei minţi femeieşti. Dar ce anume s-a fost petrecut în capul Rusandei au putuse să priceapă în niciun fel. A găsit-o învrăjmăşită şi cu tainiţe în fiecare vorbă din cele puţine câte i le-a spus.

— De ce n-ai venit as-noapte? l-a întrebat, cu ochii mari şi feriţi.

Voinicul a strâns în ceafă nedumerirea umerilor ridicaţi.

— Păi, n-o fost vorba să viu…

Numai că fata i-a întors înverşunată:

— Apăi, aiasta-i prăpădul, nea Manlache… Vorbă n-o fost, da eu mi te-am aşteptat. Şi fiindcă Manlache n-a mai fost dezgheţat, să-i taie calea gândului cu o vorbă, Rusanda s-a pomenit şoptind, ca pentru inima şi pentru soarta ei: S-o întâmplat toate după voia dumitale…

Pe urmă s-a sculat cu greutate de pe scăriţa de lemn putred, unde se chindse şi, ştergându-şi o margine de ochi cu podul palmei, s-a dus să toarne o cofă de apă în treuca uscată, pe care o ciuguleau orătăniile însetate.

Lui Manlache i s-a părut deodată că e de prisos şi că făptura aceea voinică şi naltă care robotea în legea ei, fără să-l mai bage de seamă, i-i străină de când e lumea. Adică e străin el pentru dânsa. Căci în zbârnâitul surd din inima lui, limpezea prea bine pornirea asta duşmănoasă, care îl împingea s-o înşface de umeri şi s-o întoarcă spre el, ochi în ochi, ca să dejghioace din albăstrimea lor înrourată gândurile cele adevărate şi nevăzute de el.

Şi aşa, omul acesta, care învăţase în lungul celor zece ani de ocnă că măsura timpului e un lucru la voia întâmplărilor, că uneori un an n-are nici preţul unei clipe, iar un sfert de viaţă, dus în fund de salină, e cât un cuprins de noapte, a înţeles ce înseamnă tremurarea vremii şi nesfârşirea unui ceas. Căci nesfârşit i s-a părut ceasul cât a mai stat pe prispa de lut a lui Tigău, privind robotul potolit al Rusandei, alături de

graba mută din el, care s-a încordat şi a prins să jâjâie ca o răşchitoare ciocănită de vânt.

Atunci, fără o pricină anume, i-a ieşit în lumina minţii mutra hâdă a lui Ion. L-a văzut hlizindu-şi gura lată, cu tiuleiele albicioase de mustaţă răsfrânte până în gingii şi a încleştat dinţii, scrâşnind. Ştia bine Manlache că argatul aţinea mereu calea fetei şi mai ştia că acela era câine răbdător, care nu se dă înapoi de la nimic atunci când îi căşuna să puie gheara pe un palmac de pământ ori pe o curea de pârloagă. Era flăcău de om cu stare şi ducea trai de slugă ca să câştige un ban mai mult şi să-şi rotunjească averea. Era săritor, priceput, iar conu Leon nu ţinea taină de nimeni că vrea să-l facă vechil, pentru credinţa şi pentru neîndurarea lui faţă de dijmaşii de pe moşie.

Alături de asta, ce-i aducea Manlache fetei lui Ţigău? Simbria lui, o odăiţă cât un degetar şi năpasta celor zece ani de ocnă…

Tot mestecând lucrurile astfel, Manlache şi-a dat seama că fugise de-o osândă, ca să deie peste alta, mai crâncenă şi mai aproape decât cea dintâi. Căci îi tremura carnea de pe el gândindu-se să-l mai întâlnească pe Ion şi acum, când îi intrase în cap că a pierdut-o pe Rusanda pentru totdeauna şi că numai Ion putea să aibă parte de ea.

Şi cu cât se gândea mai mult, cu atât mai tare venea miasma amară a încredinţării. Şi-l aducea aminte nu mai departe de ieri, când îi venise, rânjind, să-l întrebe de Rusanda. Acum, i se părea limpede înţelesul vorbelor spuse de grăjdar. Ştia el ceva, pesemne, de a îndrăznit să-i rânjească în faţă şi trebuie să se fi simţit cu multă vină în el, de a dat înapoi aşa de repede, când a văzut pumnul făcut măciucă şi ochii încruntaţi ai lui Manlache.

O clipă, s-a uitat cu ură la fată. Nu se întrebase de loc ce-a putut să ducă la atâta schimbare într-un pas de noapte şi i se aşezase pe inimă o spumă băloasă, de scârbă. Dar când ochii albaştri şi încercănaţi ai Rusandei s-au întors trişti ca moartea spre el, duşmănia i s-a topit într-un fel de înverşunare înnebunită. Nu mai putea să trăiască fără făptura asta. Şi chiar dacă ar fi putut fără ea, nu era în stare să îndure gândul că o să trăiască altul cu ea.

Se lupta în suflet cu duşmanul cel nevăzut şi gâfâia în zăcăşia[13] inimii dintr-însul.

— N-o să ai parte de el Rusando! a mârâit ca o lăsare de furtună, când fata s-a aşezat ostenită pe prichiciul prispei.

— De cine? abia au suflat buzele albite, la încrâncenarea aceasta prăvălită din senin.

— De cin’ te-o lua… Atât i-a fost răspunsul, lăsând în urmă poarta deschisă, ca şi când ar mai fi vrut să-i deie fetei un îndemn spre dânsul.

Dar Rusanda nu s-a clintit din locul unde era. A podidit-o plânsul fără nădejde şi a priceput că viaţa ei e încercuită de moarte şi de

sânge, ori în care parte ar porni să calce…

Atunci, în mintea ei răvăşită de tot vălmăşagul durerilor din inimă şi din trupul cel prădat de batjocoră, a prins cheag gândul morţii. S-a văzut o clipă, spânzurând vânătă în ştreang, ca şi Tudosă, nebunul, care-şi pusese capul într-un cireş din cuhalm[14] şi nu s-a cutremurat, nici nu i-a fost frică. I s-a făcut, deodată, o lumină mare în suflet şi a venit înseninarea, căci şi-a crezut rostul sfârşit, viaţa încheiată şi traiul prea temeinic hotărât ca să mai sufere de zdruncin ori de plâns.

Şi-aşa, în ziua aceea cu soare plăpând de toamnă, Rusanda a început să caute la crenguţele negre, care se dezgoleau de frunze veştejite, de parcă număra în ele clipele câte i-au mai rămas să trăiască.

Învăţa, cum se zice, carte de om bătrân.

Se învăţa să moară.

Când s-a întors Manlache la curte, a găsit acolo frământare grozavă. Ion argatul lunecase din podul grajdului şi – Dumnezeu ştie cum – îşi tăiase mâna dreaptă într-un dinte de furcă, de i se despicase toată carnea pe os, de la o palmă de cot, până în vârful degetelor.

— O să-l am pc conştiinţă, dobitocul! se văicărea conu Leon, mai adânc îndurerat în inima bună a dumisale, chiar decât Ion în carnea lui. Dar coana Tasica, după ce a pansat rana argatului, şi i-a turnat toată sticluţa de tinctură de iod pe ea, şi-a liniştit soţul amărât, cu un ton plin de curaj:

— N-are nimic; trece uşor. În orice caz, cred că ai face bine să-l duci la spital, la Iveşti, ori la doctorul Ionescu, fiindcă eu nu mai am nicio picătură de iod. Şi cu ocazia asta îmi mai aduci, să fie de rezervă.

Numai că Ion s-a arătat peste măsură de liniştit şi de bărbătos:

— Nu-i nica, boierule! O zgârietură şi atâta tot… Eu am carne bună… îndată trece. Ce să mai supărăm pe alde dom' doftor, de pomană?

Adevărul e, însă, că argatului îi era frică să arate rana la doctor. Se vedea cât de colo că-i tăietură de cuţit şi i se părea lui ca va fi silit să spuie de unde i se trage. Iar de aici încolo, nu mai avea curaj să se gândească, aşa de mare groază avea de pumnul lui Manlache şi de ochii cei cu focuri negre, unde se mai pârjolise odată un fluture de viaţă omenească.

E drept, se dusese azi-noapte în livada iui Ţigău, hotărât să nu dea înapoi – de-ar fi fost nevoie – să vâre cuţitul până la plasele în spatele şalgăului. Dar nu îndrăznea singur să se gândească la ce s-ar fi întâmplat, dacă Manlache ar fi venit de-a binelea să şadă cu Rusanda.

Îl îngheţa gândul să rămâie faţă în faţă cu nămetenia fioroasă, pe care jarul lui o dura şi mai fioroasă încă. Poate că i-ar fi încremenit braţul de spaimă chiar şi înainte de întâmplarea de ieri. Cum ar fi putut să se mai dea pe faţă acum, când pricepuse, în sfârşit, că Rusanda nici nu-i fusese măcar ibovnică lui Pleşa, cum crezuse el. Şi nu-i fusese, pentru pricina, uşor de înţeles, că nu fusese ibovnică nimănui. Ion pricepuse lucrul acesta foarte limpede, cu toată nebunia faptului din noaptea trecută…

Şi totuşi, se bucura dc crâncenia lui. Îşi dăduse seama că a pus între Manlache şi Rusanda un stăvilar de neurnit, care-l răzbuna şi de oful inimii lui, şi de palma fetei lui Ţigău, şi de ochii năclăiţi în moarte de om, de sub sprâncenele groase ale ocnaşului.

Peste o zi, mâna rănită a început să nu mai aibă sânge în ea. A dat într-o culoare vineţie, care a săgetat spaimă în inima lui, ca şi în mintea lui conu Leon.

Într-un ceas, trăsura conacului oprea caii în faţa spitalului. Ion, galben ca paiul uscat, a intrat, tremurând tot, în sala de aşteptare cu miros greu de doctorii şi boală.

Îl adusese Manlache, tăcut şi ferecat la vorbă, după ce căpătase acest hatâr – stăruitor cerut de la bunătatea coanei Tasica, dar smuls cu greutate de la hapsânia bărbatului dumisale. În tăcerea înfricoşată a uriaşului, argatul simţea bine cum clocoteşte o dorinţă vrăjmaşă, măcar că vorbele-i puţine nu arătau.

Doctorul Drăghici era un om gras, cu mişcări repezi şi vii. Avea un cap pătrat şi bine cioplit, peste care părul des şi creţ venea de minune. Vorbea puţin şi repezit, ca toţi oamenii buni şi miloşi, cărora nu li se cade să-şi arate mila în faţa durerilor şi a suferinţelor omeneşti. Dar degeaba îşi încrunta sprâncenele şi degeaba îşi răpşea vorbele; ochii lui erau tot blânzi şi vorba lui era tot blajină. Doar că îi înţelegea

oricine strădania să pară tăios, poruncitor, dârz şi nu îndrăznea niciun om să-i împotrivească alte spuse decât ale dumisale.

Nu-i vorbă că uneori era necruţător. Trântea bolnavului adevărul în faţă, de-l zguduia din temelii. Asta, pesemne, unde era încredinţat că oamenii nu-şi văd de sănătate câtă vreme nu-i înspăimântă boala şi nici nu ascultă de sfatul doctorului, dacă nu se simt primejduiţi greu. De aceea, nu-i de mirare ca, după ce a citit scrisoarea lui conu Leon – pe care i-o adusese Manlache – şi a văzut mâna vânătă a lui Ion, a ţipat la el, de l-a ameţit ca într-o plesnitură de ghioagă:

— „Olalaaaa!!! Apoi, dobitocul dracului, acum vii la mine? Te-aş ierta numai dacă mi-ai spune c-ai învăţat să prăşeşti cu mâna stângă… Auzi tu?… Asta e cangrenă, musiu! Trebuie să-ţi tai mâna…

În vălmăşagul vorbelor repezite, care l-au năucit pe Ion şi i-au pus pânză cenuşie pe vedere, inima lui Manlache a bătut scurt şi crâncen de vesel, ca întâiul clopot care sparge noaptea senină a Învierii. A tresărit în uriaş o sălbăticie neînchipuită şi răsufla adânc şi des, într-o fierbere care-l fericea. Dar doctorul l-a aşezat pe Ion jos, i-a desfăcut rana şi a pufnit:

— Ce furcă? Ce furcă? Ăsta-i cuţit!

— Furcă… a dârdâit între dinţii lui Ion, zvârlindu-şi coada ochilor spre trupul mătăhălos al lui Manlache de lângă dânsul.

Drăghici s-a înfuriat şi a bătut din picior:

— Să nu-mi spui mie minciuni! Să nu mă faci, că pe urmă te trimit şi la procuror.

Grăjdarul şi-a pierdut văzul de tot; abia mai sufla.

— Cine te-a tăiat cu cuţitul? Dacă nu spui, te zvârl afară şi te las să mori ca un câine, auzi? Cangrena asta urcă frumuşel la umăr şi, dacă prinde să coboare în coşul pieptului, apoi coboară, cu tine cu tot, la doi metri sub pământ. Pricepi tu? Dar dacă spui, apoi poate să te scap şi cu mâna întreagă, dacă mai merită mila lui Dumnezeu un păcătos ca tine!

Manlache a clipit uşor şi iute. Vorbele doctorului răsuciseră în inima lui un cuţit. A mârâit printre dinţi:

— Spune, mă păcătosule, cine te-o tăiat?…

Leoarcă de sudoare lipicioasă şi rece, ca pielea şerpească, Ion a bâiguit o poveste fără noimă şi fără şir, până ce, la urmă, a mărturisit că s-a bătut cu un flăcău, Stoian Precup, de care Manlache nu prea auzise.

— Îi de la Lieşti, nu-i de pe la noi… a îngăimat rănitul şi n-a putut să spuie mai departe. I se încleştaseră fălcile şi şedea înnebunit dc spaimă, uitându-se la mâna lui vânătă, pe care ştia c-o aşteaptă cuţitul.

Manlache a plecat îndoit de la spital. Doctorul îl oprise pe Ion acolo

şi scrisese două rânduri lui conu Leon, să-i dea de ştire că ţine rănitul sub priveghere şi îngrijire, cercând să-i scape mâna de la tăiere. Dar trăsura conacului n-a cârmit la stânga spre Blăjeri, ca să ţie calea Călmăţuiului, ci a apucat şoseaua mare a Galaţului până la Buceşti. Acolo însă, întrebările despre Stoian Precup au stârnit sprâncene ridicate, strâns din umeri şi ochi neştiutori.

Stoian Precup nu era nici în partea aceea, cum n-a fost nici în Lieşti, nici în Serbăneşti, şi nici măcar, departe, în josul judeţului, la Vladimireşti.

Iată de ce, întorcându-se pe seară înapoi, pe drumeagul care dă în vatra Călmăţuiului, Manlache se legăna pe capră într-o mare nedumerire şi o mare silnicie. Nu putea să dea de rostul minciunii lui Ion. Dar iarăşi nu putea s-o despartă de schimbarea neaşteptată a Rusandei. Şi cu toate astea nu găsea fir de potecuţă să facă legătura între una şi alta, decât doar pornirea din inima lui să lămurească două taine, punându-le pe o singură aţă, cum pun fetele banii la fel, ca să-şi încropească salbă pentru ambiţia lor răzbunătoare şi pofida altora.

Când a ajuns în poarta casei lui Ţigău, a strunit caii şi a dat seară bună gospodarului, care cisluia pe marginea podeţului cu câţiva vecini. Apoi repede le-a trântit vestea:

— Lui Ion îi taie mâna… Cică s-o înjunghiat cu unu Stoian Precup şi i s-o făcut carne rea…

Cât ai clipi, casele de primprejur s-au revărsat în coasta trăsurii. Iar în poartă, a venit, mai încet ca toţi, Rusanda.

Cu un glas, pe care îl adusese parcă atunci, Manlache i-a zvârlit de-a dreptul:

—Ai auzit, Rusandă? Îi taie mâna lui Ion. O să rămâie ciung, păcătosul…

Dar, ori că era seară, ori că era prea departe, ori că fata nici n-a clipit, omul n-a putut să desluşească dacă piatra zvârlită de el a făcut cerculeţele cuvenite pe apă, ori s-a topit fără urma, ca în iaz de păcură.

Cu toate acestea, Manlache era turburat fără de măsură. Dacă ar fi îndrăznit, ar fi dat acatiste la părintele Nichita, să-i putrezească mâna lui Ion. Voia să ştie şi încerca toate vicleniile lui de copil mare, ca s-o vadă odată pe Rusanda lămurindu-se. Iar mai vârtos ca orice, ar fi vrut să n-ajungă acolo unde simţea că-l duce osânda lui şi unde avea să ajungă, fără nicio îndoială, dacă lucrul nu s-ar fi limpezit înainte. Căci acum, poate că nu l-ar fi ucis pe Ion din ură, cât din nevoia să vadă ce face fata în faţa hoitului despicat de săcure. Şi avea Manlache clipe când îşi dădea seama că s-ar fi dus chiuind la ocnă, dacă Rusanda ar fi arătat că nu-i pasă de moartea lui Ion.

Păsămite, omul cel încruntat n-ajunsese să ştie că fetei lui Ţigău nu-i mai păsa acum nici de moartea ei, necum de a altuia. Altminteri ar fi

înţeles ca Rusandei i-a părut rău de nenorocirea lui Ion şi că întâmplarea plină de urgie a pus o punte de împăcare, peste toate grozăviile în care mişunau vieţile lor mărunte şi pecetluite de osânde aşa de grele şi aşa de fără temei.

De aceea, în ziua când a zornăit scurt răguşala de nichel dogit a telefonului, iar glasul doctorului Drăghici a dat de veste arendaşului că mâna lui Ion s-a scurtat cu două palme, Manlache a răsuflat degeaba a uşurare şi degeaba a făcut în minte o înfiorătoare cruce dc mulţumire. Rusanda i-a ascultat vestea, apoi a dat din cap, tristă şi fără pic de vlaga:

— Cine ştie ce păcat şi-o fi plătit şi el…

Iar în sufletul dintr-însa, vorba a sunat aşa, de parcă i-ar fi cerut iertare nefericitului pentru amarnica osândă pe care a fost suferit-o din pricina ei.

Numai Manlache n-a băgat de seamă nimic. Pe inima lui, bătută în toate cuiele otrăvite ale lumii, a început să licărească o zare de lumină.

I s-a năzărit – deodată şi fără să ştie de ce – că toată zdruncinarea i-a fost rău îndreptată şi sfătuită încă mai rău de temeri fără pricini anume. Ochii Rusandei îl priveau mereu la fel, trişti şi buni. Vorbea cu el întocmai ca înainte vreme, tristă şi bună…

Atund, în nopţile lui nesfârşite, de pază, a frământat gândul să-i mai cerce inima o dată şi să i se spovedească, întocmai ca duhovnicului din gura salinelor Ocnei.

În dimineaţa când s-a dus sa-i spuie rumeguşul lui de gânduri, fata l-a ascultat fără să-i răspundă un cuvânt. Apoi, din senin, a hohotit-o un plâns rupt, ca un bocet de moarte, înfiorător.

La început, Manlache s-a speriat. Mai apoi, s-a îndârjit nemilos, ca un judecător:

— Pentru ce plângi acu? Zi că nu vrei, şi-mi iau lumea în cap… Că nu mai pot, Rusando… Nu mai pot! Şi dacă ai ibovnic, spune încaltea să ştiu şi să plec, ca să nu fac moarte de om, cum am făcut şi cum era să mai fac. Dar nu mă face să cred că numai eu îs vinovat de aiasta, că aşa osândă, niciunul ca mine n-o mai poate îndura…

Era în glasul lui atâta nefericire, încât Rusanda a făcut ochii mari şi s-a uitat la dânsul cu mila nesfârşită cu care priveşti un copilaş în zbaterea morţii. Şi atunci, a simţit că degeaba mai plânge şi ea, pentru că nimic n-o mai poate feri de soarta pe care şi-o hotărâse. Doar că acum trebuia să şi-o împlinească mai repede, ca să astupe, fără întârziere, toată năpăstuirea, toată ruşinea şi toată sfâşierea ei.

A lăsat mâinile în poală, ca să-i spuie încet:

— Bine, nea Manlache… Cum vrei ’mneata… Cere-mă la alde taica şi pe urmă… ce-o vrea Dumnezeu…

Omul a strâns pleoapele tare, ca şi când ar fi vrut s-o închidă bine,

acolo, unde o prinsese vorbind aşa, a zâmbit şi i-a pus o plamă grea pe cap, ca o mângâiere sau o sărutare de uriaş nepriceput şi stângaci în tainele dragostei…

Iar când Rusanda a şoptit:

— Numa… să mai ai răbdare, să mai încropesc şi eu un dram de zestre… până om da aproape de postul Paştelui… Manlache a dat din cap bucuros, neştiind ce să mai spună, şi înfrânt – mai ales înfrânt – în lupta aceasta, când pornise ca un munte şi se trezise în faţa unui duşman care se făcea deodată cât bobul de nisip…

În ziua aceea, n-a fost bucurie pe lume să chiuie mai plină de soare pe văgăunele Moldovei, cum se învolbura şuieratul haiducesc al ocnaşului în drumul lui către conac. Firicel înnebunise mai rău decât stăpânul lui şi-i chelălăia, zbenguit, pe lângă picioare, de parcă încerca să cânte şi el în limba şi în legea lui…

Iar în toiul nopţii, când s-a pornit să înţepe, în ace nevăzute, vântuleţ asupru şi pătrunzător din susul văii, aducând miros tare de iarnă apropiată, în adăpostul poalei de hambar, din fundul curţii, Manlache s-a întins pe podina de scânduri, a strâns pc Firicel în pulpana surtucului, de l-a lipit ca pe un copil lângă inima, lângă trupul lui mare şi cald şi i-a spus, i-a spus, i-a spus… Poveşti dulci dintr-o lume de primăvară, cu soare mult, cu prispe de lanuri unde mijesc tiulcie verzi pe buzele pământului, cu puf de miei care zburdă stângaci şi hazlii în picioruşe ţepene de lemn şi mai ales cu copii… cu copii mulţi, veseli şi cu labe necrescute, negre, cu guriţa fragedă, care tremură şi pâlpâie cântând încet, încet de tot… neauzit:

„După dealul cela mare,
Velerim și Veler Doamne…
Răsărit-a mândrul soare…
Velerim și Veler Doamne…”

Ion se întorsese de mult din spitalul doctorului Drăghici. Acum se deprindea încet să lucreze cu mâna cealaltă și se bizuia pe făgăduiala lui conu Leon, care se hotărâse să-i cumpere mână de lemn, bună să-l ajute la treabă, aidoma ca o mână sănătoasă. Dar Rusandei, argatul i-a fluturat în nas bontul ciung, chiar din clipa când a văzut-o şi i-a şuierat în ureche, ca din limbă despicată:

— N-am zvârlit eu aiasta la câni, ca să te măriţi tu cu şalgău, fată hăi! Că dacă l-ai îmbrobodi pe el, apăi ştiutul meu tot nu-l opreşti. Ai înţăles?…

Fata n-a sărit, cum se aştepta el. S-a întors liniştită, i-a cătat în ochi şi i-a spus fără glas:

— Măi Ioane, măi! Nu mai începe răutatea pe care ai făcut-o odată; ai văzut cum ţi-o plătit Dumnezeu sfântu… Eu numai de mila ta cumpănesc aşa cum cumpănesc, de ce nu vrei tu să pricepi? Că dacă m-aş face a-i spune, rupe cu dinţii inima din tine…

Împietrit în negreala lui, Ion nu s-a dat bătut:

— Păi, de când îţi pasă de mine? Dacă ţi-ar fi păsat, nu rămâneam eu schilod… N-ai decât să-i spui!

Fata a pregetat să-i răspundă numaidecât. Pe obrajii străvezii şi reci, a trecut o părere de întristare, de gând potolit în umbre adânci. Negura, clădărită în suflet, i-a răspuns aşa cum era: fără luminiş, dar fără urmă de răzvrătire:

— Nu-i spun, Ioane, că şi-aşa şi-aşa, tot acolo ajungem. El o pornit într-o parte, şi acolo o ţine. O ţin şi eu, cât s-o mai îndura cel-de-sus să mă vadă. Da mult n-o să treacă şi are să mă scuture tata din copaci, ca pe mărul cel fulgerat. Şi atunci poate că s-or limpezi şi căile tale, şi căile lui… Că-i om bun, Ioane, şi nu-i drept să mai pătimească în zilele câte le are; că multă năpastă i-a adus lumea, măcar şi tu… Şi tot năpastă fără vină a fost. Iaca, aşa-i, Ioane…

Apoi a plecat încetinel, lăsând ciungul cu un fel de gol în inimă şi un fel de amărăciune, pe care nu şi-o simţise niciodată. Dar, în schimb, în clipa aceea, s-a simţit şi el un biet om, osândit fără vină şi cu suflet bun…

Într-o noapte, pândarul a sărit în lătrăturile pornite ale câinilor. Băteau nebuneşte undeva, în susul curţii, dincolo de hambare. Până şi Firicel ţâşnise din copcina culcuşului cald, să-şi deie gura intru ajutor.

Paznicul a sărit pârleazul spre imaş, a ocolit pe departe – chip să cadă în spatele celui care stârnise haita – şi nu s-a mirat, zărind o umbră lipită de gard. S-a furişat încet spre dânsa şi i-a zbucnit la zece paşi:

— Care-i acolo?

În hărmălaia câinilor, n-a auzit răspunsul. A văzut numai umbra ridicându-se încet şi venind liniştită către dânsul. Cu toată tăria şi tot curajul lui, Manlache a avut o fulgerare de cumpănă. A strigat fioros:

— Care-i acolo?

Dar umbra, înlemnită pe loc de urletul străjărului, i-a răspuns cu blânda încumetare femeiască, aşa cum sună îndemnul şi făgăduiala fără capăt:

— Eu, nea Manlache!

Era Rusanda.

Omului i-a căzut capul în piept, ca tăiat de sabie în junghietură. S-a dat lângă dânsa, a mângâiat-o pe cosiţa netedă şi n-a mai întrebat-o nicio vorbă. Ce puteau să mai desluşească bietele vorbe, când venirea fetei torsese într-o clipă tot caierul încâlcit din inima lui?

— M-am sfătuit cu mama şi m-o lăsat să viu… Că acu, nea Manlache, nu mai pot nici eu…

Şi simţind că a spus tot ce avea de spovedit, s-a strâns lângă pieptul uriaş, ca o fărâmă de om care caută adăpost şi căldură. Ca Firicel…

Iar Manlache a săltat-o uşurel peste ostreţele zăplazului, a dus-o acolo, în perdeaua hambarului, şi i-a petrecut poala surtucului pe după spate, lipind-o de trupul lui, de inima lui. Ca pe Firicel…

Şi toată noaptea aceea lungă şi umedă de toamnă, tovarăşă dreaptă cu alte multe nopţi câte au mai trecut, Rusanda a venit să-şi aţipească un somn scurt, dar alinător şi bun ocrotirea lui Dumnezeu, în tihna caldă a pieptului lui Manlache. Îl asculta povestindu-i încet, câte multe întâmplări îi veneau în minte, din lumile pe care le trăise şi din lumile pe care le auzise, apoi se lăsa încet-încet să adoarmă, ca şi când voia să se deprindă tot mai mult cu liniştea către care se juruise să meargă.

Stătuse mult pe gânduri dacă trebuie să vie. Dar în ziua când şi-a dat seama că singurul om de care nu trebuie să-i fie frica e uriaşul acesta, cât patru bărbaţi voinici, a înţeles că poate să-şi deie drum din lanţ bietei inimi ferecate şi să trăiască, măcar în felul acesta – ciuntită de înţelesul ei adevărat – pornirea vieţii şi porunca ei, pe care n-o cunoscuse niciodată, dar nici că-i mai era ursit s-o vieţuiască. Iar Manlache, după ce îşi irosise de mult, în scurmătura copcilor salinei,

tăinuitul rost adevărat al îndreptărilor omeneşti, trăda acum fără vină şi cu toată adâncimea o dragoste curată de băieţaş, care parcă n-a prins nicicând înţelesul ori chemarea trupului de femeie.

Sunau în răzbatere de sânge încropit dorinţi, surde, depărtate şi ispititoare. Dar în atâţia ani de gol, ca şi în timpul din urmă, când femeile i se lăsau moi, în colţuri de şanţ, în mâncături de ponor, ori în unghere de hambar, pentru un chef, un ban ori un şirag de mărgele, se întindea de-a lungul lor fără niciun îndemn, cu zor nelămurit de dobitoc în căldură şi se întorcea la mintea lui de om, cu oboseală în trup, cu scârbă în cerul sufletului şi cu grabă ruşinată în creier. I se făcea silă să le mai vadă.

Rusanda însă nu era femeie. Era partea bună din femeie, partea aceea care nu face brazde pe obraz, nici leşiere în trup.

Era suflet. Era o mângâiere care străbatea deodată în miezul inimii şi-l încălzea, ca bătaia unui soare prietenos. Iar în curăţenia ceasurilor multe de povestire pe întunerec, Manlache simţea cum creşte şi se pregăteşte în el un bărbat, pentru mai târziu. L-ai fi asămuit cu un lăstar voinic care creşte dintr-o rădăcină retezată.

Acum trupul fetei îi era drag, fiindcă era aromit, bun şi cald, cum ţi-i drag trupul unui copil când doarme, îl mângâi, îl strângi lângă tine, te înfiori într-o turburate dulce şi curată, miroşi carnea în care n-a dospit nicio putreziciune şi parcă te spală o undă nevăzută de tot puroiul răului din tine…

Aşa se simţea Manlache, întins pe scândura prispei de la hambar, ţinind într-o parte, în poala surtucului, trupul Rusandei, iar în partea cealaltă pe Firicel… Și poate de aceea îi răsărea în minte tot mai des, când copilaşul cu capre de pe dealul Răchitaşului, când picioruşele murdare şi cenuşii ale lui Vasile… O împletitură ciudată, ca o presimţire, ca un dor. Ori poate ca o ursită, care îşi ascunde, în bătăile inimii, bătăile ei blajine, din uşa vieţii tale…

… Și atunci, coana Tasica, plutind ca o spumă în aşternutul rece şi curat, întorcea de cealaltă parte pe conul Lcon, să nu mai sforăie, şi asculta cum vin încet, de departe, de departe de tot, aduse parcă de-o cărăruie de vânt, de-o părere, rupturi calde din cântecul copilăresc, în care lăcrămaseră toţi anii ei de fetiţă lipită cu nasul cârn de florile îngheţate ale sfântului ajun:

„După dealul…
Velerim și Veler Doamne…“

… Manlache a crezut că nu vede bine. Dar când s-a apropiat de el şi-a cunoscut-o, a înţeles, ca într-o fulgerare, că toată lumea se răstoarnă peste dânsul.

— Ce… ce… cauţi… aici?

Femeia avea ochii arşi de plânset. S-a căinat ca o zdreanţă:

— M-o blăstămat rău cine m-o blăstămat, Manlache… Nu mai pot să stau cu el şi-am plecat… Am venit l-a 'mneata, că poate tot te-ai îndura şi nu mă-i da afara, măcar că eu tare ţi-am greşit…

Văzând că omul nu răspunde nimic, femeia a început să plângă:

— Mă omoară în bătăi, Manlache, mai ales de când o fost cu moartea grecului… Da eu nicio vină n-am – doar că n-am crezut spusa lumii. Adicăte că 'mneata l-ai omorât. Cum era să cred, când ştiam ce inimă ai? Atunci a început să mă teamă şi n-o mai fost zi bună în casă. Iar acu, aşa o ajuns lucrul, că dacă 'mneata nu mă primeşti… apoi… eu alta n-am de făcut…. Mă zvârl într-o fântână, să se mântuie încaltea… Că nu mai pot…

Greu, de parcă îşi muşca vorbele din gură, Manlache a întrebat-o:

— Şi de ce nu te-ai dus la alde soră-ta la Corod?…

— Săăraca, Dumnezeu s-o ierte… O murit de patru ani…

— Şi Pintilie?

— L-am îngropat la un an după ce-ai plecat ’mneata…

— Şi casa?

— M-o bătut până i-am făcut-o vânzătoare…

— Şi pământul?

Femeia nu i-a mai răspuns. Şi-a şters ochii cu colţul basmalei.

Manlache, înfrânt, rupt în bucăţi, a scrâșnit cu ură:

— Am omorât un om pentru tine… nu mai pot..

Dar femeia, năpădită de plâns şi o obidă care n-avea capăt, se ţinea să nu hohotească în bocet, iar umerii înguşti şi slabi îi tremurau, înveliţi ca vai de ei într-o broboadă peticită, de căpătat

Manlache n-a mai putut să tabde. S-a mai uitat o clipă la faţa aceea uscată şi scorojită ca o scoarţă de copac, la trupul acela adus de spate, mişelit în trudă şi în bătăi şi i s-au părut o glumă de copil cei zece ani de ocnă, pe care-i îndurase, alături de osânda nefericitei din faţa lui.

— Mă arunc în fântână… a mai şoptit o dată, iar el i-a întors spatele.

„Mă arunc în fântână…” i s-a părut că o aude şi a vrut să-şi vâre degetele în urechi…

„Mă arunc în fântână…” i-a huit în creier prelung, ca o zvoană de prăpăd, şi a mărit pasul, de s-a dus în fundul curţii, fără să ştie ce caută. S-a trezit, într-un târziu, alergând ca un om cu răsad de spaimă în el şi n-a ştiut unde aleargă…

„Mă arunc în fântână…” a sunat de undeva, din leasa hambarului, iar Manlache s-a oprit pe prispa aceea mângâiată noapte cu noapte de trupul Rusandei…

Ar fi vrut să poată plânge, dar nu putea. Înecat de un nod sălbatec prins în gât, i s-au aprins ochii în clocot rău, de sânge în fiertură. Apoi a scrâşnit crâncen şi-a luat-o înapoi. Era hotărât să alunge femeia şi să-şi vadă de viaţa lui. Îi mai rămăsese puţină. Nu mai avea de unde risipi.

Dar când s-a apropiat de dânsa, i-a văzut ochii iarăşi. Se uitau la el ţintă, mari şi plânşi de moarte:

„Mă arunc în fântână…” a auzit-o limpede. Şi atunci toată voinţa din el, toată dârzenia lui s-au năruit ca dintr-o coardă plesnită. A scăpătat sub milă şi a scăpătat până la fund.

Nu mai avea om în el, ori avea fără măsură de mult. Rusanda îi topise in inimă toată piatra lăsată de cruzimea vieţii, cum topeşte apa tare piatra care se aşează în pereţii ţevilor.

N-a mai stat să judece dacă i-a făcut bine, ori rău. Ştia prea bine şi de mult că tot ce i se întâmplă e dreptate. O dreptate pe care n-ai rost s-o judeci, de vreme ce trebuie s-o primeşti.

A urcat scările casei, greu cât toată dărâmătura din el, şi a răspuns buimac întrebării lui conu Leon.

— Păcătoasa de nevastă-mea… Şi dacă nu vă supăraţi, v-aş ruga să-i daţi voie să stea aici… apoi, mai încet: să grijească de mine…

Poate că boierul i-o fi spus ceva. Dar tot aşa de bine se poate să nu-i fi spus. Manlache, însă, n-a auzit nimic. Pe el îl dureau, în clipa aceea, ochii mari şi nedumeriţi ai coanei Tasica. Vedea, pesemne, în ei altceva… şi pe altcineva… A clătinat uşor capul, ca şi când ar fi zis: „Astai…“ Apoi a cerşit, ca niciodată:

— … Şi… v-aş ruga… de-o… ţigară… că… nu… pot… să-mi… fac…

Tasica i-a întins-o şi i-a dat să aprindă. Ci uriaşul n-a fost în stare să mai nimerească flăcăruia jucăuşă, aşa de tare-i tremurau mâinile care au ucis un om… Poate, unde simţeau că omoară şi acum, în alt fel, fireşte, neosândit de oameni, dar osândit în schimb de Dumnezeul care luminase o clipă negurile sufletului său…

Cum a dormit în noaptea aceea Ion, în culcuşul lui de paie, din grajd, nu putea să bănuiască nici cumplita fără-de-nădejde a lui Manlache.

Căci paznicul i-a spus totul Rusandei şi nu s-a ferit s-o sfătuiască, chiar el, să-şi caute de calea zilelor ei, cum o chibzui mai bine şi cum i-o da sfântul îndrumare. Nu-i mai foloseau, ocnaşului, nici pieptul lui voinic, nici pumnii grei, nici inima aceea care îndrăznise să bată. A înţeles că, peste tot în viaţă, îi iese în cale o sabie de foc şi că nu i-i dat lui să ajungă la nicio zarişte şi la niciun liman. S-a lăsat dus de ape, deodată, ca un om pecetluit.

Rusanda s-a prăbuşit. A plâns mult şi s-a zbuciumat greu. Ceasurile lor de sporovăială blajină îi înfloriseră sufletul şi se deprinsese în asemenea petrecere de timp, ca şi când n-avea să se mai schimbe nimic din stările ei şi niciodată. În inima neîncărcată se nituise pas cu pas, zi cu zi, o viclenie sănătoasă, ca o minune venită din ceruri, care alunga multe din primejdiile de mai înainte. Pe ce drum s-ar fi călăuzit mai departe, nu ştia limpede şi nici nu cuteza să scotocească. Simţea, numai, că tot trebuie să fie un drum şi-l aştepta să se deschidă singur. De aceea, la început, n-a înţeles de fel din care pricină o alunga Manlache de lângă dânsul şi nu-şi urmau firul dragostei, aşa cum înflorise el. Căci acum, ocnaşul o alunga. Cu vorbă bună, cu plânset în glas, cu o sfâşiere fără seamăn, dar o alunga. Şi nu pentru o zi, ci pentru toate zilele lui şi toate zilele ei.

Atunci, în Rusanda şi-a arătat colţii o făptură dârză, care a vrut să trăiască şi să-şi apere inima. Iar pentru inima asta, a priceput că trebuiesc lupte şi danie de jertfeală, măcar o parte din viaţa pe care voise s-o jertfească întreagă. De-atunci încolo n-a mai fost Rusanda cea bună şi blândă, de mai înainte vreme. S-a trezit în ea şi s-a adunat din colţare nebănuite, fir cu fir, o femeie uscată şi rece, care-şi măsura paşii şi vorbele, care întindea fel de fel de lanțuri pe fel de fel de

poteci, până în ziua când Ion, ciungul, a venit să-i râdă în nas:

— Rămăseşi fără Manlache, Rusando! Hai?… Acu, spune cu drept, ce ţi-o folosit? Nu eram mai bun eu?

Fata a dat din cap, ca şi când ar fi zis: „Ce să mai vorbim?“

Biruitor şi rău, argatul a rânjit:

— Apoi, vezi?… Şi eram şi eu nebetejit – şi tu nevasta mea… Dar aşa?… S-o ales puzderia de toţi…

Rusanda a oftat:

— Lasă, Ioane, că nu-ţi era ţie gândul la însurătoare. Alte cele îţi fluturau prin cap. Ca dacă ţi-ar fi fost să mă iei… m-ai lua şi acu!

Dar Ion a clipit din ochii spelbi.

— Ahaha… Apoi aşa zî, domnişorică… Te pomineşti că amu vrei…

Rusanda a strâns genele şi s-a stânjenit. Îi era silă că laţul ei prinde, dar nici nu putea să se lase de prins.

— Păi, de ce să nu vreau?…

Argatul mai nu-şi credea urechilor. L-a însuliţat cu ochii crucea frunţii şi a şovăit. Bănuind viclenie şi batjocură, s-a răzbunat scurt:

— Îi hi vrând ’mneata, numa că s-o schimbat treaba…

Dar fata lui Ţigău a luat îndată vorba de altele. L-a lăsat pe Ion să-şi rumege bucuria, nedumerirea şi teama. Înţelegea ea prea bine că argatul nu se mai teme acum de Manlache. Era vorba numai să-l mai stârnească puţinel şi Rusanda putea să ajungă unde voia. Dar acum, când iţele ei strângeau bine pe ciung, a început să se teamă de furia ocnaşului. A mai trecut o dată pe la curte, să-l încerce, şi i-a spus de-a dreptul:

— Iar se ţine Ion de mine…

Dar Manlache i-a răspuns:

— Ia-l, bre fată, şi linişteşte-te şi tu odată. Nu vezi că nu-i alta de făcut?

— N-o fi, nea Manlache… Da ’mneata eşti în stare să-l strângi de gât!

Cuţitul vorbei a intrat până în prăsele. Pe de o parte, i s-a părut răzbunare de femeie şi a socotit-o îndreptăţită. Iar pe de altă parte, a simţit o mare umilinţă şi o mare sfâşiere nemeritată, unde mâna lui grea nu putea să mai îndrepte nimic. Ar fi vrut să mai poată ţâşni ca praştia, cum ţâşnea nainte vreme, să potolească arsura gândului ei, dar n-a mai fost în stare. S-a cârjoiat în toate încheieturile din suflet şi din trup.

A sfătuit-o domol:

— N-ai nicio grijă, Rusando… Am îmbătrânit deodată… ca s-o ajung pe nepricopsita ceea de nevastă-mea… Fă ce vrei…

Cu adevărat, Rusanda a făcut ce-a vrut. Nunta n-a avut întârziere, iar drept plată, Ion s-a ales cu mai multe fălci de pământ decât

nădăjduise el. Şi-a adus apoi nevasta la curte şi fălos, în ţâfnă de om mic, o striga în gura mare, să audă bine Manlache:

— Hei, boala dracului, ia poftim la bărbat-o-ncoa! Iar seara, când paznicul începea să bata potecile ogrăzii nesfârşite, Ion căsca şi se întindea în mijlocul ocolului:

— Ia hai, fa muiere, să ne-ncălzim sub plapumă, că-i frig afară…

Dar degeaba cerca schilodul să-l aţâţe. Se aţâţa singur, ca un nerod bucuros şi mişel ce era. Ştia el bine că Manlache nu mai răspunde.

Manlache nu mai auzea. Nu mai voia să audă. Tâmplele i-au cărunţit în câteva săptămâni, ca în câţiva ani. Dar în inima lui albise cu desăvârşire. De-ai fi putut să-i vezi sufletul, ai fi zis că în iarna aceea a nins în el, ca într-o casă pustie, fără uşi.

După chinul celei dintâi nopţi lângă Ion, Rusanda s-a simţit uşurată de-o crâncenă povară. Beteagul legiuise fărădelegea lui. Atunci frigul inimii din femeie s-a topit ca moina şi, chiar a doua zi, a putut să-i spuie lui Manlache, cu o îndrăzneală dreaptă şi pornită:

— Geaba te codeşti, nea Manlache, că tot al meu ai să fii…

Numai că Manlache teşise în el totul, ca un nebun, cu o ghioagă vânjoasă, închis într-o odaie plină de lucruri netrainice. Surcele şi cioburi, atât mai rămăsese. Şi fiindcă Rusanda n-a priceput, i-a răspuns răspicat:

— Vezi-ţi de bărbatu pe care l-ai ales, fato, şi lasă-mi mie truda mea în pace… Că de nu m-ăi lăsa… apăi, eu oi şti sama să fac şi cu mine, ce-am făcut cu alţii…

Femeia, încolţită de spaimă, a început să-i teamă viaţa. Îşi socotise negustoreşte paşii, dar iată că socoteala îi fusese turbure şi prăpăstioasă. Cu o neaşteptare, care îl chinuia pe Manlache mai mult decât pe dânsa, Rusanda a început sa-l caute, să-l întoarcă înspre ea şi să-i lămurească tot jarul de sub cenuşă, tot ce ocrotise ea pentru el, într-un înveliş de silă, de durere şi de putregai.

Dar Manlache se înfipsese, cu amândouă picioarele lui grele, în clisa păcătoasă unde-l ţintuise soarta şi nu mai voia să iasă de-acolo. S-ar fi zis că-i plăcea îngenuncherea asta, ca o odihnă pe care şi-o merita.

De aceea, în seara când Ion era plecat cu conu Leon după târguieli de unelte la Galaţi, ocnaşul şi-a dat drumul, potolit în toate durerile lui, limpede ca apa curată de şipot:

— Cine-i înfierat într-un fel, Rusando, se cuvine să vadă pecetea lui. Am fost amărât şi m-am văieat, am rupt cu dinţii scândura hambarului, da mulţimirea în mine tot nu s-o întors… Eu am înţăles că n-am cătare la o linişte de om şi am rămas pustnic, cum mă vezi…

Da în casa altuia nu intru, că tocma pentru aşa faptă cu am omorât om… Vezi-ţi de bărbatu-tău şi lasă-mi mie căile mele, aşa pustii cum sunt.

Dar de asta dată, Rusanda a plâns şi s-a zbuciumat. A vrut să se agaţe iar de inima lui şi n-a mai putut. Manlache se întărise, cum se întăreşte lăstarul peste iarnă, de se face lemn vârtos din carnea molatecă şi verde.

Abia atunci a înţeles femeia în ce prăpastie s-a aruncat de bunăvoie. S-a frânt şi ea într-o clipă, cum se frânsese vlaga lui Manlache la măritişul ei. De atunci, ochii i s-au răcit ca gheaţa, buzele i-au rămas încleştate, iar în uscăciunea care a început să-i prindă trupul ca o pecingine si s-o urâţească, dogorea, cu deznădejde neogoită, o patimă din ce în ce mai aprinsă, din ce în ce mai înăsprită. Visuri năplăite îi cutremurau somnul sponcit, zvâcnele de doruri ceţoase, ori de pofte neocolite îi leşiau ochii şi trupul. Carnea tare gemea după carne tare.

A început să-şi arate ura faţă de schilodul de lângă dânsa. Înaltă, ciolănoasă şi încălată, cum o dăruise Dumnezeu, îmbrâncea cât colo ciungul când încerca să-i sumeată mijlocul sub el. Îi era scârbă.

Sfada intrase în casă ca un musafir care nu se mai înveghe să plece. O palmă a plesnit înfundat, apoi a doua zi alta şi altele. După câtva timp se băteau în parte, înrăiţi ca doi duşmani de moarte, până în ziua când Ion a scos cuţitul.

Atund Rusanda n-a mai avut curaj să-i răspundă la bătăi. S-a gândit o clipă să puie şi ea mâna pe cuţit, dar a tremurat tot gândul într-însa. Apoi, deodată, s-a lăsat moale între pumnii lui şi n-a mai fost decât o biată zdreanţă vânătă, nedormită, cu ochii roşii de plâns şi de nesomn, care se topea pe fiecare zi, ca un aluat moale pus în bătaie de vânt.

Manlache ştia, vedea, auzea. Trecea înainte şi se înfunda cu Firicel al lui tocmai pe prichiciul hambarului, să nu mai ştie, să nu mai vadă, să nu mai audă…

Dar într-o noapte, Rusanda a năvălit pe uşă, ţipând:

— Nea Manlache, mă omoară!

Atunci paznicul a venit încet, a ridicat din mâzga neagră biata carne învineţită de bătăi, cutremurată de spaimă şi i-a spus blând:

— Trebuie să ai şi tu vina ta, Rusando… Nu ridică nimeni cuţitul de pomană… Du-te în casă şi-l împacă… Că dacă greşeşte şi el, de scapă o palmă în tine… doar nu-i străin… ţi-i bărbat.

Ochii sticloşi ai lui Ion s-au ferit repede din dosul geamului. Femeia a intrat cu frică în casă, pe când Manlache a simţit ridicându-se în el ca un val nou, care nu-l mai străbătuse de mult.

A doua zi dimineaţa, când l-a întrebat coana Tasica ce ţipete s-au auzit peste noapte, i-a răspuns nepăsător:

— Nu ştiu, coană Tasico. Pesemne în drum…

Dar peste câteva nopţi, Rusanda o venit alergând ca o nebună, în cămaşă, până la hambar. Tremura într-un zgâlţâit care n-o lăsa nici să vorbească şi bâiguia ceva neînţeles, ca o scoasă din minţi.

Afară era ger şi burniţa cu ace de gheaţă.

Manlache şi-a dezbrăcat îndată mantaua de pe el, a învelit-o ca pe un copil, apoi a încercat s-o liniştească şi să-i scoată o vorbă din gură. N-a putut. Nedumerit, a mângâiat-o o clipă, ca odinioară. Atunci Rusanda i-a prins ca fulgerul amândouă mâinile, bâlbâind în sughiţuri de plâns.

O uşă bufnită departe, câţiva paşi pe-o prispă şi tresărirea îngrozită a femeii a dezlegat îndată pricina întâmplării.

Răsuflarea paznicului a început să crească, s-a îndesit în bătaie repezită de inimă şi tremurul Rusandei a trecut în el, tot mai tare, tot mai greu, tot mai ameţitor.

— Unde-mi eşti, căţea? a şuierat glasul lui Ion, undeva, prin ogradă.

Manlache s-a dat deoparte şi a aşteptat.

Argatul, bizuit pe vorbde lui Manlache din noaptea de mai înainte, căpătase destul curaj să treacă pragul casei şi să iasă în curte, după femeie. Tăcerea înfundată a nopţii i-a dat însă un fior de grijă. A pornit-o mai departe cu fereală şi cu glas mai şerpesc.

— Unde eşti? N-auzi?

Înspăimântată, femeia a dat să se scoale, să fugă, ori să răspundă. Dar, gâtuită de-o teamă năprasnică, a venit mototol la loc, despoindu-se din învelitoarca neagră a mantalei. Acum cămaşa ei se vedea licurind bine în noapte şi Ion a zărit-o… O mai zărise şi altă dată acolo, pe când pândea urmele lui Manlache, iar frigul din lungul spinării i s-a ridicat până în creştetul capului. L-a încolţit gândul că uriaşul e lângă dânsa.

Strecurându-se pe lângă cireş şi pe lângă gard, a ochit însă repede că e singură şi s-a repezit cu pumnul în ea – de-au icnit amnândoi în lovitură. Răpăgat[15] pe scândura şuie, s-a poticnit. Dar cât ai clipi a fost iar în picioare şi cu pumnul sus, să mai dea o dată. N-a mai apucat. Măciuca de mână a lui Manlache l-a trăsnit drept în ţeastă şi i-a înfipt fruntea în muchea podinei.

— Mai dă, câine! Şi, înşfăcându-l de ceafă, l-a smâncit în sus, ca pe-o gânganie. Acu, ce să fac cu tine, schilodule? Zi o vorbă, şi te-o mântuit Dumnezeu…

Moartea însăşi dacă i-ar fi ieşit în faţă, cu liota ei de strigoi, încă n-ar fi sfărâmat un om, cum l-a sfărâmat pe Ion, din toate încheieturile

trupului şi minţii lui, ivirea de acum a paznicului, pumnii lui cumpliţi şi mai cu seamă ochii aceia, care sclipeau în noapte ca ochii roşii de pisică turbată…

Văzându-l cum tremură, lui Manlache i-a fost scârbă. L-a scuipat şi l-a zvârlit cât colo:

— Du-te dracului, păcătosule… Numa, ascultă aici. Acu s-o isprăvit! Iar dacă te mai înjunghie pofta să ridici o dată palma la ea, apoi să mi te grijeşti întâi la popă în sat, că altfel mori ca un câine…

Scăpat din maiurile ocnaşului, Ion a luat-o la goană şi toată nopticica a dârdâit în podul grajdului, sub fân, unde îl mânase cea din urmă licărire nebuimacă din mintea lui.

Dar Rusanda parcă nu văzuse şi parcă nu înţelesese nimic. Era rătăcită… Aiura în neştire, scâncind încetişor ca un biet prunc bolnav şi îşi luneca mâna pe spinarea caldă a lui Firicel. Priveliştea asta de nebunie a îngheţat şi inima, şi gura, şi mâinile lui Manlache. Dar după câtva timp, femeia a adormit, moale, suspinând tresărit, ca în urma plânsului şi bâjbâind în gol, cu mâna înfrigurată, după un reazim, după mâna lui Manlache, ori poate după spinarea caldă a lui Firicel…

Paznicul, alături, cu ochii pe dânsa, nu mai simţea nici vântul, nici burniţa îngheţată, pe care i-o scuipa noaptea în obraji. Cercase de câteva ori s-o ia pe Rusanda în braţe, ca s-o ducă în odăiţa lui şi s-o deie în seama nevestei, dar femeia zvâcnea la fiecare atingere şi-şi înteţea plânsul.

Abia spre dimineaţă s-a liniştit de tot. Apoi a deschis ochii mari, rătăciţi, s-a scuturat într-un fior de frig şi l-a întrebat sfâşietor de neştiutoare:

— Ce-i?

Manlache a liniştit-o:

— Nu-i nimic… hodineşte-te tu acolo.

Dar femeia s-a sculat în capul oaselor, s-a văzut dezbrăcată, a tresărit şi s-a strâns în ruşinea goliciunii ei; a făcut o sforţare de şi-a adus aminte, apoi a şoptit, cu gura încleiată de rămăşiţa spaimei:

— Era să mă omoare… Ca şi atunci… dar cu cuţitul…

Manlache nu înţelegea. Rusanda, ca şi când i-ar mai fi povestit întâmplarea de odinioară, din capul livezii, a spus încă o dată:

— Ca şi atunci, pe deal… dar cu cuţitul… M-o şi tăiet…

Pe Manlache l-a plesnit bănuiala în miezul capului şi a tras neîndurător mantaua deoparte. Cămaşa era pătată de sânge.

Din câteva vorbe a înţeles tot. Toată, grozăvia de atunci, toată fuga fetei, toată întâmplarea cu mâna lui Ion şi, mai ales, toata nefericirea din biata lui viaţă de veşnic ocnaş pe pământul ăsta blestemat, viaţă osândită veşnic să ucidă, când a dorit ceva, fie un gând, fie o pornire, fie un suflet omenesc…

Şi într-o răzvrătire care n-a mai avut margini decât în plinirea ei, Manlache a ridicat un pumn uriaş şi l-a zbătut undeva, spre casa lui Ion, spre casa lui, spre ocnă, spre lumea întreagă… Poate şi spre Dumnezeu…

Iar în noaptea înfundată şi surdă, sub cerul care împuşca cu alice rele de burniţă, ţinând strânsă lângă el grămăjoara de biată carne dospită în venin, care rămăsese din fata mândră de altădată, Manlache şi cu Rusanda păreau doi izgoniţi din lumină, din linişte, din casă, dintre oameni. Poate că şi din viaţă. Păreau? Nu. Erau.

Ion n-a mai ridicat pumnul la Rusanda. Nici ochii nu mai îndrăznea să-i ridice. Îşi temea viaţa, schilodul, cum nu şi-a temut-o nimeni şi niciodată. Ştia că femeia pleacă să stea de vorbă cu Manlache şi n-o oprea. Gemea şi închidea ochii. O vedea venind de la Manlache şi n-o mai întreba. Scrâșnea, dar închidea ochii. În schimb, s-a frământat săptămâni întregi cu gândul să-l ucidă pe paznic şi a născocit mii de planuri, fără cutezare să se oprească la unul. Nu-i era groază de ocnă, îi era groază de pumnul lui Manlache, care i se părea că trece şi dincolo de cuţit, şi dincolo de puşcă, şi dincolo de moarte. Trece, ca să ajungă măciucă în capul lui, năucit parcă pentru totdeauna de pumnul care-l plesnise în noaptea aceea de pomină.

Primăvara, care de-a venit, a fost frumoasă şi bună ca o binecuvântare. I-a aflat copţi pentru toată înflorirea întârziată a inimii şi a carnei lor şi i-a despriponit în larga încăpere a pământului mustind a viață.

A fost o pornire neînfrânată şi sălbatecă, asemeni tuturor pornirilor care vin târziu. Vor să câştige, hămesite, toate zilele pierdute, toate bucuriile lăsate în urmă, toată învolburarea care s-a furişat printre degete.

Şi oamenii aceştia, simpli şi drepţi, aperoape de ţarină şi de folosirea dragostei fireşti, deci mărginită să ducă doar lumea înainte, pe cărarea ei de totdeauna, s-au topit într-o apropiere de inimă şi trup, care trăia pentru ea însăşi, ca o floare nouă. Era în minunea reîmpreunării lor o fericire deznădăjduită…

Nu le mai păsa de nimic şi de nimeni. Nici de stăpâni, nici de Ion, nici de gura lumii. Se încleştau în fremătarea turbure şi beată a coardelor din ei, unde apucau şi când apucau, în lungul nopţilor acestora ispititoare şi calde. Iar în zguduirea lor trupească, trăiau, cu râvnă de animale sănătoase, toată ameţirea dulce, atât amar de ani amorţită în ei.

Până în miezul verii, Rusanda se învoltase ca o gherghină. O îngrijea Manlache din îmbrăcăminte şi o îngrijea Dumnezeu din

sănătate. Era din nou veselă, frumoasă, voinică, iar ochii albaştri zvârleau din ei o trufie care îşi bătea joc de toată orânduiala şi de toată prefăcătoria lumii.

Atunci, la zăporul verii, i-a tresăltat în pântec o viaţă nouă. Un picioruş, pornit la drum de dragoste, a bătut supărat în carnea tare, ca într-o uşă pe care o cerea deschisă. Vasile cel nou era grăbit, pesemne, să înveţe şi el să cânte:

„După dealul cela mare.
Velerim și…”

… Şi vremea s-a aşternut înainte, senină, limpede și dreaptă, ca o rază de la sfântul soare, scăpată peste gene vinete de nori.

Aşa i-a găsit războiul în pragul toamnei, după seceriş şi după treier: în dragoste şi bună pace.

Dar când a trecut în goană şeful postului şi a dat zvon de mobilizare, Ion a rânjit iarăşi gura lăbărţată şi a binecuvântat mâna pe care şi-o îngropase la timp. El rămânea acasă, la adăpost. Ba rămânea singur cu Rusanda, şi stăpân. Pasămite socotise că Manlache, voinic fără cusur, trebuia să „se îmbrace”.

Numai că Maniache n-a plecat şi nu pleca. Avea temeiurile lui. Se golise curtea de oameni şi de mult hălăduia conu Leon – amărât şi înspăimântat în straiele lui de ofiţer rezervist – pe cele coclauri

ardeleneşti, când a deschis şeful de post poarta conacului, să ceară îndreptările milităreşti ale lui Manlache, despre care se pârâse, prin fel de fel de scrisori, la toate autorităţile militare din judeţ.

Numai că milităria îi cinste şi lumină, iar nu beznă şi osândă.

De aceea, Manlache, ca fost ocnaş, era în bună regulă şi a rămas.

A înţeles el bine de unde pornise pâra, dar s-a făcut că nu bagă de seamă. Era prea multa tihnă în inima lui, să mai încapă în ea ghes de răzbunări ori supărare. Iar în ziua când Rusanda s-a închircit, înjunghiată de cea dintâi tăietură de durere, Manlache l-ar fi luat în braţe şi l-ar fi sărutat chiar pe un păcătos ca Ion.

Veselia însă n-a ţinut mult. Copilul întârzia să vie şi femeia urla în scăpărările de junghiuri. După două zile de chin – când nu ştiai al cui chin e mai greu: al femeii, ori al bărbatului – Manlache a pornit-o în goană la Iveşti, de-a dreptul peste dealuri, să aducă un doctor. Deşălase căluţul mic şi îl făcuse numai spumă, dar întâmplarea de acum îi turbura toate făgaşele vieţii lui. Nu mai avea timp să aibă îndurare pentru nimeni în lumea asta.

Doctorul Drăghici a venit sub seară şi n-a mai avut ce face. A hăcuit copilul în femeie, de l-a scos bucată cu bucată. În sarcina spăimântător de grea a Rusandei, doctorul era fericit că a fost în stare să scape măcar sufletul lăhuzei.

Dar peste două zile, Rusanda se prăbuşea într-o arşiţă din care nu avea să scape cu zile. S-a stins repede, de parcă gonea înnebunită după bucăţelele de carne pe care le crescuse cu sângele ei, cu dorul ei; şi l-a lăsat, pe Manlache, gol, pustiu şi singur, ca în ziua dintâi, când a ieşit din bezna salinei de la Târgul Ocnei… Deosebirea era doar, că atunci ieşea spre lumină, pe când acum se afunda într-o noapte de iad, în care nu mai avea niciun dor şi nu-şi mai găsea niciun rost.

A făcut, cu mâinile lui, amândouă sicriile. A împodobit, cu mâinile lui, amândouă culcuşurile de veci. Le-a făcut crucile şi a scris pe ele cu mâna lui. A făcut singur gropile în cimitir, iar în lungul dangăt de clopot, care hăuia şi hăuia în dunga lui de moarte, Manlache, cu sicriul fărâmelor de carne din carnea lui, îşi părea că se duce pe el însuşi la groapă, şi vedea, ca în vis, un copilaş micuţ, cu buzele fragede, ca Vasile… şi îl auzea cântâd încetişor, cum cânta toată trista lui copilărie şi tot dorul unei alte copilării:

„… Ci era o mânăstire,
Velerim…
… Şi cu poarta de tămâie…
Velerim și Veler Doamne…"

Cine ştie ce înțeles înfricoşător are măsura umbrei de om pe care o

ia zidarul pe furiş, s-o îngroape în temelia unei case noi, va înţelege de ce Manlache şi-a aşezat stâlpul de stejar la picioare şi a făcut semn să se taie, unde i se sfârşea umbra lui. Pe Tudosă Stolerul l-a furnicat toată spinarea de groază, când a pus fierăstrăul pe scrijălătura cuiului. Îi venea să zvârle unealta din mână şi să plângă. Dar ochii lui Manlache erau prea hotărâţi să mai îndure şovăire.

— Taie, bre Tudosă, că mai bine e aşa! M-am chibzuit eu bâtrâneşte când m-am gândit s-o fac…

Iar crucea mare şi grea, făurită acolo, cu umbra lui Manlache închisă în ea, a pornit în pas de om încet, spre Călmăţui, pusă pe o spinare lată de uriaş, dar gârbovită în câteva zile, de parcă tot pământul ar fi teşit-o sub el.

Moş Petrache, din gura cantonului lui, n-a mai zis nimic. Se uita la omul încovoiat sub greutatea crucii grele, iar cum urca la deal, în înserarea aceea putredă şi cenuşie de toamnă, şi-a făcut cruce încet, cu ochii plini de plâns şi i s-a părut că vede o icoană pe care o mai zărise undeva, demult, într-o carte, într-un vis, ori pe tencuiala unei biserici…

Abia atunci a înţeles bătrânul că osânda lui Manlache trebuia să ducă la răstignirea lui…

Din clipa aceea, totul i s-a părut limpede şi drept, asemeni scrisului sfânt şi vorbelor din prooroci. Iar tot ce-a fost să urmeze după asta nu l-a mai durut şi nu l-a mai mirat, oricâtă inimă de părinte bun avea pentru Manlache şi oricât dor purtase să-l vadă odată liniştit, în turburul vieţii lui de hăituială fără capăt.

„AICI HODINEŞTE ROABA TA RUSANDA PRECUM ŞI VASILE PRUNCUL EI IARĂ ŢIE SLAVĂ ÎŢI ADUCE DOAMNE ŞI ACUMA ŞI ÎN VEAC ŞI ÎN VECII VECILOR AMIN.“

Când a zvârlit Manlache cuţitul din mână şi a citit, de la capăt până la coadă, scrisul de pe cruce, nu mai era de cunoscut.

Cât trecuse de când a început lucrul, nu mai ştia nici el. Adusese crucea de la Lieşti, unde găsise un stejar destul de gros şi destul de uscat şi o purtase numai în spinare, fiindcă în vremile grele de-atunci nu mai găseai o căruţă în tot satul. Dar cum o lăsase pe prispa hambarului din deal, acolo unde poate mai pâlpâia şi azi urma sufletului dus, s-a aşezat la lucru şi nu s-a clintit până n-a înflorat şi cel din urmă colţişor al lemnului. Noaptea, aprindea o gazorniţî şi migălea înainte, cu vârful cuţitului, până începea albeaţa norilor de dimineaţă să biruie luminiţa galbenă de lângă el. Uneori nici nu băga de seamă venirea zorilor de zi şi se trezea cu lumina aprinsă în nămiaza plină de soare…

Nu-şi mai simţea nici mâna umflată, nici foamea, nici nesomnul. Palma îi era carne vie, din pricina beşicilor făcute în mânerul cuţitului, dar el cioplea înainte vâna tare a stejarului, în care îşi

îngropase umbra, ca şi când ar fi vrut să-şi mai îngroape, nu numai bietul suflet pustiit, ci şi toată vlaga din carnea aceea, pe care n-o doborâse, până acum, nicio greutate şi nicio durere.

Iar când a bătut cu lopata cea din urmă mână de pământ, împrejurul crucii aşezate la locul ei de cuviinţă, a mai trecut o dată, pe lângă ea, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă l-a încăput bine, apoi, ca uşurat până şi de sine însuşi, s-a tras îndărăt la piciorul mormântului, cu ţarina reavănă pe el, şi a mai citit o dată, ca un străin care vede întâia oară vorbele cuvioase înscrise pe lemnul gălbui…

„AICI HODINEŞTE ROABA TA RUSANDA PRECUM ŞI VASILE PRUNCUL El IARĂ ŢIE SLAVA ÎȚI ADUCE DOAMNE ŞI ACUMA ȘI ÎN VEAC ȘI ÎN VECII VECILOR AMIN."

S-a întors pe urmă liniştit acasă, s-a bărbierit, s-a spălat, a înghiţit câteva bucăţele, din ce îi întinsese femeia pe masă, apoi s-a lungit în patul lui rece, ca într-un sicriu, şi a închis ochii, pândind somnul, cu mulţumirea cu care îşi pândea moartea cea din urmă.

Când s-a trezit spre seară a auzit sub geam un cântec încetinel de

glas femeiesc. Nevastă-sa îngâna, în legea ei, o biată tăinuire de suflet omenesc.

Dar în inima lui Manlache a săgetat un cuţit cu otravă: „Se bucură…” şi a ieşit afară cu paşi mai grei ca oricând.

— Ce te-a apucat?

Femeia a tresărit îngrijată şi s-a sculat în picioare de pe prispă.

— Nu cumva ţi-oi fi stricat hodina?

Manlache a mârâit:

— Nu… Da nu te-am auzit cântând niciodată până azi…. Şi a înfipt ochii sfredelitori pe faţa uscată şi creaţă a femeii, gândind: „Se bucură…”

Anica a simţit vrăjmăşia, fără să-i înţeleagă pricina, şi a întors capul în altă parte. Uitase de multă vreme ce înseamnă să-i cate Manlache în ochi, iar uitătura lui ciudată de acum îi cădea ca o piatră în sufletul ei oropsit. Nu putea s-o îndure şi a ocolit-o…

Pentru ocnaş, fereala femeii a fost ca o întărire a gândului.

„Sc fereşte, să n-o văd că se bucură…” Iar în inima lui a început să zbârnâie o coardă de vânt încâinat, care a sunat tare şi amar, asemenea vântului într-o casă părăginită.

A suflat adânc şi a pornit-o de-a dreptul la grajd, fără să ştie nici el lămurit de unde i-a căşunat îndemnul.

Acolo, l-a găsit pe Ion, aşezat între două lăzi, una în chip de scăuieş şi alta în chip de masă, căznindu-se să scrie cu mâna stângă.

Ciungul nu l-a simţit. Se gheboşise peste foaia de hârtie, crunt, ca la o îndeletnicire grozav de grea, apăsa cu toată puterea în căpeţelul de creion şi scotea limba în colţul gurii, de amarnică încordare.

Când a tresărit şi a ridicat ochii la uriaşul din prag, a râs prosteşte:

— M-ai prins… Mă învăţ să scriu cu stânga, ca pruncii la şcoală.

Dar faţa înăcrită a lui Manlache i-a şters râsul de pe gură.

„Se bucură şi aista”, i-a bănuit paznicul, şi vântul rău din el a purces cotropitor, ca un iureş de vârtej. Îi pândea ochii fără gene şi nu înţelegea nimic din ce spune, dar tăietura gurii mari, care-şi arăta dinţii laţi la fiece vorbă, îi năzărea înjunghiere de râs: „Sc bucură…” scrâşnea în minte Manlache şi nu mai putea să scape de cucuta vorbelor din el. Căci până şi mintea îi dădea dreptate. Oamenii aceştia, pe drept cuvânt, aveau de ce să se bucure. Îi răzbunaseră întâmplările, mai crâncen decât putuseră ei să nădăjduiască, şi nu-i mai primejduia nimic şi în niciun fel.

„Se bucură…” huruia maşina turburată din gândul lui, iar vorbele au crescut, au crescut, am crescut, până ce i-au înţălenit creierul întreg, ochii întregi, trupul întreg. În podidirea asta chinuitoare, simţea cum în toate covrurile[16] sufletului şi în tot cuprinsul cărnii se petrec numai vârfuri sângeroase de cuţite, mustind tortură năsilnică şi fără rost. Căci îl durea şi-l umilea bucuria, mai presus de măsură,

mijită în ochii şi în toată făptura lor… Îl punea mai prejos de ei, îi dovedea că Dumnezeu le-a dat dreptate şi sfărâma într-însul până şi cel din urmă lucruşor care mai rămăsese sfinţit în inima lui: suferinţa, durerea, chinul, pustiul… I se părea aşa de înspăimântător de trist şi de amar, aşa de înspăimântător de crâncen lucru să ştie că cineva îi deapănă, rânjind, urgia şi prăpădul vieţii, încât scrâşnea ca o fiară neputincioasă, când a priceput că Dumnezeu şi-a închis pentru totdeauna porţile milei lui.

Din ziua aceea, traiul i s-a făcut o tortură mai grea decât toate torturile pe care le suferise în amărnicia osândelor trecute. Răstălmăcea fiecare vorbă, căuta înţeles în fiecare mişcare, pândea în fiecare clipă locuşor şi prilej să vâre vorbele de groază, de umilinţă şi de ducere: „Se bucură”.

Şi astfel chinul creştea şi ura creştea, ca puhoiul turbat al unui Siret mâlos, vânăt, în creşterea năboită a ploilor turburi şi năprasnice. Zi de zi, ceas de ceas, la durerea de până acum, venea să se împreune o clipire ciudată a unuia, o vorbă greşită a altuia, până ce a prins să înţeleagă că bucuria a trecut de bulamacii conacului şi s-a întins, s-a întins spre răsărit şi spre apus, spre miazăzi şi miazănoapte, în toate satele care-l ştiau şi în toate locurile unde se aflase ceva din şuvoiul durerilor lui.

De aceea, într-o bună a, Manlache s-a pomenit urând de moarte lumea aceasta toată, de la copilul care trecea ferindu-se şi ocolindu-l pe drum, până la moşneagul care nu se mai mişca din bătătura casei. Şi rămas pe lume mai singur ca niciodată, uriaşul acesta simţea că dospeşte în el o răzbunare neagră ca iadul, care nu-l mai încăpea, nu mai putea să rabde coşul pieptului său şi duduia înfiorător, ca un cazan de vapor, gata din clipă în clipă să plesnească şi să nimicească, în crănţănitul de moarte al ţăndărilor de schijă, tot, dar cu desăvârşire tot ce-i şade în preajmă ori îi vine în cale.

Vorba blajină şi înţelegerea coanei Tasica erau alin prea neputincios pentru o însângerare fără de margini. Doar Firicel de mai îmblânzea, în ceasuri de noapte goală, înverşunarea de copcă şuierătoare din inima paznicului înrăit.

De aceea, într-o dimineaţă, dintr-un nimic, ceasul cel rău s-a apropiat cu pas de fulger. Manlache a zăpsit, din dosul casei, pe Ion pus la sfat cu Anica. Erau veseli, nici vorbă; se bucurau, negreşit, şi tăinuiau; aruncau priviri pe lături, să nu-i zărească cineva… Dar de cine puteau să se teamă oamenii aceştia decât de el, de Manlache?…

Şi pentru ce s-ar fi temut, dacă nu ar avea o vină anume pe inima lor neagră?…

Iar cum paznicul nu s-a gândit o clipă măcar pe alăturea drumului care-l înnebunise dc atâtea săptămâni, s-a dus glonţ pe el, până a

ajuns în răscrucea blestemată unde s-a întâlnit cu două-trei crâmpeie de amintiri vechi:

Cum se poate să moară? strigase doctorul Drăghici, când a auzit de pierderea Rusandei. Trebuie împuşcată moaşa aceea, că numai ea a omorât-o… scrâşnise după aceea. Şi altă moaşă n-ai găsit, decât pe baba asta? a răcnit înfuriat, cind Ion i-a adus bătrâna, după cum îi poruncise.

Într-o clipă, Manlache şi-a adus aminte că baba Varvara e un fel de cimotie cu Anica. Înnebunit, s-a repezit la grajd.

— Ioane, cine ţi-a spus ţie să aduci pe baba Varvara la naştere?

Argatul, luat fără veste, s-a nedumerit:

— Da de ce întrebi?

Ocolirea asta i-a ridicat lui Manlache părul în vârful capului. A răcnit:

— Ca să spui: iaca, de asta!

Celălalt a îngăimat cu teamă:

— Lelea Anica!…

Manlache s-a clătinat în lumina neagră care îl năpădise. A şuierat printre dinţii strânşi, doar atât:

— Bine aţi ales-o… Acu înţeleg!

Dar oricât de bine ar fi înţeles adevărul cumplit din trecut, înţelesese mai bine şi mai limpede un alt adevăr, cu mult mai cumplit. Înţelesese că nu se mai poate da îndărăt de la ucidere de om. Rusanda fusese omorâtă și cerea moarte. Anica şi Ion trebuiau să-i plătească viața care-o prăpădiseră amândoi…

Cu inima îngheţată – de parcă nu mai şerpuia fir de sânge în căuşul ei – cu minte limpede şi chibzuită a făcut planul liniştit şi crud. Avea să aştepte dimineaţa, ca să nu turbure noaptea şi hodina coanei Tasica. Se ducea întâi la grajd, să facă felul lui Ion, tot cu securea, dar de astă dată cu tăişul, ca să nu mai fie scăpare şi nici să trebuiască să deie de două ori. Pe urmă mântuia şi pe Anica, chiar în odaie. Apoi pleca singur, să se deie legat la jandarmi, ca să-l scoată pentru vecii vecilor din viaţa de om şi să-l întoarne între şalgăii salinei, în fund, în fund de tot, în marele mormânt gata pregătit.

O dată hotărât la faptă, inima i s-a înseninat în cruzime, ca într-o zi cu soare rodnic. Se socotea ucigaş de pe-acum şi nu-i mai păsa de nimic.

Doar spre dimineaţă, când a dat să se scoale de pe prispa hambarului, iar Firicel a ridicat dintre labele pintenate botul cald şi ochii lui de om care a uitat să vorbească, Manlache l-a mângiiat trist şi fără grabă, şoptindu-i:

— Poate că ţi-o da Dumnezeu şi un stăpân bun, măi Firicel, măi.

Apoi a plecat spre ogradă, să vadă de s-a ridicat jaluzeaua de la geamul coanei Tasica. Era prea grăbit să înceapă osânda de ispaşă.

Dar stăpâna dormea. Paznicul a stat o clipă în cumpănă şi a trecut încet la poartă, aşteptând scularea cucoanei. Şi ca totdeauna când trecea, a trecut şi de astă dată în vârful picioarelor, ca o pisică, nu cumva să-i strice somnul de copilă năzuroasă la hodină.

Toată viaţa e un şir de potriviri minunate, dar potrivire ca aceea nu avusese Manlache în zilele lui. Abia ajunsese în poartă, de şi-a împuşcat o dată ochii spre Griviţa şi o dată la turla bisericii din Călmăţui, răsărită din vârful sălciilor de la Iaz, şi a rămas încremenit, văzând cum vine spre dânsul, pe pârtia de lângă şanţ, făptura puţintică a lui moş Petrache Sava, cantonierul din Nisipuri.

— Încotro, moş Petrache? a întrebat ocnaşul.

— Până aici, la curte. Am venit cu nişte treabă la păcătosul ista de Ion. Are nişte pământ bâhlit pe acolo, pe lângă şfara mea, de la Cudalbi, şi-am venit să-l iau, să aşezăm odată un hotar, că altminte iar mă jăcuicşte hoţomanul cu o brazdă-două la întorsătură…

Ce va fi zărit atunci moşneagul în ochii lui Manlache şi ce va fi înţeles el, e greu de spus. S-a oprit din vorbă şi i-a căutat în ochi:

— Da tu, flăcăul moşului, ce negureală mai fumuieşti în tine?…

— Nimic, moş Petrache…

Bătrânul a clătinat din cap:

— D-apoi că mie poţi să-mi spui ce te macină… că şi altă dată, dacă mi-ai spus, rău n-o fost…

A aşteptat mult şi fiindcă Manlache îşi încleştase gura, s-a apropiat de el şi l-a mângâiat pe braţ:

— Rău de omu bătrân că i se clatină clopotul în turlă… dar mai rău de cel în putere, ca tine, când o bătut clopotul lângă el…

Era atâta durere şi atâta milă nesfârşită în glasul bun şi simplu, încât încrâncenarea lui Manlache a ameţit şi a scăpătat într-o clipă. S-a răvăşit totul în el şi s-a făcut puzderie. Toată liniştea dintr-însul s-a umflat ca o fiertură de apă şi plânsul i s-a încleştat în gât, de nu mai putea nici să răsufle. Îi tremura buza şi ferea ochii din calea bătrânului. Apoi, deodată, n-a mai putut să se stăpânească. I-a dat pe faţă întregul clocot negru, cu glas răguşit şi torturat de durerea din inima lui şi de plânsul din ochii lui. Pe urmă, potolit, a încheiat:

— Au avut noroc de ’mneata azi!… Da mâni…

Cantonierul a dat din cap:

— Nişte mişălnici, Manlache băiete, urgisiţi de Dumnezeu să-ii poarte amărnicia pe pământ, ca să fie o pildă pentru alţii. La aiştia numai viaţa îi osândă – moartea îi iertare şi îngăduinţă. Eu chitesc că ei de-aceea asmuţă omu, doar-doar s-o afla un cuţit, ori o bardă – să destupe vrana blăstămului din inima lor. S-o destupe şi să scape. Adicăte să le ia altu păcatele şi să ajungă ei la liniştire…

Acu te întreb în cuget: de ce să-ţi iei tu pe suflet păcatele lor? N-ai

avut destulă osândă în zilele tale? Fă-ţi cruce, Manlache flăcăule, şi lasă-i să trăiască îngheenaţi, cum i-a afurisit cel-de-sus. Aiasta-i credinţa mea şi sfătuirea mea de om bătrân şi cu tragere de inimă la amarul tău… Lasă-i să muşte ţărna, că de-aceea mişălesc de-alde ei sub sfântu soare…

Dar Manlache a raspuns muşcând din vorbe:

— Nu mai pot să-i văd…

Bătrânul era spăimântat. Ştia bine ce înseamnă încăpăţânările ocnaşului şi înţelegea că nişte biete vorbe inimoase nu-s în stare să-l îndepărteze de la ceea ce hotărâse. De aceea, s-a gândit o clipă să-i spuie lui Ion şi să-l îndrepte să fugă de la curte. Mai apoi, însă, şi-a dat seama că Manlache putea să-l găsească şi altfel, dacă era purces la omor şi n-a mai bătut calea acestui gând. Atunci s-a ridicat în inima lui un fel de sângerare creştinească, în care mâhnirea, afurisenia şi mângâierea se împleteau laolaltă, încreţind carnea înfrigurată a ocnaşului.

— Şi eu, Manlache, am avut odată îndemnare să omor, ca să plătesc o sfâşiere năprasnică. Da mi-o venit lumină de la arhanghel la vreme şi mi-o arătat smoala iadului, de s-o cutremurat înspăimântată toată inima din mine… Am înţăles ca-s blăstămat de diavol, că m-o încins afurisenie grozavă, care mă juruise la pierzare. Şi atunci m-am dus la biserică şi m-am spovedit, Manlache, şi am plecat, bre.

Şi iaca, acu, îs om ajuns la păr alb cu cinste, iar pe celălalt l-o doborât tâlharii, aşa cum i s-o cuvenit unui păcătos ca el…

Du-te şi tu, Manlachc, la biserică şi linişteşte-ţi crâşnirea din tine… şi află îndreptări… Că-i păcat, Manlache, mare păcat…

… Ş-apăi, una ți-oi mai spune, da mai grozavă ca toate… Mortului de la inimă, pomană să-i dai, mâncare pentru el să-i dai, apă însetatului să dai, iar nu hoit de om mişăl, nu sânge putregăit de răutate… Că mortu cu aceea se hrăneşte în coee lume, bre – cu ce-i dai tu. Pricepi? Şi-acu te-oi întreba în lege: pe Rusanda ta, şi pe Vasile al tău, cu aiasta vrei tu să-i hrăneşti?…

Eu, bre Manlachc, înţăleg să-ţi duci osândirea, cum te-am văzut că le duceai crucea în spinare – s-o duci până unde ţi-i poruncire s-o duci. Da ca s-o dai la altul – ba s-o dai cui ţi-a fost mai drag – iaca, aiasta nu pricep, că aiasta îi blăstăm mai negru ca gura iadului. Puneți tu ştreangul de gât, dacă vrei, ori du-te la război să te puşte duşmanu… Da hoit de pomană şi sânge păcătos să nu dai… Şi praznic cu ele să nu faci! Aiasta-i credinţa mea…

Cu capul între pumni, uriaşul asculta.

Când a ridicat ochii turburi şi roşii dc plâns, moş Petrache a înţeles că biruise. Ca şi odinioară, vârâse un cuţit întreg în buba plină de puroi şi acum curgea, curgea mereu, rău şi bun laolaltă, în crâşnet, dar spre bine şi spre vindecare.

— La război?… Şi ochii lui Manlache au privit în gol…

— Chiar la război. Că acolo, dacă nu mori, poate că te mai iei şi mai uiţi… a încheiat moşneagul. Iar în mintea ocnaşului s-a deschis o poartă miluită de Dumnezeu…

Când a ajuns Manlache cu Firicel la tranşeele din Poiana Încărcătoarea – loc de mari primejdii din pricina apropierii de inamici – voinicul a răsuflat de uşurare. Dusese o luptă aşa de aprigă până să ajungă aici, încât i se părea că abia acum dă la stropul de linişte şi de uitare spre care năzuia.

Mai întâi luptase crâncen cu coana Tasica şi mai ales cu lacrimile ei, până când s-a hotărât să fugă, aşa cum a fugit. Luptase, pe urmă, cu toate odăile cazărmii din Tecuci, cu toţi ofiţerii, care nu pricepeau ce pofteşte vlăjganul acesta hăbăuc, care nu-i bucuros să stea acasă, când nu-l sileşte nimeni să plece în buza tunurilor. Îl trimiteau dintr-o parte în alta şi a fost mare hatâr când s-au învegheat să ia o hotărâre. Luptase însă, mai ales, cu blestematul tren regimentar din Pralea, unde îl aruncase, în cele din urmă, îndurarea bine plătită a unui plutonier cu pântec mare şi un petic de mustaţă tunsă, agăţat sub nas.

Dar iată, în sfârşit, că biruise şi împlinea acum în totul porunca lui Moş Petrache, urcând, cu inimă nepângărită de omor, cărarea lunecoasă care îl îndrepta spre tranşeele căpitanului Cârlan, unde era împărţit de batalion.

Comandantul de companie, băiat voinic şi vesel, când l-a văzut, a râs:

— Păi, tu n-ai nevoie de puşcă, Manlache. Pui un tun la o subţioară, iar în mâna cealaltă iei un copac şi când îi chiui peste rcţele, în cinci minute cureţi singur Încărcătoarea de inamici… Pe urmă laşi dulăul să le facă urmărirea…

Numai că hotărârea omului nu-i totdeauna pe placul lui Dumnezeu. Asta a simţit-o bine, şi o gândea Manlache cu mare amărăciune în inimă, când a trebuit să ia drum înapoi, pe targa dusă de patru soldaţi şi abia la o săptămână de la venirea lui pe front.

O incursie vrăşmaşă îl ciuruise în schije de granată, iar un glonţ intrat pe rădăcina gâtului îi străbătuse tot lungul plămânului, până în măruntaie.

De bună scamă, a fost minune că scăpase numai cu atât. Pornise la luptă ca o arătare şi toate puştile duşmane îl ocheau, pe când arma lui se înfundase de la cel dintâi încărcător. Atunci înşfăcase puşca de ţeava, s-o slujească drept ghioagă, şi s-a năpustit fără niciun cumpăt, de îl căutau gloanţele ca albinele pe stup…

O detunătură uriaşă, o hăuială fără sfârşit şi crâncenă, usturime a ochilor, în care n-a mai văzut nimic. Manlache a mai simţit o clipă botul umed şi rece al lui Firicel, pe vârful degetelor. Şi atât. Încolo,

huiet greu şi întunerec.

Rănile nu s-au vindecat uşor. Dar cele două luni de spital au tămăduit mai ales altfel de răni, mai vechi şi mai dureroase. Gândurile pline de cruzime s-au irosit, iar durerea din trecut a rămas surdă în el, ca o prelungită tristeţe de îngenunchere. Umilinţă de om isprăvit.

Astfel, rana din plămâni, care l-a trimis acasă pentru totdeauna, l-a împins din nou, ca o ursită neiertătoare, în ograda conacului călmăţuian, între ochii spelbi ai lui Ion şi obrazul sfarogit al Anicăi. Dar l-a adus potolit şi împăcat, cum nu fusese de multă vreme, în viaţa lui chinuită, pentru că ţesutul sfârtecat al trupului, ca şi al sufletului, crescuse zgârci nesimţitor în locul cărnii vii de-odinioară.

Nu i-a mai păsat de rânjetul lui Ion. Nu i-a mai păsat de sporovăială ciudată a oamenilor, prin colţuri. Nu i-a păsat nici că Anica trăia cu argatul, chiar în odaia în care trăise el. Şi nu i-a păsat că ograda tihnită de odinioară gemea în ticseala de ostaşi străini gălăgioşi, zdrahoni şi îndrăzneţi. Trecea printre dânşii, uriaş cum era, înspăimântându-i cu spatele lui de munte şi pumnii fioroşi, cu o nepăsare plină de înţelegere şi iertare. De l-ar fi pălmuit unul, n-ar fi mişcat un deget.

Un singur lucru l-a amărât; când a văzut ieşind din uşa casei trupul subţirel ca mlaja al unui ofiţer frumos şi chipeş. L-a fulgerat de la început o bănuială şi în câteva zile nu s-a mai îndoit. A înţeles toată veselia, tot cântecul din gura coanei Tasica şi toată roşeaţa sănătoasă de suflet fericit. Dar lângă iarna din inima lui, primăvara asta de inimă femeiască l-a durat cumplit.

Negreşit, Manlache nu-l iubise niciodată pe conu Leon. Totuşi, în clipa asta, când îl ştia rupt, murdar şi vlăguit, într-un şanţ plin de noroi de pe creasta Mărăştilor, l-a făcut să sângere crâncen vcsdia negrijulivă şi vinovată care şi-a înflorit veninul dulce în casa de la conac

Pricepea bine pândarul că, odată şi odată, tot trebuia să se ajungă aici; îi dădea chiar dreptate femeiuştii acesteia, care nu aflase încă ce înseamnă un pârjol de dragoste, ba acum îl ocrotea şi el – cât putea sufletul şi trupul lui să ocrotească dragostea stăpânii – dar în tainiţele inimii lui, avea o groază nesfârşită… Ştiuse şi el ce înseamnă o dragoste. Iar plata pe care a dat-o pentru dragostea aceea i se părea că trebuie să o dea oricine, când cutează să rupă o bucată de soare şi s-o vâre în inima lui.

De aceea, nu-i de mirare că în toate zilele, când se ducea să mai citească o dată, pe crucea mare din ţintirim, cuvintele de evlavie de pe ea, mintea lui pornea să închipuie alături, din senin, alta mai nouă, mai mare poate, dar tot aşa de tristă:

„AICI SE HODINEŞTE ROABA TA… PRECUM ŞI PRUNCUL EI.
IARĂ ȚIE SLAVĂ ADUCE DOAMNE.. “

Şi iată că nu-i ursit niciodată să se aşeze o linişte în viaţă. În fiecare colţ al lumii pândește un vânt, o creangă, o floare ori un chip de om, şi-i de ajuns o întâmplare de nimic să facă, din orişice, cuţit tăios de rană nouă, ori unghie rea, care să rupă zganca binefăcătoare a rănii vechi.

De ce oare a fost ursit ca, între atâtea sute de catane împărăteşti care s-au perindat prin ograda de la Călmăţui, să nimerească într-o zi şi flăcăul acela înalt, subţirel şi plăviu, cu ochii albaştri şi buni, cu gura veselă şi proaspătă? Şi de ce a trebuit să aducă în toate cu Rusanda, aşa cum era în vremea ei de frumuseţe, de mândrie şi de fericire?

A încremenit inima lui Manlache când l-a văzut. A încremenit o clipă, dar pe urmă a luat-o înnebunită la goană înapoi, şi a rămas lipită acolo, de amintirea aceea, care nu voia cu niciun chip să moară. O vrere prea dumnezeiască, ori poate prea păgână ca s-o poată judeca un om, trimitea amintirea aici, vie, întreagă şi turburătoare, să închege lucrurile şi întâmplările, aşa cum se vede că era ursit să fie închegate, pentru ca, mai apoi, să le ducă pe drumul cel de mai înainte scris, de pe care nimeni şi nimic nu poate să se abată.

Căci lui Vasik i-a fost drag dintru început Manlache şi tot atât de mult, pe cât de dragă i-a fost şi ocnaşului icoana răsplăsmuită a fetei lui Ţigău.

Dar, în rândurile ostaşilor, prietenia asta ciudată a stârnit, de la o vreme, vorbe rele. Manlache înţelegea bine lucrurile, din pilda răstimpului celor zece ani de ocnă şi de viaţă numai între bărbaţi. A sângerat de scârbă, sub bănuială şi a mocnit durerea în el, ca totdeauna. Numai că, într-o zi, ofiţerul cel frumos a chemat pe Vasik şi a ţipat la el, cu o răutate pe care ocnaşul nu mai putea să o îndure de la nimeni şi pentru nimeni. S-a apropiat cu ochi crunţi şi n-a înţeles prea bine de ce ofiţerul ţipă mai tare şi tot mai rău, decât atunci când a început să-l arate cu mâna şi pe dânsul.

Vasik s-a înroşit. Ochii cei albaştri au prins pojghiţă de aburi şi buzele îi tremurau.

Privirea lui Manlache a rămas înnebunită pe obrazul soldatului. Niciodată nu semănase aşa de desăvârşit cu Rusanda, ca în clipa aceea.

Cu Rusanda? Da, poate. Dar cu o Rusandă răsplămădită în chip de flăcău înmugurit, aşa cum ar fi putut să se pârguiască şi Vasile, cel hăcuit în bucăţi, dacă mila cerului l-ar fi îngăduit să crească trup din visul unui ocnaş…

Dar abia apucase căpeţelul firului de gând şi pe faţa lui Vasik a plesnit o cravaşa, ca un cuţit.

Manlache s-a trezit îneleştând pumnii şi fără voia lui a început să-i

ridice, într-o încordare care ar fi sfărâmat un munte. Vasik a văzut şi a întors brusc faţa la el. Ochii albaştri şi îmbrobonaţi îl rugau: „Nu!…“

De la coana Tasica a aflat însă îndată cine era de vină. Ordonanţa strecurase ofiţerului în ureche toate vorbele auzite în curte. Şi ca să le întărească, nu s-a dat îndărăt să spuie mai mult decât făurise zvonul vitreg. Ba, uneori, dădea de înţeles că văzuse anume lucruri, chiar cu ochii lui.

Dar prigoana nu s-a oprit aici. Peste câteva zile Vasik a fost răzmerit în altă parte, undeva, pe front – chip să se puie capăt unui scandal – şi acolo, băietanul a închis ochii cuminte şi fără zgomot, hăcuit în detunătura unui obuz, trăsnit în pântecul tranşeului. Aproape ca şi Vasile…

În urma lui, Manlachc, clocotind de o ură nouă, nu ocoli niciun prilej să arate colţii vlăjganului cu faţa turtită şi nas teşit, care slujea pe ofiţer. De altfel, nesuferirea şi duşmănia se încrucişaseră pe drum, de la întâia lor privire.

În pornirea lui împotriva lui Manlache, ordonanţa nu scăpa niciun prilej să-i râdă în faţă, ori să bolborosească în limba lui vorbe de ocară. Ocnaşul nu le înţelegea, dar le simţea prea bine rostul. Îi închidea gura, întorcându-se spre el şi sfredelindu-l ţintă, cu ochi care nu îngăduiau împotrivire. Numai că ostaşul n-avea curaj să ducă vrăjmăşia prea departe. Se mulţumea să dea pe furiş cu piciorul în pântecul lui Firicel, când îl prindea la bucătărie, ori să-i zvârle tingiri în cap. Cu încetul, câinele a prins şi el duşmănie de moarte împotriva omului şi de atunci, bătălia a început fără milă şi fără ostoire.

Manlache a înţeles tot. Dar mai ales a priceput că toate lucrurile acestea îl împing la o prăpastie de care se ferea necontenit şi de care tremura toată făptura lui. I s-a jăluit coanei Tasica şi a rugat-o:

— Spune-i ofiţerului, coană Tasico… Şi povăţuieşte-l să cuminţească păcătosul, că eu fac moarte de om…

Înspăimântată, femeia i-a spus cu mare grabă iubitului ei toata teama pe care i-o iscase în suflet îndârjirea lui Manlache. Numai că ofiţerul a pufăit de râs şi de enervare. L-a scos din sărite numai gândul că un ţăran păcătos ameninţă pe un ostaş al lui şi ţâşnind pe uşă, ca un tăiuş de vânt, s-a repezit de-a dreptul la Manlache.

— Asta… tu… mort ăici… Pricepe? Şi a bătut pe ţoşca de piele a armei, ca şi când ar fi avut în ea un mormânt gol, care-şi aşteaptă omul.

Apoi l-a înjurat crâncen şi l-a lăsat acolo, negru şi imens, în mijlocul curţii, ca un uriaş gând rău, care s-a înfipt în pământ, să nu-l mai alunge nimeni.

Încurajat însă că ofiţerul îi ia parte, ordonanţa şi-a dat drumul în voie la toate pornirile lui hainite de sălbătăciune fără cumpăt. Răbdarea lui Manlache pârâia din toate încheieturile, ca o şandrama

zblenduită de furtună.

Într-o zi, n-a mai ţinut. A fost ziua când Firicel a venit chelălăind, cu piciorul rupt de o scurtătură de lemn. Cine o aruncase nu mai era de întrebat. Manlache a ameţit în zvârcolul sângelui şi s-a făcut ca un iaz uriaş, care îşi prăbuşeşte iezătura. S-a repezit spre bucătărie.

Ostaşul, care îl pândea, a ieşit să-l înfrunte, cu revolverul în mână. I-a ţintit între ochi şi a rânjit câteva vorbe de batjocură. Manlache s-a încordat să se repeadă. Era înfiorător. Dar în clipa aceea, Firicel a luat-o înaintea stăpânului, de parcă era gândul lui. S-a năpustit în soldat şi i-a înfipt colţii în carne. Ostaşul a urlat, s-a întors şi a tras în câine. N-a nimerit însă trăgaciul a doua oară, pentru că pumnul lui Manlache i-a rupt mâna, zvârlindu-i arma cât colo. Încârjoiat de durere, ordonanţa a scrâşnit din dinţi şi a sărit într-o parte. Dar Firicel s-a repezit din nou. Atunci ostaşul, cu o mişcare iute ca fulgerul – l-a prins de ceafă şi învârtindu-l în aer, cum şuieri un îmblăciuc, l-a trăsnit îngrozitor cu spinarea de pământ. Firicel a zvâcnit o data… de două ori… apoi mai încet… şi a căscat gura.

Manlache, cu ochii holbaţi, buimăcit, se uitase la Firicel, zvâcnise cu el o dată şi acum îngheţase ca şi el, de parcă fuseseră o singură făptură şi care nu putea să moară în parte.

Apoi, încet, privirile turburi şi răvăşite s-au ridicat, s-au ridicat şi s-au înfipt în obrazul lăţit, galben şi murdar. Rânjetul bestiei a încremenit pe loc. Ochii mici n-au mai putut să clipească. Nici n-au mai avut timp. S-a prăvălit peste dânşii o fiară spăimântătoare, năpustită pe neaşteptate, ca un glonţ, i-a aruncat în sus, i-a făcut praştie pe deasupra şi i-a prăbuşit la pământ. Trăsnet de oase sfărâmate, icnet scurt, geamăt de moarte şi atât. Ostaşul a rămas pe loc, îngheţat, lângă bietul trup al lui Firicel.

Soldaţii din curtea plină încremeniseră. Nici nu mai suflau. Manlache s-a clătinat, s-a dus la Firicel, l-a ridicat de jos, apoi a pornit încet spre hambar, târându-l în neştire. Capul cel frumos şi catifelat se bălăbănea zdruncinat în grunjii tari, uitându-se înapoi şi arătându-şi dinţii spre leşul zdrobit în iarbă. Se duşmăneau şi după moarte.

Dar în tăcerea groaznică a ogrăzii, s-a spart deodată un răcnet răguşit de bărbat. Ofiţerul ieşise afară şi văzuse. Acum venea în goană, ca un scos din minţi, strigând spre ucigaş.

Manlache s-a oprit şi s-a întors ameţit. A dat din umeri, s-a apropiat bâiguind vorbe neînţelese între sughiţuri de plâns şi arăta câinele mort. Ofiţerul n-a înţeles. Nu mai avea nici vreme, nici minte. Ţipa asurzitor şi scosese revolverul. Când i l-a văzut lucind, Manlache a făcut o mişcare scârbită cu mâna, a mai strâns o dată din umeri şi a dat să plece. Dar în aceeaşi clipă, o împuşcătură i-a crăpat urechea şi trupul a zvâcnit în ţăncuşa de pară a plumbului, tras în plin spate, de

la câţiva paşi.

Manlache s-a răsucit ca vârtejul şi-a urlat:

— Nu în spate… Aici!… şi a plesnit, cu pumnul imens, pieptul lui uriaş. Ofiţerul îl aştepta să cadă. Zadarnic. Nici nu se clintea. A tras încă o dată, ca în lemn.

O perdea fumurie a început să pâlpâie în faţa ochilor, văzându-l că stă acolo, drept, înţepenit, înspăimântător de mare şi de fioros. Năucit ca de un vis rău, ofiţerul a dat să mai ţipe şi n-a putut… Manlache a încleştat dinţii şi a scrâşnit cu barba înfiptă în piept:

— Aşa! Aici!… Trage!

Ca o maşină, acela a tras iarăşi. Atunci uriaşul a pornit spre el, cu paşi rari şi grei – sub care tremura pământul.

— Trage!…

Degetul ofiţerului a tresărit pe trăgaci, ca la poruncă. Focul a pornit… Iar Manlache venea, venea, venea, crescând nesfârşit, ca o iazmă, în ochii înceţoşaţi de prăpădul groazei.

— Trage!…

Ofiţerul s-a dat înapoi pas cu pas în faţa acestei arătări de duh al iadului, care nu mai cădea… Mâna se încleştase pe trăgaci şi trăgea, trăgea… Şi trăgea năprasnic de bine… Cumplite flori mari roşii ţâşneau pe cămaşa albă. Nămetenia se făcea tot mai mare, tot mai neagră… Apoi brusc, revolverul a plesnit sec, gol… fără gloanţe.

Manlache crâşnea înainte, între dinţi:

— Trage… pe când o mâna imensă s-a abătut întinsă spre gâtul ofiţerului, l-a prins şi l-a proptit în zid, apăsându-l ca un munte de piatră, prăvălit pe o pojghiţă de gânganie. Paralizat, ofiţerul a scăpat revolverul, mâinile au bălăbănit de două ori în gol, s-au frânt fulgerate de dambla, genunchii au scăpătat…. Mâna lui Manlache era ca un şţreang…

Dar un ţipăt înfiorător a spintecat creierul uriaşului… A întors capul, a văzut o pâlpâire albă… şi ochii… numai ochii coanei Tasica….

— Nu-l omorî, Manlache!

Ca tăiată de cuţit, mâna omului a căzut jos. A încercat să zâmbească, apoi a încercat să-l arate pe Firicel, care-i atârna în mână… şi, deodată, s-a năruit la pământ, ca un mal.

Un zvâcnet, un sughiţ scurt l-a întins pe spate şi a rămas aşa, acolo, cu ochii deschişi mari spre cer, cu Firicel alături… în zece lacuri de sânge, ca un butoi de spaimă, din care ţâşneşte viaţa prin zece vrăni deodată.

Înnebunită de groază, coana Tasica s-a apropiat hohotind, a îngenuncheat lângă el, i-a luat capul sub braţ şi i-a şters râul de sânge care podidea din gura şi se revărsa pe obraji.

— De ce ai făcut asta, Manlache?

Dar uriaşul nu mai auzea. Aduna din iarba, ca un orb, trupul cald al lui Firicel, îl mângiia cu grebla vânătă a degetelor care abia mai mişcau, şi urmărea cu ochi împăienjeniţi o pâlpâire albă de lumină, care-l ridica încet, încet de tot, ca într-un fum uşurel şi străveziu…

— Manlache…

O umbră a lunecat ca o negură şi l-a oprit… O gură fragedă a tremurat, a plâns…

„Manlache… mă mai cunoşti?…“

El a zâmbit, blând şi înseninat…

„Da…“

„Ştii cinc’s eu?…“

„Da… Va… si…le…”

Şi în tăcerea înfiorătoare, întinsă de moarte deasupra ogrăzii încremenite de groază, deasupra meleagului acesta pustiit de iarnă, Manlache se stingea încet şi fericit, zâmbind cu ochii turburi şi buni, care nu mai desluşeau nimic dincolo de ei, unor vedenii liniştite şi blajine, ce-i purtau sufletul undeva, în sus, sprea ceaţa cerului încruntat.

Pe buzele care-şi îngheţau zâmbetul încetinel, au râurit în tremur, ca o suflare de sfâşiere, şoapte fără înţeles.

„Vrei tu să fii al meu, Vasile?”

„Mţ!…”

Dar în pâcla domoală din el, acolo unde mai licărea pâlpâirea unei flăcări de lumină, un copilaş cu picioruşe subţiri cânta neauzit din buze fragede, cu ochii prinşi pe lacrima de argint, rourată în mânuţa cât o frunză de grâuşor.

Iar cântecul acela, ca şi când ar fi fost cel din urmă paznic al vieţii, ieşea strop cu strop din gura lui, mai rar, tot mai rar, mai încet, tot mai încet, şi se ridica plutind uşor, undeva, înspre înaltul cerului, după Vasile, după Rusanda, după Firicel şi după toată osânda din viaţa chinuită a lui Manlache Pleşa.

Şi aşa, şedea acolo, într-o linişte mare, mângâia spinarea frântă a lui Firicel – samănă tuturor zilelor lui – și murea şoptind încet, să n-audă decât lumea mai bună spre către se ducea:

„După dealul…
Velerim şi…
…….
Şi cu poarta… de… tă-mâ-ie…
… Doamne…“

Floare de oţel

Roman de război

… Scuturat din negura cloroformului, a deschis ochii. Sora de caritate îi zâmbea. În mâna ei, și profilată pe lumina şorţului alb, o floare roşie, ca o garoafă închegată în sânge.

— A înflorit în dumneata!

Degetele lui, slăbite și palide, au pipăit, încet şi îndelung, asprimea corolei de sânge putred, cu petale reci şi zdrenţuite.

În miezul lui, adânc, sub bandaj, ţesutul viu creştea, plămădind pe ruptura cărnii, o floare de celule noi.

Iscălitura celeilalte.

… Un gând pitit în gropi de spaimă sortise glonţul să fie cheie pentru poarta altor lumi. În şuierul traiectoriei, în vaierul ţipat, în izvorul de sânge, şi-a sfărmat menirea de oţel.

Găsise alta.

Şi vrăjit de taina caldă a cărnii lui, glonţul s-a oprit deschis, ca o floare pusă pe un prag.

Pentru cineva care pleacă sau pentru cineva care vine.

Poate pentru amândoi.

……..

Cu floarea de oţel în mână, rănitul zâmbi. Zâmbi florii de sânge şi de viaţă nouă, care creştea în el.

Culesese, cu trupul vechi, o floare fulgerată de văzduh şi acum sta aşa, de parcă şi-o dăruia lui însuşi.

Imaginea florii din el?

Urare de bun venit pentru cel nou din el?…

Zâmbea…

……..

O floare de oţel răsărise în carnea lui.

În el – în mii de oameni ca el…

Şi poate, în noi toți.

Unde se vede că un început vine totdeauna după un sfârșit.

Suntem doi. Eu şi fratele meu. Nu ne-am înrolat odată, dar nefericirea unui icter mi-a curmat anul milităiriei, şi amânarea de un an ne-a dus la Botoşani, pe amândoi odată.

Şase luni de forfot, de alarmă, de instrucţie grea şi îndârjită. Şase luni de război crâncen, cu vrăjmaşul cel mai nemilos: mizeria. Culcare cu hainele umede. Somn de piatră, cu dinţii strânşi, pumnii încleştaţi la gură şi trupul făcut covrig, sub pătura îngheţata. Suplimentul foii de cort, al hainelor şi al mântălii însemna supliment de greutate, nu de căldură.

Ne tăiem, singuri, lemne verzi în pădure şi supaturile noastre se ifosesc în depozite clandestine, de unde furtul nu mai este penal, întrucât, cu mult mai penală ajunge redamaţia lui.

În trenul care ne-a dus în trei zile până la Iaşi, mi-am îngăduit să lipesc, ciob de ciob, viaţa mea de până acum. Nu ca s-o mai întrebuinţez. Ar fi fost inutil. Voiam s-o privesc. Pe inima mea se lăsase o negură. Sau se ridicase. Oricum, aveam alţi ochi. Crescuse în mine, sau se dezvelise, neştiută, o făptură nouă mai colţuroasă şi mai directă. Un fel de desen al celei vechi, văzut printr-o prismă dură, care-i elimina rotunzimile.

Libertatea de odinioară mă crescuse docil şi molatec. Disciplina aspră, ascultarea oarbă răsădise în mine ceva tainic, dârz şi autoritar.

… Trăisem ani lungi de dulce amăgire ieşeană. Şi în negrija tinereţei mele, apa asta încropită înspicase un romantism iremediabil.

… Am retrăit zi cu zi viaţa mea, din odăiţa curată, de lângă biserica Banu, unde nopţile se legau între ele, depănate pe acelaşi fir. Acelaşi chip de femeie, repetat până la obsesie.

… Mă vedeam, în zorii zilei, cu două fire de floare în mână, urcând pe strada Ganea, ca să i le arunc în uşa chioşcului unde avea să vie, peste o oră ori două, să-şi prepare examenele.

Toate icoanele astea, oare erau odată mugur de calde emoţii, îmi apăreau acum, ascuţite şi fără viaţă, ca în chinoplast. Ceva rece de sticlă şi în ele, ca şi în mine. Trecutul era o amintire, nu mai era emoţie.

Emoţia se deplasase. Se concentra toată pentru ziua de mâine.

În dimineaţa zilei când să ajungem la Iaşi, Nazarie, prieten bun de universitate şi ostăşie, şi-a mutat locul lângă mine.

Era împrăştiat, absent. Frământă în gura încordată şi posacă o biată ţigaretă ieftină de cireş.

— Ce ai tu? l-am întrebat.

— Presimţiri… Apoi a dat din umeri, mormăind, ca pentru dânsul: Prostii!

Şi-a făcut încet o ţigaretă, cu ochii duşi pe câmpul negru, care fugea în evantai leneş.

— … Şi totuşi ce-ar fi?… Atâta vreme între noi…

M-am dumirit. Vorbea de Lucia „lui”. Zic a lui, fiindcă tot Lucia o chema.

L-am apucat de ceafă şi l-am scuturat:

— Ce-ar fi? Dai din umeri şi pleci la tranşee! Acolo se găsesc de toate. Şi leacuri, şi sinucidere.

— Şi tu… aşa ai face?

— Ce alta?…

A stat o clipa – s-a uitat lung la mine, m-a mângâiat pe obraz cu o mână aspră şi bătătorită de patul armei. A deschis gura să spuie ceva, apoi a renunţat.

L-am apucat de mânecă.

— Spune…

Cu ochii în altă parte a şoptit ceva. L-am auzit? Nu ştiu. Dar am înţeles. Nu se putea să spuie altceva.

— S-a logodit!

… A fost o prăbuşire. N-a clintit un muşchi pe faţa mea. N-a fugit o picătură de sânge mai departe. Lumea s-a oprit pe loc.

În gară la Iaşi, i-am strâns mâna, fără o vorbă. Pe o linie, mai încolo, pleca un tren. Unde? Nu ştiu. M-am înghesuit în el, de-a valma cu soldaţii.

Nazarie a rămas mic, tot mai mic, acolo, lângă peronul gării, frământând în gură ţigareta lui ieftină de cireş. Şi poate o întrebare. Una pentru mine şi una pentru el. Aceeaşi.

Căci peste câteva ore avea să caute şi el un tren pe urma mea…

… Şi aşa, în cea dintâi zi de primăvară şi de Paşti, am plecat spre tranşee, ca spre o sinucidere.

… Mama mă aştepta acasă…

Aci se va înţelege că Ha'lambe are despre neamul nemțesc o părere foarte ciudată.

Ai băgat de seamă ce voluptate crâncenă te prinde să te laşi bătut de ploaie când eşti trist şi gol şi nu mai simţi nimic în inimă? Ce rotund se înfrăţeşte cenuşa ploii cu pustiul din tine? Ce semuitor ţie pare peisajul acela, mărginit scurt şi înainte şi înapoi? Te simţi lâncezind într-un fel de apă moartă, ca toată viaţa din tine, ca toate dorurile şi toate visurile tale, şi nu mai simţi nimic rău şi nimic bine. Pâclă şi cenuşă. Ţi-i totuna.

… Aşa eram şi cu în ziua aceea.

Ploua în joacă.

Drumul de la Căiuţi până la Pralea şi de-acolo până la regiment, l-am făcut ca ceva ce trebuie făcut. Fără teamă, fără suferinţă, fără bucurie. Deasupra mea şi până în mine, adânc, numai pustiu încenuşat.

Nori de alţi albicioşi coborau şi se căţărau de-a buşelea peste păduri. Şi lunecau mai departe, supţi de gura unei văi nevăzute, ori

irosindu-se într-o taină de mai sus.

Câte un miliţian, cu caii, ne dădea curaj, cu îmbierea aceea nelipsită a românului:

— Mai tăieţi clinul şi colţul pădurii, şi…

… Un deal… o vale… o limbă de pădure…

De la Pralea în sus, pădurea se ţinea lanţ. Amurgea. Un amurg posomorât de primăvară stearpă. Primăvară fără plug.

Linişte opacă stăruia peste tot. Braţele copacilor se ridicau negre, cerşind zadarnic o bunătate întârziată.

Linişte.

Rar, o pasăre speriata tremura o clipă din aripi, ca să se înghemuiască mai liniştită, mai cuminte, pe vreo crenguţă mai prielnică somnului ei. O clipă, două, crenguţa se legăna fără zgomot, ca o vietate fără glas.

În creastă, întunecime de noapte. Pădurea, somnoroasă, îşi trăsese peste cap un nor greoi, de pâslă, ca o plapomă.

Dibuim drumul după făgaşe pline de apă şi coborâm.

Un deal… o vale… o limbă de pădure…

Front? Tranşee? Război? Tunuri? Unde vor fi pierit toate aceste visuri negre, pentru hrana cărora fusesem pregătiţi?

Ca o taină mare şi grea, punea gândul nostru peste toată înserarea şi toată înfăţişarea paşnică a codrului.

Simţeam războiul ca pe o tărie dincolo de realitatea din jur. Un dumnezeu teribil şi ascuns vederii şi auzului.

… Iar în calmul desăvirşit al serii acesteia, dulcea teroare a misterului, care nu se mai dezvăluia, a început să prindă nesimţit culori şi proporţii păgâne.

Sub vraja lor, ca într-un vis de spaimă, în care jumătatea treziei dă viaţă, iar trupului siguranţa neprimejdiei, inima se clătina leneşă şi ameţită. Creierul, biciuit de un sânge pompat mai viu şi mai nervos, planta în tainiţele codrului acestuia uriaş şi posomorât toate armele de moarte şi de apărare, toată viclenia şi cruzimea mărturisită a războiului.

Tot ce învăţasem – toate foile şi schemele cărţilor – lua proporţii gigantice şi se întindea de la răsărit la apus. Din sus în jos, de-a lungul şi de-a latul pământului, ca într-o reţea uriaşă.

Şi totul era ca pentru mine: moartea mea şi apărarea mea. Alţii? Ce-mi pasă de alţii? De mine!…

Am zâmbit… Îmi pasă de mine? Ce glumă!…

Dar dacă totuşi îmi pasă?… Ce rămăşiţă din trecut mai dăinuia încă pe fundul vasului golit? Poate viaţa cărnii? Tiranica viaţă care îşi bate joc de bietele noastre aripi, când nu-i priesc?… Aşa de repede am

trecut dincolo de sinucidere?… Am dat din umeri, săltând raniţa plină de tăietura de curele. Acum începusem să simt.

Un deal… o vale… o limbă de pădure…

Deodată, ca un clopot lung şi adânc, a hăulit peste dealuri. Ne-am oprit amândoi. Inima, strânsă uşor o clipă, a început bătăi înteţite. O auzeam.

Un şuier încetinel a dejghiocat pădurea şi a pierit. Târziu, departe, i-a răspuns ca un icnet scurt al pământului.

— Tunuri… mi-a şoptit fratele meu.

Am dat din cap.

— Trebuie să fim aproape…

Larga traiectorie a proiectilului făcuse parcă înadins o boltă, sub care trebuia să trecem. Lăsam în urmă o lume, ca să intrăm în alta.

… Un deal, o vale…

Ba nicio vale.

Doi soldaţi, apoi încă unul, apoi câţiva strânşi la o colibă… Şi iată-ne la postul de comandă al regimentului.

Ne-am prezentat.

Colonelul, un splendid cap de vultur – icoană vie şi perfect semuitoare lui Wilhelm al doilea – îşi supraveghea ultimele lucrări ale rondurilor lui de flori.

Lângă el, o potcă de aghiotant.

— Bine că aţi venit! Să-i trimeţi la deal!

Am salutat scurt şi am pornit-o pieptiş, pe cărare, urcând din greu, după călăuză.

— Departe frontul, camarade?

— Mţ! Şi răspunsul ostaşului a fost aproape adevărat.

După un ceas de urcuş, eram la batalion.

Era noapte de-a binelea.

Din pragul bordeiului, vârât pe jumătate în pământ, s-a ridicat o namilă de om.

— Bravo, băieţi! Mai veniţi şi voi să jucaţi tontoroiul, că nouă ni s-a acrit! Şi o mână lungă, mare şi grea a plesnit, dezechilibrat de amicală, peste umerii noştri, tăiaţi de curelele raniţelor.

— Fraţi? a întrebat maiorul, după ce-a citit hârtiile.

— Da!

— Apoi, eu vă desfrăţesc. Tu, la compania douăsprezecea!

Frate-meu a plecat cu omul de legătură. În faţa maiorului ne-a fost greu chiar să ne dăm mâna. Ne-am luat rămas bun din ochi. După o clipă, între trunchiurile copacilor, silueta lui subţirică s-a topit.

— Tu ai să te duci la a noua. Pe frate-tău l-am trimis la postul de

observaţie – că-i mai mare…

— Păi, eu îs mai mare, domnule maior…

M-a fulgerat:

— Apoi, de ce n-ai spus?

— N-am ştiut că…

— Ostaşul să ghicească!… Ei, şi la urma urmei, să-i fie de bine. De ce-a fost obraznic?

— …?

— Sigur!… De ce-a fost obraznic, să crească mai mare ca frate-său cel mare?

Şi a încheiat măreţ:

— Toate greşelile se plătesc în lumea asta! Apoi, a râs din toată inima, s-a întins de două ori mai lung cât era şi a căscat de-a huit pădurea. Acum, lasă-mă-n pace să mă dezbrac, că mi-i somn. Şi du-te la datorie!

N-am apucat să pornesc cu omul de legătură şi maiorul se dezbrăcase. Iar eu şase luni învăţasem că, pe front, toată lumea trebuie să doarmă îmbrăcată şi încinsă…

În bezna pădurii, pe cărarea lunecoasă şi cotită pe care mă călăuzea omul de legătură, în pustiul acela jilav al pământului dispărut şi în faţă, şi în spate, şi de sub picioare – despărţit de copilul bun şi drag cu care trăisem alături, toţi anii mei puţini – am simţit destrămarea ajunsă până şi în bruma de familie ce-mi rămăsese. Păşeam mecanic, fără de gând, şi parcă orbacăiam într-o gură imensă de prăpastie a morţii.

— Mai pe dreapta, că la stânga îi râpă…

L-am auzit ca în vis. Râpă? Ei şi? Toată noaptea asta, şi pădurea asta, şi moartea asta care plutea lângă tranşee…

Deodată baioneta mea sună sec. Coaja albă a unei cruci de mesteacăn. Mai încolo alta, şi alta… Cărarea tăia printre cruci. Firesc, nu? Totul e să treci dincolo de ele. Numai că aici, dincolo de ele, te aşteaptă altele, întrebarea e cât vei hălădui până să ţi-o găseşti pe a ta. Şi creştineasca dorinţă e să ai norocul ca măcar să ţi-o găseşti, fiindcă în urma ta rămân ceilalţi, care ţin să fii al lor şi după aceea.

Pufnesc în râs. Al lor? Nu.

Cine va mai urca pe meleagurile astea, cu miros de mortăciune, târziu, încolo, când vor rămâne singure, şi goale ca întru început? Doar copiii satelor de vor zburda în joacă, ducându-şi vitele la păscut, în dimineţi proaspete de vară. Dar pentru ei, nu vei fi tu. Vei fi amintirea unei vremi crâncene, ca şi tranşeea de alături.

M-am cutremurat. Şi liniştea nopţii, şi bezna pădurii, şi toată atmosfera asta jilavă dc pământ reavăn, în care vorbele sunt şoptite şi gesturile sunt pline de fereală, creau, toate, o dureroasă impresie de nevoiaş ţintirim sătesc.

Iar în clipa aceea, linia tranşeelor am văzut-o ca un mormânt multiplicat la nesfârşit, pe care oamenii şi-l sapă singuri, ca în cele mai sinistre scorniri ale bolnavei imaginaţii orientale.

Şi în acest mormânt colectiv, cei vii stau laolaltă, aşteptând mâna, ori obuzul care să-i îngroape, chiar în clipa când i-a ucis.

O bufnitură scurtă şi o înjurătură crâncenă. Tresar.

— Ce-i?

Niciun răspuns. Umbra de dinaintea mea dispăruse.

— Unde eşti? întreb. Şi mă străduiesc să dezlipesc ceva, din apa neagra în care sunt. Nimic Doar forme fantastice, care se unduiesc alarmate, după măsura alarmei mele.

— Ia, aici, răspunse un glas, de undeva, dintr-un fund, care părea nesfârşit. Am lunecat! Na!… Bine face don' lo'tinent când râde de mine. Cică: „Mă Ha'lambe, tu nu eşti agent de legătură, mă! Tu eşti agent de lunecătură…" Încai de-aş luneca odată devale, pân'la noi în sat!… Dar, dă!… Ruşinea asta nu mi se întâmplă… Asta unde mi-ar prii…

Şi mormăitul blajin, în buna lui lege de ostaş necăjit, Ha'lambe, agentul de legătură de la compania a noua, a urcat pe căi tăinuite mie, până la cărarea unde mă ţintuise. „ruşinea lui".

— Acu, dă mâna încoa, să te duc eu; că aici se afuriseşte treaba! Dar, invitaţia lui mi s-a părut riscată, şi oricât de frumoasă ar fi solidaritatea ostăşească, după cele întâmplate cu doi paşi în urmă, am preferat calea răspunderilor personale.

Ha'lambe, oarecum jignit de neîncrederea mea, a făcut câţiva paşi într-o muţenie îmbufnată, apoi, răzbunător, a început o adevărată teroare:

— Mai la dreapta… La stânga… Mai sus… Hop!… mai jos… aici se cască altă râpă!… Acu, hurducă-te peste copac.. Ia, aici, vezi că-i o boambă în pământ… Nu ca ar fi… eh! dar, oricum… Acu-i acu! Aici e-o clisă, ca untura!…

Într-un târziu, simţindu-mă sleit, i-a trecut obida.

— Greu… nu?

Nu i-am răspuns. Dădusem din cap pentru mine şi mi s-a părut destul. A pus pinten, răspunzând singur:

— … Până te înveţi… Dar noi, care… şi acasă la noi… noaptea… ba cu vitele… ba… dă! Altă… vorba ceea… Şi dacă dai în labe… nu-i cine ştie… Eh!… Se întâmplă… Te scoli şi gata…

Mă încăpăţânasem să nu răspund. Dar aici nu prea auzeam ce spune. Urechea mea, speriată puţin, în zgomotul monologului ţinut de Ha'lambe, căuta să-i descoasă efectele. Căci ostaşul vorbea acum tare şi fără grijă, ca la el în sat. Izbutise să populeze şi bezna, şi pădurea, dar crease în mine ca o ameninţare nouă.

— Nu s-aude, dacă vorbeşti aşa tare?

— De unde să s-audă?

— De la nemţi.

— Ei şi?… Şi aici Ha'lambe a scos, printr-o vibraţie scurtă a buzelor lui rudimentare, un sunet foarte jignitor pentru nemţi.

Voiam, cu orice preţ, ca duşmanii să nu fi auzit expresia necivilizată a camaradului meu. Era şi un pic de laşitate în asta – recunosc – căci, evident, dispreţul lui Ha'lambe sunase într-un limbaj aproape internaţional. Dar mai mult decât laşitate, era cavalerismul

impus de şcoală faţă de vrăjmaş.

De astfel, chiar fără şcoală, pe un duşman n-ai chef să-l batjocoreşti. Îl respecţi. Uneori îl respecţi curios de mult. Aş putea să spun că îl respecţi cu atât mai mult, cu cât e mai primejdios. E şi logic. Cu cât te simţi mai slab, cu atât adopţi mai puternic principiile reciprocităţii.

Dar se vede că Ha'lambe nu împărtăşea punctul nostru de vedere. Şi asta, nu fiindcă n-ar fi fost un om temător în faţa morţii, dar pentru simplul motiv că nu vedea necesitatea să moară tocmai el. La această înălţime am socotit, la început, că l-a ridicat slujba lui de agent de legătură.

Decât Ha'lambe nu era omul să păstreze echivocuri. Vrând să-i controlez temeinicia curajului – şi să fac totodată o constatare ce mă interesa direct – l-am întrebat:

— Tranşeea e departe?

— Mâhî… Răspunsul nu mi s-a părut tocmai clar, dar mi l-am închipuit cu un adaos de mişcare.

Însă Ha'lambe a mirosit îndoielile mele. A cârmit scurt la dreapta, pe o moviliţă, şi s-a oprit.

Când am ajuns lângă dânsul a zis:

— Iote!

Şi în aceeaşi clipă, ca fulgerul mi-a pus mâna în piept, tăindu-mi pasul următor. Avea dreptate. Eram pe o buză de şanţ.

— Ce-i asta?

— Tranşeea…

Am amuţit. Ştiam că pe fronturile apusene soldaţii condamnaţi la moarte sunt ridicaţi pe taluz. Executarea o făceau gratuit, prompt şi fără formalităţi, cei de peste drum.

— Dar bine… am îngăimat eu… nemţii nu ne văd? Nu trag?… Sunt aşa de departe?

— Nemţii sunt în… Şi aici Ha'lambe mi-a dat, într-o sinteză pitorească şi rurală, o informaţie absolut de necrezut asupra poziţiei ocupate de nemţi.

Dar silueta lui lălâie şi neagră, tăiată sus, pe taluzul şanţului, mi-a părut în clipa aceea de două ori mai mare şi de două ori mai caldă.

Nu mai ora un om care vorbea, ci o momâie de lut, crescută din lutul tranşeei; o momâie vrăjită – de noapte şi ceva neînţeles mie – care silabisea într-un limbaj rudimentar, calm şi sălbatec de adânc, o nepăsare de element primar şi indestructibil.

Ha'lambe crescuse peste dimensiunile patetismului.

Era pământ.

Unde se vede că vreau și eu să-mi fac datoria, dar nu știu care este

— Tră… dom' lotn… Dumnealui la a noua… Dom' maior…

Peste masa făcută din trei scânduri rupte şi proptită în pari, s-au întins două mâini…

— Locotenent Andreescu.

— Sublocotenent Călugăru.

— Ia stai, domnule… Să mănânci ceva… Ghiţăăă!…

— Traţăăă…

— Din ce-i de mâncare… pentru o gură de om flămând…

Şi în câteva minute, lângă opaiţul aceia nevoiaş, care-şi pâlpâia luminița lui săracă în bordeiul murdar şi plin de fum, lângă cărţile de ecarte, hălcile de slănină, ouăle coapte, peştele afumat şi paharul de vin, aduse din belşugul curţii boiereşti vasluiene a locotenentului rezervist Andreescu, am simţit pentru prima oară, după ani lungi şi chinuiţi, cum la trup şi adevăr tot ceea ce bănuisem vis, literatura, fantezie.

Oamenii aceia n-aveau haine pe sufletele lor. Îi despuiase sălbăticia pădurii şi a războiului. Vorba lor bruscă, gluma directă, râsetul plin şi neoprit, toate astea durau ca un început de lume nouă.

Şi într-adevăr lume nouă era.

Turburat fără măsură de viaţa asta proaspătă care mă înconjura, mă asalta, mă domina şi se strecura turburătoare în mine, urmăream jocul redeschis al ecarteului lor ca pe-o arătare din altă viaţă. Război? Tranşee?

Uitasem. A trebuit să fac o sforţare să-mi impun capătul unei întrebări:

— Eu ce trebuie să fac?…

Cum s-a uitat unul la altul! Cum s-au uitat la mine! Cum au zâmbit!… Au răspuns ca un singur om, cu o singură idee…

— Să mânânci zdravăn…

— Şi să te culci şi să dormi şi mai zdravăn.

—Şi să te plimbi vreo câteva zile…

— … Ca să vezi cam ce-i pe-aici.

— … Şi pe urmă om vedea.

— Ca muncă este de făcut.

— … Şi nu-i nimeni de prisos.

Am zis că au răspuns ca un singur om, cu o singură idee?… Trebuie să adaug: dar cu două bunătăţi, pornite dintr-o înţelegere, tot atât de mare.

Într-un târziu, chinuit de-o întrebare pe care nu mi-o mărturiseam, am şoptit:

— Dar văd că e linişte pe front…

— Ei da – iarnă… îs amorţiţi ca urşii în bârlog…

— Dar lasă, că au vreme să se dezmorţească…

Vorbeau aşa de simplu şi de firesc, de parcă pomeneau de-un câine credincios culcat în prag.

O trăsnitură de armă a chicotit peste văi – îndoindu-se scurt. Alta, mai aproape, i-a răspuns. Apoi două. Apoi cinci… apoi fără număr, repezi, duşmănoase, înfricate. În câteva clipe, noaptea se făcuse ferfeniţă, în ropotul înnebunit de arme. O mitralieră, mai departe, a început să ţăcănească uscat, ca o falcă prinsă de friguri. O gură de tun a zgâlţâit înfundat creasta, şi potopul de foc şi de trăsnet creştea ca o năvală de apă turbată, cu glas de tunet şi dinţi de oţel.

— I-am deocheat… Şi ce le-a spus locotenentul Andreescu nemţilor semăna grozav cu părerea lu Ha'lambe… Hai la şanţ.

M-am sculat… Ca şi când nici n-aş fi fost pe lume, nu mă vedeau. Legându-şi centurile, îşi împărţeau sectoare şi treburi grabnice. Auzeam şi înţelegeam frânturi de vorbe: „rcţele-capra provizorie… şanţ de scurgere… post de observaţie… baterie…"

— Dar eu…

Nimeni nu mă auzea…

— Eu… domnule locotenent… Ce fac eu? Daţi-mi ordin…

— Ordin? Mânânci bine, să te saturi… şi te culci… Să ne ierţi că

nu-ţi putem ţine companie, dar trebuie să potolim măgarii…

Şi au plecat, mistuindu-se în noapte.

Bordeiul s-a făcut deodată imens, rece şi trist. Împuşcăturile nu se mai deosebeau. Erau ca un urlet continuu… Ameţit, am dat la o parte foaia de cort din uşă şi am scos capul afară.

De undeva, din văzduh, tuşituri de pară ţâşneau scurt şi rânduit. Una şi alta… şi altele multe…

Tot într-acolo, alte lumini scăpărau mai tari, mai zgomotoase.

Focul se înteţea… Am tras perdeaua la loc.

Ordonanţa sublocotenentului Călugăru s-a ivit în prag, cu tot echipamentul pe ea:

— Asta-i semn de ducă, dom' elev!

Şi, repezit, a început să strângă lucrurile din bordei.

— Dar eu ce trebuie să fac?…

— Dumneavoastră luaţi-o devale…

O zguduitură crâncenă de afară a făcut ghem perdeaua în uşă şi a stins opaiţul…

— … de nemţi! a strigat Traţă, care-şi însuşise şi el părerile stăpânilor şi ale lui Ha'lambe! Şi a aprins din nou luminiţa.

Ordonanţa locotenentului, venită şi ea în grabă, cu ochi cârpiţi de somn – m-a dat scurt din cale şi a pornit la strâns bagajele.

Focul nu contenea de tot.

Voiam să fac ceva şi nu ştiam ce pot să fac.

— Dacă m-aş duce în tranşee?…

Dar Traţă mi-a curmat avântul.

— Vă-mpuşcă… nu vă cunoaşte soldaţii!

— Mergeţi cu noi, dom' elev, dacă e cazul, zice celălalt.

Şi fiindcă Traţă asculta tot mai alarmat iadul de afară, s-a hotărât: Eu chiar zic să plecăm – că aista e cântec de mutare! Şi, săltându-şi la spate lada de campanie, a ieşit.

— Dar eu?…

Traţă nu mi-a răspuns. Şi-a răspuns singur, numai, unei întrebări pusă în el, şi-a zis scurt:

— Da!…

A înşfăcat opaiţul în mână, l-a stins şi, cu lăzile la subţioară, a coborât în vale, cu necântărită grabă. Nedumerit, încurcat de frigurile zarvei acesteia nebuneşti, nu apucasem nici măcar să-i cer să-mi lase opaiţul.

În mijlocul bordeiului pustiu şi întunecat, m-am simţit cel mai nenorocit dintre oşteni, cel mai nedreptăţit dintre oameni…

Am venit aici să-mi fac datoria… Dar care-i datoria mea?

Şi zadarnic cercam să filosofez asupra ei… Trebuia întâi s-o găsesc. În iureşul nebun al luptei de afară – cu nenorocita mea de baionetă –

fiindcă altă armă nu aveam – ce eram să fac? Îmi venea să plâng.

Şi ticălosul de Traţă, care mi-a deschis şi ochii asupra primejdiei să mă duc în tranşeu.

Resemnat la orice, m-am aşezat pe leasa goală care slujea de pat locotenentului… Era atâta zgomot, că aproape nu-l mai auzeam. Ca o destrămare nervoasa mi-a frânt încordarea.

O lumină de gând mi-a adus în ochi chipul fratelui meu… Îl vedeam eroic la tranşeu… biruind… lovit… iar… Toate au trecut pe dinainte, au pâlpâit o dipă… două… şi s-au topit.

Am sărit în sus îngrozit. De afară batea un soare voinic şi tânăr, ca într-o zi de sărbătoare. Era zi plină.

În jurul meu, bordeiul, cu toate lucrurile lui la loc, avea o pace curată şi cuminte, de gazda chivernisită.

În prag, pe două capete de butuci, ofiţerii mei citeau jurnale proaspete. Lângă ei, bea o cană de ceai, fratele meu…

Am sărit din pat, ruşinat.

Cei de afară au întors capetele zâmbind…

— Traţăăă! Ceaiul pentru dom' elev! Apoi spre mine: Ţi-a venit fratele să se intereseze de dumneata. A auzit lupta de astă-noapte…

— Nu azi-noapte. Eu, azi-noapte, dormeam – i-a răspuns fratele meu – dar am auzit azi de la comandantul companiei… Apoi, mie – şi cum te ştiam în stare de orice – mi-a fost teamă…

Locotenentul a râs.

— Şi-a făcut datoria perfect. A avut ordin să doarmă, şi a dormit aşa de bine, că n-a simţit nici când ordonanţele l-au mutat din pat.

— Şi ce-a fost?… i-am întrebat

— Ai dormit înainte, buştean.

Am zâmbit.

— Dar focurile de azi-noapte?

— O mică reprezentaţie, care a reuşit…

Am făcut ochii mari. Călugăru a pufnit în râs.

— Trebuia să-ţi punem nervii la încercare! Asta fac cu cu fiecare subaltern… Trimit vorbă unui soldat să tragă câteva focuri, că pe urmă trag toţi ca chiorii. Nemţii se sperie şi ei… răspund… Şi reprezentaţia urmează după program.

— Şi? am întrebat cu un nod în gât.

— Şi – pot să-ţi dau certificat de bună ostăşie. Ţi-am spus să stai aici, ai stat. Bun! Ai auzit o luptă şi n-ai fugit! Bun! Ai adormit! Asta-i mai bun ca toate! Nervi sănătoşi! Deci…

Sergentul telefonist l-a întrerupt.

— Domnule locotenent, regimentul cere raportul luptei de azi-noapte.

Râzând, locotenentul a intrat în adăpostul telefonului. De acolo l-

am auzit:

— Asta-noapte, la ora 11,32 minute, o patrulă inamică, de mărimea unui pluton, cu o secţie de mitraliere, a atacat frontul companiei a noua, protejată de focul intens al tranşeelor inamice şi de bombardamentul de artilerie.

După o luptă care a durat aproape două ore, inamicul a fost respins, şi s-a retras în poziţiile lui, ducând cu sine mai mulţi răniţi.

… Însă adevărul, eu nu-l ştiu nici până azi.

Glonţul ia de multe ori viaţa, dar uneori dă alte nouă.

Dezierna mulcomit. Pe front, viaţă leneşă. Ca un fel de armistiţiu

tacit, se încheiase între noi şi cei din faţa noastră. Nicio împuşcătură nu spărgea tihna umedă a văii Limpejoara. Rar, hăt-departe, spre Caşin, câte un zvon posomorât de tunurii trezite pufnea greoi, amintindu-ne îndârjirea mută a vremurilor. Încolo, bună pace şi bună gospodărie prin cotloanele noastre pline de fum.

Cărăruia din spatele frontului mergea mână în mână cu tranşeea. Mă duceam la compania a douăsprezecea sub ispita multor lucruri deodată. Pretextul era să-mi văd fratele. Adică să-i întorc vizita. Dar în mine, tremura uşurel dragul unei primejdii închipuite. Voiam să calc în postul înaintat. Colţul acolo, înfipt în buza tranşeei nemţeşti, la treizeci de metri de bârlogul celorlalţi, îmi dădea dinainte fiori de faptă mare. Voiam să mă pot lăuda faţă de mine însumi că în traiul acesta aşa de paşnic, am ştiut să vâr pintenul unui gest. Şi mergând vesel, ca spre o mare bucurie, ascultam, în tremurarea proaspătă a zilei, un cântec lin de armonică, adus de vântul primăvăratec, peste dealuri. Nemţii cântau şi ei.

Am trecut pe lângă batalionul unde şedea compania de rezervă. Câţiva soldaţi, chintiţi pe rădăcina unui copac, povesteau între ei, rupând, cu mâini grele şi posomorâte, crengi fragede de lăstăriş.

Le eram nou. S-au sculat fără pripă şi m-au salutat. Le-am răspuns infricat, cu grabă reglementară. Trecut de ei, le-am simţit în ceafă un zâmbet îngăduitor. M-a bucurat vâlceaua care mă cufunda în pământ, rupându-mă din ochii lor.

Mi-am găsit fratele în bordei. Răsfoia, împăcat, o cărţulie soioasă, găsită acolo. Şi în clipa aceea, mi-a părut micşorat, ca un om care nu-şi dă seama de importanţa locului pe care-l ocupă.

Direct, ghicindu-mi insultător curiozitatea, mi-a tăiat vorba:

— Hai să vezi postul înaintat. Dar o să ai o deziluzie. Nu-i ce te aştepţi…

Am ocolit un şanţ şi am intrat sub grinzile postului înaintat. Printre două bârne, o liniuţă de lumină arăta cărăruia spre deal. Cai de sârmă ghimpată, răsturnaţi de-a curmezişul şi, ceva mau sus de ei, ca o scurmătură de pământ.

— Acolo-s… mi-a şoptit

În faţă, nicio mişcare. Nici măcar o crenguţă clătinată. Cu adevărat bine spus: muţenie de mormânt.

O pată cenuşie cu ferestruică mărginea în semicerc un crenel. Şi pe taluzul lor, abia zbicit, câteva firişoare de iarbă grăbită, ca şi la noi…

Ei şi noi.

Treizeci de metri la mijloc şi o taină înfiorătoare: prăpastia dintre două vieţi. Neastâmpărul îmi dă ghes. Vreau să văd mai mult decât îmi îngăduie aţa de lumină întinsă dintre bârne.

E atâta linişte, nemişcare şi aer de bună pace, ca teama de puşca lor se topeşte în curiozitatea mea. Trec alături de adăpost şi mă ridic pe

prispa tăiată pentru trăgătorii obişnuiţi.

Acum văd bine.

Tranşeea lor lunecă în linie potolită, devale la dreapta, şi se pierde între copaci.

Aş vrea să-i văd, să-i aud, vii, materiali. Ascunşi acolo, în cămăruţa lor nesfârşită, de lut, îmi par ca fioroasele animale din preistorie: terifianţi şi inexistenţi. Ieri, erau oameni ca mine şi ca tîne. Depărtarea de dânşii îi întrupa omeneşte. Apropierea lor mi-i face ireali, ca duhurile fioroase, care-mi îngrozeau copilăria.

Şa totuşi e linişte. Armonica lor cântă înainte, subţirel, departe. E ca un glas de împăcare venit din sufletul pădurii, din sufletul pământului.

Peste mila uriaşă care mă tălăzuie blajină şi îndurerată, faţă de toată zădărnicia trudei şi a morţii, un drag imens de viaţă îmi fură şi ochi, şi minte peste colina lor.

Din adâncuri de mult uitate, iese, bulbucând la suprafaţă, impresia dulce de glumă şi primejdie din jocul de v-aţi ascunselea al copilăriei mele.

Simt înainte de orice că „e frumos". Şi mă simt zâmbind fără voie. A! ce copil incorigibil port în mine! Constat, şi mă bucur.

O clipă-două.

Ce-a fost asta? Un şuier, o trăsnitură, un fulger.

Au tras în mine

În mine?

De ce?

Şi mă simt îndurerat ca de o nedreptate. De ce au tras în mine? Sufletul meu mângâia şi taluzul tranşeei lor. Cu toate astea au tras.

Da, dar puşca s-a clătinat. Cât a trebuit să tremure mâna care a tras, de n-a izbutit să lovească în plin la treizeci de metri? Şi cine a vârât în ea tremurul care m-a apărat?

Brusc, m-am prăbuşit. Trecuse o moarte pe lângă mine. Nu o moarte întâmplătoare, ci a mea, trimisă pentru mine, cu toată setea să mă ajungă.

Iar eu scăpasem. Şi eram mândru.

Se făcuse în mine ca un nod. Nod de aducere-aminte ori de început a ceva nou.

Puşcaşul de la cota 711 n-a ştiut niciodată că dincolo de marele război, focul lui de armă pornise un alt război: al meu. Căci de-acum încolo nu mai erau vrăjmaşii tuturor, erau vrăjmaşii mei.

Fratele meu era galben. Focul de puşcă, felul cum mă făcusem ghem îi dăduse impresia că-s lovit.

Dac soldatul de pază la post a scuipat ireverenţios peste toată linia nemţilor, blagoslovindu-i cu două vorbe scurte, îndesate şi foarte laice

în expresia lor totală, deşi, în parte luate, pline de cuviinţă şi cucernicie.

De astă dată vorbele nu m-au jignit. Erau o împuşcătură spirituală, trimisă înapoi ca revanşă, şi se adresau unuia singur, ca reprezentant al tuturor.

Şi aşa, fratele meu s-a întors spre bordei întovărăşit de un om nou.

Acela eram eu.

Paștele e sărbătoare, dar nu pentru toți.

Astăzi e zi sărbătorească. Norii s-au destrămat.

Doar spre Momâia de au mai rămas câteva caiere cenuşii, agăţate de crengile copacilor.

Stau la postul înaintat. Stau din zorii zilei, fiindcă nemţii au prins glas, şi am o dorinţă nebună să desluşesc ceva din mormăiala lor; măcar ideea de vietate omenească.

Dar în afară de câteva hohote de râs, clare, pline şi liniştitoare, nu pot prinde nicio vorbă. E şi asta destul. Aerul tăcut şi fioros al locului se fârâmiţează în râs ca o apă între pietre.

Simţi că primăvara a trecut şi peste caii de sârmă ghimpată. Ne îmbăiază deopotrivă pe toţi, în acelaşi soare şi acelaşi bine.

Şi totuşi râsul acela, venit din fund de pământ, sună straniu câteodată. Ca o umbră ciudată se aşează pe el, îndepărtându-l, înstrăinindu-l. Să fie de vină buza puştii care pândeşte din crenel, ori altceva mai ciudat, care ne-a despărţit mai grav decât sârma ghimpată? Nu ştiu. Stau aşa, nemişcat, cu faţa în soare, cu ochii închişi, rezemat de peretele tranșeei, şi ascult.

Din când în când, armonica prietenoasă prinde glas. Se tânguie dulce, apoi se topeşte nesimţit, ca într-o oftare. Azi pare mai aproape – ori vântul mi-o aduce mai de-a dreptul. Cântă. E liniştită, cuminte şi tristă ca ziua asta de Paşti, cu soare cald şi cu pământ umed, zgâriat de oameni dătători de moarte şi temători de ea.

… Mi-l închipui. Un bătrânel potolit, cu mustaţa blondă și căzută, cu ochi mici albaştri, visând departe, departe de tot, la sătuleţul Sileziei lui. Ce i-i cântecul, decât o dulce chinuire, dorit o dureroasă aducere-aminte?

Aducere-aminte? El mai are?

Eu sunt gol. Gol, fără sfârşit de gol. Ca un vas din care s-a strecurat totul…

Trebuie pus altceva în el… Primeşte orice. A şi primit: glonţul de ieri. Amara şi tare temelie pentru omul cel nou.

Şi armonica se tânguie înainte în limba ei. A ei, şi a neamţului blajin de acolo. De ce nu şi a mea, a noastră a tuturor acestora din linia noastră?

Eu, cel puţin, mă prefir în acordurile ei de mică orgă ca într-o primitivă slujbă bisericească. Evadezi din tine şi urci, urci. Unde? Tot în tine desigur, dar într-un „tine” mai bun, mai nepământesc. Deci o iluzie a ta…

E zi de Paşti…

… Şi mă simt împăcat cu toate negurile din trecut şi toate negurile viitoare…

… O bătrânică încovoiată răsare dintr-un ascunziş. Hieroglifele obrazului se rup cu linii tari, în bătaia lumânărelii din mâna slabă. Lângă ea, un copil, doi… Acasă râde în floare albă masa întinsă… cozonacul… ouă roşii… Şi în dreapta, în stânga, în sus, peste noi, cântă clopotele, de parcă toată viaţa cântă, trezită în noapte…

E zi de Paşti…

Un râs tare şi greu izbucneşte dincolo. Apoi o larmă, un vălmăşag de rânjet, ţipăt şi ceartă. Ascut urechea şi tresar. Glas de femeie:

— Lăsaţi-mă…

Urechea mi se încleştează, auzind-o.

— Lăsaţi-mă odată… Nici în ziua de Paşti nu…

… Şi n-am mai auzit.

Cei de dincolo dădeau cu târnăcoape grele în temelia bisericii din mine.

Cei de dincolo, sau ceva dincolo de ei?

Am rămas cu ochii îngroziţi, în ochii fratelui meu. Și acolo, am citit limpede, marea spaimă:

„Şi biserica trebuie să ne-o reclădim?“

Când dăruim gropi celor morți,
furăm taina celor vii.

Azi e zi de armistiţiu pentru îngroparea câtorva morţi dintre linii. Au rămas acolo, nefericiţii, din miezul iernii. Şi-au dormit somnul pe loc, şi iarna a avut grija să-i ţie în zăpadă, ca sub cearşaf.

De când a dat însă topirea de primăvară, alături de ghiocei, au început să iasă la iveală mâini înţepenite şi negre. Morţii cereau cruce, aşa explica Ha'lambe.

După multe rapoarte, s-a admis cererea armistiţiului.

O cârpă aibă s-a ridicat peste tranşeul nostru. Dincolo s-a făcut vâlvă şi iureş de glasuri. Dupăieli grele de paşi tunau înfundat. Un glas a întrebat:

— Ce vreţi?

Li s-a răspuns.

După câteva ore, au revenit spunând că mai-marii lor admit armistiţiul de câteva ore.

De la noi, a fost delegat sublocotenentul Binder – de la ei, un ofiţer tinerel.

S-au ridicat o dată peste taluzuri şi s-au apropiat unul de altul.

Izolată între sârme şi între puştile ţintite de amândouă părţile, s-a ridicat Pacea.

Pacea! O oră ori două numai – dar Pacea. Două ore de altă viaţă.

S-au înţeles repede, în nemţeşte. Porunci scurte au scos apoi din

tranşee câte o grupă de soldaţi cu lopeţi. De la noi şi de la ei.

Şi în vâlceaua în care mai dăinuiau urme de zăpadă înnegrită, i-am văzut lucrând de zor, laolaltă. La început crunţi, neîncrezători şi duşmani. Dar repede de tot, i-a cuprins pe toţi ceva nou şi comun. Nici azi nu-mi dau seama ce cântec le-au cânat lopeţile din mână, ori halcele de pământ, răsturnate.

Curând, i-am văzut amestecaţi şi uniformi, ca şi morţii de la picioarele lor.

… Ia, acolo, o mână de oameni harnici, care se zoresc la o treabă veselă, ca să nu-i apuce seara.

Spectacolul era neobişnuit.

Cele două tranşee vrăjmaşe înfloriseră. Toţi soldaţii noştri şi ai lor priveau cu capetele puse pe braţe rezemate de taluzuri. Şi încolo şi încoace, două rânduri de tărtăcuţe înnegrite, scoase din pământ.

Comentariile şi glumele curgeau ca puhoiul. Şi de la noi, şi de la ei.

Nu pot spune că nu mi s-a strâns inima. Peste moartea răsărită din zăpadă, viaţa se răzbuna. Era o nevoie bolnavă de înveselire. O excitare trecută dincolo de margini.

Observatorii din creneluri ţineau în cătarea puştii ofiţerii de sus şi soldaţii de jos: garanţia păcii. Simbol stupid, dar tragic şi adevărat, poate, nu numai pentru ceasurile de atunci.

Dar dincolo de ei, viaţa se restaurase.

Cel dintâi care a dat drumul primei pietricele vesele a fost un neamţ voinic şi gras, cu o faţă roşie, ca o lună de şes, în răsărit.

A sărit cu trup greoi pe taluz şi s-a aşezat pe el, ca pe un scaun. Ocupase, cu dispreţ suveran şi cu altceva, locul cuvenit puştii.

A râs şi a dat două vorbe răguşite, pe care nu le-a înţeles nimeni. Dar dospea în ele atâta voie bună, că au fost contagioase.

Morţii? A! da, erau acolo, negri şi crispaţi, cu gheare uscate vârâte în frunzişul mort ca şi ei. Se sărutau.

Au fost vreodată oameni în formele astea? Cine să se mai întrebe?

Erau binecuvântaţi că erau un pretext de viaţă nouă.

Gălan sergentul şi-a îndemnat oamenii, şiret:

— Râdeţi, mă fraţilor, să nu creadă nemţii ca suntem mai flămânzi ca ei!

— Şi fumaţi, mă!... a adăugat sergentul Iancu.

Dincolo, un neamţ a scos pe buza tranşeei o cutie de conserve, din care îmbuca în plină aşezare şi în plină pace.

Gălan a simţit ofensa şi a replicat scurt:

— Vasile, dă pâinea încoa.

Şi, cu briceagul lui de altoit, a rupt o felie cât opt.

— Faceţi şi voi ca mine, flăcăi.

Cel dintâi „flăcău” care l-a urmat a fost, fireşte, moş Toader Păscarul din Dorohoi, om cu cinci copii şi părul alb.

Nemţii au înţeles limbajul tutunului şi al pâinii. Au răspuns. Două ţări îşi arătau bogăţiile. Război economic: carte de vizită a păcii.

Curând au început însă trişăriile.

Iancu, sergentul, fost cârciumar, şi-a dus sticla la gură. El nu umbla cu bidon; rămăsese credincios meseriei. Mi-a şoptit la ureche:

— Să creadă că-i vin! şi a contrafăcut pe gură o suflare de beţiv când dă de băutură tare.

După asta, s-au dezgolit toate raniţele şi toţi sacii. Abia atunci am văzut eu ce le burduşea. Roţi de caşcaval, metri întregi de pastramă, saci de ceapă, slănină, şipuri de rachiu colorat, măsline…

Ba Goldenberg Şmil, ca om mai subţire, a scos doi cârnaţi întregi de salam de Sibiu şi s-a învoit cu Cristea, de lângă el:

— Te faci şi tu că mănânci dintr-unul, dar să nu te-atingi de el, că…

În câteva minute, cele două taluzuri erau ca două mese lungi de orgie.

… Între ele, morţii dormeau cuminţi…

Bieţii morţi… Înţelegeau ei oare, în nemişcarea loc, că erau răzbunaţi pe războiul care-i nimicise? Vedeau ei că li-s gropile făcute, dar soldaţii de-acolo le întârzie înadins, ca să mai prelungească bună voia clipei?

Ofiţerii de sus nu băgau de seamă. Sau se făceau. Intraseră adânc într-o discuţie de prieteni, care-şi servesc graţiozităţi, în numele patriilor. Binder îl informa că America a declarat război Germaniei, iar neamţul, foarte vesel, îi explica plăcerea luptelor cu oceane la mijloc, în loc de sârmă ghimpată.

Soldaţii noştri, bizuiţi pe neinternaţionalitatea limbii româneşti, făceau reflecţii tari, şi în ton, şi în culoare.

Cât priveşte pe cei din fundul vâlcelei, erau toţi robiţi vervei lui Gâlcă, cel cu faka sfărâmată de trei gloanţe. La început îi privise chiorâş. Dar ajuns lângă ei, şi văzându-i mai mici şi mai slabi, s-a adresat odată la toţi;

— Şi voi mi-aţi rupt bunătate de falcă?…

Nu era greu de lămurit ce-a vrut să spuie discreta lui mormăială între dinţii, care a urmat, când adaosul l-a spus tare:

— … I… doamne iartă-mă, că nu se cade la o zi mare!…

Şi s-a simţit bucuros pe loc. Îi iertase cu mărinimie.

„Dă-i, neamțule, dă-i!”

Îngâna în tact, şi săpa zdravăn, îndemnându-i. Nemţii, între ei, au zâmbit, clătinând din cap. Dar Gâlcă a înaintat repede la familiarităţi

neînchipuite. A dat unuia o sfârlă peste nas, altuia i-a rupt un fir de mustaţă. Pe altul l-a sfătuit să se lase ras cu lopata, până ce-a ajuns de i-a turtit altuia capela peste urechi.

În cele din urmă, şi încurajat mai ales de hohotele dublei galerii din tranşeele de sus, Gâlcă a trecut între doi nemţi, le-a pus mâinile pe după gât, şi a schiţat, între morţi şi gropi, un brâuşor barbar, cântând în plin:

„Dă-i, neamţule, dă-i!”

Ordinele de sus le-au încremenit o clipă veselia. Şi lor, şi nouă.

Morţii au fost puşi în gropi şi pământul s-a aşezat la locul lui, moale, umed şi afânat. Ca o fată cuminte care-şi ascunde ceva de preţ, sau ceva care o stinghereşte.

Gâlcă, tăcut, a scos un firicel galben de lumânare, l-a frânt în două, şi a aprins doua flăcărui la capetele mormănaşelor negre.

Pe urmă a râs vesel, ca de-o poznă, şi le-a bătut în pumni nemţilor, care nu se îngrijiseră de candelă pentru mormintele lor.

Dar pe taluzul tranşeelor n-a mai râs nimeni.

Ca un val negru se prăbuşise peste tot. Peste oameni, şi peste locuri.

Să fi fost aerul de cimitir? Nu cred. Îmi închipui că în fiecare s-a încleştat ceva. Aluneca la fund o făptură bună. Vacanţa se isprăvise. O vacanţă mare şi primitoare a vieţii.

Vorbele au căpătat ceva scrâşnit. Observatorii şedeau cu degetele pe trăgace şi paturile armelor înfipte bine în umere. Pe obrazul lor lipit de lemnul rece şi lucios, zvâcnea câte un muşchi.

Era o reîncordare, mai pietroasă ca cea de dinainte. Şi soldaţii scăpărau vorbe mai necivilizate, la adresa celor de peste drum, cu ofiţerul lor în cap.

Groparii s-au cufundat în tranşee, cu spatele înfiorat. Peste matca păcii trecute, căzuse ca într-un gol, să-l umple, tăcerea înfricoşată. Venea mână în mână cu noaptea şi le şedea bine laolaltă.

Ofiţerul neamţ, rămas singurul vizibil, a primit toate rămăşiţele de ură veche şi toţi mugurii de ură nouă. Acum, se părea tuturor obraznic, stupid în rigiditatea lui spilcuită cu cizme de lac şi frizură pomădată. Eram din nou duşmani.

Dacă ar fi înţeles limba românească, ce i-ar fi auzit urechile!…

S-a uitat o clipă spre noi şi a zâmbit…

Simţea?

A întins mâna lui Binder, i-a strâns-o şi i-a spus:

— Cam gălăgioşi soldaţii dumneavoastră români… când e

armistiţiu.

Binder, înţepat, i-a răspuns:

— Scuză-i. Sunt mai tineri decât cei din 204 Landwehr al dumneavoastră.

Celălalt a dus ca fulgerul mâna la gât şi a îngălbenit. Pe gulerul lui, sclipea cifra regimentului. Eleganţa, pe care inoportun voise să o arboreze faţă de noi, îl făcuse trădător. Şi nu era Binder omul să nu prindă cifra blestemată, pe care nu o putusem afla, cu toate incursiile şi încercările noastre.

Neamţul a strâns ochii. Suferea îngrozitor în biata lui conştiinţă de ostaş.

Şi cum Binder s-a întors zâmbind spre noi şi ne-a spus tare:

— I-am făcut-o! Să vadă cu cine are de-a face!… celălalt i-a întins mâna şi i-a răspuns în cea mai perfectă limbă românească:

— Mi-aţi făcut-o. E adevărat! Dar ştiam mai demult că am de-a face cu regimentul doisprezece din Bârlad, domnule sublocotenent Binder…

A salutat scurt şi a dat ţanţoş înapoi. În buza tranşeului s-a oprit, a mai salutat o dată şi s-a prăbuşit în fund, cu un salt.

Binder încremenise pe loc.

— Peste un minut, armistiţiul încetează! a tunat un glas de dincolo.

Binder abia a avut vreme să ajungă la post şi cel dintâi foc a şi pornit. De la ei.

… Apoi linişte şi întunerec. Doar în vale, două flăcări mai stăruiau pe morminte. Nemţii se distrau trăgând la ţintă în ele. Şi poate dincolo de ele. În pietatea păcii, care devenise inutilă.

Peste o oră, Tudose din postul trei – post obligat să steie noaptea pe taluz – se prăbuşea în fundul văii, lovit de un glonte în cap.

Acolo în fundul văii, lângă mormintele celorlalţi, care cereau şi altele.

… Dar cel puţin Tudose a avut o lumânare la cap – o lumânare de pace.

O mică întâmplare menită să fac cunoștință cu colonelul, cu maiorul și mai ales cu înțelegerea dintre ei.

M-am statornicit în companie şi mi-am luat plutonul în primire. Am acuma un sector şi-s mândru de el. E primejdios şi are un post de observaţie al artileriei. Mai exact, e primejdios fiindcă are un post de observaţie al artileriei. Căci nemţii l-au descoperit.

L-au descoperit şi nu-l iartă. Adică nu mă iartă pe mine, fiindcă sublocotenentul Brătăşanu ştie ce înseamnă rezistenţa materialelor şi a durat un adăpost, cu cei mai groşi copaci din pădure. L-a denumit, „*Suprafort*".

De aceea, îşi îngăduie luxuri primejdioase. Repet, primejdioase pentru mine şi pentru bieţii mei ostaşi descoperiţi.

De pildă, nu le dă voie nemţilor să facă zgomot. Niciun zgomot. Imediat ce aude ceva, telefonează din adăpost, bateriei, lucruri alarmante:

— La 656, un pluton face lucrări! sau: Pe drumul care duce la 670, din colţul pădurii, se transportă muniţii…

Şi bateria ţâfnoasă a căpitanului Mardan plesneşte în seria ei de patru, până ce dementa lui Brătăşanu se îndură de noi.

De noi, nu de nemţi, fiindcă ei ripostează prompt. Şi cum nemţii nu cunosc decât postul de observaţie de la mine, mă copleşesc cu o atenţie oţelită care, curând, o să defrişeze toată pădurea de pe tranşeu şi toţi soldaţii din el.

Că mai are acest bosumflat de Brătăşanu o meteahnă infernală: vrea să-şi facă de lucru fanteziei lui. Şi construieşte, construieşte la infinit! E un romancier, pus în slujba tunurilor.

În felul acesta, nu-i zgomot, cât de neînsemnat, venit de dincolo, să nu aibă o poveste întreagă şi complicată, dedusă din situaţia generală a războiului european.

De exemplu, astă-noapte s-a auzit un scârţâit de care.

Iată cam cum e raţionamentul, în stil:

„A fost auzit un scârțâit de roată. Prin urmare era un car. Dacă scârţâia, înseamnă că mergea carul. Bun! Un punct câştigat. Carul scârțâia, deci cel puţin o roată era neunsă. Dacă era neunsă, nu putea să fie militară; nemţii ştiu că orice zgomot trădător trebuie eliminat. Bun! Al doilea punct câştigat. Deci, un car civil. Prin urmare, car românesc, luat dintr-un sat, din spatele frontului. Să fi fost luat în graba aşa de mare că nu a avut vreme să fie uns? Sau, a făcut atâtea transporturi grăbite, de n-a mai fost vreme să fie reuns? Amândouă ipotezele duc la aceeaşi concluzie: se face ceva în grabă mare. Bun! Al treilea punct câştigat. De ce această grabă? Ori au primit informaţii că vor fi atacaţi, ori au ordin să atace. Bun! Al patrulea punct câştigat: e vorba de un atac. Să luăm pe rând. Atacăm noi? Nu se poate. Mai întâi, fiindcă ruşii au fost opriţi în Galiţia. Să atacăm, ca să le descongestionăm frontul, acolo? Nu se poate, fiindcă pe frontul francez, situaţia e liniştită…"

Şi așa mai departe…

Concluzia era totdeauna aceeaşi:

— Alo, bateria! Opt lovituri la cota…

Şi Mardan se executa, cu o docilitate şi o repeziciune formidabilă.

Dar opt lovituri de la Mardan însemnau un ricoşet de treizeci şi două de lovituri în plutonul meu.

Lui Brătăşanu îi sticleau ochii, din adăpost.

— Nu vă temeţi, răgălie! Au obuze proaste. Se sparg numai în o sută-o sută cincizeci de bucăţi, pe când ale noastre, franceze, se sparg în două mii… Oţel superior!…

Dar, consolarea vrednicului artilerist nu ridica prea mult moralul soldaţilor mei.

Începuse si mă frământe dorul unei ideale organizări de tranşee, cu toate adăposturile şi subteranele ei. Brătăşanu râdea.

Dar într-o bună zi, a început să fie agresiv. Nu ne-a mai dat explicaţii ample, şi n-a mai inventat şahuri de strategie universală. S-a supărat pe nemţi, pur și simplu. A început să-l sâcâie existenţa lor.

Pretextând mai întâi o rectificare a tirului – „un reglaj de vară“, cum zicea el – şi-a convins căpitanul, apoi a început să „lucreze" toată tranşeea nemţească. O ara cu obuzele, şi-o stropea cu şrapnelele.

Era ceva minunat şi înfiorător. Tunurile lui Mardan, puse pe Dealul Mare, dominau poziţia duşmană. „Trăgeau ca în strachină" – după expresia rurală a lui Ha'lambe. Şi ajunseră să tragă aşa de precis, încât puneau obuzele în tranşeea nemţească, de parcă le puneau cu mâna. Gâlcă îşi schimbase cântecul:

"…Dă-i, Mardane, dă-i!“

… Într-o noapte, eram la cărţi. Adică priveam. Şi eu, şi Brătăşanu.

Puţin vorbăreţ de felul lui, de astă dată era şi mai morocănos. Ba era aşa de puţin vesel, încât nu comandase un singur obuz măcar, toată ziua.

Telefonul a ţiuit lung. Artileristul din post a raportat că între 670 şi 695 se aude zgomot; bătaie de pari şi sunet metalic.

Pari?… Sunet metalic?… Concluzie: reţele de sârmă.

— Nişte bestii, domnule! Nu lasă bieţii lor soldaţi să doarmă în pace! Ei stai, că le arăt eu! Hai să vezi!

Şi foarte convins de larga lui umanitate, a comandat cinci salve, la punctul indicat.

Câteva clipe, obuzele, în iureş nebun, s-au întrecut, şuierând prin noapte şi s-au prăvălit, ca zvârlite dintr-un singur pumn, pe un colţişor de loc.

Douăzeci de evantalii de lumină, de moarte, de urlet.

Şi din clocotul lung-lung, al Limpejoarei, a rămas în urmă un vaier sfâşietor de om. A trecut ca un cuţit peste păduri, până la mine.

Brătăşanu m-a strâns îngrozitor, de braţ:

— Auzi?

Şi vaierul s-a reintărit – o dată… de două ori… Apoi s-a dus departe, mai departe pe calea văii, după clocotul exploziilor.

S-a dus pe calea lor şi s-a stins cu ele.

Dar cu ele s-a stins vaierul numai. Omul se stinsese desigur aici…

Brătăşanu şi-a dat chipiul pe ceafă şi a icnit:

— Am cheltuit o mie de obuze ca să aud muzicuţa asta!

Mi s-a părut un monstru. Unde dormise fiara asta în omul care îmi era aşa de drag?

Voiam să fug de el – să dau de ceilalţi – de oricine.

L-am refuzat scurt, brutal aproape, când mi-a spus să ne întoarcem împreună la bordei. Am rămas singur şi mi-am lipit fruntea de ţarina rece a taluzului.

Vaierul s-a auzit iar. S-a auzit, ori mi s-a părut? Nu ştiu. Era în urechea mea.

Lângă mine s-a ivit umbra cumsecade şi bună a lui Gălan, sergentul de serviciu. „În sfârşit un om!“ mi-am zis. Şi m-am agăţat de cuvântul „om“ ca de o salvare.

— Îl auzi, dom’ elev? Am stat o clipa la îndoială.

Glasul îi suna altfel.

— Ce să aud?

— Guiţatul neamţului…

… Mai încolo, Gâlcă, în post, fredona vesel:

„Dă-i, Mardane, dă-i!”

I-am întors spatele şi am pornit orbecăind în noapte prin gropi, printre copaci, ca un rătăcit… Un râs minunat, sănătos şi vesel, m-a scuturat din amorţeală.

Eram la bordei.

Brătăşanu se înveselise, era cel dinainte: glumeţ, bun şi mulţumit. Pedepsise bestiile!

… A doua zi dimineaţa, binoclurile ne-au adus lângă ochi lucrări de reţele începute şi lăsate la mijloc, cu pari grămadă şi roţi de sârmă. Erau în punctul indicat nouă din vreme şi sortit să fie portiţa pentru un atac al nostru: calea cea mai uşoară şi cea mai puţin sângeroasă de ajuns la tranșeea nemţească.

…….

După-masă, a pornit vijelia. Toate bateriile şi toate calibrele, cu toate felurile de proiectile.

Se scutura biata noastră pădure bună, de tot ce era mai frumos şi mai proaspăt în ea.

În două ceasuri, sectorul meu era un morman de găteje. Oamenii la fel.

Tot regimentul era la creneluri, şi rezervele apropiate, cu arma în mână. Totul vestea un atac. Până şi Gâlcă era impresionat; se întorsese la vechea formă:

„Dă-i, neamţule, dă-i!“

Brătăşanu nici nu se clintise.

— Răspunde! Ce aştepţi? Îmi distruge plutonul!

Calm, m-a bătut pe umeri:

— Lasă-i, domnule, să-şi facă şi ei cheful. Nu-i nicio primejdie. Ăştia îs industriali: taie pădurea! Pe urmă, a adăugat cu dispreţ suveran:

— Asta-i artilerie? Fabrica G**ö**tz et Comp., industrie de lemn!

Şi s-a întins pe pat, cu mâinile făcute puişor.

……..

A avut dreptate.

Niciun rănit şi nicio lovitură în tranşeu. Dar teroarea zgomotului sleise tăria plutonului.

Fără să mai întreb pe nimeni, am scos oamenii la lucru şi am început un adăpost, la vreo douăzeci-treizeci de metri în spatele tranşeei.

Voiam să sap o galerie pe la şase-şapte metri sub copaci şi s-o întăresc în stâlpi zdraveni, ca stâlpii puşi, de artilerist, la post.

Soldaţii, cu toată oboseala, lucrau de zor. În sfirşit vedeau ceva

pentru ei, oricât de primejdios le părea gândul să se adune toţi laolaltă într-o hrubă care se putea surpa în cutremurul obuzelor.

La mijlocul lucrului, mi s-a vestit trecerea colonelului. Îl vedeam întâia oară pe front.

Cu mica şi inofensiva îngâmfare a elevului nou-nouţ, l-am aşteptat în faţa gurii de groapă pe care o iniţiam. Căci aici, pe front, pot spune că într-adevăr o iniţiam. Ideea unui adăpost solid, înfipt adânc sub pământ, nu era cunoscută. Erau doar câteva ridicule adăposturi de tranşee, dar acelea erau pentru ploaie şi cel mult pentru gloanţele şrapnelelor. Nici chiar adăpostul făcut de artilerişti nu era mult mai avansat, cu toate bârnele lui groase.

Eram prin urmare mândru că sunt cel dintâi din regiment care fac asemenea ocrotire pentru trupă, şi aşteptam, legitim, măcar o strângere de mână binemeritată.

Iată în sfârşit şi colonelul. Scurt şi îndesat, urcă încet, lângă vlăjganul blond, cu ochi albaştri şi zâmbet deştept pe buze, care era maiorul batalionului meu.

— Ce faci aici?

Explic.

— Ce? Şi se strâmbă, ca în faţa unei comedii neînchipuite.

Încerc să explic iar.

— Lasă, că am priceput eu invenţia dumitale.

— Credeam…

— N-am zis: „Ce!” adică „sunt prost şi n-am învăţat nimic!“ Am zis: „Ceee!“… adică „eşti prost şi n-ai învăţat nimic!“

— Păi, tocmai la şcoală…

— Să nu-mi spui mie ce se învaţă la şcoală! Şcoala nu poate să te înveţe asemenea prostii…

— Adăpost…

— Ce adăpost, domnule? Ăsta-i adăpost? Ăsta-i zămnic pontru varză şi pentru cartofi…

— Întărit cu bârne…

— Ahaaa!… Dar de unde?

— Din pădure.

— Ahaa! dacă-ţi dau voie eu.

— Credeam…

— … Daaa! c-o sa te las să tai pădurea, ca să ne vadă nemţii toate tranşeele, nu?… Dar eu nu dau voie! Pe urmă s-a enervat: Şi cu ce să tai?…

—…

— Şi cu ce să tai bârnele?… Hai?…

— Un joagăr!

— De unde?

— Dumneavoastră…

— Dar ce, eu îs joagăr? N-am! Statul n-are. Când ai venit cu invenţia asta, de ce n-ai adus şi un joagăr în raniţă?…

— Credeam…

— Uite, domnule, că mai discută! Toţi ăştia, noii, sunt ca dumneata? E o fericire!… Cu asemenea invenţii câştigăm războiul, cu siguranţă… Auzi, domnule, ce învaţă ’mnealor pe soldaţi: nu vă mai duceţi fraţilor înainte, intraţi sub pământ. Buuună şcoală! Dar, mă rog, alte invenţii n-aveţi? Aşa, nişte soldaţi care să nu mănânce şi să nu moară?… Şi socotind că a glumit destul cu mine, a terminat milităreşte: Să-mi laşi soldaţii în pace, săracii. Îs destul de trudiţi ei şi aşa.

Dar simţind că maiorul se uită la el, l-a privit în sus şi a dat din umeri:

— Ba nu zău! Poftim, viitori ofiţeri!

Decât, maiorul îl privea de mult. Deşirat cum era, i se uita în fundul chipiului, de parcă ar fi fost de sticlă. Ce vedea maiorul prin sticla aceea, nu ştiu. Dar în ochii mici şi albaştri, era o luminiţă care tremura foarte-foarte ciudat. M-a încremenit, însă, când l-am văzut dând din cap colonelului, în chip de aprobare.

… Şi au plecat mai departe. După câţiva paşi, colonelul s-a oprit:

— Să-i trimiţi pe toţi oamenii liberi la sârmă – şi să-i pui să lucreze în echipe. Până dimineaţa, să fie gata reţelele…

—?…

— Ce te uiţi aşa da mine? Reţelele din spate! Şi să-i pui să facă latrine sistematice… Şi să astupe porcăria asta de aici…

Maiorul pornise înainte, cu mâinile la spate, cu chipiul pe ceafă, ca un om împăcat cu cugetul.

Colonelul, agitat, l-a ajuns, gesticulând şi bombănind…

Peticiţi de frunze, tot mai peticiţi, au dispărut în sus. În urma lor pădurea s-a închis ca o cetăţuie. I-a închis şi m-a închis.

„Vrăjmaşul de peste tranşee mă omoară – dacă poate. Cel din dosul tranşeei mă umileşte. Şi poate!“

Eram aşa de micşorat în ochii mei, că n-am avut curaj să mă uit la soldaţii care încremeniseră cu mâinile pe lopeţi şi târnăcoape.

Aşteptau un ordin. Le-am întors spatele şi m-am dus în tranşeu.

Cum stam acolo, cu capul în palme şi coatele pe taluz, am zărit, dincolo, o sentinelă nemţeasca, la post.

Am luat prima puşca şi am tras. Am tras răzbunător, cu sete, cu ură. Neamţul s-a uitat mirat în toate părţile. Cine ce avea cu el?

Am tras apoi a doua oară, a treia oară. Aş fi fost fericit să-l lovesc.

După nu ştiu câte focuri, l-am scos din fire. S-a aplecat şi el pe puşca lui şi a tras. Unde? În altă parte. Pesemne undeva de unde i se

păruse că vin gloanţele.

……...

Seara, regimentul raporta diviziei că o sentinelă germană de la cota 670 ucisese o sentinelă din compania a 4-a şi rănise pe soldatul care-i luase locul.

Vinovat era comandantul companiei, care fixase postul într-un loc deschis. I s-a luat comanda.

A doua zi dimineaţa. Ha'lambe a venit la mine, în tranşeu.

— Tră' dom' 'lev! Dom' ma'ior m-a mânat să vă spun aşa:

„Bat-o mama de viaţă!
Cine știe nu învaţă,
C-a-nvăţat ce nu mai știe…
Şi-i o mare porcărie…
Ş-apoi, foi de lobodă.
Gura lumii slobodă:
Baba cu rotiţi și cai
Spune lumii că-i tramvai!“

De la crenel… Gâlcă trăsese cu urechea şi fredona:

„Dă-i, neamţule, dă-i!…”

Aici se va vedea că e bine să ai pietate, dar e mai bine să n-o ai.

După o luptă crâncenă şi plină dc îndoieli, soarele făcuse abur oţărala babelor întârziate. Şi primăvara, gospodină săritoare cum este, s-a îndemnat la rosturile ei. O apucase vremea şi dădea zor.

Din cea dintâi suliţă a soarelui şi până se clătea gura cerului în apele puhave şi leşietice, răsturnate în fund, spre Răchitaş ori Soveja, ca nişte cladăre nedărăcite de lână amestecată, mai că vedeai iarba crescând.

S-ar zice că ieşea la soare duhul adevărat al pădurii şi al meleagurilor astea.

Din mâzga dospită de apă şi frunziş mort, chiuia parcă o tărie nouă. Şi tăria asta, suptă de milioane de rădăcini, se ridica semeaţă şi se trimitea înapoi cerului, în milioane de frunzuliţe şi fire de iarba proaspătă.

Păsările înnebuniseră. Nu mai ştiau ce să cânte: lumina care cădea de sus, ori viaţa verde, care se ridica de jos. Săltau în iureş de stoluri, până în poclada cerului şi se prăbuşeau până în umbra căpriţei fragede, ca iar să se urce şi iar să coboare, depănând firul zborului pe o suveică nevăzută. Parcă făceau slujbă de ştafetă între duhul de sus şi duhul de jos, îndemnându-le spre cununie.

Agenţi de legătură. Iluzii.

Numai tranşeea nu înflorea. Se vede că pământului nu-i place osteneala zadarnică. Acolo, lutul dejghiocat de reveneală, se răsturna în grunzi şi mai mici şi mai mari, fărămiţându-se şi dospind sub frământarea bocancilor scâlciaţi.

Adăposturile de iarnă din tranşee miroseau a mucegai.

Unul câte unul, soldaţii, acoperiţi de frunza pădurii, cutezau să se caţere pe taluzurile de lut galben şi să se lase moi, pe pufuleţul proaspăt de iarbă, ieşit din pământ.

Dezmorţire. Îmbiere spre alte locuri, spre alte gânduri. Poate chiar spre viaţă. De ce nu? Inima e aşa de încăpăţânată, iar dincolo de ea, taina aceea a bătăii ei, pe care nu a pus mâna nimeni, e aşa de surdă la socoteala limpede a morţii, că nu-i de mirare puhoiul acesta de dor de soare şi odihnă, care i-a înjunghiat pe toţi.

Şi fireşte şi pe mine.

Am ieşit la iarbă şi la soare.

Aici, la câteva sute de metri de bordeiul meu, e o poieniţă de toată frumuseţea. De jur împrejur, tufişuri grase şi curate o mărginesc aşa de gospodăreşte, că-ţi par puse dinadins, de o mână harnică de grădinar isteţ. La mijloc iarba s-a îndesit şi-i toată picurată cu flori. Parcă a smălţat-o, cu vrere anume, o stropitoare de aur, de sânge şi de cer, cu tot curcubeul lui.

Comandanţii noştri i-au schimbat rostul ei de pajişte. Au făcut-o minciună. Minciună pentru avioanele nemţilor. Căci au brăzdat-o în lung şi în lat cu tranşee adânci de-o palmă şi cu reţele de-o şchioapă. Pentru desăvârşirea minciunii, fundul tranşeelor de-o palmă e presărat cu ţărână neagră şi capetele parilor de reţele sunt date cu var. Obiectivele de la trei mii de metri înălţime vor fi rămas îngrozite de o atât de perfectă organizare. Iar în bordeiele de dincolo, bucăţica aceea de peliculă trebuie să fi stricat somnul multor oameni şi a multor nopţi.

Fragmentul văzut era însă tot ce se putea vedea. Pădurea, desigur, nu putea să ascundă decât un rest, mai primejdios, mai strict organizat şi mai plin de capcane teribile.

Nu şi-au închipuit nemţii niciodată că tranşeea noastră era o vietate şi ea, sensibilă la soare şi plictisită de umezeală. Oricum ar fi fost, însă, poiana mea trebuie să le fi fost nesuferită. E şi uşor de închipuit

Din tranşeea lor nu se zărea, prin luminişul copacilor, decât un colţişor. Un colţişor mai frumos decât toată poiana. Dar drept acolo, în mijlocul verdeţei, albeau crucile de mesteacăn ale câtorva morminte. Şi dacă mormântul din spatele tău înseamnă o durere care a trecut, cel dinaintea ta nu-i decât o durere permanentă. E durerea care te aşteaptă. E durerea de până la final. Spun asta, fiindcă şi la ei se zărea o cruce, spre dreapta, lângă Incărcătoarea. O cruce mică, umilă, pierdută sub hăţiş. Dar nu mi s-a întâmplat, o dată măcar, să-mi arunc ochii într-acolo şi să n-o văd. Iar neamţul care se oprea lângă ea, cu ochii la noi, parcă spunea obraznic şi sinistru:

„Vă aşteaptă!...”

Decât astea toate le-am gândit şi le-am văzut, după aceea.

Căci atunci era o zi aşa de caldă şi florile clipeau aşa de armonioase cu iarba şi cu cerul, încât crucile albe şi grămăjoarele de pământ negru, de la rădăcina lor, mi-au părut nesfârşit dc triste şi obidite. M-a durut sărăcia şi singurătatea lor. Nici iarbă nu voia să crească pe ele. Nedreptate inutilă a naturii. Am vrut să acopăr, cu câteva flori de câmp, goliciunea aceea dureroasă.

A! nu-mi păsa de loc că pe cruci nu era scris niciun nume şi că niciodată n-am ştiut câţi fuseseră ai noştri şi câţi ai lor, care erau ai noştri şi care erau ai lor. Mizeria morţii fusese bună prietenă tuturor. Şi eu mizeria asta voiam s-o acopăr.

Am strâns un mănunchi curat şi proaspăt: bănuţei şi albăstrele. M-am plecat uşurel deasupra celui dintâi morman de ţărână, dospit cu viaţă de om şi mustind în trup de om… Şi printr-o ricoşare năprasnică de gânduri şi închipuiri, mă vedeam pe mine însumi întins la doi metri dedesubt şi primind cu zâmbet şi dulce strângere de inimă mângâierea de floare a ofrandei venite în creştetul mormântului.

Era o simţire înduioşătoare, tristă şi bună. O fărâmă din resemnarea

ce-mi trebuia să nu mai bocesc zadarnic jertfa inutilă a tinereţii mele…

……...

… O palmă cumplită m-a plesnit peste ochi şi mi-a zvârlit capul într-o parte. O palmă groaznică, nevăzută, care a şuierat şi a trăsnit în aceeaşi clipă, de m-a lăsat buimac şi cu inima seacă.

Copacul de la câţiva paşi de mine s-a frânt ca o aşchie, în explozia care-i fulgerase trunchiul, şi s-a prăvălit.

… Trăseseră cu tunul în mine. Micul lor tun de tranşeu, pus înadins să supravegheze şi să cureţe poiana primejdioasă, îşi începea activitatea lui vitejească cu mine.

Cu mine? Nu, desigur. Cu biata mea pietate inutilă.

Iar mai târziu, când tunuleţul acesta l-am găsit crăpat în bucăţi pe dealul lor şi am privit prin cătarea lui cele trei cruci albe din poieniţa noastră veselă, am înţeles că şi eu aş fi făcut la fel. Pietatea, acolo, era ca o batjocură adusă crânceniei în care ne scăldam.

Şi cred că singurul lucru care m-a salvat a fost doar faptul că m-am înclinat cu un lat de palmă mai puţin. Traiectoria de trăsnet era bariera pe care n-o trecusem…

Iar asta mi-a dovedit că mă dezbăram încet şi sigur de rămăşiţele vieţii cu care nu mai trebuia să mă întâlnesc…

Acum, moș Păscaru din Dorobor va dovedi că războiul face pe om să uite fi ceea ce nu trebuie.

Făgăduiala regească de împărţire a pământurilor a ajuns şi în cotlonul nostru. Oamenii sunt turburaţi, ca de toate veştile mari de victoria, de care au auzit. Şi fiindcă ştiu că la urmă n-a fost nicio victorie, nu cred nici vestea nouă. Asta nu-i împiedică, totuşi, să fie veseli şi să o discute. Li-i drag faptul că mărimile s-au gândit la ei.

Regimentul ne-a transmis ordinul să întocmim statistici. Iată un bun prilej, pentru fiecare din noi, să intrăm cu mâinile până în coate în mizeria ostaşilor noştri.

Afli case cu câte zece copii, o capră şi douăzeci de prăjini de

pământ, iar alături, vezi miluiţi cu zeci de fălci moldoveneşti oameni singuri şi fără rost.

Când e vorba de împărţeala pământului, fiecare arată că mai are nevoie şi dincolo de ceea ce are. Niciun argument din lume n-ar fi în stare să-i dovedească lui Iancu, cârciumarul de oraş, că n-are nici drept, nici nevoie.

— Apoi, de unde să ştie statul că eu îs cârciumar? îmi spunea el. Eu arăt hârtiile că-s născut la ţară. Şi-adică, eu de ce fac război? Să nu mă aleg cu nimic?

Cât priveşte pe Ion Mărgărint, el era categoric:

— Am opt fălci, dar ce? Le-am furat? Trei îs zestre de la nevastă, două mi-a făcut taica pe numele meu şi celelalte două le-am cumpărat eu. Care va să zică îs om vre'nic, nu?

— … mda, Mărgărinte!

— Apoi?… De ce să nu iau şi eu dacă-i pe degeaba. Eu aşa chitesc că trebuie să se fi gândit statu: „Mă, uite că aista îi muncitor şi iconom. Să-i dăm, săracu, pen'că la el prinde. Da beţi'ului celuilalt de ce să-i mai dăm, că tot îl bea…" Nu?

— Mda, Mărgărinte!

— Şi-acu, mă întorc şi altfel. Nu ca să ziceţi matale că-mi trag cenuşa pe turtă. Hai la împărţeală. Da să fie dreaptă. Că alminte, ce fel de-mpărţeală mai este? Nu?

— Mda, Mărgărinte!

— Uite, mă! Ţine tu o falce, şi tu o falce, şi tu, vere, ţine o falce… Mă rog, cât cade la-mpărţeală!

— Da, Mărgărirnte, tu ai dreptate, dar atunci nu se ajunge, băiatule, şi nu vine omului mai nimic.

— Şi cam cât să vie?

— De unde vrei să ştiu eu?

— Dar măcar aşa, pe deasupra… O fi o jumătate de falce?

— Nu ştiu!

— … două prăjini, trei? Hî… Şi Mărgărint se uita cu ochi subţirei la mine, ca şi când asta ar fi fost o afacere a mea, personală, din care voiam să-l păgubesc numai pe dânsul. L-am înfruntat:

— Vine puţin, flăcăule, puţin de tot!

— Ei las' să fie aoolo, că nu strică!

I-am explicat liniştit şi lung. I-am spus ce vrea statul. I-am vorbit de minimum de existență şi i-am făcut toate teoriile de circumstanţă. La urma a dat din cap, ca şi când ar fi zis: „dacă-i aşa, apoi bine!" Dar când a deschis gura:

— Eu zic ca matale să scrii acolo că am şi eu nevoie de cinci ictare, ca tot omu…

— Nu, asta n-o spun, fiindcă eu n-am nevoie!

A râs:

— Eh! Ce ştii matale!

Apoi, pe un ton de dulce complicitate a adăugat încetişor:

— Şi-adică matale n-ai să iei?

— Nu, Mărgărinte, nu iau!

— Apoi dacă îţi fi având…

— N-am nicio palmă de pământ, mă băiatule!

— Păi, atunci de ce să nu luaţi?

— Dar ce să fac eu cu pământul? A clipit din ochi şi a râs sub mustaţă:

— Iacă, să mi-l daţi mie!

Nu se mai termina. Sâcâit, am dat din umeri. El a continuat:

— … Apoi eu aşa zic, după mintea mea proastă. De pământ, are tot omul nevoie. Dar la unul nu se dă şi la altul se dă; matale nu vi se dă, ca sunteţi târgoveţ, cum s-ar zice, şi nu ştiţi daraverile pământului. Va să zică nu vă pricepeţi. Atunci se dă la ţărani, că ei, săracii, se pricep. Da să ştii matale că nu se pricep toţi. Eu, acu, se vede că mă pricep. Am făcut din cinci opt. Dar iaca Vasile – am un cumnat – a făcut din patru, două… Care vra să zică nu-i ştie rostul. Şi dacă statul i-o mai da cinci, el le face iar două… Dar eu, din cinci mai fac opt, că aşa-i dovada…

Şi fiindcă tot n-am vrut să scriu ce crede Ion Mărgărint despre împărţirea pământului, ostaşul meu s-a depărtat încetinel, dând din cap, scârbit de nedreptatea mare ce i-o făceam lui şi eu, şi statul.

Alţii, mai naivi şi mai vicleni, minţeau. Ba spuneau mai puţin pământ, ba născoceau greutăţi familiare. Unii, luaţi mai repede, se întorceau, râzând, la declaraţii mai exacte:

— Păi, am cam vreooooo… hai să zic aşaaa… să tot fie trei fălci…. Cam aşa… Dar chiar trei n-or fi, că… mai o brazdă răsturnată… fuge hatul… Să zicem, pe laaa… preţ de două fălci şi jumate să fie…

De bine de rău, smulgeam bietele date trebuitoare statisticii.

Singur moş Toader Păscaru din Dorohoi s-a dat îndărăt. Nu voia în ruptul capului să declare nimic.

Am crezut, la început, că e o şiretenie sau o sfială. Părea aşa de nevoiaş, aşa de rătăcit pe lume bietul om, încât mi se părea o glumă să-l întreb de averea lui.

— Întrebaţii pe ceilalţi mai întâi, dacă aşa trebuie…

Şi mi-am zis că-l sfieşte, ori o sărăcie dusă dincolo de orice margine, ori o bogăţie nemărturisită şi greu de dat pe faţă, acum şi aici, în mijlocul oamenilor care-l ştiau sărman.

Îl ştiau şi îl vedeau.

Căci moş Păscaru n-a ştiut niciodată ce înseamnă o rezervă de hrană, ţinută în raniţă. Lui nu-i trimitea nimeni. Nici nu ştia să ceară. Oamenii, îmbunaţi de atâta lipsă, îl îmbiau totdeauna. Făcea o favoare:

— Să iau, ca să nu-ţi fie cu supărare, dar eu… sau: Lasă acolo, să mai ai, ca eşti tânăr. Eu am trecut peste nevoile aistea… Ce să mai stric, de pomană, un lucru bun?…

De fumat, fuma doar cât i se dădea de la companie. Cât priveşte solda, soarta i-o ştiau toţi. O împrumuta şi făcea uitate datoriile. Era înduioşător când venea un om să-i plătească împrumutul. Începea să râdă uşurel, lua banii, îi învârtea pe toate părţile, cu un zâmbet de nedescris şi întreba, de pildă:

— Oare nu se supără statu, dacă le-aş prinde pe bordei, ca nişte poze?… sau, filosofa: Acu viaţa-i ieftină, mă ţâcuşor, nu face atâtea parale… sau: Pe arginţi numai Iuda a vândut…

Şi totuşi, oricine ştia că moş Păscaru are cinci copii, în bârlogul lui din Dorohoi. Nu-i scriau, nu le scria; dădea din umeri:

— … De le-oi scri, or să se sature?

Tristeţea lui dulce, de om necăjit, dar împăcat cu necazul, mi-l făcea tot atât de drag, pe cât de drag mi-l făcea hărnicia lui domoală şi tăcută. Nu l-am auzit niciodată văitându-se. În schimb, într-o înserare blajină, când era în post, l-am auzit cântând. Nu mă simţise. Era atâta senină durere în cântecelul acela, cântat încetişor, numai pentru sufletul lui, că m-am dat îndărăt furiş, să nu mă simtă.

Din ziua aceea mi-a fost drag de-a binelea.

Iată de ce, în faţa ferelii lui să-mi dea lămuriri pentru statistică, n-am vrut să-l silesc. L-am lăsat la urmă.

— Acum, dumneata moş Toader.

A stat o clipă şi a lunecat, spre dreapta şi stânga, ochi mici şi cenuşii:

— Las' că-ţi spui eu matale…

Îl stinghereau câţiva soldaţi din preajmă.

Taina începuse să mă supere. Am trimis soldaţii la bordeie şi am rămas singuri.

— Acum, spune!

A ocolit iar:

— … Să zicem că unul nu spune nimic…

— … Da… Şi?

— Oare se supără statu?

— Nu, dar nu-i dă pământ.

Moş Toader a înjunghiat a râs, sub mustaţa lui bălaie şi dată pe oală.

A făcut un gest domol, de nepăsare:

— Parcă altfel… Ba nu, zău, dom' elev, nu-i şagă… Crezi matale în povestea asta? Iaca, eu nu cred. Să mă tai şi nu cred! Că regele o fi zis… se poate… Dar ce te faci cu sfinţii? Că eu mi-s păţit cu daraveri de aistea – uită-te la părul meu alb. Eu alta cred ca a zis statu – şi ce să zic, a chitit bine el, în socoteala lui; „Mă, aiştea îs oameni amărâţi

şi-şi lasă osul pe cele coclauri. Ia să le făgăduiesc eu ceva, să aibă inimă să ducă la ham. Că o minciună frumoasă face cât o mie de bogăţii, dacă-i la rostul ei.“

Şi i-am ascultat povestea sărmană, multe ceasuri în şir. Că o mare obidă neagră cursese peste toate zilele lui amărâte, de clăcaş împovărat. N-avea nicio palmă de pământ. Muncea de-a valma, cu nevasta şi copiii, pe unde apuca: la un chiabur din sat ori la un arendaş. Pentru el, iarna şi vara erau acelaşi lucru: truda. Şi pentru el războiul fusese ruptură crâncenă în viaţă. Patru ani bătuse toate dealurile şi toţi munţii, săpând tranşee şi desfundând drumuri. Concentrat la graniţă, cu cea dintâi serie de oameni, în vremea neutralităţii, rămăsese până azi să împlinească vorba tristă a cântecului, pe care îl murmura câteodată:

„Frunză verde iasomie,
Din partea mea de moșie
Să-mi faci, maică, liturghie,
Că ne-a dus din sat în sat.
Ca banul de căpătat.
Şi ne-a dus din ţară-n ţară,
Ca banul de cheltuială…"

Povestirea lui măcina toată asprimea din mine. M-am pomenit punându-i mâna pc umăr şi îmboldit să-i sărut obrajii uscaţi şi tăbăciţi de toate vânturile, toate ploile, ninsorile şi amarurile tuturor meleagurilor bulgăreşti, ardeleneşti şi româneşti.

Dar în mâna mea a foşnit scurt şi rău statistica regimentului. A fost ca o chemare la datorie.

Golit o clipă de durerile lui, n-a mai stat împotrivă. A dat din cap, ca un om bătrân ce era şi care nu voieşte să strice cheful copiilor.

Mi-a răspuns la tot ce l-am întrebat: o sărăcie înspăimântătoare şi o siguranţă crâncenă că nimic nu se mai poate schimba.

— … cinci copii mi se pare. Nu?

— … vreo cinai… Şi a zâmbit singur şi amar în aproximaţia lui…. Cel mai mare de… acum trebuie să aibă cam şaisprezece ani – Neculai îi botezat el, da noi îi zicem Culai. Pe urmă-i Gheorghe. Gheorghe îi zice şi mă-sa. Să fie de paisprezece şi vreo trei luni. După el am făcut-o pe Vasilica – asta-i mititică – adică tot are cam la unsprezece ani… Pe urmă… pe urmă e… Un băiat… făcut pe iarnă… ea îi zicea…

A urmat o pauză groaznică. Ochii lui moş Toader s-au făcut întâi fierbinţi, apoi reci ca de mort… Abia a şoptit, în spaimă:

— … Am uitat cum îl cheamă…

Cu mână grea de plumb, a şters încet, mecanic, câteva broboane de

sudoare rece, ţâşnite pe fruntea lui uscată. Şi înfigând ochi răi în ochii mei umeziţi, mi-a rânjit:

— … Apoi dacă i-am uitat şi eu… cum are să-i mai ţie minte statu?

Unde se vede că sergentul Gălan vrea să scape viața unei vrăbii, dar nu-și poate scăpa nici viața lui.

Treisprezece mai.

Eu, din parte-mi, nu pot suferi superstiţiile. Mai ales una aşa de banală ca asta. Mă revoltă şi protestez automat. Toţi sunt ca mine, dar, ca şi mine, păstrează, în fund tăinuit de inimă, o mică febră care ne indispune.

Nu-i vorbă, ziua a început prost. Ne-am deşteptat în vuietul infernal al tunurilor ruseşti. Bat în creasta dealului Momâia, de parcă vor să-l niveleze. Fumul curge pe văi, în lostopane albe, o dată cu trunchiurile aşchiate de copaci şi cu pământul arat. […]

Pe Momâia aveau post înaintat, la treizeci de metri de nemţi.

Trăiau în bună pace, până ieri. Dar pe seară, un neamţ mai dârz la datoria lui a zvârlit o granată în ruşi. A sfârticat vreo trei, a rănit vreo opt, şi a râs vesel peste gemetele lor. Era dreptul lui.

Ruşii au pus iute mâna pe granate, să răspundă. Ar fi fost un răspuns prompt şi eficace. Dar râsul neamţului i-a oprit. Batjocora merita alt răspuns.

Peste noapte, trupele ruseşti s-au retras şi artileria a intrat în funcţie. Pe creasta unde nu cuteza niciun tun să tragă, de teamă să nu-şi ucidă propriii ostaşi, obuzele ruseşti au măcinat, şase ore în şir, nemţi, copaci şi pământ laolaltă.

Din fumul care a coborât spre poale, creasta pădurită a Momâiei a ieşit la ora zece, ca de la un bărbier nemilos: o imensă chelie pudrată cu praf de lemn, de frunze şi de moarte.

Comandanţii nemţi au înţeles că se pregăteşte o diversiune.

Au dat drumul din lanţ tunarilor lor, să ne hămăiască în bună voie.

Întâi s-au năpustit pe artilerie. Defrişase Mardan o parte din pădure, ca să vadă până în creastă. Cu asta, bateria lui era la cheremul nemţilor. Numai că el îşi avea o teorie aparte:

— Nemţii sunt deştepţi şi nu pot să mă creadă aşa de prost, ca să pun bateria unde am pus-o. Ei or si creadă că am pus-o în creastă, dar am tăiat pădurea în urmă, să-i înşel!

Teoria lui riscată ne cam dădea fiori.

Dar treisprezece mai a fost, ca să zic aşa, treisprezece pentru alţii. Pentru Mardan a fost o zi de mare biruinţă. Căci nemţii au zvârlit în el peste o sută cincizeci de proiectile mari şi au fost deştepţi, întocmai cum prevestise căpitanul: le-au dat în creastă.

Ba încă le-au dat cu atâta precizie, că n-a căzut niciunul dincolo, spre baterie.

Cel puţin aşa socoteam noi.

Mardan a avut însă grijă destulă să ne dea emoţii şi nouă. La începutul bombardamentului, ne-a telefonat prin Brătăşanu:

— Să nu se bucure măgarii, că am să fac teatru!

Măgarii – adică noi – am luat însă teatrul în serios.

Bateria căpitanului a început să răspundă în salve întregi. Fiecare tun batea în altă parte. Nemţii întăresc.

După o serie de salve – băgăm de seamă că unul din tunurile lui Mardan închide gura. Urmează în serie de trei, pe când nemţii dau

drumul vijeliei întregi.

După câteva zeci de minute, seria de trei a lui Mardan se reduce numai la două tunuri, apoi, la unul singur.

Obuzele nemţeşti înnebuniseră. Dar înnebunisem şi noi. Eram siguri că i-au scos trei tunuri din luptă.

În uraganul de moarte care sfărma creasta Dealului Mare, a îngheţat şi glasul ultimului tun românesc. Nemţii au mai tras un sfert de oră, de-au măturat gătejele rămase, apoi au tăcut

Brătăşanu, livid, îşi muşca mustaţa, zbârnâind telefonul;

— Şi totuşi telefonul funcţionează… De ce nu răspunde?… Eu trimit soldatul la baterie… Sau… mai bine mă duc eu, că tot degeaba stau aici, de vreme ce bateria îi scoasă din luptă…

Dar telefonul a sunat, ca un bondar nervos.

— Aici Mardan, măgarilor! Am murit voluntar în rate şi acum înviez în bloc!

Şi în aceeaşi clipă patru tunuri au plesnit, patru obuze au şuierat, patru trăsnete au căzut şi au ieşit din tranşeele nemţilor.

Şi tranşeele lor erau pline de soldaţi. Toţi ieşiseră la creneluri să vază isprava artileriei lor.

Urlete nesfârşite, vaiere, ţipete de ordine. Altă salvă, şi alta, şi alta.

La telefon, căpitanul, după vechiul obicei, imitând bufnetul tunului, fâştitul obuzului şi explozia, striga:

— Buunnn şşşşii… apro-bbbattt!

Nemaiînţelegând nimic, nemţii au schimbat ţinta. Şi iată-ma vârât în buza tunarilor. O jumătate de ceas m-au înnebunit în vreme ce Mardan îşi plătea poliţa, bătând infanteria lor.

La un moment dat s-a plictisit.

— Mă Brătăşene, spune-le să înceteze ei întâi, că cu îs politicos. Sunt în ţara noastră, aşa că aştept să facă ei gestul… altfel nu tac două luni.

Toate rugăminţile noastre erau zadarnice. Politeţea lui desăvârşită nu îi îngăduia să se scoale „de la masă”, cum zicea, înaintea „musafirilor”.

Brătăşanu era în al noulea cer:

— Dom’le căpitan, eu sunt cam răguşit, şi regimentul ăsta de nemţi e Landwehr – de ăia bătrânii – cam surzi… Eu zic să le scrii dumneata asta, cu obuze pe tranşee – ca să fie clar…

Nu ştiu ce minune s-a întâmplat, dar după o vreme nemţii au tăcut. Mardan a vestit şi el:

— Acu să le zic şi eu la revedere… şi a tras o salvă.

… şi mersi!… şi iar a mai tras o salvă.

Apoi a terminat şi el.

O linişte mare s-a întins peste pădure. Ca dislocaţi din toate

încheieturile fiinţei noastre, şedeam moi, fără vlagă, rezemaţi de taluzurile tranşeelor. Ici-colo, câte o crenguţă ruptă scăpata jos, ca un rest din durerea trecută. Mi-am inspectat leneş sectorul şi m-am oprit în partea mai ferită de pădure. Un grup de oameni şedea la cislă.

Gălan era mai trist ca toţi. Se urcase pe taluz şi-şi proptise umărul într-un copac.

— Ce-i, Gălane?

Mi-a întins o schijă caldă de obuz:

— Am prins-o adineauri. Îi făceam semn să vie la mine, şi n-a vrut. M-am supărat şi am apucat-o de coadă!

Oamenii au râs încetinel. Gâlcă a îndrăznit:

— Mare ispravă! Cu mâna, e uşoară treabă! S-o prinzi cu falca, aşa cum am prins-o eu! Dar deh! 'mnealui e don' sergent! Tot cu palma… I-a fost ruşine să întindă gura după ea!…

Oamenii au râs şi n-au prea râs. Gălan s-a uitat blând.

— De, mă frate Gâlcă. De patru ani de când bat pustiile, n-am avut noroc să prind nimic… Şi, zău, că mi s-a acrit. Nu vezi tu mamă, nu vezi tată… nu vezi frate… Uneori mai că aş fi bucuros… Ce să mai vorbim? Şi-a rămas cu ochii în gol.

— O să vie şi asta, Gălane…

— M-a prins urâtu, don' elev. Stăăăm pe loc, de ne macină cuscrii creierii din cap.

— Deh! mă Gălane, ce vrei să facem?

— S-o pornim… încolo, ori încolo – şi a arătat spre nemţi şi înapoi – dar s-o pornim odată… Şanţul aista a început să duhnească a ţintirim…

Nu-l auzisem niciodată vorbind aşa. Era ostaş bun şi curajos. Depresiunea din el nu era numai în el. Curgea ca un firişor de apă prin toate tranşeele. Ce să-i răspund? Vorbe? Patriotism dezumflat? Am rămas cu obrajii în palmă, cu gândurile şi ochii duşi, întocmai ca dânsul.

Pe o crenguţa de lăstăriş, o vrabie s-a aşezat cu zgomot. Toţi ochii s-au întors spre ea. Fugise cât a fost urgie, şi s-a întors o dată cu liniştea – cu pacea.

În clipa aceea un singur fir de aur s-a depănat în toate minţile. Toţi ochii au zâmbit: o viaţă micuţă şi liberă se clătina în frunze verzi.

Ce gând drăcesc mi-a pus puşca în mână, nu ştiu. De unde în mine dorinţa asta stupidă să împuşc o vrabie, cu armă de război? Gălan a făcut ochii mari. Ocheam încet.

— Nu trage, dom' elev! Ce ne-a făcut ea, săraca?

O clipă, mi-a tremurat mâna, în apa caldă a glasului care mă ruga. Nu înţelegeam însă ce spune. M-am îndârjit.

— Huşş!… Vrabia a zburat, speriata de Gălan. Şi sergentul s-a uitat

la mine cu ochi care mi-au tăiat supărarea. Îmi imputa şi mă ruga să-l iert: „Am scăpat un suflet, săracul!“

M-a învins. Am lăsat puşca pe crenel. Dar după câteva minute, vrăbiuţa s-a întors pe crenguţa ei. Fără să vadă Gălan, am ochit şi am tras. A căzut, ruptă în două.

Gălan s-a dus, a luat-o în mână şi a dat din cap, oftând:

— Oof, doamne! Unde e să crape pământul, apoi se crapă… Degeaba vrei să fugi, degeaba te alungă altul…

După înnoptat, sergentul Iancu trebuia să treacă prin reţele, să aşeze ascultătorii. Un telefon, de la batalion, mi-l cerea însă, pe un ceas, la distribuţia de alimente.

— Atunci, pui posturile când te-ntorci!

Gălan, de lângă mine, zise:

— Mă duc eu, dom’ elev. Tot n-am ce face!

— Unde să te duci?

— Dincolo de reţele!

— E rândul lui Iancu, lasă-l să se ducă el.

— Se întârzie şi nu-i bine! Ce mare lucru?

Şi s-a dus.

Peste o oră, mi l-au întors împuşcat în piept. Un glonţ intrat prin spate şi ieşit pe sub sânul stâng. Doi centimetri mai sus, ar fi atins inima. Şi, era glonţ de la noi.

Plângea de durere şi spaimă. Clăbucii de sânge se amestecau cu lacrimi.

Îmi venea să urlu de amărăciune. Îl ţineam pe braţe, în vreme ce îl bandaja brancardierul. Hemoragia era teribilă. Zadarnic îl rugam să tacă, zadarnic îi spuneam că-şi face mai rău zbuciumându-se.

Când i-a înfipt tifoanele muiate în iod, a început să geamă cu tot glasul:

— Mamă… mamă… Şi n-am să te mai văd…

Sângele a izbucnit furios. Îl vedeam murind din vina lui. Mila s-a schimbat într-o furie de nebun.

I-am strigat:

— Dacă mai spui o vorbă, îţi cârpesc câteva palme de te năucesc!

Urlasem de-a huit pădurea.

L-am văzut căscând ochii mari. Ochi mari de vită bătută. S-a uitat lung la faţa mea de ceară şi n-a mai zis nimic…

Numai pleoapele clipeau, gonind, spre capul ochilor, lacrimi mari şi neînțelegătoare.

Hemoragia s-a potolit.

Când l-au suit pe brancardă, mi-a făcut semn. M-am apropiat. Abia suflând, mi-a şoptit:

— Nu s-a auzit de la nemţi… E departe…

Şi-a rămas cu ochii la mine, până ce-a cotit brancarda după

tranşeu…

……..

Mă, Gălane, mă, flăcăul meu voinic şi bun, azi eşti om cu stare şi cu rost în satul tău, nu-i aşa? Înţelegi tu şi astăzi ţipătul meu, tot aşa cum l-ai înţeles atunci?

Acum dau pe faţă conspiraţia făcută de ofiţeri, să apere pe colonel de moarte și pe noi de colonel.

Colonelul era om gospodar. Postul lui de comanda, pitit tocmai în fundul văii, s-a înconjurat cu o grădinuță curată, împărţită de brazde verzi, în straturi înflorate. La mijloc, un chioşculeţ de lemn de mesteacăn desăvârşea patriarhalitatea unei aşezări înstrăinate cu totul de asprimea milităriei noastre.

Dar, într-o zi, un obiectiv fotografic, cocoţat într-un avion nemţesc a avut indiscreţia penibilă să înregistreze această întocmire lumească şi să n-o socoată o urmă din trecut. Dovadă că, nu mult după asta, o sumă de proiectile au pornit din fundurile văilor stăpânite de nemţi şi nu s-au oprit nici la noi, nici n-au urcat până în Dealul Mare, ci s-au mulţumit cu o jumătate dc drum. Adică au avut necuviinţa să necinstească, cu fum şi schije, frumuseţea durată cu osârdia batalionului de rezervă.

Va fi fost panică ori nu, n-am de unde şti. Dar maiorul meu a primit un telefon grabnic, pe care tot grabnic mi l-a retransmis. Mă privea personal:

— Ascultă, ţuşcă. Mi-a telefonat Wilhelm al doilea numărul doi, aşa: „Ăla care făcea groapa aia, când noi amândoi… ţi-aduci aminte. Aşa! Să-i dai ordin să poftească aici să facă un adăpost de artilerie – dacă se pricepe. Să-l văd şi eu ce se pricepe…” Aşa că, du-te la Berlinul din fundul văii şi fă-i groapă, săracul! Şi ascultă, tu ai memorie bună?

— Am!

— Bun. Atunci să-i faci un frontispiciu şi să-i sapi acolo versurile astea… Stai să le fabric, că eu le ou îndată.

„Fie groapa cât de rea,
Tot mai bine-n groapa mea!“

Peste două zilee adăpostul era gata. Colonelul venea, se uita, strâmba din nas:

— Să vedem…

Când l-am anunţat că e gata, nu i-a plăcut nimic. Bârnele erau prea subţiri, locul prea mic, scările proaste şi insuficient de adânc.

Peste alte două zile, o ploaie torenţială a adus în el un şuvoi de apă şi l-a făcut putină. Când a încetat ploaia de sus, au început nemţii alta. Ceva mai dură şi localizată precis, la postul de comandă.

Atunci însă defectele adăpostului au fost uitate. S-a trecut cu vederea celiar şi apa din d. Vorba maiorului – care schimbase versurile de circumstanţă:

„Vie apă cât o vrea.
Tot mai bine-n groapa mea!“

Dar întâmplările astea au avut un efect ciudat. Colonelul a început să viziteze frontul tot mai des. Aspru cum era de felul lui, nu găsea nimic bun şi nimic organizat. Mica lui teroare zdruncina şi picătura de tihnă ce ne-o mai dăruia frontul, din când în când.

Căci – lucru lesne de înţeles – nu venea pe front decât atunci când era linişte şi bună pace.

După câteva săptămâni de vizite, ofiţerii erau înnegriţi. Singurul care jubila era Dobias. În sectorul lui, colonelul nu călcase niciodată…

— Ai noroc! a oftat Mina Filip…

— Norocul şi-l face omul cu mâna, a replicat scurt Dobias şi a râs. Proştilor, eu am găsit soluţia: dau reprezentaţie!

Invenţia lui Dobias putea să fie salvatoare. Rareori un om a fost ascultat cu o mai adâncă dorinţă de învăţătură.

— E simplu ca oul ăluia cu America. Doi poli sergentului telefonist de la regiment. El telefonează: „Don’ codanel o pornit pe front”. Bun. Expediez un soldat să-şi facă de lucru unde se despart cărările la batalioane. Vede că a apucat la alte batalioane? Nu mă interesează. A apucat spre noi? Telefon: „Vine la batalionul nostru”. Bun. Scot zece oameni la crenele, cu granate, şi aştept. Colonelul trece pe la batalion şi apucă unde vrea. Se duce la alte companii? Nu mă interesează. Vine la mine? Doi poli sergentului telefonist de la batalion, şi i-am deschis gura. Telefon: „Vine la dumneavoastră”. Eu gata sunt. Dau ordin: „Zece granate zvârlite pe rând şi zece puşti. Foc repede.” Nemţii, proşti, se sperie, habar n-au ce-i, dar încep să tragă şi ei. Ba, câteodată, pun și o mitralieră. Şi cum poziţia lor e mai sus ca noi, gloanţele de la dânşii vin exact pe versantul văii pe unde vine colonelul… Şi colonelul o ia frumuşel înapoi… Asta-i!

Eu nu cred că Edison, când a inventat lampa cu cărbune, a primit felicitări aşa de călduroase ca Dobias în ziua aceea.

Dar de a doua zi colonelul n-a mai putut să urce pe front.

Câtăva vreme, nici nu s-a mirat, nici nu şi-a pus vreo întrebare. Ba începuse să fie mândru că şi pe frontul nostru e o activitate mai intensă.

Numai maiorul, vulpoi blond, a mirosit ceva. Imediat a trimis la toate companiile un avertisment, scris de mâna lui:

„Cucule cu pană sură,
Fii măgar, dar cu măsură…"

Şi cum frontul întreg începuse să fie mai neliniştit şi mai iritat de fel de fel de veşti şi hărţuieli, care trădau un intens spionaj nemţesc, toate lucrurile au căpătat explicaţie logică:

— Trebuie că este spioni, dom'le! Prea se ştie precis fitece mişcare!…

Unde se vede că sunt gata să prind un spion, dar n-o nimeresc.

Îmi place să-mi petrec veacul în tranşeu. E răcoare şi pământul miroase plăcut în umbra asta dulce de primăvară proaspătă. Soldaţii, luminaţi şi ei de binele vremii, au prins grai şi doruri. Povestesc fel de fei de întâmplări şi scorniri. Mi-i drag să-i ascult. E fraged ceea ce spun şi e simplu. E odihnitor şi tonul, şi cuvântul. Mă îmbăiez, cu voluptate nespusă, în apa asta rustică, de care mă rupseseră anii mei de şcoală şi de viaţă orăşenească. Aş zice că mă reclădesc pe vechile mele temelii şi strâng mâna, peste o generaţie, înţeleptului moş Gheorghe din Dodeşti, bunicul cu barba albă, cu căciulă miţoasă, cu cizme largi şi grele şi cu privire de oţel în singurul lui ochi, pitit sub sprânceană aspră şi stufoasa.

Mi-i bine. Asta-i tot – şi e nesfârşit de mult.

Mă simt ca o plantă proaspătă, care se hrăneşte lacomă şi creşte cu râvnă, din belşugul cald al pământului. În urma mea, amintirile aproape că s-au prăfuit. Nici nu-mi mai par ale mele. Sunt lucruri din viaţa altcuiva. Da, e drept, mi le-a spus şi am suferit de drama lor, dar nicăieri nu-i o zgancă, să mi le ţie treze.

Mă ridic înalt şi drept, într-o curăţie şi o simplitate primară, pentru ceva mai sus decât a fost calea dinapoi. Moarte să fie? Sunt resemnat. Viaţă să fie? Sunt gata.

Ochiul e limpede. Vede în afară dar, până hăt, pe vârful

Răchitaşului, unde şi-au ridicat nemţii observator de artilerie. Dar înlăuntru vede şi mai limpede, şi mai departe. La dreapta drumul curat până la cruce. La stânga: luptă, senin, şi o voinţă neînfrântă de izbândă, dar nu înnebunită de visuri bolnave, ci în chibzuinţă unei drepte umilinţi creştineşti, unde se cere, înainte de orice, să-ţi măsori şi să-ţi ştii fără amăgire locul pe care îl ocupi în spaţiu.

Mă gândesc – şi râd când mă gândesc – la micul şi ridiculul donchişotism, cu care afirmam tatei că din război ori nu mă mai întorc, ori mă întorc maior.

Avea dreptate bătrânul: am să mă întorc locotenent – dacă mă întorc.

S-au dus veleităţile, ca fumul. Acelea nasc şi înnebunesc oamenii, în hărţuiala stupidă dintre ziduri duşmănoase, unde fiecăruia i se pare că doi oameni nu pot trăi unul lângă altul pentru că nu încap sub soare laolaltă.

Dar aici e atâta spaţiu… Nimeni nu strică viaţa celuilalt. Ba dimpotrivă. Ce caldă înţelegere a adus între noi, strânşi aşa, cum suntem, din toate meleagurile şi din toate lumile, traiul acesta, sub cer deschis şi sub primejdia deschisă şi uniformă.

Bizuindu-ne unul pe altul – căci trebuie să ne bizuim – n-avem vreme să ne mai vedem cusururile. Iată izbânda unui nou creştinism. În el nu mai are nimeni sensul îngust al meseriei lui – ce meserie ar mai fi de căutat acum? — ci sensul lui larg de om ridicat „deasupra burţii pline", cum spune Satin, din *Azilul de noapte*. Căci tăria şi înălţimea omului de aici încep.

Şi peste ani mulţi, încolo, prietenia asta va răscoli temeliile noastre, mai adânc decât orice altă răsturnare. Ne vom realiza atunci în devălmăşie, cum ne-am pregătit acum să ne realizăm în parte. Marea faptă a războiului asta va fi. Şi înseamnă mai mult decât locurile cucerite şi decât vrăjmăşiile satisfăcute…

……

Am ajuns să-i spun toate gândurile astea, de parcă l-aş fi cunoscut de un veac. Era un bătrânel alb şi blajin. Răsărise în tranşeu, drept la punctul de legătură cu regimentul din dreapta. Nici nu m-am prezentat măcar. M-a bătut pe obraz:

— Cum te cheamă, băiatul moşului?

I-am spus. Dar nu ştiu ce blestemată sfială m-a oprit să-l întreb şi eu. Că că n-avea niciun grad – şi hainele ponosite de pe dânsul nu-mi dădeau voie să-i acord mai mult ca o căpitănie, ori o maiorie în rezervă.

La urma urmei, ce-mi păsa? Era un om bun, mai bătrân ca mine cu o viaţă întreagă, şi care totuşi simţea şi înţelegea la fel ca mine. Nici nu m-am întrebat a cui biruinţă e mai mare: a tinereţii mele, ori a bătrâneţii lui?

M-a iscodit de oameni, de ofiţeri, de colonel. I-am răspuns fără înconjur.

Apoi, mi-a cerut informaţii despre tranşeu, despre postul înaintat, despre mortiere…

Am stat o clipă la îndoială.

— Dumneavoastră sunteţi din regimentul unsprezece?

A dat din cap zâmbind, ca o aprobare firească, şi ca o mică mustrare faţă de neştiinţa mea.

Puţin umilit i-am spus după aceea tot ce voia să ştie. Mi-a mulţumit şi mi-a dat mâna:

— Apoi, la revedere, băiatul moşului!

— Vă întovărăşesc şi eu! i-am spus grăbit.

— Nu, puiule, mă duc singur. Nu vreau nici să te deranjez, nici să mă deranjezi… Glasul îi era dulce, dar suna ca o poruncă.

Am rămas pe loc, până nu s-a mai văzut.

Nu aveam astâmpăr. Îmi dădusem drumul gurii prea uşor. Ca să-mi despovărez sufletul, am dat goana până la cel dintâi ofiţer din regimentul unsprezece. Nu ştia nimic, nu văzuse pe nimeni, iar în regimentul lor nu era niciun ofiţer cu semnalmentele bătrânului.

— Ia vezi să nu fie un spion. Mişună, ca furnicile, pe front. Goana după el.

Goana am dat, dar după dânsul am trimis un soldat să i se ţină de pulpană. Eu am dat un telefon alarmat maiorului.

Cu paşi dezbârnaţi, într-un minut, maiorul m-a ajuns. Am luat-o prin tranşeu pe urma bătrânului. La postul înaintat l-am găsit cerând informaţii sentinelei.

Maiorul l-a bătut amical pe spate:

— Ce pofteşti matale, camarade?…

Bătrânul s-a întors. Maiorul a înlemnit:

— Trăiţi, dom'le general! Apoi s-a uitat la mine, cu o mutră… Doamne! Şi repede mi-a şoptit la ureche;

„Of! Săraca Românie,
De ți-ar sta-n putere ţie
Ai vârî-o-n puşcărie,
Şi-ai ucide-o din prigoană,
Socotind-o că-i spioană…“

.. Era generalul nostru de brigadă

Când buhaiul muge,
Dorobanţul fuge,
Numai Spaimă-rece
Calculă şi trece…

La punctul de legătură dintre sectorul meu cel nou și regimentul din dreapta, fac cunoştinţa cu locotenentul Florea Dimitriu. Un bărbat tânăr, plin de vlagă, de cuminţenie şi de acel fluid misterios care îţi mărturiseşte un suflet cald şi frăţesc.

Nu glumeşte nici cu viaţa, nici cu războiul. E dârz în amândouă. Şi nu din datoria silnică. Dintr-o conştiinţa fermă şi clară, bărbătoasă şi aspră, ca vremurile noastre.

E un duşman al „eroismului”.

— Eroismul contrazice instinctul de conservare. E o alienare. Şi eroismul e primejdios ca orice scăpătare de sub control. Se deserveşte şi deserveşte: distruge oameni inutil şi face surprize în operaţii. Războiul e o vânătoare. Cine pune nervi sperie „vânatul” şi se primejduieşte. Numai o socoteală rece şi o frică bine dozată poate să dea roade bune. Sudoare multă – sânge puţin; sudoare puţină – sânge mult. Adevărata victorie nu constă în distrugerea inamicului, ci în conservarea ta perfectă… Cele cinci minute de rezistenţă în plus de care vorbea Togo al japonezilor.

Cu o companie dresată, doi ani de zile, în principiile lui, vecinul meu de sector izbutise să aibă cel mai mic număr de pierderi din toată divizia. Şi cu toate astea, nimeni nu făcea recunoaşteri şi incursiuni mai primejdioase ca dânsul.

Avea nervi de fier. Aşteptase un atac nemţesc, până la cincizeci de metri. Atunci abia au ţâşnit, în arc, cele trei sute de granate şi e greu de spus, dacă din două valuri de nemţi s-au putut întoarce înapoi,

teferi, douăzeci de oameni.

Trecut cu sectorul la Încărcătoarea, a început să sape un tunel spre nemţi, ca să-i zvârle în aer. Nu l-au înţeles mărimile, şi neînţelegerea asta a costat mai târziu câteva sute de vieţi.

Distanţa de nemţi îl supăra. Prin bolţi subţiri, lucrate în linişte, la un metru sub pământ, îşi împingea frontul până în sârma nemţească. Acolo, găurile de cârtiţă se legau, tăinuit, între ele. După asta, într-o singură noapte, se dârâma pojghiţa de deasupra.

Dimineaţa, nemţii vedeau, cu groază, un tranşeu întreg, la o palmă de dânşii. Bineînţeles, dacă mai apucau să-l vadă. Căci Dimitriu avea şi obiceiul să strângă în companie pe cei mai straşnici aruncători de granate.

Pentru isprăvile acestea, făcute cu calcul şi hotărâre, i se zicea „Spaimă-rece”.

Căci era spaimă nu numai pentru nemţi. Vecinii lui de sector tremurau cât şi nemţii, la năzdrăvăniile astea, încheiate totdeauna cu trăsnete de mortiere, cu zile întregi de luptă încruntată şi cu o nouă serie de cruci albe, lângă cele vechi.

Fireşte, Spaimă-rece avea grija de ostaşii lui. Acolo mortierele bateau zadarnic, iar granatele lunecau, stupide, peste adăposturi. Dar în dreapta şi stânga sectorului său, era seceriş în toi.

Odată, la un pahar de vin, i-am întors teoria eroismului.

— Tu, cu toată compania la un loc, eşti o singură fiinţă. Şi dacă vezi lucrul mai de aproape, faceţi laolaltă unul din eroii aceia pe care îi deteşti şi care deservesc. Ca o dovadă, sunt cei morţi pe lângă sectorul tău. A stat o clipă la îndoială.

— Se poate. Mă gândeam şi eu uneori. Dar asta e iluzia pe care o dă raportul dintre mine şi ceilalţi. Între dementa eroului şi cuminţie e acelaşi raport ca între calculul rece, amănunţit, precis şi lasă-mă-să-te-las-ul celorlalţi.

— Admit. Dar când vezi cât deserveşti, de ce nu pui frâu?

A strâns ochii şi umerii, ca într-o crispare deznădăjduită.

— Nu pooot! Eu sunt de meserie inginer mecanic. De mic copil am fost atras de fascinaţia rotiţelor cu zimţi, care se învârtesc uluitor de repede, fără să scape una din alta şi fără să se vateme. Nu te gândi la rotiţele ceasornicului. Acolo, e un ticăit lent. Totul se face mai uşor de controlat, mai uşor de înţeles. Gândeşte-te la viteza unei locomotive care trece urlând de clatină pământul, ori la motorul sinistru al unui automobil de curse ori de avion.

Calculul cei mai perfect cere punerea în practică, să-l confirme. Şi frumuseţea – poezia dacă vrei – nu e în plan, ci în realizarea, în funcţionarea desăvârşită a planului realizat

Eu, în război, sunt un ofiţer-inginer mecanic. De aceea, cred că mi

s-a zis bine Spaimă-rece.

Desfăşurarea unea incursiuni sau săparea unei tranşei, o calculez ca pe o maşină perfectă. Uite planurile toate, schiţate metru cu metru.

Soldatul meu ştie dinainte copacul unde se opreşte, locul precis unde îşi face masca şi timpul exact cât stă acolo.

Vezi aici fiecare traseu de drum, cu numele fiecărui soldat. Dincoace, e planul galeriilor. Uite cum am ajuns, uite cum i-am legat.

De n-ar fi ai noştri fără curaj, ştii ce-aş face? Aş săpa tranşeu dincolo de tranşeul nemţilor, ca să-i atac prin spate.

Şi, cred că am s-o fac, pe proprie răspundere. Mi se pare stupid de uşor şi nu pricep să nu-mi pun în aplicare un plan cu o reuşită tot aşa de sigură, ca şi cele de până acum. Ar fi, de altfel, o inovaţie în războiul ăsta!

Dar dincolo de aceste planuri, care însemnau tot atâtea supărări pentru superiorii lui, Florea, când nu făcea invenţii, aplica sisteme vechi la războiul nou.

Fabricase, cu soldaţii, vreo cinci-şase catapulte mici, cu care zvârlea granate până la două sute de metri. Fabrica un fel de arcuri pentru zvârlit rachete. Iar la un moment dat, necăjit pe reţeaua ghimpată a nemţilor, a fabricat, cu prăjini lungi, nişte foarfeci, cu care tăia sârmele, ziua-n amiaza mare. Era acolo un sistem ingenios de pârghii şi sfori, care-i îngăduiau să opereze din fundul tranşeului.

Nemţii, furioşi că focul puştii ajunsese ridicul de neputincios, au fabricat alte prăjini să i le rupă. Şi în războiul artileriei grele, al tancurilor, al avioanelor şi al gazelor, cota 711 a văzut bătaie crâncenă cu prăjinile, peste firele de sârmă ghimpată.

Efectul foarfecii-prăjină era însă mic. Îl micşorau şi prăjinile înnebunite ale nemţilor. Atunci Florea a găsit altceva mai bun: cabluri lungi şi multe, cu greutăţi la cap, zvârlite peste sârmele nemţilor, încolăcite în ele, şi trase cu macaraua.

Nemţii n-au înţeles adevăratul scop decât în clipa când au văzut cablurile întinzându-se, o dată pe tot sectorul, iar parii lor cu reţele cu tot, ieşind din pământ, culcându-se jos şi pornind-o spre tranşeea românească.

Ceasul acela cred şi eu că a fost la ei un ceas de spaimă rece.

Soldaţii îl divinizau. Pe front, unde era o imposibilitate de garantat ceasul de odihnă, Spaimă-rece izbutise să reglementeze şi viaţa lui, şi a celorlalţi: zece ore de lucru şi paisprezece de odihnă. Dar lucrul era lucru şi odihna-odihnă. Mergea aşa de departe cu respectul acesta încât, la un atac al nemţilor, n-a admis la creneluri ostaşii care erau în oră de odihnă.

Cât priveşte hrana lor, era singurul din divizie care izbutea să dea

două feluri de mâncare şi la prânz, şi seara. Avea, cum zicea el, parafrazând „curăţitorii de tranşee” din armata franţuzească, „curăţitori de ogrăzi”, care-i procurau porci, oi şi miei, după timp şi împrejurări. De la el am învăţat – şi mi-a prins bine mai târziu – că un porc mistreţ e „o chestie de apreciere”…

În asemenea împrejurări, autoritatea se dădea de la sine. Nu dădea o palmă unui om, nu striga la nimeni, nu se supăra pe nimeni. Soldaţii erau: frate Vasile, frate Gheorghe, frate Neculai. Numai ordonanţa era: frate Vax, telefonistul: frate P.T.T. şi furierul: frate S.S.R. [17]

Nemţii în schimb erau: domnii.

— Ce fac domnii? Ce părere au domnii? S-au supărat domnii!

Când îl lăsau în pace să lucreze la vreunul din planurile lui infernale, spunea cu toată inima şi toată seriozitatea:

— Păcat că domnii se încăpăţânează să stea vis-â-vis. De-ar veni aici, ar fi nişte rumâni foarte cumsecade.

Din două în două zile, dădea câee un ceai la „tinichele”. Tinichelele eram noi: ofiţerii şi elevii. Aluzie la bucăţelele de tablă, scoase din cutii de conserve, ori din încărcătoarele „Steyer” şi care ne serveau de grade.

Atunci era o gazdă afabilă şi atentă, ca o femeie burgheză. Bordeiul lui era podoabă de curăţenie şi gospodărie. Făcea singur ceaiul ori cafeaua şi gonea, cât colo, pe fratele Vax.

— Asta-i treabă subţire, frate Vax. Ca să te primesc la ea, ar trebui să te avansez la gradul de frate Cremă… Dar asta-i greu pentru stimata scăfârlie a domniei-tale!…

Nu juca cărţi şi nu fuma. După ce ne dădea ceaiuri, se aşeza în fundul pătucului curat şi desena în legea lui, ferit de ochii noştri. A trebuit să ne împrietenim mult ca să-mi arate o dată, în mare taină, „hârtia stricată” de el. Case, peisagii, capete de femeie…

— Amintiri… Vezi tu, ţâncule, Ewers spunea într-o nuvelă că într-o insulă din Pacific a aflat oameni cu o memorie fantastică. În mijlocul lor şi memoria lui a început să se lumineze. A descoperit că ascuţimea asta, a amintirii, era datorită alimentaţiei: un anume soi de peşte, bogat în fosfor şi uşor de prins. Pentru mine, frontul, pădurea, moartea – ştie dracu ce? — sunt ca peştele cu fosfor al lui Ewers. S-au iluminat în mine atâtea mii de lucruri care se prăfuiseră, că vreau să profit şi să le însemn. Dacă aş desena ca tine, aş fi fericit. Dar, prost, aşa cum le fac, sunt totuşi ca un fel de fişe ale vieţii mele… Cine ştie de nu mi-or trebui vreodată – la bătrâneţe… Stai cu nevasta la sobă, să-ţi încălzeşti reumatismele şi să-ţi aduci aminte…

N-a răspuns. Şi-a aruncat ochii pe pereţi şi a zâmbit. Erau acolo, prinse în cuişoare, peste douăzeci de fotografii: nevasta lui. Un căpşor blond, cu ochii mari, veseli şi nas de copil cârn. În mutrica aceea

nevinovată, doar gura însemna o dâră de femeie.

O adora. Niciodată nu vorbea de dânsa direct. Dar din toate pildele lui, din felul în care nu suferea să se glumească asupra căsniciei şi a femeilor, înţelegeai uşor ce gravă, adâncă şi fundamentală dragoste dospea în inima acestui calculat Spaimă-rece. Era ca o uriaşă răbufnire de viaţă, de sub pojghiţa de oţel a socotelilor lui centimetrate…

Înţelegeam toţi acelaşi lucru şi îl simţeam crescut în ochii noştri.

De altfel, avea tot dreptul s-o iubească aşa cum o iubea. De acolo, din orăşelul ei de pe malul Bistriţei, îi trimitea regulat scrisori imense, scrise mărunţel, fi pachete doldora de bunătăţi.

— Două minute, te rog, să citesc scrisoarea asta şi...

Şi cele două minute se făceau o jumătate de ceas, în cel mai nefericit caz. Nefericit pentru dânsul, bineînţeles.

Asta era juralul lui, jurnalul vieţii lui. „Viaţa mea de sub gât”, spunea în glumă. Dar ochii lui nu glumeau. Tot adâncul îi era prins în dragostea asta, exasperată de o prelungită despărţire.

Se batea uneori, brutal peste piept:

— Blestemata asta de fleică nu vrea să ştie nimic de calculele mele. Când fac un calcul nu pot suferi tic-tac de ceas – mi-aduce aminte că trece vremea… Iar „dumneaei” mi-aduce mereu aminte că trece viaţa…

Însă destăinuirile lui se opreau aici. Trebuia să lipeşti mii de bucăţele ca să poţi întregi o clipă. Dar şi atât de puţin, încă era de ajuns ca să te ameţească frumuseţea unei căsnicii aşa de depline: trup şi suflet, trecute peste timpi şi peste întâmplări.

Cum era să nu primim cu entuziasm vestea că, în sfârşit, a căpătat un concediu de două săptămâni? Era ca un copil. Şi-a sărutat toţi soldaţii, el, inginerul rece şi calculat – şi a plecat devale, sărind aşa de uşor, de-ţi era o surpriză neplăcută că nu-i vezi aripi.

Care din noi, în lipsa lui, n-a privit îndelung, în voie, şi în tristeţe uşor colorată de invidie, fotografiile care-i zâmbeau în urmă? Şi care din noi nu s-a înfiorat construind ceasurile de revedere, după dragostea şi dorul lor, încordat în cei doi ani ai despărţirii?…

…….

Când s-a ivit Florea în pragul bordeiului, ni s-a oprit inima pe loc. Lipsise numai trei zile: timpul să ajungă şi să se întoarcă imediat. Cărţile ne-au căzut din mâini moarte. Ochii ne-au îngheţat pe faţa lui. Ne-a dat mâna la toţi, şi-a lăsat mantaua, a clipit din ochi, să se deprindă cu umbra, apoi, încet, fioros şi liniştit a strâns toate fotografiile de pe pereţi.

Ce putere nebunească a fost în degetele lui de-a sfâşiat, ca pe o singură foiţă, maldărul acela de cartoane?

Bucăţi, le-a scăpat din mână. S-a aşezat pe pat, la locul lui, şi a murmurat:

— Care-mi dă o ţigară?…

A luat, la întâmplare, una din cele şapte care i s-au întins.

— Şi un foc…

Dar în para chibritului i-am văzut ochii străini. Mâna îi tremura. Şi în clipa aceea a tremurat şi mai tare mâna în care ţinea chibritul.

De atunci, Spaimă-rece a fost un ofiţer ca oricare altul. Stăpân pe ştiinţa tuturor rotiţelor, din maşinăriile complicate – el n-a mai putut să îndrepte, niciodată, rotiţa vinovată a vieţii lui…

Între crucile albe ale cimitirului improvizat de pe costişa bordeiului, s-ar mai fi cuvenit una. Dar pe aceea n-a avut nimeni curaj s-o puie. Îngropa mai mult decât un om: îngropa pe Dumnezeu din om…

Capitol fără titlu, căci cimitirul n-are cruci.

Într-un locuşor clădit sub umbrare falnice de ulm, preotul regimentului a slujit batalionului nostru. Mă răcoreşte, ca o mireasmă nouă, poezia aceasta, aproape uitată, din versetele Scripturii. Simt azi că aveam nevoie de ea. De ce, nu ştiu să-mi lămuresc. Dar parcă niciodată înfiorarea bătrână a vorbelor şi doinirea tărăgănată a melodiilor noastre ortodoxe n-a sunat în mine mai adânc şi mai adevărat. Da, acesta e cuvântul: adevărat. Am simţit slujba, ca o pregătire pentru fiecare clipă. Şi în pregătirea asta – de care viaţa dârză a zilelor obişnuite nu vrea să ţie seamă, fiindcă se bizuie pe tăria lor – am găsit reînviorată credinţa celor dintâi creştini. Mi-am lămurit atunci şi pietatea bătrânilor, mi-am lămurit şi pietatea înspăimântată a copiilor, mi-am lămurit şi pietatea prudentă a femeilor. Şi m-a uimit gândul că în acest amestec de copil, bătrân şi femeiesc, un straniu alchimist atotputernic a ştiut să îmbâieze şi să dospească inima

luptătorului cu moartea.

Iată că reduc la această formulă simplistă pe fiecare tovarăş şi fiecare ostaş din jurul meu. Îi reduc la fel şi îi recunosc pe toţi. Căci din fiecare, viaţa de aici, ca o sită rară, a strecurat tocmai miezul acela care construieşte şi prelungeşte viaţa: tinereţea şi dragostea. Mila şi cruzimea sunt deopotrivă de exagerate: ca la copii, femei ori bătrâni.

Pornirile sunt violente, opririle sunt încăpăţânate, prieteniile au ceva bolnăvicios şi instinctul de conservare e ciuntit, pesemne unde lipseşte astăzi tocmai resortul tainic al bucuriei şi al nevoilor trupeşti din echilibrul firesc al cântarului uman.

Încerc să explic pe alţii şi, de fapt, mă explic pe mine. Uneori, rar, mi se pare, nu că mă reconstruiesc, ci că am pierdut legătura cu mine însumi.

Căci e în mine o carne tânără şi zvăpăiată. Au fost în ea clocote lungi şi grele de porniri. Unde mi s-au topit? Ce zeu misterios a secat izvorul firesc? Şi cu ce scop? Iată, mă judec, dezbrăcat de mine însumi şi nu mai pot afla, nicăieri, învăpăierile de altădată.

S-a lăsat un stăviliar, numai? S-a căldit o iezătură trecătoare? Ori e o răsturnare întreagă în rosturile vieţii, pentru ca însăşi carnea să sufere mai puţin?

Şi iată-mă ajuns la singurul gând care mă împacă.

Ascult slujba, cum se înşiruie domoală şi tristă, iar gândul meu nu mă mai ruşinează. E poate întâia oară în viaţa mea când pot privi cu limpezime, în fum de tămâie şi în verset de Biblie, rosturile adânci ale sângelui omenesc.

De mult, din clipa când viaţa mi-a deschis ochii asupra lor, m-a copleşit o mare şi turburată nedumerire: de ce tocmai creştinismul, astă credinţă a dragostei de oameni şi a iubirii, credinţa care „a iertat mult celei care a iubit mult“ păstrează încă, într-un colţ, vrăjmăşia păcatului originar? Şi de ce numeşte „păcat” cea mai firească şi mai neînfrântă pornire şi nevoie a vieţii omeneşti?

Întrebarea asta s-a răsucit în mine, amară şi grea, ani de-a rândul, şi se întorcea cu duşmănie, în toate ceasurile mele de reculegere. Mă urmărea din cuibul de taină a visului meu, până în colţul stranei, unde mă împingea şi inima mea, şi moştenirea din inima mea. Dar acolo, sângeram într-o luptă crâncenă cu nedumerirea. Şi însăşi ispita întrebării îmbrăca haină de păcat.

Azi mă văd senin şi îndoiala s-a dus. În meleagul zilelor mele, bucurat de o lumină nouă, pot plivi şi răsădi în bunăvoia mea. Sunt împăcat cu mine, căci nu mă mai pot turbura. Amintirea zilei de ieri nu-mi dă seamă pentru ziua de mâine; şi icoana ei nu mai poate fi răsfrângerea de oglindă a întâmplărilor din trecut. Cel mult, prevestirea lor. Dai o prevestire vagă şi umbroasă, ca un vis fără

contur.

O simt şi o vreau. E ca o siguranţă viitoare.

Iar siguranţa asta îmi îngăduie astăzi să gândesc orice, fiindcă prezentul, cu jertfa lui din mine, a dezbrăcat de păcat nu numai viaţa mea de azi, dar însuşi păcatul zilelor viitoare.

În rândul meu, la fel cu mine, îi judec pe toţi.

Iată-i aici, roată, uniformi în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor. Răvăşiţi trupeşte de frig şi foame, de boleşntţi grele şi de neodihnă, învestmântaţi în petice aspre de haine murdare, neraşi, încercănaţi şi supţi, ce le-a mai rămas să îndure, ca să-i pun alături mucenicilor?! Şi care păcat va mai fi pentru ei păcat, când viaţa le-o îngădui să-şi reîntoarcă un drept pierdut – dacă voi mai avea această viaţă şi dacă le-o mai îngădui?

În şapte ani de zile toate celulele trupului omenesc mor şi sunt înlocuite cu altele noi. În şapte ani de zile ne vom şti „alţii – cu desăvârşire alţii". Întorși la casele noastre vom găsi streini din care nu cunoaştem decât numele. Ce ne va mai lega de făpturile acestea noi, când nicio celulă dinlăuntrul nostru nu cunoaşte, nu simte şi nu înţelege nici măcar o celulă din trupul lor. Rămâne sufletul? Care suflet? Eu văd că în mine au fost de ajuns două luni numai, să mi se altoiască un altul. Ce prăpăd va fi atunci în şapte ani?

… Şi mă uit cu milă fără de margini la un ofiţeraş tânăr, aşezat, cuminte ca o fetiţă, în mijlocul ofiţerilor de la mitralieră.

Nu-l cunosc. A venit proaspăt între noi, chiar azi de dimineaţă. E tânăr, frumuşel şi curat, ca o fată de pension ieşită întâia oară în lume. Are în ochi, în port şi în gest ceva sfios şi plin de cuviinţa pe care o dă sentimentul că în cea mai mică greşeală e sâmbure de catastrofă.

Hăinuţele lui sunt scoase din cutie, manşetele sunt albe şi noi, cizmele sclipesc necuviincios de tare, iar la încheietura mâinii, ca o desăvârşire fizică şi morală, sclipeşte lănţugul de argint al unei brăţări.

Ce se va alege din obrazul acesta roz-alb, peste câteva luni? Cum or să lucească ochii lui de copil, când i-o secătui spaima?

Îl simţi sărutat proaspăt de lacomă gură femeiască şi te întrebi cum va fi în ziua când altă gură, mai lacomă încă, s-or potrivi să-l aleagă.

Şi mă cutremur în suliţa de foc a unei imagini.

Din ziua când neamţul de la postul înaintat a tras nefericitul glonţ, mă chinuie până la boală obsesia înfăţişărilor postume. Îmi dau seama că e ridicul şi totuşi n-o pot împiedica. Mă uit la fiecare om şi mi-l închipui mort. De fapt, e o revenire a unei obsesii vechi. De când eram copil, îmi plăcea, seara în pat, să-mi pun mâinile pe piept, să închid

ochii, şi „*mă văd mort*”. Era o voluptate bolnăvicioasă, pe care trebuia să mi-o satisfac şi cu mine, şi cu alţii. De câte ori nu s-a trezit bunica cu mâinile puse pe piept, încetişor, de mine? Şi de câte ori n-am pândit somnul mamei şi al tatei, ca să-i surprind, o clipă măcar, în poziţia „de mort”?

Numai că, atunci, era o gimnastică uşoară şi uniformă. Acolo era poziţia simplă a sicriului.

Aici însa, fantezia are tărâm larg, şi ochiul meu deprins cu desenul se vrea divers şi colorat la nesfârşit.

……..

De ce oare mintea mea a fabricat acum imaginea asta groaznică? Ce are-a face bietul copil din faţa mea, ce-şi ascultă aşa de cucernic liturghia, cu oroarea crispată în praf şi sfâşiere de cărnuri pe care „o văd“? Şi ochii aceştia blânzi şi buni, cum de-i pot socoti în stare să ajungă siniştrii globi sticloşi, îngheţaţi de moarte şi de iadul spaimei, din tabloul de vis rău, pensulat în mine. Ca de un gând barbar?

Şi strângerea mea de inimă se întreieşte deodată.

Poţi tu scăpa cu viaţă, frumosule ofiţer, poate să fie mincinoasă, cât o vrea, imaginea groaznică din mine, în ce priveşte trupul tău. Ea n-o să fie însă niciodată mincinoasă dincolo de el.

Căci într-o zi, ştiu bine, sufletul tău de azi va fi, în inima ta, asemeni întocmai cu înspăimântătoarea icoană în care te-am zugrăvit.

Unde-s doi puterea creşte…

Se vede că pregătim ofensiva. Asemeni ordinelor venite de la regiment, a intrat în noi ceva înfrigurat şi rău. Nu cruţăm nicio durere şi nicio istoveală. Pândim, cu o nelămurită înfricoşare, agentul de legătură, când se furişează grăbit printre copaci, de poartă în săculeţ ordinele batalionului, şi-i ca o uşurare întârzierea zilelor crunte. Căci,

în adevăr, crunte se arată să fie, în străşnicia poruncilor de sus.

Croim mereu adăposturi zdravene, am primit căşti şi măşti de gaze, hărţi noi rectificate, iar avioanele urlă - când mai sus, când mai jos, după curajul şi treburile lor tăinuite.

Zilele trecute, un ofiţer francez – aviator – şi-a plimbat silueta subţirică şi neagră pe tot lungul frontului, ca să controleze de jos aceea ce văzuse de sus. Sălta uşurel, ca o pisică, peste şanţuri şi arăta dinţi albi sub mustăcioara neagra, când îi fluiera amical la ureche un glonţ trimis de dincolo să-i salute venirea.

Sub seară, a plecat, făgăduindu-ne pe a doua zi o reprezentaţie excepţională. Dar nu s-a ţinut de cuvânt. În schimb nemţii au binevoit să greşească un vagon de bombe aeriene în nefericitul nostru spital de la Căiuţi. Ce va fi fost acolo, nu ştiu. Şiu însă bine ce-a fost la noi după o săptămână, când huiau văile toate de ropotul nebun al unui bombardament, întâmplat, Dumnezeu ştie unde, departe, spre munţi. Avioanele noastre întorceau postului de comandă nemţesc, din Soveja, vizita cu praf de puşcă de la Căiuţi. Jalea pe care au stârnit-o, am aflat-o mai târziu. Atunci ne-am bucurat doar de falnica întoarcere a maşinilor uşurate, de linia lor perfectă şi de tăcerea desăvârşită a tunurilor antiaeriene.

Decât, mica biruinţă de la Soveja nu se repeta în fiecare zi. Fusese într-o sâmbătă şi ne încheiase frumos săptămâna. Cea următoare avea să fie mai puţin veselă, fiindcă nemţii, speriaţi, se vede, de numărul avioanelor, au adus câteva escadrile proaspete şi pornite pe harţă…

De luni de dimineaţă, un avion, mai îndrăzneţ ca toate, s-a plimbat peste toţi copacii noştri, de parcă îşi făcuse drum din frunzele lor. Zadarnic ţăcăneau mitralierele, zadarnic detunau puştile. Se plimba avionul, ca la el acasă. Ba, la un moment dat, băgând de seamă o secţie de mitraliere ieşită la lumină, s-a repezit în ea cu o bandă întreagă de cartuşe luminoase şi explozive.

Curând, alte două avioane s-au furişat, jos de tot, peste tranşeele nemţeşti şi au năvălit în noi.

Ce-or fi vrut e greu de ştiut. Ceea ce simţea însă oricare din noi era ca o mare batjocură. Cu atât mai mare, cu cât n-aveam nicio putinţă să ne răzbunăm. Pădurea, buna prietenă care ne ascundea de alte primejdii, apăra acum tot aşa de prieteneşte maşinăriile uruitoare şi jucăuşe cu cruce neagră pe ele.

Deodată, de undeva, din văzduh, un punctişor negru s-a prăvălit ţăcănind.

Ca fulgerul, avioanele nemţeşti au luat înălţime şi, vreme de un ceas, am asistat la cel mai minunat şi emoţionant joc de moarte pe care l-am putut vedea în viaţă. Luptă inegală şi sălbatecă între trei

nemţi şi o sfârlează românească.

Greu aş descrie ce învolburare aprigă era în ele toate. Mitralierele nu mai conteneau şi goana cu răsturnări, cu înălţări, cu lunecări şi căderi, era ca un joc de vrăbii neastâmpărate, cu pene de argint şi suflet de oţel.

Lupta venea uneori jos de tot, peste copaci, iar alteori pierea, pâlpâind, în slava cerului, fără altă biruinţă şi altă înfrângere, decât se alege dintr-o joacă de copii gălăgioşi şi zburdalnici.

Românul dansa încolţit de cea trei duşmani, şi lăsându-se în jos, ca o frunză bătută de vânt, îşi proptea mitraliera în coada unui neamţ până îl izgonea. Urca apoi drept ca o săgeată şi se răsturna pe altul.

Dar joaca asta n-a ţinut mult. Cele trei avioane nemţeşti s-au strâns pumn, şi au pornit spre român ca trei drumuri care se adună la o răscruce. Sub vijelia mitralierelor, românul s-a clătinat şi s-a prăvălit…

Abia atunci ne-am dat seama că se jucau acolo zaruri de vieţi omeneşti. Inimile ni s-au strâns.

Cei trei nemţi îşi purtau, în cercuri largi şi elegante, fala izbânzii lor. Pe pământ, scrâşneau dinţi încleştaţi şi poate, mai încolo, întins pe iarbă, sub fierăria ruptă, un suflet de-al nostru se stingea în prăbuşirea cea de pe urmă.

Ca o materializare a amarului nostru, primul tun şi-a trimis primul proiectil. Între cele trei avioane, un fumuleţ rotund şi alb s-a învoltat ca o floare. Apoi altul, şi altele multe, repezi, grăbite, enervate.

În câteva minute cerul era smălţat.

Dar lupta s-a apropiat de noi, peste noi. Priveliştea răcoritoare de sus a veait cu primejdia ei: paharele şrapnelelor au început să stropească pădurea.

Ne-am tras în gura bordeiului, mai la fereală. Pe cer avioanele, nestingherite, se învârteau pe loc. Deodată un proiectil explodează sub aripa unuia, şi-l răstoarnă…

Am chiuit de mulţumire.

Şi a chiuit mai tare ca mine Grigorcea, agentul de legătură, care avea un frate la bateria antiaeriană.

— Aşa, Costache, stuche-l sub coadă!

Un hohot de râs a plesnit sănătos de lângă noi:

— Mai pune-i una şi sub aripa cealaltă, să-l îndrepţi!

Dar în aceeaşi clipă, un urlet de pahar a crescut de sus, a trăsnit în crengi. Grigorcea s-a făcut ghem la rădăcina copacului, a zvâcnit o dată, de două ori, apoi s-a întins moale.

De sub casca sfărâmată şi vârâtă în ţeastă, un fir de sânge s-a prelins încetişor.

Spre amiază batalionul ne-a trimis poşta. Între cele cinci scrisori, una era pentru Grigorcea.

Am învârtit-o între degete… Îmi tremura mâna. Am întors-o;

„Află despre mine drage toadere că mii dorinţa să te văd până noi închide ochii că am ajuns la mare slăbiciune și ma păcătoşit boala și bătrâneţea și așa mii dorinţa a te mai văd că eu numai pe voi vă am și toate îs degeaba dacă nu vă văd și iam scris şi lui costache şi să te rogi şi tu de domnu căpitan al tău săţi dea drumul să te abaţi o zi acasă şi lăi mulţumi și tu cu ceva că aici am de toate și degeaba am de toate dacă bucurie nam că nu-i vreme de bucurie daci nu vă văd pe voi că acu numai năcaz pe lume și la sufletul meu că așai vremea.”

„En France, chez nous…”

Îl chema Chamard şi era locotenent proaspăt.

Bălan, cu o mustăcioară gălbuie, cu ochi mici, ca doi bolzi albaştri între gene albe şi cu figura oarecare, instructorul francez detaşat regimentului nostru a venit să modeleze, în civilizaţie străveche, barbaria organizaţiei noastre de bătălie.

Nu avea nici timp, nici drag de altă argumentare, pentru tot ce voia şi pretindea, decât: „En France, chez nous…”

În bună parte, avea dreptate. Era trimis să aplice la noi ceva ce învăţase, dădea roade bune şi era admis, în meleagurile lui. Ba, în scurtă vreme, ca să elimine, de la început, orice discuţie, pornea toată propunerea cu:

— *En France, chez nous, pour ameliorer ca on*…[18]

De fapt: „En France, chez nous” era pentru el ceea ce era pentru mine: „Noi, la şcoala militară…” Inutilitatea argumentărilor, faţă de neînţelegerea altora, ne dăduse laitmotive care ne înfrăţeau. Şi ne înfrăţeau, negreşit, înseşi principiile noilor metode de război. Eu le ştiam teoretic, iar el – pesemne – le învăţase din practică. Era logic să ne simpatizăm şi să ne căutăm. Dar cum eu nu puteam să las plutonul,

cutreiera el sectoarele, până mă găsea într-un colţ de tranşeu. Şi lângă mormănaşe de mucuri stinse, se încheia totdeauna cisla noastră prietenească, de ore lungi şi tihnite.

Îo ceasurile astea, am învăţat să-l cunosc, începând cu mutra lui anonimă şi sfârşind cu marele anonimat al sufletului.

Aţi băgat de seamă că oamenii au, îndeobşte, mutra specifică a preocupărilor sau meseriei lor. Uneori, însă, îşi adoptează o mutră *passe-partout*. Ţi-i imposibil să-i descifrezi şi le şade tot aşa de bine, sau tot aşa de rău, în orice haină s-ar îmbrăca. Sinteza lor s-ar găsi în acele imbecile acte civiile, unde oficialitatea e convinsă că a rezolvat formula individului, constatând că are: gura potrivită, nasul potrivit, fruntea potrivită, bărbia potrivită…

Acest „potrivit" pus în vârful acoladei semnalmentelor era formula lui Chamard. Mai mult chiar.

Ştiindu-l franţuz, erai înclinat să-i găseşti mutra galică. Dar bălana lui faţă putea să fie, tot aşa de bine; mutră de neamţ, de rus ori de bulgar. Chiar român putea să fie, judecând după straşnica lui semănare cu Vasilache-Bouroş, caporalul din a patra de mitraliere.

Era reservist. Trebuie să fi fost un biet om tare necăjit de viaţă, în zilele lui de pace. Vorba maiorului, limba românească i-a dezvăluit expresia lui adevărată;

„Frunză verde de mărar,
Am ajuns la vai ş-amar!" (Chamard)

O lună de zile, porecla îi rămăsese, şi el însuşi râdea spunându-şi: *lieutenant Vaille Chamard*, ceea ce îi dădea prilejul să glumească: *Qui Vaille Chamard?* Cred însă că nimeni nu i-a lămurit prea bine ce-i cu acel „vai" pe care şi-l scria după ortografia – din toate punctele de vedere, convenabilă – a limbii lui. Eu unul nu l-am lămurit. Fericita confuzie i-a dat o mândrie pe care o purta ca pe o decoraţie, alături de glorioasele palme ale medaliei lui militare.

În fond era un copil.

Neam de negustori, dintr-un sătuleţ agăţat pe-o râpă a Vosgilor, el însuşi negustoraş, fără prea multă carte, nu cunoştea din gloria Franţei lui decât două-trei crâmpeie de istorie banală, şi două-trei orăşele mai răsărite, prin care îl purtase războiul. Bacăul i se păruse, de aceea, un oraş mare şi frumos. Cât priveşte Iaşul, îl robise cu desăvârşire, prin localurile „somptuoase" şi acele extraordinare „*les bodegas*", care nu aveau seamăn decât cu cele din *„En France, chez nous, et surtout de Paris…"*[19]

— *Cest toujours l'esprit latin, mon vieux… La grande race…*[20]

Trăind pe două-trei idei simple, Chamard construia înlăuntrul lui o viaţa superioară nouă, printr-o Franţă fantastică, ciugulită din atlase,

reparată cu pensulă de poveşti şi pusă în lumina caldă şi duioasă a unui patriotism singular, exasperat de nevoia înălţării personale.

Căci Franţa n-avea importanţă ca ţară aparte, ci ca loc de naştere a lui Chamard: certificat. De aceea nimic nu era imposibil acolo, nimic mai mare ca acolo, nimic mai perfect ca acolo. Mai exact, Dumnezeu vorbea franţuzeşte.

Aşa, am aflat că acel „*En France, chez nous*" nu era numai o logică nevoie profesională. Era reazimul întreg al vieţii lui.

Şi atunci, e uşor să mi-l închipui, astăzi, în prăvălioara lui din Vosgi, spunând fiecărui client o poveste uimitoare, care începe neapărat cu: „*En Roumanie, pres de la Mer Noire…*"[21]

Se înţelegea admirabil cu colonelul, fiindcă nici el nu pricepea româneşte, nici celălalt nu-i putea spune pe limba lui. Iar aghiotantul, om abil, traducea cum voia, şi ce voia. Îi împăca pe amândoi. Căci – lucru sigur – metodele noi de luptă îl scoteau din fire pe colonel, iar Chamard – din principiu – detesta *„ces metodes bocbes d'avant guerre, apportees ici par e vieux Charles premier*"[22].

Pentru colonel, Chamard era: „Păpădie franţuşcă", iar pentru Chamard, colonelul era: „*Le Kaiser-cadet*"[23], sau „*La deuxieme edition*"[24], sau mai simplu: „*Le grand chameau*"[25].

Încolo, Chamard se împăca, cu toată lumea. Împărţea ţigări la toţi soldaţii şi-i batea amical pe obraji.

— *Y a-t-il de nouveau*,[26] Ghiţă? Căci auzise şi el că un „Ghiţă" e în orice ostaş român.

Numai cu Florea Dimitriu nu s-a împăcat de la început.

Inginerul mecanic, de cum a făcut cunoştinţa, i-a ţinut acest mic *speech* în cea mai perfectă limbă franţuzească.

— Domnul meu, îmi pare rău că facem cunoştinţă. Iubesc adevărul şi drumurile netede. Sunt silit, de aceea, să-ţi spun lucruri neplăcute. În primul rând nu am nevoie de instructor. În al doilea rând, chiar de-aş avea, ar trebui să fie un geniu; şi dumneata ai să recunoşti că n-ai nimic genial în dumneata, afară de mutra asta ştearsă, pe care geniile au cochetăria să o arboreze, ca să-şi bată joc de lume.

Acest *speech*, spus fulgerător şi tăios, l-a amuţit pe Chamard. Clipea din ochişorii lui albaştri şi mici, suflând nervos pe nări, ca un biet copil bătut degeaba, îţi făcea milă, şi totuşi era comic.

Noi, privitorii acestui box fără partener, şi deci inutil, eram nefericiţi de tot. Ne era silă şi să crâcnim. Florea era scos din fire şi ochii lui, injectaţi deodată, arătau colţi de câine, care nu sufere nici băţ, nici mângâiere… De altfel, începuse să ne fie teamă de dânsul. De la nefericita întâmplare a concediului, avea suişuri şi coborâşuri care nu prevesteau nimic bun. Zile întregi, cădea într-o nemişcare soră cu

piatra. Alteori, ca acum, năvălea în oameni, fără pricină, şi nu cruţa nimic din deşteptăciunea lui, ca să lovească şi să stârnească umilinţi. Ceea ce era mai dureros era că nu-şi mai recunoştea nicio greşeală. Crescuse în el, ca făptură vie, tot cinismul inteligenţii lui reci şi distrugătoare. Crea distrugerea, iată. Şi nu ştiu dacă se simţea bine, ori se simţea rău în calea chinuită a vieţii lui de azi, dar îl mulţumea, ca o patimă nefericită.

În tăcerea care se lăsase grea, peste noi, şi-a aprins o ţigară, a mozolit-o în gură şi ne-a privit pe rând. Apoi a pufnit scurt, în râs rău. A scuipat ţigara întreagă din gură, ca şi când ne-ar fi scuipat pe toţi, de-a valma şi a rânjit:

— Ce vă uitaţi aşa la el? Vi-i milă, nu?

Vasiliu a îndrăznit:

— … în orice caz…

— În orice caz, ce? Nu trebuia să-i spun, nu? Să gândesc ceva, tot aşa de precis şi de drept ca o linie între două puncte, şi să ocolesc! Ei bine, eu nu pot. Am nenorocul că am învăţat să trag linia dreaptă şi am mâna precisă… Nu-i vina mea, dacă voi sunteţi nişte neputincioşi şi vă tremură mâinile, ca la babe. De altfel, discutăm degeaba. Sunteţi nişte laşi, fiindcă, de fapt, toţi gândiţi ca mine.

Am intervenit, cu toată teama că-i rup orice zăgaz:

— Dar nu ne strânge nimeni de gât să gândim ca tine, Floreo…

A făcut un gest dispreţuitor:

— Aaa… dacă nu vă strânge nimeni de gât… Din nenorocire, pe mine mă strânge. Şi mă strânge teribil. Mă strânge, fiindcă are cine să mă strângă. Am aici – şi s-a plesnit cu palma peste frunte – am aici un domn care pune oamenii în cifre şi-i calculează, ca într-un bilanţ de bancă. În chestia asta, cine nu gândeşte ca mine nu gândeşte de loc. Voi sunteţi fericiţi, fiindcă, pesemne, puteţi să nu gândiţi. Eu nu pot şi sunt silit să trag concluzii. Asta-i!

A ieşit apoi în gura bordeiului, s-a răzămat cu umărul de uşă şi a rămas cu ochii, pe jumătate închişi, în golul pădurii.

Mai departe, încolo, ordonanţa lui, făcută ghem la pământ, în patru labe, sufla într-o fărâmă de foc, sub gamela agăţată de crăcană. Îi erau ochii roşii de fum şi obrajii aprinşi de sforţare.

L-a strigat:

— Frate Vax, fă-te încoa.

Ordonanţa a venit în goană. Gâfâia.

— Ia o ţigară. Şi să-mi spui tu – dar drept – pentru ce ne chinuim noi aici?

Soldatul a dat din umeri:

— Păi, dacă nu se poate altfel…

— Aşa, frate Vax, asta-i! Şi s-a întors spre noi: Auziţi, domnilor? Ştii… ascultă, Vax! Pentru cine lupţi tu?

Aici ostaşul a stat în cumpănă:

— Păi, pentru… patrie!

— Eşti un dobitoc! Du-te dracului! Dar mâncarea tot pentru patrie o faci?

Era furios.

— Nu, pentru dumneavoastră.

— Apoi atunci?… Hai, marş de-aici, că eşti prost!

Soldatul nu s-a mişcat. A spus mai încet:

— Adică dumneavoastră vreţi ca să spun tot… drept… Eu credeam că întrebaţi aşa – unde-s aici domnii ofiţeri şi franţuzul… da, tot pentru dumneavoastră luptăm… Cum s-ar zice, vorba cu patria e aşa… că aşa ne învăţa de răcut…

A mai dat o dată din cap, ca şi când ar fi zis: „Asta-i!", şi s-a dat înapoi spre focul lui neaprins, şi spre gamela cu peşte uscat.

Florea s-a întors cu capul spre noi, şi peste umăr ne-a spus:

— Nu se poate altfel… şi patria e aşa… Că aşa ne învăţa ca răcut… *Voilâ*![27]

Ne-am uitat unii la alţii şi am dat din umeri. Ca şi când ar fi avut ochi în ceafă, să ne vadă, a continuat:

— Nu vedeţi legătura, nu-i aşa? Cel puţin vi se pare că n-o vedeţi. Dar în voi nu-i jignit sentimentul ospitalităţii – asta ar fi onorabil, deşi e stupid. E zgâriată laşitatea. Duce-ţi-vă dracului, cu ea cu tot. Eu nu pot să fiu laş. Vă invidiez şi vă urăsc. La urma urmei… a adăugat mai încet, e şi asta o laşitate. Cine zice: „nu pot" e laş. În dicţionar trebuie tradus „nu pot" cu „laşitate"…

Apoi, deodată s-a întors spre mine. Avea ochii injectaţi şi aprinşi:

— Mă, băiatule, mă. Vorbesc cu tine. Tu eşti un coheror perfect. Nu ştiu cine dracu a avut fantezia să te facă fără zgură – pesemne tată-tău era beat când te-a zămislit – altfel nu-mi explic cum ai ieşit aşa din neamul tău de ţărani – dar numai tu ai să pricepi.

Eu fac războiul fiindcă am găsit câmp de activitate pentru mine, pentru judecăţile şi pentru calculele mele. Puţin îmi pasă mie de socotelile complicate ale celor mari. Aceea e o algebră pc care n-o pricep şi nu mă interesează. Pentru mine ecuaţia e simplă: am o singură necunoscută, deci ecuaţie de gradul întâi: să-i fac pe măgarii de vizavi să se teamă de mine. Dar aici nu mai încape nici România, nici Franţa, nici Chamard al vostru: sunt eu şi o dihanie cu capete multe, într-un bârlog de peste drum.

Zic: „eu", pentru că soldaţii mei sunt tot eu. Sunt gândurile mele materializate. În compania mea, iniţiativa nu există. Am pus pe ea tăbliţă, ca pe stâlpii de reţea electrică: „pericol de moarte". Soldaţii mei n-au voie să vrea şi n-au voie să gândească: „primejdie de

moarte”. Sunt conducte goale. Am, aici, rezervor mare, ca să le dau la toţi. Şi rezultatele le vezi. Mai ales ai să le vezi de-acum încolo, fiindcă marea bătălie n-am dat-o. O pregătesc

Am murmurat:

— Bine… oricum… asta-i altceva…

A pufnit de râs şi m-a mângâiat:

— Şi pulberea de fier din coheror… s-a transformat în praf de cărbune prost..

Apoi şi-a întins hainele pe el, a luat chipiul, ne-a salutat:

— *Guten Tag, meine Herrn… Ich babe die Ehre…* [28]

Şi a plecat pe tranşeu, fredonând fals în muzica unei şansonete franţuzeşti, greu de recunoscut anume, versuri improvizate:

„Şi pulberea a fost…
Praf de cărbune prost!…"

Am rămas copleşit. Concediul nefericit ridicase în mintea lui zăgaz teribil. În creierul acela luminos şi ascuţit ca o lamă de brici clocotea o tragedie. Viaţa lui fusese fără nicio supapă de siguranţă şi vedeam venind explozia, fără putinţă de oprire.

M-am sculat şi am pornit spre sectorul meu. Îmi uitasem şi de tovarăşi, şi de Chamard.

Într-un târziu, locotenentul francez m-a ajuns pe cărare. Nu scosese o vorbă de la atacul nebunesc al lui Florea. Îl simţeam că vrea să spună ceva, în limpezire. Am dat din umeri şi am zis:

— Asta-i!

El a răspuns:

— Da, da… asta-i!

Apoi, după câţiva paşi, a intrat în miezul lucrului;

— Ei bine, ce-a spus în fond? Vorbea aşa de iute… şi pronunţă aşa de greşit franţuzeşte, că n-am înţeles mare lucru. A spus ceva care să mă jignească?

Am zâmbit. Îşi găsise cea mai naivă portiţă de scăpare. L-am încurajat:

— O!

— … şi la urma urm că nimeni nu e vinovat că Napoleon a fost corsican. Fendinand al vostru e neamţ… Asta nu vă împiedică să vă lăudaţi cu dânsul. Nu-i aşa?

— Evident…

— În orice caz, acest biet locotenent ar avea neplăceri grave, dacă m-aş apuca să raportez ceva… nu?

— Evident…

— Are însă noroc că ţi-i prieten…

N-am mai răspuns.

Norocul ăsta nu mi se părea aşa de evident.

Şi am avut dreptate. Peste o săptămână, Florea era chemat urgent la divizie.

Generalul, crâncen, i-a primit fluturându-i un raport de patru coale.

— După ce-mi faci toate buclucurile din lume, mi-l mai faci şi pe ăsta? Ştii dumneata ce o să se întâmple dacă las lucrurile să meargă mai departe?

Cu călcâiele lipite oficial, Florea a răspuns scurt şi calm:

— Da. Guvernul francez o să-mi declare război…

Generalului i-a căzut raportul din mână şi şi-a ascuns faţa în palme. Umerii i s-au zguduit o dată, de două ori. S-a întins pe fotoliu într-o crispare.

Florea urmărea scena, serios, cu un ochi lucid şi interesat, de doctor.

Era-ntr-adevăr o minune: generalul acesta sângeros şi hain, pentru întâia oară în viaţa lui, râdea. Râdea cu hohot. Râdea cu lacrimi.

Şi în mijlocul acestui râs nervos, care nu-l mai părăsea, a luat condeiul şi a scris pe referatul lui Chamard:

„Ofiţerul va fi trimis la curtea marţială…"

În procesul care a urmat, Chamard a făcut gestul nobil: s-a înscris ca apărător şi a vorbit cuminte, cald şi speriat de efectul neaşteptat al referatului său.

La ieşirea din proces, Florea, achitat în unanimitate, i-a întins mâna. Sperând într-o mulţumire logică, Chamard a zâmbit şi se pregătea să fie modest şi elegant. Celălalt a scrâşnit:

— *Guten Tag, mein Herr*…[29]

Apoi, după câţiva paşi s-a întors:

— Ai fost şi de astă dată franţuz. Adică, mai pe româneşte: cabotin.

Şi a plecat spre sectorul lui, fredonând pe aceeaşi muzică, de nerecunoscut, versurile lui, întoarse pe dos:

„Şi praful de cărbune prost
Tot pulbere de fier a fost…"

În aceeaşi zi, pe seară, m-am pomenit cu Florea în tranşeu la mine. M-a întrebat de-a dreptul:

— Tu eşti un copil şi Chamard tot un copil. Dacă aduni un copil cu un alt copil, ştii ce dă?

— Doi copii.

— Nu, o copilărie…

Şi a plecat fără să-mi întindă mâna.

A mirosit, pesemne, că eu l-am îndemnat pe Chamard să facă gestul de la curtea marţială. În urma lui m-am gândit cu amărăciune că

întâmplarea asta mulţumise toată divizia, afară de trei oameni: Florea, Chamard fi eu.

Asta ca să se adeverească versurile lui Dimitriu:

„Şi pulberea a fost
Praf de cărbune prost!“

Unde moș Toader Păscaru înţelege suferinţele omenești.

Singurul om practic pe front s-a dovedit Chamard. El rezolvase chestia alimentaţiei, bizuit pe obiceiuri care n-au putut, nicicând, să ne intre nouă în viaţă. Mai simplu spus: mânca broaşte.

Şi slavă domnului, de toate era lipsă pc meleagurile noastre, numai de broaşte nu. Urla valea de orăcăitul lor impetuos. Era, după vorba maiorului, ca o cântare:

„În băltoacă
La răstoacă.
Bate-o toacă
Năpârstoacă…"

Chamard le gătea cu o ştiinţă de invidiat şi o pasiune agravată încă de mărimea lor impresionantă. Erau, într-adevăr, nişte broscoi imenşi, cât puii de găină, iar în farfuria întinsă a franţuzului, care nu-şi găsea tovarăş – ceea ce nu-l stingherea de loc – păreau cu adevărat ispititori.

Soldaţii, când au aflat dc obiceiul păgân al lui Chamard, s-au îngrozit. Nu-i mai primeau nici ţigări din mână. Numai moş Toader Păscaru a fost îngăduitor:

— E… e sărăcie mare pe lume, dom'le… Ce? Ca la noi, unde sunt vite pe toate drumurile?…

Isac Goldenberg.

Cum se pripăşise Isac Goldenberg din Hârlău, tocmai în plutonul

meu, nu-mi aduc aminte. M-am pomenit cu el, într-o zi ploioasă şi grea, ca de fier. Nemţii trăgeau de zor – cu toată artileria şi cu toate mitralierele – sâcâiţi de câteva patrule cercetaşe, care le păruseră, se vede, avangarda unui atac

Goldenberg a venit, s-a prezentat şi a stat un ceas lângă mine, fără să-i clintească un muşchi pe obraz, cu tot potopul obuzelor, cu toată urgia de zgomot şi de moarte care urla peste noi.

Vorbea domol, aproape în şoaptă, articula greu în jargonul lui de evreu al Moldovei de sus. Liniştea îi era tot pe-atât de sâcâitoare, în larma şi nervii bombardamentului, pe cât îi era de odihnit calmul şi stăpânirea.

Scos din fire l-am întrebat:

— Dar acum nu ţi-a fost frică?

— Frică?… Şi a rămas cu ochii goi la mine, de parcă vorba a huit într-un pustiu.

Câteva clipe mai apoi, un obuz a izbit în plin tranşeul şi a rupt în bucăţi pântecul unui soldat. Goldenberg a rămas neclintit, cu ochii la biata zdreanţă de carne amestecată cu pământ şi sânge şi m-a întrebat liniştit:

— Avea copii?…

Acest „avea copii?“ mi-a sunat multă vreme în ureche, ca o obsesie.

Pe Goldenberg îl vedeam rar. Săptămâni întregi nu-mi ieşea în cale. Ceea ce mă mira e că nu-l întâlneam niciodată la crenel. Întreb pc sergentul Iancu.

— Nu-l pot pune la crenel. I se face rău. Am încercat în fiecare zi; nu poate. Moare de frică.

— Frică?… Şi tonul meu a sunat întocmai ca al lui Goldenberg, în ziua când venise pe front.

— Acum unde e?

— La postul de ascultare.

Postul de ascultare era în buza nemţilor. Veşnic îmi dădea răniţi şi morţi.

— Acolo nu i-i frică?…

— Se cere singur. Acolo nu i se face rău…

Nu mai înţelegeam nimic. Voiam să stau de vorbă mai mult cu el şi i-am trimis răspuns să vie la mine când o ieşi din post.

Mi-a venit, rănit grav în ceafă.

Şi râdea.

— Uite, cum mi-a trecut glonţul… Cât pe ce să mă împuşte…

— Dar acum nu ţi-a fost frică?

— Mie mi se face rău. Nu ştiu cum e când ţi-i frică.

— Şi la postul de ascultare nu ţi se făcea rău?

— Ba da, dar acolo mă vedeau numai trei soldaţi. La tranşeu râdeau toţi de mine…

Aici, Gâlcă e foarte turburat și chinuit de-o întrebare grozavă.

Făceam inspecţia sentinelelor de la creneluri, când, din valea Limpejoarei văd ivindu-se, prin frunzişul des, două făpturi omeneşti. Mecanic, îmi întinz mâna, apuc braţul ostaşului de lângă mine şi-i arăt. Veneau direct pe cărarea unde aveam trecerea prin caii de sârmă ghimpată.

Dar ostaşul m-a liniştit.

— Dom' ofiţer franţuz, cu Gâlcă…

Chamard şi Gâlcă? Era de mirare. Niciodată Gâlcă al meu nu-l iubise pe francez. În altă cale decât a lui Florea Dimitriu, şi ostaşul meu socotea prezenţa lui Chamard de prisos şi jignitoare:

— Adicăte să vă înveţe el pe ’mneavoastră?… Mare minune şi asta…

Argumentările mele erau de prisos. Gâlcă avea argumentul hotăritor:

— Păi, dacă-i aşa de învăţat, de ce ’mneavoastră ştiţi limba lui şi el n-o ştie pe-a noastră?

În împrejurarea de faţă, credeam însă că s-a făcut minunea împăcării. Lucrul mi l-a întărit spusa lui Chamard:

— Îmi ştii obiceiul. Vreau să identific locurile şi trec dincolo de sârme. Ei bine, Gâlcă ăsta a fost uimitor. De două ori uimitor. În primul rând a avut o delicateţe care m-a mişcat până la lacrimi. A venit singur după mine, să mă păzească, fiindcă a văzut că sunt fără armă. Şi pe urmă, când am vrut să-i dau câţiva lei, n-a vrut să primească. N-am crezut niciodată că un ostaş aşa de simplu poate să aibă în el atâta delicateţe…

Înainte de plecare, i-a întins o ţigară:

— Un ţigar bun, Ghiţă… Dar Gâlcă a ridicat scurt din sprâncene, cu un „nu“ neîndurat.

Rămaşi numai noi doi, şi nedumerit de ochii crunţi cu care se uita după Chamard, întreb:

— Ce-i, Gâlcă?

— Păi, dom’ elev, aici treabă curată nu-i.

— Cum adică?

— Păi, ce tot meremetiseşte franţuzul ista, dincolo de reţele?

— Vede locurile, ce vrei să cate?

— Şi matale crezi povestea asta?

— Dar ce să cred?

— Dom’ elev, să mă tai dacă aici îi treabă curată. Aista-i om cu bucluc. Una din două: ori îi şpion, ori vrea să treacă la nemţi.

Am înlemnit. Ca să mă uluiască de tot, Gâlcă a întărit:

— La urma urmii, poate că-i şi una, şi alta. Păi, ştii matale că umblă cu harta la el şi înseamnă tot? Ba s-a făcut că scapă harta din mână, să-i rămâie acolo. Pricepi matale? Plan, să rămâie, s-o ia nemţii. Dar ce, crezi că m-am lăsat? Am luat-o de jos şi i-am dat-o: „Uite, musiu franţuz, că pe urmă o iau nemţii matale…” Am spus tare să audă şi nemţii de pe deal. Şi acu vine greul. Ştii matale ce-a făcut? A făcut aşa: „Ssst!“ Adică să tac din gură, şi mi-a dat bani. Păi, dacă-i era lui inima curată, de ce-a făcut: „Ssst!“ şi de ce mi-a dat bani? Uite acu să-ţi spui: m-am dus după dânsul să-l păzesc ce face…

Şi a încheiat, categoric ca totdeauna:

— Moartea istuia, de la mine se trage…

Acum moș Toader Păscaru îmi cere iertare că m-a supărat.

Ziua aceea amurgea potolită şi caldă, ca o zi bună ce fusese de la începutul ei. N-o turburaseră nici nemţii, n-o turburaseră nici mai-marii noştri. Ca o zi blajină de vacanţă la ţară, ori în pădure prietenoasă.

Din pricina asta, e lesne de înţeles ce duşmănos mi s-a părut focul de puşcă tras de la nemţi, şi e lesne de înţeles de ce, fără să vreau, am simţit în el ca o nenorocire.

Aşa a şi fost.

Sus pe dâmbul tranşeelor, Moş Tooder Păscaru căzuse frânt în fulgerătura glonţului. Şedea galben şi liniştit la pământ, în desişul unde îl târâseră soldaţii, şi se uita la cer. Se simţea bine, uşurat ca de o povară, senin şi împăcat.

Mi-a lămurit întâmplarea. Tranşeul făcea un cot mare. Ca să scurteze drumul, a luat-o de-a dreptul pe cărăruie, măcar că se vedea de la nemţi şi măcar că era oprită trecerea pe acolo.

— Dc unde să-mi închipui eu atâta hainie, după o zi aşa de liniştită…

Părea să fie o rană uşoară de tot. Pe dinafară doar câteva picături de sânge, la încheietura de sus a piciorului stâng. O săptămână de ambulanţă.

Ca o apă neagră şi rea mi s-a revărsat în inimă şi în cap. Îmi era aşa de scump bătrânul acesta, întins galben la picioarele mele şi mi se

părea aşa de dureroasă despărţirea de dânsul, pâna la vindecarea rănii, că simţeam o pornire sălbatecă să-l calc în picioare, ca să-mi răzbun ura pe nechibzuinţa lui, care mă nedreptăţea întâi şi întâi pe mine.

Căci pentru el, nu putea să însemne mare lucru. Nici măcar durere. Doar câteva zile de odihnă…

Judecata asta mi-a descleştat pornirea. Fără să-mi mai stăpânesc vorbele, l-am ocărât ca pe cel mai rău şi mai din urmă copil.

M-a ascultat, ca totdeauna, fără să spuie o vorbă şi fără să clipească. Cândd m-am oprit, a murmurat, blând:

— De a mi-a fost teamă tot n-am scăpat… Mă gândeam eu că am să te supăr… dar chiar aşa de tare…

Apoi mai încet:

— Iartă-mă şi matale. Zău aşa, iartă-ma…

Ce dracu, mi s-a năzărit mie că zâmbea? Nu ştiu. Asta m-a înnebunit. Nu mai vedeam în faţa ochilor şi nu mai ştiam ce vorbe grele îmi ies din suflet.

Deodată, Iancu mă strânge dc braţ. Tresar şi mă opresc. Balta de sânge de sub bătrân îşi făcuse pârău devale şi curgea, curgea, o dată cu biata viaţă dintr-însul.

Tăcere înspăimântată s-a întins între noi. Hemoragia internă îşi făcuse locul ei şi îşi împlinea rostul ei năprasnic.

Ci numai moş Toader Păscaru nu ştia nimic. În vărsarea neoprită de sânge, se simţea uşor ca un fulg, fărî durere şi fără teamă, ca în tresăltarea bună a unei ameţeli dulci.

Se uita neschimbat şi adânc sus, sus de tot, undeva în fundul acestui cer fumurlu de înserare, şi se urca încet spre el, ca o pasăre nevăzută, ca un gând…

Negură uşoară se lăsa pe ochii mari şi umezi. Încet, tot mai încet, murmura din când în când:

— Iartă-mă…

Şi uşor, bucuros de taina nepământească pe care o simţea strecurându-se în el, se stingea liniştit ca ziua asta cuminte şi bună, care a vrut să-i fie tovarăşă credincioasă până la scăpătatul ei de totdeauna.

De la înmormântarea lui moş Toader Păscaru, s-a petrecut in mine ceva neobişouit. Din adânci cotloane tăinuite, a ieşit la iveală o mocirlă grea şi nesănătoasă, pe care nimic n-a mai putut s-o stăvilească. Ani au trebuit să treacă după aceea, ani mulţi, grei şi dureroşi, ca să stâmpere puţintel din arşiţa de ură şi de nemilă pe care o încrustase în zilele mele, în mintea mea, în trupul meu, nedreapta pierdere a moldoveanului aceluia bătrân, trist şi bun, pe care câinoşenia unei bestii, într-o seară senină de vară, l-a furat rosturilor

mele şi l-a dăruit unui ţintirim cu trei cruci, pierdut într-o poieniţă culcată pe un sân de vale.

De-acolo, din neştiutul unde pluteşti, vei fi zâmbit poate văzându-mă cu cea mai bună puşcă din regiment, cutreierând toate colţurile, pândind ore întregi cu obrazul culcat pe patul armei, ca să văd unul de-al lor cum vine gonind la pământ, prins ca un fluture în acul glonţului meu. Vei fi zâmbit, şi vei fi dat din umeri.

Şi eu, în biata mea pornire tinerească de om al pământului meu, am vrut să te răzbun şi să mă răzbun.

Şi te-am răzbunat cu prisosinţă, bătrâne moş Toader, crede-mă…

Obişnuiesc, în viaţa mea, să nu mă culc, până nu-mi pot spune, ca bunicul meu:

— Îmi merit hodina, doamne!

Din seara morţii lui Toader Păscaru, am putut cu- adevărat s-o spun, în fiecare seară, oricât de crâncen va fi sunat în urechea celui-de-sus.

Descoperisem toate locurile bune de pândă de pe tranşeu. Ştiam trecerile celor de dincolo şi locurile de sentinele. Iar dacă îmi muşcam mâinile, că n-am o puşcă cu lunetă, şi cu ţeavă lungă, specială pentru observatori, cum aveau nemţii în crenelurile lor betonate, aveam în schimb un ochi precis şi clar, în care gămălia de ac a chiverei nemţeşti se contura limpede şi fără tremor, exact în unghiul crestăturii din înălţător şi în vârful de cuţit al cătării.

O vânătoare sinistră şi rodnică, care înălţa în fiecare zi câte o cruce pe versantul de dincolo de creastă.

Eram primejduit şi eu? Ei şi? Dar mult mai puţin decât ei, cei de dincolo. Lupta mea cu ei, războiul meu cu ei n-avea nevoie de fariseismul obişnuit al războiului, unde afişăm cavalerism şi facem abilităţi, ca să-l ocolim. Mă ascundeam bine şi atacam pieziş, ca în principiile de vânătoare ale lui Florea Dimitriu.

Ba într-o zi, când nemţii de la postul înaintat aveau chef de vorbă şi se căţărau peste tranşeu, am tras, de la treizeci de metri, în plin, în faţa roşie şi rotundă, ca o lună, care-şi arăta dinţii albi şi dornici de râs. Şi chiuiam şi eu acum, alături de Brătăşanu, când îi auzeam urlând peste dealuri, în durerea cărnii şi în spaima morţii. Ispitiţi de pilda mea, soldaţii au început şi ei o activitate vânătorească întinsă. Sectorul meu, liniştit de obicei, era ca o febră continuă a întregului front şi nu le era greu nemţilor, după poziţia ocupată de mine, să lămurească schimbul trupelor pe poziţia noastră.

Mă urmăreau şi mă distingeau cu o atenţie plină de mitraliere şi de obuze. Observaţiile regimentului în privinţa consumării dc muniţie şi a pierderii de oameni nu-mi făceau nici cald, nici rece. Războiul meu, ca şi al lui Florea Dimitriu, însemna mai mult decât războiul lor.

Peste răzvrătirea asta, s-au prăvălit două pietre grele şi au potolit-o sau, mai exact, i-au schimbat calea.

Într-o zi, o sentinelă, aşezată într-un loc descoperit, părăseşte postul şi vine să mi se plângă că nu mai poate sta, din pricina unui observator neamţ, de la 670, care trage necurmat în el. Îmi iau puşca şi alerg.

Neamţul mă primeşte cu un glonţ, destul de bine tras. Pun puşca pc crenel, îl caut, îi văd capul negru, ca un punctişor înălţat pe creasta lui de deal, şi trag.

Dispare câteva clipe, îmi răspunde tot aşa de aproape ca şi întâia oară.

Schimbăm, ca într-un duel organizat, câte cinci focuri. După al şaselea, îmi înfige un glonţ, la dreapta puştii mele, în taluz; al şaptelea mi-l pune la stânga.

„Mă caută bine, şi se apropie", îmi zic, şi răspund. Ţâşnitură de foc, nisip şi praf mă orbeşte. Duc mâna la ochi, ca fulgerul: „M-a lovit!…" Mă pipăi… Deschid ochii şi aproape nu-mi vine să cred: „Am scăpat?…"

Da, glonţul exploziv intrase la un deget sub arma mea, şi scăpasem.

Plecat sub buza tranşeului, ascult cum trimite glonţ după glonţ, în acelaşi loc, sau poate, de astă dată, mai sus cu degetul acela care putea să însemne nivelul de plutire al vieţii mele…

În mine s-a răsucit ceva greu şi dureros. Siguranţa morţii m-a făcut să lunec, umilit, într-o mare scârba de mine, într-o ură şi mai mare pentru ceilalţi…

Scrâşnind din dinţi, am schimbat locul sentinelei şi m-am aşezat la pândă, lângă ea.

Eram ferit de astă dată şi vedeam iî linişte. Sentinela de la 670 zadarnic a pipăit cu gloanţe tot lungul tranşeei. Peste o oră avea să tacă pentru totdeauna.

Da, primejdia lui trecuse. Dar umilirea din mine n-a mai fost să treacă niciodată…

Seara, cântecul acela de armonică, în care ne deprinsesem să încheiem, ca-ntr-un fel de pace zilnică, războirea noastră fără capăt, nu s-a mai auzit.

Si nu s-a mai auzit niciodată…

Peste câteva săptămâni, după ofensivă, când am trecut de lucrarea în S a nemţilor, Dumitru Vasile, caporalul, mi-a adus o armonică veche, găsită într-un adăpost. Praf gros şi urmă de păianjen pe toate colţurile ei. Iar pe burduf, două pete mari de sânge.

Unde aflăm că Bocăneț vine și pleacă după voia lui și a lui Dumnezeu din cer.

Un ostaş venit de la centrul de instrucţie a adus, într-o bună zi, vestea că Bocăneţ s-a cerut pe front. Cât ai clipi, ca o zarvă mare s-a întins peste toată rezerva regimentului. Telefoanele zbârnâiau la batalioane şi la companii, agenţii de legătură colindau şanţurile şi adăposturile, iar ofiţerii îşi vesteau unul altuia o bucurie de neînţeles.

În toată lumea asta, veselă şi gălăgioasă, care flutura numele lui Bocăneţ ca pe un stindard de mare eveniment, doi oameni se simţeau nelalocul lor: cu şi cu sergentul Iancu. Eu, pentru simplul motiv că habar n-aveam cine e Bocăneţ, iar sergentul Iancu, fiindcă îl cunoştea prea bine. De aceea, se vede, a fost aşa de supărat de vestea venirii lui Bocăneţ, încât, fără să mai ia seama cine-i pe lângă el, a aghesmuit ireverenţios soarta care nu-i lasă în pace nici pe coclaurile astea.

Decât, dacă durerile personale ale lui Iancu mă interesau mai puţin, Bocăneţ mă interesa foarte mult. În primul rând, se dovedise un personaj senzaţional, şi, în al doilea rând, neştiind nimic de dânsul, aş fi fost osândit, vreme de două săptămâni, să nu pot lua parte la veselia regimentului întreg, nici să înţeleg toate hazurile care-i cutremurau de râs pe ofiţeri, pe gradaţi, pe soldaţi şi pe ordonanţe.

În câteva zile, închinate investigaţiilor mele asupra lui Bocăneţ, am aflat destul despre dânsul, ca să-l pot descrie şi eu la rândul meu.

Bocăneţ era ostaş de pace. Arătos, nu era el de felul lui; ba dimpotrivă. Un flăcăiandru potrivit de stat, cu faţa spânatecă şi arsă de soare, cu ochii nepăsători şi blajini – la drept vorbind, cam prea nepăsători şi prea blajini – dar în totul, un băiat de treabă şi liniştit, pe care nimic şi nimeni nu putea să-l scoată din vorba lui domoală şi mersul lui încet.

Căci, aşa târâie-brâu cum era el, nu-i păsa de nimeni în regiment. De nimeni, afară de colonel şi de don' sergent Iancu. Aceste doua

grade îi impuneau şi le respecta. Respecta, adică, oamenii de sub ele. Căci în mintea lui, gradul în sine nu însemna nimic. Pesemne că, ori dispreţuia abstracţiile, ori nu ajunsese încă la ele. Decât, aceasta e o chestiune care îl priveşte, şi n-o să căutăm noi explicaţii acolo unde nici Bocăneţ nu poate să le dea.

Se pare însă ca alte grade nici nu ştia. La urma urmei de ce să le ştie? Spuneau unii că n-ar fi putut să le înveţe, dar asta nu se poate discuta, atâta vreme cât Bocăneţ n-a vrut să le înveţe. Şi n-a vrut, fiindcă nu avea nevoie de ştiinţa altor grade, în mijlocul trebilor lui milităreşti.

Căci, iată-ne ajunşi la cheia tuturor lămuririlor. Bocăneţ avea în regiment o slujbă specială: era îngrijitorul câinilor de la mitraliere.

În calitatea asta, era singur stăpân pe capul lui şi pe capul câinilor lui. Cine ce avea cu slujba lui şi cu slujba câinilor lui? Doar colonelul, care îl vizita, şi sergentul Iancu, care-i dădea demâncare.

Ca semn distinctiv al acestei îndeletniciri singulare, Bocăneţ purta, cu o mândrie foarte puţin ascunsă, un lanţ de câini, trecut ca o leduncă de paradă şi îşi îngăduia să nu salute pe nimeni, să nu asculte pe nimeni şi să nu se ducă decât acolo unde socotea el că e mai prielnic lui, slujbei lui şi câinilor lui.

Auzind aceste toate, s-ar părea că Bocăncţ era un om mândru. E exagerat.

Mândria lui Bocăneţ nu era, ca să zicem aşa, o mândrie înnăscută, ci făcută. El venise de acasă modest şi supus. Mândria lui era mândria meseriei lui; o lunecare firească în jocul atribuţiilor şi al răspunderilor. Deci, ca să precizăm, nu era un om mândru, ci un om mândru de treburile lui.

Și aici avea dreptate din toate punctele de vedere.

Ideea să se înhame câini la mitraliere era importată din ţări străine: o primă superioritate, ca un galon de aur. Iar îngrijirea unei haite întregi, unde chelălăiala, bătaia, naşterea şi moartea au alte norme decât cele ursite muritorilor de rând, însemna nevoia unui talent special şi a unei priceperi speciale: al doilea galon…

Dar vine acum galonul al treilea, şi cel mai însemnat. Viaţa ostăşească e viaţă de război, numai din când în când. Regula sălăşlueşte în pacea bună a cazărmii, cu cazanul ei cu tot, şi în sclipirea rară şi senzaţională a parăzilor, bătute în cadenţă, în nasturi lucitori şi în muzică de alamă.

Despre asta, Bocăneţ ştia lucruri însemnate şi avea o vedere spocială, întărită încă de constatările lui ulterioare.

Parada e, fără îndoială, lucrul cel mai frumos din lume. Dar soldaţi, cai, drapele şi fanfară vede omul oricând. Câini înhămaţi la mitralieră

nu se văd pe toate drumurile. Prin urmare, o singură secţie vârâtă într-o brigadă atrage strălucirea parăzii întregi. Că Bocăneţ avea dreptate în judecata lui, a dovedit-o şi colonelul, când l-a bătut pe umăr, la 9 mai, şi i-a spus:

— Mâine, soarta mea e în lanţul tău, Bocăneţ… Să arăţi lumii ce poţi…

Şi Bocăneţ a arătat.

Mai întâi, de cum au prins să cânte cele două fanfare, puse de-a dreapta şi de-a stânga tribunei, câinii lui Bocăneţ au început să chelălăiascâ şi să se zbuciume, de-au adunat lângă ei tot norodul târgului înghesuit, ca la o zi mare ce era.

Vârâţi unii într-alţii, ori risipiţi cât îi ţineau hamurile, câinii mitralierelor se arătau hotărâţi să strice, cu totul, orarul oficial al defilării. Ca prin farmec, însă, zbuciumul s-a oprit. În mijlocul celor câteva zeci de limbi roşii, a apărut un omuleţ domol, cu ocări cuviincioase la adresa unor dobitoace aşa de neînţelegătoare. Câinii, năpustiţi în două labe pe dânsul, şi-au transformat larma într-o mişcare înzecită de cozi, vânturate viu, ca evantaliile cucoanelor năduşite de pe trotuar.

— Bine, mă Grivei… apoi tocmai cu, care eşti mai bătrân… Şi tu, Roşcato?… Hai… Păi, te mai las eu la paie?… Şi tu?… Să nu mă faci, că-ţi zic una de râde toată parada de tine… Şi tu, urâtule, te dau pe mâna gheneralului, de-ţi plâng de milă…

Şi vorbind cu ei, ca la nişte tovarăşi înţelegători, le-a descurcat hamurile, i-a ipus la rând cu el şi a trecut marţial prin faţa tribunei, în aplauzele înfocate ale boierimei şi în chiuiturile copiilor, cocoţaţi pe case şi pe copaci.

Se zice că generalul a făcut haz mare de câinii lui Bocăneţ. Decât, pe oşteanul nostru nici capul nu l-a durut. Mai întâi şi întâi, fiindcă nu l-a văzut pe general, şi al doilea, chiar dacă l-ar fi văzut, tot nu avea de ce să-i pese, fiindcă nu ştia ce-i aceea un general.

Şi pe urmă, Bocăneţ nu s-a ocupat în viaţa lui de oamenii pe care nu-i cunoştea personal.

Aşadar Bocăneţ venea pe front. Acest lucru îl ceruse cu străşnicie, ca pe un drept al lui, după cum, odinioară, ceruse, ţipând, comisiei de recrutare, să-l dea la armată.

Şi izbândise şi acum, cum izbândise şi atunci.

Peste câtcva zile telefoanele au zbârnâit din nou, gureşe:

— Fraţilor, Bocăneţ a sosit!

— La ce campanie să te dau, Bocăneţ? l-a întrebat colonelul.

Răspunsul a fost limpede şi scurt:

— La don’ sergent Iancu…

Şi ca totdeauna, s-a făcut pe voia neînfrântă a lui Bocaneţ.

Iată-l, dar, în plutonul meu.

Vestit din vreme de fericirea care mă aşteaptă, stau în buza şanţului de comunicaţie cu toţi gradaţii mei şi pândim sosirea omului zilei.

Urcă încet pe cărare, cu Ha'lambe, agentul de legătură, şi se duce puşcă la Iancu, pe care-l salută milităreşte, corect, trântind călcâiele:

— Trăiţi, don' sergent! M-am dat la 'mneavoastră!… Oarecum stingherit, Iancu mă arătă:

— Uite, Bocăneţ, dumnealui e dom' elev al nostru… Bocăneţ se întoarce la mine, o clipă, apoi dă din cap, ca şi când ar zice: „N-are decât să fie…"

Iancu stăruieşte:

— Mă Bocăneţ, dumnealui e mai mare peste noi… Bocăneţ a făcut scurt, un râs de două silabe:

— Hă! hă!… apoi a smârcâit din nas, l-a şters pe mâneca mântălii şi a pornit sus pe deal, deasupra tranşeei…

— Nu pe-acolo, mă, că te văd nemţii şi te împuşcă!… i-a strigat Gâlcă.

Bocăneţ a răspuns iar cu „Hă, hă", şi a strâns din umeri…

Cu mare greu l-am convins să intre pe şanţ. A trebuit tonul ridicat al lui Iancu, şi o anume făgăduială, în ochii lui, pe care Bocăneţ a înţeles-o surprinzător de repede…

Am adormit, în seara aceea, târziu, şi l-am visat pe Bocăneţ, mare cât un uriaş, cu lanţul de gât, cu droaia de câini după el, umblind teleleu pe parapetul tranşeei.

Şi în vreme ce eu făceam zadarnice sforţări să-l strig şi nu-mi ieşea niciun sunet din gură, se făcea că Bocăneţ, zâmbitor şi ironic, îşi scotea liniştit, din piele, gloanţe mari, nemţeşti.

Fireşte că mă vedeam veşnic cu Bocăneţ, de-a lungul tranşeelor. Dar hotărât lucru, prietenia lui nu puteam s-o câştig uşor. Mă privea, mă asculta, răspundea monosilabic şi îmi întorcea spatele neturburat, ca să se ducă la trebile lui.

Soldaţii făceau haz. Decât, pe mine, de ce n-aş mărturisi-o acum, îndărătnicia asta mă necăjea. Oricât de opac era el, mi-era ciudă că nu găsesc o mică portiţă, să pătrund în inima aceea simplă, faţă de viaţa căreia aveam – oricum – destulă răspundere şi eu.

Dar când disperasem să-l mai cuceresc vreodată, prilejul s-a ivit fără voia mea, într-o întâmplare de toată ziua.

Se împărţiseră ţigări şi Iancu – obicei vechi – vârâse mâna în porţia lui Bocăneţ.

Fără să ştiu nimic, doar ca să-mi fac de vorbă cu dânsul, l-am întrebat într-o doară:

— Ţie ţi-a dat ţigări?

— Mţ!

— Şi de ce?

— Aşa!

Pentru el, o fi fost un motiv, dar nu era şi pentru mine. Eram supărat.

— Ascultă, Bocăneţ, ia du-te şi spune sergentului să vie încoace.

Dacă i-aş fi cerut să-mi aducă luna pe pământ, încă n-ar fi făcut ochii pe care i-a făcut.

— Auzi ce spun eu?

— Îhî!

— Hai, du-te!

— Mţ!

— Ţi-i frică să nu te bată?

A ridicat din umăr.

— Spune-i că îl chem eu… Auzi? Spune-i că îl cheamă domnul elev…

— Mţ!

Mi-am ieşit din fire:

— Eşti un prost!… L-am jignit, că mi-a dat din cap.

— Apoi, dacă vorbeşti aşaaa! Şi a dat să plece.

Am ţipat:

— Să stai aici!

Porunca îl impresionase. A clipit de câteva ori şi n-a mai priceput nimic. S-a lăsat jos pe prispa crenelului, cu ochii la mine.

Cind s-a întors soldatul pe care îl trimisesem, după aceea, la sergent şi mi-a spus că Iancu vine numaidecât. Bocăneţ s-a uitat lung la mine, m-a măsurat de sus până jos, şi abia, într-un târziu, a îndrăznit:

— De ce l-ai chemat?

— Să-ţi dea ţigările!

Bocăneț a sărit în sus, de parcă l-ar fi muşcat un şarpe:

— Să nu-i spui de ţigări, că te bate…

— Cece? Supărarea mea l-a încremenit. A şoptit:

— Să nu-i spui de ţigări…

Dar sergentul a venit în goană, şi l-a întrerupt. S-a oprit scurt, ţăcănindu-şi călcâiele şi salutând, mai reglementar ca de obicei, fiindcă mă simţise supărat. Şi prilejuri, ştia el bine că îmi dă destule:

— Trăiţi, dom’ elev!

M-am răstit la el:

— Ce-i cu ţigările lui Bocăneţ?

Iancu a îngăimat nişte viclenii neghioabe, ca să se explice. Eu pufneam.

Cât îl priveşte pe bietul Bocăneţ, nici nu mai sufla.

O fi priceput ceva din vorbele pe care le-am spus? Nu cred. Se uita

când la mime, care eram palid de mânie, când la Iancu, care se făcuse ca sfecla de încurcătura în care-l vârâse mica lui potlogărie, pentru câteva ţigări.

Ca pedeapsă, i-am luat lui Iancu toate ţigările bune pe care le avea şi am umplut cu ele buzunarele lui Bocăneţ.

Ce-a fost în creierul lui, nu ştiu. Dar ştiu că, în clipa aceea, mai ostăşeşte ca oricând, a lipit călcâiele de-a sunat pădurea, şi a spus tare, să se audă până peste deal:

— Trăiţi, don'…

Căci mai departe n-a ştiut niciodată.

A făcut apoi stânga împrejur, ca la cazarmă, a plecat doi paşi şi s-a oprit, privind lung în urma mea, până ce nu m-am mai văzut prin coturile tranşeei.

Era ca şi când Bocăneţ şi-a descoperit pe Dumnezeu. Numai că, în ziua aceea, eu, care dorisem aşa de mult clipa de-atunci, nu mi-am dat seama că biruinţa mea însemna uciderea lui Bocăneţ, aşa cum înseamnă, mai totdeauna, descoperirea lui Dumnezeu.

„Domnul Gheorghe Fâlfăloaia,
Gheneralul din Gheboaia…"

Aşa îi zicea Gâlcă. Şi avea dreptate. Soldatul Fâlfăloaia Gheorghe a trecut toată viaţa drept un nerod şi jumătate, mai întâi fiindcă îl chema Fâlfăloaia, şi al doilea fiindcă era aşa cum era: mic, slab, negru şi cu „idei".

De pildă, dacă îl întrebai de ce e aşa de jigărit, îţi răspundea numaidecât:

— M-a făcut mama pe vreme de secetă!

Iar dacă îi dădeai vreun şfichi, cu privire la obrazul lui tuciuriu, te înfunda cu un răspuns ca ăsta:

— Păi, mama era femeie cuminte şi ruşinoasă… m-a făcut noaptea!...

Apoi n-avea dreptate Gâlcă să-i zică aşa cum îi zicea?

M-a pus o dată naiba să-l întreb de ce-l cheamă Fâlfâloaia. Ştiţi ce mi-a răspuns? Iată:

— Lumea rea, dom' elev. M-a văzut brunet, şi a început: fâl-fâl… mi-a rămas poreosa Fâlfâloaia…

— Şi-ţi pare rău?

— Ba, drept să-ţi spun eu matale, tot mai frumos e Fâlfâloaia decât cioară, curat. Şi-apoi când vorbeşte omul de Fâlfâloaia, pricepe numaidecât că-i vorba, de mine. Dar de-o spune de cioară, cine mai ştie de care ţigan e vorba?

Dar astea sunt fleacuri pe lângă multe altele, petrecute între mine şi el, în zilele noastre de front şi de pădure.

Aşa, de pildă, eram o dată în bordei şi aud un şuier de obuz. Îl întreb:

— Al cui e obuzul ăsta, Fâlfâloaia?

— Al nemţilor! zice el.

Şi eu ascut urechea să-l aud apropiindu-se… şi degeaba. Obuzul, pace să mai vie. Târziu, aud o bufnitură slabă şi îndepărtată.

„Au tras la artilerie, se vede", gândesc. Dar iată, alt fluierat, şi iar întreb:

— Dar ăsta al cui e?

— Apoi, ăsta-i ai nostru, dom' elev…

Şi eu, bineînţeles, îmi iau grija.

Dar nu trece nici cât ai număra trei şi o trosnitură groaznică îmi cutremură tot coperişul bordeiului pe cap.

— Bine, mă nerodule! sar eu la Fâlfâloaia, ăsta a fost al nostru?…

— Apoi, don' elev… nu ni l-au dat nemţii nouă?…

Am stat şi m-am uitat la el… Ce era să-i fac? Nerod şi pace!

Nerod era Fâlfâloaia, aşa cum spun, ba încă un nerod şi jumătate. Dar în toată compania nu găseai o sentinelă mai bună ca el. Mai cu seamă în posturi înaintate era nepreţuit. Ochi buni, ureche bună şi frică de loc: tocmai ce trebuie.

Dar într-o zi, s-a întors din post foarte cătrănit. Să fi fost de vină cele câteva obuze sparte lângă nasul lui? Nu cred. Trecusem cu inspecţia pe acolo şi îmi spusese foarte liniştit:

— Aici s-a spart o purcică, dincolo alta… mi se pare că nemţii vor să mă facă porcar…

— Şi tu ce-ai făcut când au explodat?…

— Păi, ce să fac? M-am uitat la ele…

Va să zică, supărarea lui Fâlfâloaia venea din altă parte. Am

încercat s-o aflu, dar multă vreme n-a vrut să-şi descleşteze gura. Părea cu adevărat ceva serios.

Şi poftim ce mi-a spus nerodul:

— Acu, dom' elev, şedeam la post, cum aţi văzut. Deodată, aud, departe, un glas care zice: „Bum-buum!…" Pe urmă, numai ce aud, pe sus, că vine un glas şi întreabă de mine: „Unde-i Fâlfăloaia? Unde-i Fâlfăloaia? Unde-i Fâlfăloaia…"

La început întreba mai încet, dar mai pe urmă s-a întărit, s-a întărit… şi-i da mereu cu: „Unde-i Fâlfăloaia? Unde-i Fâlfăloaia… Unde-i…" Dar eu, de colo, mi-am dat cu capul că nu-i lucru curat glasul ista care vine pe sus, de la nemți, şi întreabă de mine tocmai când sunt eu în post…

Şi cum zic, venea-venea, venea-venea… şi tot mai tare – şi tot mai tare… „Unde-i Fâlfăloaia? Unde-i Fâlfăloaia…"

Mai să-mi spargă urechile…

Mă uit eu în dreapta, în stânga… nimic… Venea pe sus, dom' elev, mai să juri că-i obuz… Şi numai ce-aud odată cum strigă tare şi înfundat, de mi-a spart urechile: „Uite-l!."

Ghiulea era, don' elev… şi mă căuta… De nimerit, – ce să zic? — nu m-a nimerit. Dar se vede că tare i-a părut rău de trebuşoara asta, că numaidecât am auzit un glas subţirel văitându-se: „Vai, vai, vai, vai…" până ce s-a stins…

Acu, care-i buclucul? Să-ţi spun. Eu n-am aici un neam de partea muntenească, să zici că i-i dor şi întreabă… Să ştii ca moartea umblă după mine, dom' elev…

Si ascultându-l, mai că-ţi venea să-l crezi, aşa de serios îşi spunea neroziile şi năzărelile lui.

Nu, hotărât lucru, mare nerod e Fâlfăloaia, mare nerod.

……...

Dar într-o noapte, mi-a făcut o năzbâtie care le-a pus vârf la toate.

Era o noapte ca păcura. Îţi vârai degetele în ochi şi umblai prin tranşee ca orbii, pipăind pereţii umezi. Nici lună, nici stele, nici măcar rachete. Şi veniseră prin telefon nişte ordine aşa de severe, că eram în tot dreptul să bănuim vreun atac din partea nemţilor. Nu mai dormea nimeni pe tot frontul. Eu, mai ales, care eram în partea cea mai primejduită din tot sectorul, aveam numai furnici în mine.

Cine altul să fie sentinelă, la post înaintat, dacă nu Fâlfăloaia? Nerod-nerod, dar alt ochi mai ager, altă ureche mai bună şi altă mână mai fără tremur nu era în toata compania.

În felul ăsta, cel puţin despre partea postului, eram liniştit. Fireşte, atât de liniştit cât era îngăduit de o noapte ca aceea şi de ordine ca cele primite atunci.

Ce-o fi gândit Fâlfăloaia de toată alarma îndesată a nopţii aceleia, n-aş putea să ştiu prea bine. Dar ce nerozie a ieşit din capul lui, veţi

vedea singuri, mai departe.

Căci după un ceas de oarecare linişte, focurile de puşcă s-au înteţit îngrijorător. Oricât de bine aş fi ştiut eu că aşa se întâmplă cam în toate nopţile întunecoase, când năzărelile sunt mai uşor de înţeles, totuşi răpăiala sectorului meu avea de ce să mă îngrijească. De la o vreme, spre postul înaintat, nu mai deosebeam foc de foc, aşa era de întinsă răpăiala care clocotea în pădure.

Am alergat să văd ce s-a întâmplat.

Ştiţi ce-am găsit?

Nerodul de Fâlfăloaia sta pe pântece, lângă o rădăcină de fag, şi trăgea câte două focuri, unul după altul, din două arme: aşezată una la umărul drept, alta la umărul stâng.

Alături, tovarăşul lui de sentinelă dublă încărca alte două arme, ca să le schimbe pe cele trase, şi poc-poc, poc-poc, poc-poc…

M-am crucit.

— Bată-te Dumnezeu, nerodule! Dar ce ţi-a mai trăsnit prin cap?…

Atunci Fâlfăloaia a întins gât lung spre mine şi mi-a descoperit cea mai uluitoare invenţie făcută pe pământul ţării noastre:

— Trag cu două puşti, ca să creadă nemţii că avem şi noi mitralieră la post…

Înţelegeţi dumneavoastră?… Fâlfăloaia rezolvase chestia mitralierelor…

Unde trecem prin ploaia cea mare.

În sfârşit iată şi ofensiva. Am simţit-o, căci o pregăteam. Şi e o satisfacţie, fiindcă, oricum ar fi, e un capăt. Capăt?… Nu ştim pentru ce, pentru câţi şi pentru care din noi, dar nimeni nu se îndoieşte, că poimâine, dincolo de creasta care ne stă în faţă, începem ceva nou: fie chiar o altă luptă. Tunuri mici s-au îngropat adânc în tranşee şi au deschis guri, acoperite dibaci cu frunziş. Artileria şi-a controlat tirul peste artileria nemţilor, rezervele s-au întărit, muniţia doarme în maldăre mari, scufundată în paza gropilor adânci, iar reţelele s-au desfăcut, la punţile înadins clădite, peste tranşee.

Două zile de bombardament năucitor. Iată un lucru impresionant Şi, in mai puţin de o zi, aproape toate tunurile nemţeşti amuţesc sfârtecate de schijele lui Mardan, ale lui Covrig şi ale ruşilor, care bat ca într-o leasă de fasole vie…

Se ară bine pe dealul Mărăştilor… Şi e o arătură bine stropită.

În miezul nopţii, ordin de pornire. Atacul începe la patru jumătate – în crăpatul zilei.

Coborâm valea Limpejoarei cu paşi de lup. E o noapte aşa de frumoasă, aşa de senină, că nici urletul tunurilor nu-i poate ciunti măreţia.

N-avem voie sa fumăm, e drept. Dar sub mantalele noastre, cine n-a aprins o ţigară, sorbind-o cu gândul că poate e cea din urmă?

Opriţi pe coastă, în aşteptarea clipei de pronunţare a atacului, ne facem procese în tainiţi de inimă şi ne mărturisim unul altuia vagi testamente de circumstanţă. Cântărim greutăţile fiecăruia, copii, neveste şi părinţi, ca să ne găsim câte un biet reazim sufletesc, în faţa glonţului sau schijei, care poate să dea trupului cep, ca unui butoi, şi să-i şiruie viaţa din el.

Eu, Ioan şi Constantin suntem câte doi fraţi. Am lăsat şi acasă câte o soră ori un frate mai mic. Greu de crezut să murim perechi întregi. Şi de-ar fi aşa, încă mai este cineva să slujească de reazim părinţilor sărmani.

Soarta unuia singur ne îngrozeşte: Ţenescu, ofiţerul tinerel pe care l-am văzut întâia oară la slujba bisericească dintre copaci. E singurul copil la mamă singură. E toată viaţa ei…

Îl sfătuim să rămâie în vale. Nu vrea. Ofiţerul activ din el se scutura de gândul nostru, ca de-o mare crimă. Şi totuşi n-are niciun rost să vie

cu noi. E comandantul mitralierelor şi suntem batalionul de rezervă. Avem de fiecare companie o secţie şi n-aveau nevoie de comandantul tuturor. Firesc e să stea lângă materialul şi rezerva lui.

Cu ordinul maiorului, îl convingem în sfârşit să rămâie.

……..

O nedibăcie a batalionului din faţă descoperă, nemţilor, atacul. Tranşeele lor se burduşesc de soldaţi şi infernul începe. Căci nimic nu ne mai poate întoarce înapoi.

Într-o jumătate de ceas două batalioane sunt făcute puzderie, cu ofiţeri, cu comandant cu tot. Trece livid, pe targa lui, pe lângă noi şi plânge.

Adunăm din pădure cincizeci de oameni: e tot ce-a mai rămas valid din şase companii.

Intrăm pe prima linie, într-un spaţiu unde fiecare centimetru e o moarte sigură.

Întins la pământ, cu linia întreagă a trăgătorilor, urmăresc granatele lenticulare ale nemţilor, urcând din tranşeea lor, drept în sus, oprindu-se o clipă acolo şi căzând apoi, în curbă elegantă, lângă noi şi între noi.

Pământul se macină dedesubt, în clănţănituri groaznice de proiectile şi de granate mari. Deasupra noastră, la o palmă, ţesătura traiectoriilor de gloanţe din zeci de guri de mitraliere fluieră cu mii de vârfuri oţelite. Se sfâşie parcă şi se rupe în bubuituri toată schela vieţii şi a lumii. Iar în urmă valea Limpejoarei urla lung, ca un imens câine rămas în casă pustie…

Mi-a murit Vizitiu, cu ţeasta sfârâmată de o granată care l-a lovit drept în cap. I-am urmărit toata traiectoria, cu un ochi foarte clar şi curios. Am văzut-o căzând, venind spre el, în el. I-am văzut explozia, iar din para şi fumul de trăsnet, am văzut lăsându-se jos o rămăşiţă de cap.

Nimic n-a tresărit în mine: nici frică, nici groază, nici milă măcar. Era un spectacol, atâta tot.

Un pluton trece dincolo de ruptura sârmelor ghimpate. Fac salt şi intru la rândul meu în breşă. Am găsit un loc bun: o mică mâncătură de obuz.

Trebuie să aştept. Urechea s-a deprins cu zgomotul şi în mine tresare un copil amuzat de toată înfăţişarea asta a luptei adevărate. Pentru câteva clipe au dispărut şi gândul morţii, şi răspunderea, şi răsuflata poveste a eroismului… E frumos! E numai frumos.

Iată la dreapta, în para dimineţii abia începute, ce roze sunt fumurile exploziilor la 670. În dreapta, stânga, înainte şi înapoi, coloane uriaşe ca de artificii, când albastre, când roşietice, cresc din pământ şi dispar în el, ca şi când ar fi undeva dedesubt o mână uriaşă care bate scoarţa pământului din adânc.

Clocotește pământul, ca o apă bulbonată în fiertură… Asta e.

În asemenea frumuseţe, moartea şi-a pierdut sensul. E un accident, tot aşa de neînsemnat, ca ruptura din genunchi a pantalonilor mei, agăţaţi în sârma ghimpată.

Plutonul dinainte a intrat în tranşeul nemţesc. E rândul meu. Expediez grupă de grupă. În salturi mici, ostaşii trec în goană şi se prăvălesc la pământ. Numai Bocăneţ a trecut in picioare şi fără grabă, cu ochii luminaţi de un zâmbet aşa de batjocoritor şi aşa de stăpân pe sine, de părea că-i menit să copleşească întreaga oştire nemţească.

Şi a trecut neatins.

Ajunşi în tranşeea nemţească, ne zvârlim ca fulgerul în ea.

În picioare, drept, pe parapetul ei, în porţiunea aceea de aer găurită de mii de şuierători ucigătoare, Bocăneţ a început să râdă. I-am părut caraghioşi, noi, oamenii în toată firea, care săream, ca nişte copii, într-o groapă ruinată. Am strigat la el.

Încet, să nu se murdărească, s-a lăsat jos rezemat într-o mână. În aceeaşi clipă un glonţ i-a frânt osul şi l-a rostogolit în fund: imagine de-o clipă a unui braţ cu două coate.

Ordin scurt să ne întoarcem înapoi din pricina situaţiei generale: suntem cei dintâi care am intrat şi singurii. Descoperirea atacului i-a oprit pe cei din dreapta şi stânga să atace la timp. Reîncepe bombardamentul nostru pe tot frontul.

Nu apuc să ies din tranşeu şi o furtună înnebunită de obuze se abate peste noi…

De asta dată sunt tunurile noastre şi am prilej să verific laudele lui Brătăşanu în privinţa oţelului franţuzesc.

Într-adevăr, bun oţel. Nu scapă de sărutul lui nici a zecea parte din oameni. Îmi răsare în cap, ca fulgerul, vorba lui Florea: „Asasini!…“ Şi de astă dată e cu adevărat o asasinare… Ajuns la o sută de metri de tranşeu, privesc brusc înapoi. Mă ard în ceafă ochii lui Bocăneţ, pe care l-am uitat acolo. Strig la Iancu şi îi spun, dar când să pornesc înapoi, iată în fund pe Bocăneţ căţărându-se cu mâna bună dc marginea tranşeului: Se urcă. E sus în genunchi…

O pară de foc… drept în el şi fărâme de om amestecate cu fărâme de pământ ţâşnesc negre şi roşii, în fumul trandafiriu de soare proaspăt… Mă sprijinesc de Iancu să nu cad. Mă uit în ochii lui înnebuniţi, şi mă văd mai înnebunit şi mai galben ca el…

Clipa aceea a schimbat faţa pământului întreg. O spaimă fără de margini a paralizat în mine totul… Gura încleştată refuza să articuleze. Ochii împăienjeniţi ca de beţie aproape nu mai vedeau, picioarele s-au clătinat. M-am lăsat moale jos, ca într-un leşin…

Aţi stat vreodată să vă închipuiţi că v-ar trece pe deasupra locomotiva uriaşă, în viteză maximă, a unui tren fulger? Iată, asta

trecea acum peste mine.

M-am dezmeticit într-o răpăială de grindină, care bătea stupid în căştile noastre. Parcă se jucau mii de copii cu pietricele de alee…. Erau şrapnele…

Caut să aflu ceva de fratele meu. Nimic limpede. În cinci minute l-am aflat sănătos, lovit uşor, ucis, înviat, şi iar lovit… Singura nădejde mi-i în locotenentul Călugăru, care-l ţine pe lângă el. Şi Călugăru are şcoală bună şi experienţă bogată.

Ca un pustiu imens se lasă peste toţi. Încep să aud gemetele celor rămaşi, să văd zvârcolirile celor care încearcă să mai vie şi a celor care ştiu că nu pot să mai vie. Şi mai ales văd mâna dreaptă a lui Vizitiu, crispată ca o gheară vânătă, pe patul armei.

Iancu îmi flutură mantaua şi fluieră. Mă uit şi-mi vine să râd. Biata mea manta curată e ferfeniţă… Pe unde oare au putut să treacă atâtea gloanţe de nu m-au atins?

În dreapta, Florea Dimitriu dă asalt unei lucrări făcute în vârf de deal, cu poiană limpede în faţă. E înnebunit. De acolo de sus, fulgeră şi seceră un cuib dc mitralieră. Orice pas înainte e moartea şi Florea vrea să fie şi el asasin.

Lasă comanda, trimite raport că peste o oră ia poziţia şi pleacă înapoi spre tranşeele noastre vechi.

În drum îl întâlneşte Chamard:

— Ce faci, domnule?

— Nu vezi? Fug de pe front! Apoi, din goană, îi strigă: Nu ştii că pământul e rotund? Nu-i pot ataca prin faţă; mă duc pe partea cealaltă să-i atac prin spate.

— E nebun, e complet nebun, murmură Chamard privind în urma lui Florea, până dispare în frunziş.

Dar Florea era numai pe jumătate nebun. A urcat fără suflet dealul şi a intrat în cel dintâi adăpost de tun de tranşeu. A azvârlit servanţii la o parte, a încărcat singur şi a tras. O dată, de două ori, de trei ori. Cuibul de mitraliere a sărit în cer.

Apoi, a poruncit servanţilor să desfacă tunul şi a pornit cu tun cu tot să ocupe în pas normal poziţia unde nu mai era decât un morman de bârne, pământ, capete strivite şi benzi de mitraliere îmbăiate în sânge proaspăt.

A instalat tunul sus, punând revolverul în tâmpla artileriştilor, pentru care nebunia asta putea să aibă urmări groaznice.

A desfăcut cele cinci mitraliere din cuib şi le-a pus în funcţie.

La ora şapte, atacul general l-a găsit întărit ca în cel mai vechi fort al poziţiei, cu toţi soldaţii sănătoşi, cinci mitraliere grele şi un tun de tranşee.

Şi de acolo trăgea, singur, focuri piezişe, înspăimântând poziţia nemţească de la Incărcătoarea, unde nu se găsea altă explicaţie decât

că sunt învăluiţi.

Dar focurile de tun, de pe poziţia lui Florea, au fost alarmante şi altfel înţelese de la noi. Artileria noastră a început să tragă acolo cu rafale de toate calibrele.

Mai bine informaţi, nemţii au început să tragă şi ei.

Şi în mijlocul uraganului dezlănţuit peste dânsul, Florea a sărit pe creastă, urlând:

— Eu sunt aici, Florea Dimitriru…

Cine să-l mai audă?

Se dezbârna poziţia din încheieturi şi fierbea uscat în ţâşniturile năprasnice ale malurilor de pământ detunate de trăsnetul înmiit al exploziilor. Peste o grupă de oameni aciuată în fărâma unui căpeţel de tranşeu, s-a răsturnat urlând, ca un munte prăbuşit din văzduh, toată rădăcina scoasă din adânc a unui fag uriaş, făcut bucăţi de un 210. Sub mitraliera din dreapta s-a înfipt şi a scuipat-o până în râpâ, cu servanţi cu tot, un proioctil venit dinspre bateria de 150 a lui Covrig.

În zece minute aşchiile de copaci, lostopanele de lut şi hălcile de carne omenească se amestecau în zburătura lor de iad… Ai fi zis că pământul şi-a deschis o gură nevăzută, care clefăie înfiorător şi stropeşte, urlând spre cer, dumicatul lui cumplit. Câteva clipe Florea n-a înţeles ce se petrece… A văzut grupa ucisă de maiul imens al rădăcinii căzute, ca opt gâze… neînsemnate făcute praf sub un pietroi, a înţeles că-i îngropată pentru totdeauna şi a scrâşnit. Apoi n-a mai avut timp să gândească. A urlat:

— Coborâţi de vale! Dar nimeni nu putea să-l mai audă ori să-l vadă. Obuzele tocau tranşeea ca o sapă înnebunită pusă peste o râmă… Bulboanele de pământ clocoteau, răsturnând gângăniile însângerate de pe faţa lor, acoperindu-le şi descoperindu-le până le nimerea în plin, de ţâşneau asemeni unor butoiaşe cu sânge şi carne explozivă… Într-adevăr, aveai părerea halucinantă că nu obuzele, ci oamenii făceau explozie.

— Coborâţi devale! Coborâţi devale… răcnea deznădejdea lui Dimitriu…

Dar deodată, n-a mai văzut nimic. O umbră neagră i-a fulgerat în ochi şi l-a acoperit. Buimac, instinctiv, a ridicat cotul să se apere. Mâna i-a intrat în ceva vâscos, cald şi umed… Explozia îi ţintuise în cap un pântece căscat, cu toate măruntaiele aburind…

S-a ridicat în picioare, ţipând înainte, în neştire:

— Devale!

Dar un cutremur i-a tăiat picioarele şi l-a înşurubat cu ţeasta în jos, peste băltoacele hâde de sânge înţărnat.

A sărit din nou. Şi iarăşi iureşul trăsnitor l-a făcut boţ peste hăcuiala de noroi şi carne care se întinsese ca o mâzgă înspăimântătoare, sub picioarele lui… A stat o clipă nemişcat, mort. A

deschis apoi ochii şi a ridicat fruntea… Voia să-şi vadă soldaţii… O palmă jilavă şi rece i-a orbit vederea. A pus mâna pe obraz şi a tras îngrozit de pe el bucata băloasa de piele şi păr cu care îl ţintuise explozia…

Cutremurat până în măruntaie, s-a încordat nebuneşte şi a dat să sară în sus, urlând înainte… Dar în gura căscată de zbierat a stropşit, ca o mână care voia să-i năbuşe glasul, terciul unui creier proaspăt… Şi în aceeaşi clipa, la doi paşi a văzut pe fratele Vax, care se sculase şi voia să-i sară în ajutor, făcând doi paşi înainte fără cap – un obuz venit în plin i-l retezase din gât, ca un satâr…

Florea a scuipat şi a rămas pe loc… În creierul cel ascuţit s-a făcut deodată lumină rea şi a hârşit un gând bolnav şi jucăuş: putredă veselie a nebuniei.

„Scârbos creier ai, frate Vax… Creier prost… Al meu trebuie să aibă gust mai bun…“

Apoi faţa i s-a destins, s-a luminat şi a început să râdă. — *Ich babe die Ehre, meine Herrn… Guten Tag…* Şi aşa, cu faţa spre soarele care se ridicase sus, a rămas între ţâşnituri de obuze, salutând şi râzând departe, spre Dealul Mare, de unde băteau pe el, neîndurate, cele douăzeci şi patru de tunuri cu obuze franţuzeşti. La ora şapte, patru soldaţi de-ai lui, plângând, abia îl duceau – atâta putere îi dăduse nebunia.

Şi Spaimă-rece, izbindu-se în ei fioros, şi scrâşnind, cânta de urla valea Limpejoarei, pe melodia lui neştiută:

„Şi pulberea a fost.
Praf de cărbune prost."

…….

La şapte şi jumătate, am ocupat poziţia întreagă, goală de nemţi. În schimb, plină de ostaşii noştri.

Iar la o sută de metri în spate, pe o margine de cărare, jefuit până şi de lănţugul de argint de la mână, cu pântecele rupt în bucăţi, şedea crispat, cu ochii lui de copil scoşi din orbite dc groaza morţii, Ţenescu.

Când a trecut dincolo de noi, ce l-a îndemnat să urce coasta pe care i-o interzisesem, n-a ştiut nimeni să spuie.

Biata rămăşiţă fioroasă, zvârlită pe-o margine de cărare, a dus cu ea, pentru totdeauna, taina unui destin neînduplecat.

Unde se vede că dincolo de moarte,
este altă moarte.

Am trecut. Nemţii nu se retrag, ci fug de-a binelea. Numai spre dreapta, ne-au mai făcut necaz vreo câteva ceasuri, cu încăpăţânarea lor să ţie frontul în loc. O mică învăluire le-a vârât minţile în cap.

Pentru mine cuminţia asta a venit la timp. Eram cu desăvârşire sleit în nervii mei şi bombardamentul nebunesc mă ducea cu iuţeală vertiginoasă pe urmele lui Florea.

Dar bietul meu pluton e rămas cât o căprărie. Mi-a dispărut până şi Fâlfăloaia. În schimb Gâlcă şi sergentul Iancu au trecut neatinşi.

Colonelul a făcut raport de decorare pentru toţi ofiţerii morţi şi răniţi. Pentru noi, vorba lui;

— Gloria şi mulţumirea că aţi scăpat.

Pe dealul Babei, un avion greoi trece la câţiva metri deasupra noastră şi observatorul lui, încetinind o clipă motorul, ne urlă să înaintăm. Îndemnul e foarte frumos, dar ordinul nostru e să facem legătura cu vecinii. […]

Înaintăm până pe creasta care dă deasupra satului Gura Văii. Înserează. În satul mort, nicio lumină, niciun glas. Trimit o patrulă, şi peste cinci minute, ţipete fioroase de femeie înjunghie tihna abia răsărită.

Mă pregătesc de primit un atac, în măşti adânci, săpate cu înfrigurare.

Patrula urcă în goană panta şi raportează.

Alarmă degeaba. Satul e gol. Adică gol de nemţi. Ţipetele erau de bucurie şi dovada o aduce în braţe Vasile Dumitru: câteva bidoane mari de marmeladă nemţească, dăruite de-o babă patriotă, care l-a mozolit pe ostaşul meu, sărutându-l pe toată suprafaţa pieii lui neacoperite…

În Câmpurile, mă aşteaptă evenimente: avansarea la gradul de

sublocotenent şi doi ochi sfredelitori de ţărăncuţă. În odaia unde am poposit un ceas, maică-sa mi-o căinează, bocindu-i suferinţele şi ruşinea păţită cu nemţii…

— Păgâni, măiculiţă! Câini, măiculiţă, trăsni-i-ar cel-de- sus! De faţă cu mine, draga mamei, care cum apuca… Şi să nu crezi matale, uite asta mi-e crucea, nici măcar ca oamenii… Crede la gura asta bătrână – ca câinii!

Dar dacă, la început, cei doi ochi mititei, ageri şi vicleni, au lăsat o clipă genele în jos, mai târziu, când am zis şi eu, de circumstanţă: „Biata fată!“ a ridicat spre mine două luminiţe mai mult decât recunoscătoare şi mai mult decât dulci. Pentru că a şi zâmbit. Şi atunci a chiuit, printre buzele subţirele, un pui de strungăreaţă care n-a putut să impuie respect nimănui. Nici chiar mie. Ca o dovadă – iată! În clipa aceea, în loc să blestem pe nemţi, i-am invidiat.

De altfel „biata fată” a ţinut să puie la punct starea civilă:

— Mi-s măritată, domnişorule!

Ceea ce suna aproape ca o scuză pentru nemţi.

…….

Înainte de plecare din Câmpuri, a fost scuză şi pentru mine.

… Şi aşa, am pornit-o spre Soveja, lăsând în urmă mândrie înflorită:

— Al meu, fa, era şi tânăr, şi ofiţer…

Şi luând cu mine o şoaptă spusă în prag şi cu obrazul lipit de uşă:

— Când te întorci, întrebi de Anica…

În capul satului, pe marginea de şanţ, o biată femeie plânge lângă biserică. Plânge şi se roagă formei de biserică, ideii de biserică. Fiindcă biserica e acum grajd. Artileriştii nemţi aveau nevoie de adăpost bun pentru caii lor.

O întreb de ce plânge şi de sub broboada peticită scoate un pruncuşor cu ochii albaştri şi o mână sfărâmată. S-a îndurat un brancardier să-l bandajeze şi abia de mai scânceşte, palid, şi supt cum a rămas, după atâta vărsare de sânge.

— Dar cine a putut să aibă atâta inimă de câine? întreb.

— Ne-au luat nemţii să facem adăpost, pentru tunuri… şi-a venit o ghiulea de la ’mneavoastră. Da un neamţ, de colo, zice: „Român al tău ucis copil… Câine român al tău…” Da eu i-am închis gura: „Lasă, că cine o tras şi-a făcut el cruce întâi şi l-a iertat cel-de-sus. Că nu-i câine cine se bate cum vrea Dumnezeu – da-i câine cine ne pune la treabă de bărbat…”

Urcăm pieziş în faţa Dragoslavelor, pe un clin de lut, galben ca lămâia şi lunecos nevoie mare. De sus, din vârful Răchitaşului, valea

Şuşitei, cu Soveja cu cu tot, se deschide largă şi primitoare.

O explozie groaznică ne cutremură creierul din cap. Nemţii au zvârlit în aer depozitul de muniţii, pe care îl aveau în fabrică. Îi vedem cum fug, în cete mici, spre ckaA şi începem o vânătoare fără greş.

Osândiţi să ţină şoseaua, un atelaj de tun goneşte un galop mare spre stânga. Câteva sute de gloanţe îi urmăresc caii şi călăreţii. Un singur cal a rămas în picioare şi trei soldaţi.

Sar de pe chesoane, taie şleahurile şi se bat pe cal, nebuniţi de spaimă, în roiul de gloanţe care-i caută. Unul din tunari, ca să aducă o împăcare neîntârziată, scoate revolverul şi ne ajută: îşi întinde la pământ tovarăşii prea doritori de viaţă. Apoi încalecă şi fuge. A rămas ţintă singur. Două regimente trag în el. La cotul şoselei, cal şi călăreţ se dau de două ori peste cap.

O zvârcolire, două şi apoi odihna şi liniştea cea fără război şi fără frică.

Dormim noaptea pe Răchitaș. Dar dormim cu adevărat.

E linişte, e bine şi războiul sare în aer, bucăţică cu bucăţică, o dată cu obuzele din depozitul nemţesc de la fabrică.

În zori, primesc ordin să fac legătura cu regimentul din dreapta.

Iau o secţie, cu plutonierul Banciu şi cobor. E soare, cald şi frumuseţe proaspătă de câmp şi pădure. Cui naiba să-i mai ardă de război?

Banciu materializează gândul meu: se suie pe un vagonet, cu toată secţia, mă pofteşte şi pe mine şi desface frâna.

Se simte la el acasă: e frânar de meserie.

Vagoneflud o ia la vale încetişor, apoi se iuţeşte: Banciu fixează viteza, după calcule ce mi-au rămas necunoscute:

— Tren de marfă!… Tren mixt!… Tren personal!… Accelerat!…

Valea Şuşiţei urlă îngrozitor în durerea fierăriei, iar ostaşii mei – cu Banciu în cap – chiuiesc ca la nuntă. Gâlcă bate în călcâi un pas de brâuşor şi pe vorbe aplicate:

„Dă-i viteză, dă-i!”

Cine-a spus că e război?

Peste o jumătate de ceas, vârfuri dc puşti şi chivere se iţesc din iarbă, barând calea ferată.

Trântiţi fulgerător în fundul vagonului, nu mai avem nici vreme să frânăm. Cel puţin Banciu are altă ocupaţie: face cu iuţeală de admirat cruci salvatoare…

Vagonul trece fulgerător prin barajul de soldaţi, se izbeşte ca un bolid de ceva mai tare ca el, deraiază şi ca o labă uriaşă şi grea ne răstoarnă în iarbă şi se aşează peste noi în chipul unui capac de

cutie… Sau poate de sicriu?…

Răspunsul, şovăielnic in ameţeala clipei, e îmbucurător după o prealabilă examinare a trupului: am scăpat toţi teferi.

În aceeaşi clipă, Gâlcă chiuie:

— … De-ai noştri, bre don' sublocotenent!

Uf!!

Căpitanul detaşamentului postat pe linie vine la noi, îşi face cruce şi scuipă:

— Sunteţi nebuni! Toată marginea pădurii e plină de nemţi!

Mi s-au tăiat picioarele! Voiajasem la două sute de metri de ei, paralel cu linia lor. Cum de n-au tras? Ar fi fost cu adevărat de neînţeles, dacă mintea lui Gâlcă n-ar fi găsit explicaţia logică:

— Au crezut că-i trin blendat!…

Cât mă priveşte pe mine, prefer să mi-i închipui uluiţi, paralizaţi, de apariţia absolut dementă a unei cete de descreieraţi, care le trece prin faţa puştilor şi mitralierelor, chiuind şi dansând în picioare, pe platforma unui vagon deschis, ca o şleahtă de beţivi ieşiţi de la un chef în lege.

— Înainte!

E mare nevoie să se strige, fiindcă faţa lucrurilor s-a schimbat. Undeva, în miez de munţi, s-au oprit şi s-au organizat, O dovedesc tunurile, care trag cu o nemaipomenită precizie, şi o dovedesc patrulele cazacilor, care nu mai pot înainta, cu tot sprijinul automobilelor blindate.

Împuşcăm, la botul calului, un ungurean găsit cu un mic telefon în pod şi tunurile îşi alterează precizia.

Ordin de suit pe Ţuia Neagră, în plin bombardament, şi ordin de întărit poziţia.

Ne oprim! Deci, zvonurile rele de la frontul armatei I sunt adevărate; ofensiva a căzut în baltă.

„Bieţi ostaşi morţi, ai mei, iertaţi-mă!…"

Primesc sarcina să plec, imediat, pe vechea poziţie nemţească de la Mărăşti, unde ofiţerii care au luptat – câte unul de batalion – vor studia organizarea tranşeelor.

Mi se dă o gloabă de mitralieră, care mă confundă cu samarul ei. După o oră de călărit, încep să binecuvântez foloasele infanteriei de rând.

În a doua oră, incident neplăcut. Urcă şoseaua, în goană, o maşină regală: prinţul Carol la volan.

Mârţoaga mea sforăie pe nări, se dă înapoi, intră în şanţ şi mă dă

peste cap. Apoi, mândră de puterea ei şi dispreţuitoare faţă de un samar aşa de prost legat, îmi întoarce coada, fluturându-şi-o spre mine. Semn că nu-mi dădea mai multă consideraţie decât uneia din muştele indiscrete cu care avea de-a face.

Sar de jos, iau dârlogii şi vreau să salut. Dar Rosinanta mă răsuceşte brusc şi mă întoarce cu spatele la maşină, tocmai când era în dreptul meu.

Am doar timpul să văd departe, la cotitură, capul prinţului Carol, întors spre mine şi râzând în hohote…

Jignirea mi-am răzbunat-o printr-o întoarcere cruntă de jignire: am refuzat serviciile iepei. Cât va fi suferit ea din pricina asta, nu ştiu – şi nu-mi pasă. Dar cel puţin ştiu că eu n-am mai suferit.

Credincios trecutului, în Câmpurile, am întrebat de Anica. Aş zice că am întrebat degeaba, dacă de fapt nu mi-ar fi folosit. Căci Anica, din ordinul unui medic militar, fusese expediată la un spital civil, în secţia aceea pe care muritorii de rând o socotesc neonorabilă.

Puteam deci să verific eu însumi cât de păgâni au fost păgânii de nemţi şi cât de nepăgâni creştinii noştri…

Concluzia mi-a fost, ca a lui Florea:

— Nemţii ar fi nişte rumâni foarte cumsecade, dacă n-ar sta vizavi.

Dar m-a apucat noaptea în Câmpurile. Caut gazdă şi găsesc una bună de tot, cu casă gospodărească, mamă harnică şi două fete, ca toate fetele din sat.

Locotenentul Chirilă, care m-a ajuns din urmă – şi pe drum, şi în gazdă – se grăbeşte şi sperie codanele, cu o totală lipsă de formă, ceea ce îi aduce riposta:

— Păi, nemţii nu erau aşa!…

Iar la nu ştiu ce obiecţie patriotică a lui:

— … Şi dacă-i vorba pe aceea, nu vreau cu ’mneata!…

Linia de purtare îmi era deci limpezită. Am refuzat să dorm în casă şi am cerut cele de cuviinţă patului, într-un adăpost blindat şi căptuşit cu scânduri, lăsat acolo amintire de nemţi.

Tactica urmată mi-a reuşit. Ba încă mi-a reuşit aşa de bine, încât nu puteam să rămân două clipe singur cu una din ele, că venea cealaltă. Toate abilităţile mele s-au oprit aici.

Şi pentru că o osteneală zadarnică e mai istovitoare ca orice osteneală, am adormit, când se crăpa de ziuă, mai ostenit ca oricând.

La plecare, cele două fete, cu ochii roşii de nesomn, îi imputau lui Chirilă:

— … şi ne pare rău, să ştii, că n-ai fost şi ’mnenta ca ’mnealui…

Pe dealul bătăliei soarele fusese şi era mai grăbit decât miliţienii

sortiţi să îngroape morţii. În arşiţa uscată a zilei aceleia de iulie, din valea de la Gogoi, până în dealul Drăgoteşti, stăruia duhoarea grea a miilor de trupuri în putrezire. Dacă ai fi închis ochii, ai fi avut groaznica impresie că eşti cu obrazul lipit de carnea unui mort.

Am colindat toată creasta, din Mărăştii unde atacase generalul Mărgineanu, până la poiana Incărcătoarea şi ne-am mulţumit fiecare să ne stârnim amintirile, durerile şi lacrimile pentru cei scumpi, care s-au dus.

Iată, aici a murit şi e îngropat Vizitiu. Iată, aici a murit Bocăneţ, cel ce trebuie să fie înmormântat pe un hectar întreg de pământ, ca să contrazică, şi în moarte, regulile pe care a fost menit să le contrazică în viaţă…

Şi iată fortificaţia lui Florea şi sângele ostaşilor săi, rupţi de toate obuzele celor două artilerii înfrăţite, în dragul lui… Sângele ostaşilor lui? Mai degrabă, şi mai exact: sângele lui…

Am văzut totul şi n-am învăţat nimic… Doar un lucru: ofensiva toată a fost degeaba… Toţi morţii ăştia au pierit degeaba… cum degeaba a fost şi toată strădania regimentului 204 Landwehr să încropească bătrâneşte, cu te miri ce, un simulacru de front, cu tranşee fioroase pe dinafară și patriarhale pe dinăuntru.

Pe creasta morţii, de la Mărăști la Încărcătoarca, aş scri cu litere de cruci albe: „Degeaba!“

Când s-a terminat conferinţa şi vizitarea, primesc ordin personal să plec urgent la Caşin. Regimentul meu e pornit acolo, în pas de atac, să acopere frontul părăsit de ruşi.

Iar nemţii, mulţi odihniţi şi admirabil utilaţi, au pornit un contraatac general, de la Galaţi până la Oituz. Aşadar, înainte, spre moarte!

Un călăreţ pe șleah, ca în vremile de altădată.

M-am deprins cu biata mea mârţoagă. Merge liniştită în drumul ei şi puţin îi pasă de pustiul nopţii. Căci merg în noaptea asta, de parcă plutesc într-o mare apă neagră şi pustie. Nicăieri nu întâlnesc un om. Intru şi ies din păduri, bat poteci pieptişe, calc în pâraie sărace şi nu văd nimic înainte. Nici afară, nici în mine. Căci în hăul acesta de beznă nu duc în mine nimic… Niciun gând, niciun dor. Merg înainte, atâta tot, ca şi când aş sta pe loc. Nicio deosebire.

Un acoperiş de casă părăsită se taie negru şi zdrenţuit în fărâma de cer culcată pe streşini de şindrilă; câteva pete albe îmi dau a înţelege că am întâlnit un sat… Dar trec de el ca şi când nu l-aş fi întâlnit şi intru iar în gol şi în beznă, fără să-mi aţie calea nici măcar prietenia din lătratul unui câine…

… Iar in jurul meu, în hainele mele murdare, în pielea roasă a şelei, în părul noroiat al calului stă agăţată şi vine cu fără-de-gândul meu toată duhoarea lâncedă, pe care am strâns-o de pe creasta Mărăştilor.

Duc numai răsad de cimitir, ori duc cu mine cimitirul tot? Iată că n-aş şti să-mi răspund.

Şi-mi vino să râd. Căci mă întreb de ce mi-aş răspunde azi, când peste o zi, ori două, o să-mi răspund limpede şi crunt, aşa cum se cuvine unor vremuri aspre, dacă voi mai putea să răspund.

Dar la urma urmei, ce rost îşi mai au atâtea întrebări? De la vestea lui Nazarie şi până azi, toate câte au trecut pe lângă mine şi în mine – oameni şi întâmplări – n-au făcut decât să sfărâme fir de fir din copilul care mă ştiam. Dor de viaţă? Gânduri pentru mai târziu? Glume. A stat viaţa în loc, iată adevărul. A stat înfricată să-şi croiască măcar o singură iluzie, ca să nu aibă măcar un singur regret.

Şi minunat rod e pustiul ăsta, unde nu mai poate răsări nimic. Parcă ar fi în mine toată creasta Mărăştilor, răscolită de foc, uscată de arşiţa şi duhnind a mort putrezit…

Prin hăul acesta negru, în care calul resemnat îşi ţăcăne pas regulat şi moale, de parcă ar trage un dric, nu pe mine mă duc să mă aşez, pe altă creastă şi pe alt meleag, ci creasta aceea de moarte pe care am strâns-o în coşul pieptului, în răsuflare şi în ochi.

O duc dincolo, ca s-o dau altora după mine, s-o ducă şi ei la rândul lor. O făclie sinistră, asemenea vremilor acestea.

Fiindcă asta ne va fi viaţa toată şi la toţi, noi cei care trebuie să înţelegem acest adevăr groaznic, de te cutremuri numai gândindu-l: *N-am avut tinereţe*! Şi această tinereţe pe care am îngropat-o incomplet în noi, ca morţii de pe creasta Mărăşti, va duhni greu şi lânced a cadavru neîngropat, tot lungul amărât al zilelor noastre…

Apă din pământul de până acum și
binecuvântarea din sufletul care va să vie.

După hălăduiala de peste noapte, somnul mă nimicise în gura lui neagră.

M-am deşteptat greu, în şoapta înfrigurată a lui Ţară-Lungă: alarma.

Ruşii părăsiseră frontul de pe Leşunţ, după o lună de dulce tovărăşie cu nemţii. Ofiţerii din amândouă părţile se adunau prieteneşte la joc de cărţi şi ocheală de poziţie. Dar cum ruşii erau mai boieraşi, numai nemţii se îndurau să calce drumul dincoace de creastă. În felul ăsta, cu vrerea ori fără vrerea lor, ştiau bine ce faimoase întărituri aveau în faţă şi pricepeau îndeajuns ce le trebuie, la o supărare, să rupă o portiţă până în Grozeşti. Greul era până acolo. Mai departe îi duceau singure văile şi dealurile rotunde ale Moldovei mele.

În ziua aceea însă, vrednica oştire a ţarului s-a lehametit şi de cărţi, şi de prietenie. A strâns catrafuse bogate şi-a pornit-o înapoi, singurică şi senină, cântând, de huiau văile păduroase, coruri de pustiu şi tristeţe.

În luminiţa albastra a zilei, care se iţea de pe zarea răsăritului, glasurile lor bărbăteşti şi pline sunau împăcate şi adânci. Conştiinţi curate plecau spre treburile lor. Urgia nouă, din cotloanele ei îndepărtate, avea glas mai tare decât vaietul unui biet ogor străin. Era firesc.

Dimineaţa rece şi clară, ca de sticlă, ne dădea fiori. Ordinul sunase crâncen: pas de asalt până la poziţie.

Acolo, destrămate de lungimea nemăsurată a frontului, golit, şedeau în gură de moarte sigură două batalioaoe din al şaptelea de vânători. Veniseră şi ele în grabă, aduse de la mari depărtări, ca să ţie frontul părăsit de o divizie întreaga. Iar informaţiile dovedeau că nemţii au îngrămădit în faţa lor cinci regimente noi-nouţe, cu cadre complete.

Batalionul nostru trebuia să întărească şi să fie trupă de contraatac.

Compania pusă în front se desise în ascunzişul rourat al unei livezi de gospodărie săracă. Eram gata. Suliţi de soare fulgerau piezişe şi însângerate printre spărturi de frunză: pete de sânge anticipate pe iarbă, pe haine şi pe feţe. Prevestiri triste? Nu. Conştiinţa le primea ca pe certitudini fireşti.

Ca să înlocuiesc opririle zadarnice din drum, dau ordin să se umple bidoanele de apă. Sergentul Iancu îmi pune în vedere că fântâna e departe şi se pierde vreme. Stau în cumpănă.

Din grupul de copii slabi, cu ochii mari de spaimă, de uimire şi de foame, o fetiţă subţirică sare împăciuitoare:

— Vă aduc eu cofa noastră.

În câteva clipe bidoanele sunt pline şi gurile răcorite. Micuţă, cu picioruşe subţiri de trestie şi cu repeziciune speriată de marea taină spre care nn ajuta să plecăm zoriţi, fata din Fântânele purtase cofa grea cu râvnă de om mare, în tot lungul frontului. O biată albină mică, slabă şi trudită.

Scot să-i dau un ban. Răsuceşte brusc mâna la spate, de parcă era s-

o frigă hârtiuţa celor câţiva lei. Stăruiesc. Ea dă din cap, scurt şi hotărâtă:

— Las'că şi 'mneavoastră munciţi acolo la deal, pentru noi…

Unde Dumnezeu binecuvântează moartea;
și moartea cere iertarea lui Dumnezeu.

Un vălătuc imens de nori sângeraţi creştea ca un pumn ameninţător din zarea vânătă de munţi.

În drumul pe care ruşii îl făceau dimpotrivă, cântându-şi veselia, noi alergam bătuţi de ploaie şi de grindină cât oul de porumbel.

Noaptea, ne-am dormit-o în valea Leşunţului, pe câte o mână dc frunze umede, întinse pe mocirla de jos şi n-a fost unul din noi să nu adoarmă cu buna-ştiinţă ca nu se mai trezeşte. Dar dimineaţa ne-a zâmbit veselă şi bună, că ne găsise sănătoşi, proaspeţi şi plini de voie, ca nişte copii odihniţi.

Un ceas ori două de linişte.

Apoi, deodată, pădurea a luat foc şi a clănţănit pământul din măruntaie. Nemţii dădeau o replică strălucită bombardamentului de la Mărăşti.

Atacul a început fără întârziere. Bietele batalioane de vinători, rare şi vlăguite, au fost jucărie, de carne şi sânge, zdravenelor regimente nemţeşti, tinere şi vârâte proaspăt în foc.

Trebuiau ţinute în loc cu orice preţ. Compania noastră avea drumul la cota 704, pe care nemţii se organizau temeinic.

Plecăm. La câţiva paşi ne îngheaţă pe loc barajul formidabil al tunurilor grele.

Locotenentul, plecat în recunoaştere, îmi lasă compania în mână. Şi eu trebuie să trec această companie, sănătoasă, prin infernul care a schimbat valea într-un cazan înfiorător.

Grupă cu grupă, le strecur pe toate şi-mi păstrez fratele, fără ruşine de slăbiciunea mea. Îl păstrez la urmă, nădăjduind, copilăreşte, într-o potolire de-o clipă.

Dar focul creşte pe măsură ce creşte in mine groaza că am greşit, păstrind la urmă şi la primejdie mai mare, tocmai ce vroiam să ocrotesc.

Timpul mă strânge de gât. Mă uit la copilul palid de lângă mine şi ameţesc de îndoială. E înspăimântător să mai ai ceva scump, în prăpădul acesta de iad.

De-aş fi singur, aş boci.

Un sergent mi se uită în ochi. Mă înţelege. Plec fruntea. Apoi deodată, mă crispez, pândesc prima explozie de obuz şi fac semn:

— Acolo!

Grupa ţâşneşte în groapă. Nor de pietre şi pământ i se abate în cap. Sunt numai ochi înnebuniţi de groază. Nu mai am nici inimă, nici sânge. Strig:

— Înainte!

Şi grupa se ridică. Dar în aceeaşi clipă se prăbuşeşte la pământ, ca tăiată de-o secure nevăzută.

Am închis ochii ca fulgerul, de m-a ars durerea pleoapelor. Îi deschid. Grupa e acolo, făcută morman negru sub valul de pământ. Urlu:

— Înainte!

Şi grupa sare, cade, iar sare, şi cade… şi…

A scăpat!!

Braţele mi se frâng, moi, ca de cârpă, şi mă prăbuşesc, fără suflare, cu faţa în pământul măcinat şi ud.

Cât am rămas, nu ştiu… O clipă-două… o oră… un veac… Apoi alt om… — ce vorbă?! om? — maşină, fără gând, fără articulaţie… plec încet, în picioare, ferindu-mă de explozii, stupid, cu cotul, ca de nişte gângănii…

……

Iată-ne sus, în buza crestei 704. Târnăcoapele nemţilor sună lămurit şi trebuie să le oprim să nu mai sune. Aşadar contraatac.

Cărăruia umbroasă din dâmb ni-i axă. La dreapta, cu cu un pluton,

la stânga, fratele meu.

Un iureş nebun şi iată-mă la treizeci de metri de nemţi. Le văd faţa, le văd gurile căscate şi ochii holbaţi de spaima acestei iviri, sălbatece şi neaşteptate. Îi simt – nu, nu zic bine – îi văd ridicaţi în patru labe, gata să fugă, în paralizarea groazei.

Degeaba! Soldaţii mei s-au clătinat. Firul de oţel din ei s-a frânt şi glasul meu urlă zadarnic: „Înainte!…”

Aud, în secunda aceea, glasul de gheaţă care suna sec, acolo sus:

— *Granaten*!

Şi grindină neagră se prăvale în aceeaşi clipă peste noi.

Atât.

O sută de explozii, o sută de bufnituri grele şi aproape o sută de oameni îmi îngheaţă acolo, pentru totdeauna, cu capul spre creasta blestemata, ca o sută de raze negre ale unui soare funerar.

Cei treizeci de oameni scăpaţi din hăuiala granatelor se lasă rostogol devale, ca nişte pietre scăpate de sus.

Am rămas singur. Vreau să strig şi nu mai pot. Gură, gât, mi-s complet paralizate. Doar braţele flutură moi, ca nişte zdrenţe inutile, bătute de vânt. În fum de leşin, văd tăindu-se pe cer umbre negre şi agitate… Trag în neştire, cu revolverul, iar de acolo pornesc spre mine în arc puncte negre, care vin încet ca nişte balonaşe…

Pământul se tălăzuie o clipă-două, ca un leagăn uriaş, creasta se dăinăie[30], desfăcută de copacii rămaşi în aer – şi într-un urlet prelung muntele lunecă peste mine, zvârlindu-mă în gol…

Mă trezesc, mângâiat de palma udă şi aspră a lui Gâlcă. Prin potop de gloanţe şi de granate m-a tras înapoi, între ei, după perdeaua de tufişuri care ne desparte de creastă.

Ameţit, ca din somnul leşinului, las moale fruntea pe mâneca mântălii. Când o ridic, mâneca mi-i neagră. Sudoare rece a ţâşnit din toţi porii mei şi mi-i frig.

Gâlcă îmi pipăie braţele, picioarele, pieptul… Mă doare tot… şi nu mă doare nimic… Rană?… Nu ştiu… Mestec în gură gust de sânge şi pe podul palmei, cu care-mi şterg gura, se lasă o urmă de roş – proaspăt…

Atunci, da. A zvâcnit în mine ceva încordat şi rău. Gustul de sânge şi vederea lui a ridicat în picioare viaţa din mine. M-am dezmeticit într-o fulgerătură de clipă, ca sub o lovitură binefăcătoare. Mă simt mai dârz şi mai sănătos ca oricând şi văd limpede situaţia.

Treizeci dc oameni rămaşi. Nemţii, la treizeci dc metri. În stânga linişte. Prin frunzişul des, abia zăresc cărarea. Dincolo de ea perdeaua verde astupă vederea.

În stânga?…

Fratele meu?…

Întreb grăbit:

— Ce-i acolo?

— Nu se aude nimic…

Trimit un ostaş să facă legătura. Îl urmăresc până în cărare. Trei granate şi un lătrat scurt de mitralieră îl dărâmă ca pe un colţ de zid. Trimit alt om. Îngheaţă acolo. Trimit altul, şi altul… morman negru de carne vie, care mai zvâcneşte încă în durere şi în moarte…

Am rămas cu douăzeci şi cinci de oameni, singur, izolat.

Omul din dreapta îmi spune că prin rarişte a văzut trecând departe, în spate, lanţ întreg de nemţi. Toţi soldaţii mă roagă să ne retragem. Mă uit la ei şi parcă nu-i aud. Apoi deodată îmi zbârnâie ura în ochi, în glas, în inimă:

— Vi-i frică. O să crăpaţi aici, de vreme ce n-aţi fost vrednici să mai faceţi zece paşi, acolo sus, adineauri… Aici o să crăpaţi…

Douăzeci şi cinci de guri au scrâşnit surd şi lung ca într-o durere mare, o neînţelegere şi o ură dincolo de priceperea minţii omeneşti, în vreme ce eu, liniştit, îmi încărcăm revolverul, cu ochii la ei.

— Şi dacă ne ia prizonieri? îmi şuieră Gâlcă.

„Prizonier?" Violent, ca o mare lumină s-a făcut în mine. Şi o salvare. „Eee! Iată pentru cine îmi încărcăm revolverul. Nu pentru ei, ci pentru mine…"

Căci eram hotărât să stau aici până la urmă.

Atunci Gâlcă, ca şi când ar fi simţit tot lanţul întunecos al judecăţilor mele, şi-a ridicat faţa neagră de pe patul armei şi mi-a spus:

— Bre, dom' su'lo'tinent… mă duc eu…

— Unde?

— În dreapta, la fratele matale…

……..

— … şi om vide ce-i dc făcut…

Am vrut să spun o vorbă şi n-am putut. Simţeam că de-o spun, mă podidesc lacrimile în hohot. L-am tras doar lângă mine şi l-am apucat de ceafă. Gâlcă a închis ochii, ca într-un sărutat.

A pornit. Iată-l în marginea cărării, dosit în lăstăriş. O clipă-două. Se-ncordează, aşteaptă… O clipă-două… Ţâşneşte în cărare şi automat, ca şi când ar fi fost trăgaciul unei mitraliere, cheamă scurt cătţeaua morţii de pe deal… Tăiat în două, Gâlcă se năruie… O clipă-două… Câteva bufnituri scurte de granate căzute… câteva explozii… o clipă-două… Gâlcă se răsuceşte ca un vaier lung dincolo de cărare şi piere rostogolit în valea pe care n-o mai vedeam… o clipă… două… o veşnicie…

Apoi liniştea mare s-a întins peste tot…

Nici măcar nu mă mai doare inima…

Mă uit la ostaşii palizi de lângă mine şi nu-i cunosc… În afară de ţigănuşul subţirel care-mi stă în spate, agentul meu de legătură, din vechiul pluton n-a mai rămas nimeni. I-am presărat ca pe o sămânţă rară, cu gest larg de semănător generos, peste toate dealurile şi văile Moldovei melc, de la Mărăşti până la Ţuia Neagră şi de la Soveja până la Leşunţ.

Şi, fără voie, îmi vin în minte vorbele bunicului, seara, în faţa patului întins:

„Îmi merit hodina, doamne!…”

Peste două ceasuri, ostaşul de lângă mine mă strânge groaznic de braţ:

— Ne-au înconjurat… Vin prin spate!…

În fund, departe, ferite, printre trunchiuri negre de copaci, văd furnici cu armele întinse. Râd senin şi mă uit la revolverul meu… Mi-i drag, în clipa asta, acest dătător de odihnă… pat al meu desfăcut…

— Îmi merit hodina, doamne!

Soldaţii îşi pun armele jos şi îşi vâră feţele în unghiul cotului. Plâng…

Erau de-ai noştri. Am ordin să mă retrag.

La un kilometru tn spate găsesc pe comandantul detaşamentului, un maior oarecare. Mă primeşte aproape supărat:

— Nici nu mă mai gândeam c-o să te întorci!

Mă socoteau de mult ridicat de nemţi.

— Nici n-aş fi trimis după dumneata dacă nu mă înnebunea rănitul ăsta…

— Care?

Un brancardier dă la o parte basmaua murdară de pe faţa unui soldat întins pe targa: Gâlcă…

— Şase răni de glonţ şi nouă de granată…

— Scapă?

Brancardierul se uită la mine, ca la un nebun, şi râde:

— A şi scăpat…

Şi sanitarul alungă cu mâna roiul de muşte care se plimbau pe gura îngheţată, pe ochii îngheţaţi, pe toată vrednicia şi bărbăţia aceea veselă, mare şi inimoasă, care s-a stins în ziua asta cu soare, ca să aline o clipă amarul şi deznădejdea mea…

S-a dus să afle unde mi-i fratele…

Şi mă cutremur.

Poate că acum a şi aflat… că nu-i mai ştie nimeni de urmă copilului aceluia bun şi drag. Zece mii de întrebări au zece mii de răspunsuri, dar nimeni nu mai ştie de mai este ori nu mai este…

Te-am semănat şi pe tine, copilule, pe-aici, pe undeva?… Ce-mi mai lipseşte atunci să împlinesc vorba bătrânului: „Îmi merit hodina, doamne…”

Şi de pe targa lui, Matei, cu mâna frântă din umăr şi viaţa frântă din rădăcini, mă întăreşte:

— Nu mă plâng pe mine, vă plâng pe voi care aţi rămas!

……...

Lipiţi, cârpiţi, adunaţi din toate armele şi toate regimentele, ne facem într-un biet lanţ comic de trăgători.

Un sfert de oră linişte.

Lângă capul meu, o rădăcină putredă de copac. Lipesc fruntea de ea şi lunec… lunec departe… într-o bunătate, o tihnă şi o împăciuire pe care n-am mai fost găsit-o niciodată. Îmi pare ca o încheiere de totdeauna, odihna şi mângâierea blajină a clipei acesteia. Şi, zâmbind, ca într-o înseninare fără de margini, lunec mereu, mai adânc, mai departe, într-un somn pe care mi l-aş vrea fără de capăt…

Pădurea e verde şi îngăduitoare… Bate soare cald şi binefăcător, inima se unduieşte înmuiată ca o ceară simţitoare, la mâna vântului uşurel.

……...

Iat-o colo… Răsare dintre copaci, în rochiţa ei albă, cu zâmbetul ei de atunci – ţii minte? — din seara aceea petrecută în lumea noastră studenţească, pe dealul pădurit al Bârnovei… Şi pe fruntea deschisă, stăruie şi acum, ca şi odinioară, o iradiere dc lumină ciudată…

Te apropii uşurel să nu te simt? Bine… Am să închid ochii, să nu vezi că te privesc… Îţi place gluma? Dar ştii bine ca boabele de rouă dintre pleoapele mele mi te arată mai frumoasă, mai albă, mai în lumină…

Tu…

Acum eşti aşa de aproape că nu te mai văd… Văd numai lumina ta… Dar simt, înţelegi tu? Simt mâna ta, că pluteşte peste mine nehotărâtă… Haide, las-o uşurel pe fruntea mea… N-am să mă trezesc, n-ai grijă!… Înţelege acest adevăr mare şi de totdeauna: n-am să mă trezesc, fiindcă sunt destul de treaz ca să-mi impun să nu mă trezesc… E taina dragostei…

Tu…

Ai auzit gândul meu; nu-i aşa? Trebuie să-l fi auzit, fiindcă trebuie să fi zâmbit, cu ochii în cârlionţii umezi ai părului meu… Nu te văd, dar simt zâmbetul tău în inima mea, ca o pată de lumină care scapă printr-o crestătură de frunziş… A pătruns, drept, ca săgeata şi încălzeşte petecul pe care l-a sărutat…

Tu…

O trosnitură, de obuz, mă trezeşte din somn.

Gheorghe a Floarei, sergentul, cu mâna ruptă de o schijă, scapă arma jos şi în liniştea care s-a întins, ţinându-şi cu dreapta încheietura fărmată, urlă spre deal, ca spre o ţară întreaga:

— Îi stânga! Tot n-aţi nimerit-o bine. Paştele şi dumnezeii mamei voastre!…

Apoi ne retragem, urmăriţi pas cu pas de valurile lor.

În vale, între pietre, primim şi noi cu granate, la cincizeci de metri, un front încheiat de soldaţi tineri şi frumoşi. Îi facem praf în câteva secunde, răsturnăm pe cei scăpaţi, împuşcându-i, ca pe iepuri, din goană, apoi urcăm râpa Leşunţului Mare, mulţumiţi şi împăcaţi, ca nişte oameni de ispravă, care se întorc de la coasă de fâneaţă bună şi bogată.

Nemţii ne lasă un ceas de odihnă, apoi, ne strâng in cleşte.

Prind cinci patrule de ostaşi bosnieci, vlăjgani înalţi ca bradul, care-mi spun, neîntrebaţi, tot ce vreau şi ce nu vreau.

În zorii zilei sunt înconjurat. Toată marginea poienii, de jur împrejur, e înţesată de ai lor.

Dau ordin să se tragă în neştire. Trag şi eu, cu toţi laolaltă, iar ţigănuşul de lângă mine, agentul de legătură, îmi dă încărcătoare de schimb. Nici nu mă uit la el. Întind mâna înapoi şi-mi pune încărcătorul în ea.

O dată, de două ori, de o sută de ori…

Ştiu că totul e fără de folos, ştiu că e o joacă neroadă, de copil fără minte. Dar trag, şi tragem toţi, în pământ, în copaci, în văzduh, poate tot vom nimeri ceva. Măcar pe Dumnezeu…

Mai cer un încărcător şi mâna rămâne goală. Flutur braţul nervos, fără de rod. Mă întorc, gata să ţip.

Ţigănuşul meu îşi culcase cuminte faţa lui subţirică şi palidă în iarba proaspătă, plină de rouă. Iar din fundul căştei vinete, prin găurica de opt milimetri a glonţului, un firişor de sânge îngheţase, ca o lacrimă neagră.

— Drum bun, cel din urmă, frate al meu! Vin după tine neîntârziat! Aşteaptă-mă! Şi spune-le tuturor din pluton că sunt pe drum…

„Acum îmi merit hodina, doamne…”

Cartuşele sunt pe isprăvite şi îmi vine să râd… De ce or fi nemţii aşa de dobitoci că nu vin să ne ia?

O vijelie de obuze se prăvale peste noi. Schijele lor sunt mai puţin primejdioase ca pietrele ridicate în văzduh şi ca aşchiile de copaci,

care zboară peste poiană. Nu mai este de îndurat. Trebuie să pornim. Punem baionetele la armă şi năvălim într-o doară, spre Grozeşti, urlând un „ura“ răguşit, nedormit şi nemâncat de trei zile…

Minune!

Lanţul de nemţi lasă mitralierele şi puştile, şi o ia la goană. Surpriză ori faima anacronică a baionetei.

În dreapra mea, baioneta unui soldat, pe care nu l-am văzut până azi, scrâşneşte răsucită într-un coş de piept… La doi paşi, mai încolo, ridic un ofiţer rănit la genunchi E italian din Triest, funcţionar de bancă… şi grozav de vesel că l-am luat prizonier… mergea săltând într-un picior şi din necesităţi fizice, şi din satisfacţii morale… Evident că tot aşa ar merge şi de-ar avea amândouă picioarele tefere.

Dar în starea mea, italianul mă scârbeşte. Trăgaciul revolverului mă mănâncă la deget, ca niciodată. De nu m-ar îngrozi iuţeala cu care fug devale soldaţii mei, lăsându-mă în urma lor, fără să le mai pese de nimic, l-aş întinde la pământ, fără remuşcare. Cu conştiinţa clară că acum nemţii i-s mai duşmani lui decât mie, mă duc după soldaţi şi nici nu mă mai ocup de dânsul… Dar italianul e mai iute de un picior decât eu de amândouă şi mi se ţine în flanc, cu o stăruinţă şi o hărnicie de admirat.

În poala pădurii ne-am oprit.

Valuri noi de soldaţi ne vin în ajutor… În sfârşit, dau iarăşi de regimentul meu, cu colonelul lui cu tot. E acolo, trântit pe o margine de groapă, şi răcneşte, vânăt:

— Sunteţi nişte laşi! Am să vă ’-mpuşc ca pe câini!… Înapoi la deal!… Dacă nu-mi luaţi Leşunţul într-o jumătate de oră, vă execut cu mâna mea, de la soldat până la maior!…

Maiorul cel înalt şi blond stă în picioare lângă el şi, privindu-l cu ochi mici, scoate brusc revolverul din toc, îl apucă de ţeava şi i-l întinde:

— Poftim! Trage în mine întâi, că nu mă mişc de-aici, până nu bate artileria!

Colonelul îşi pierde mintea şi se face galben:

— Ordon să se atace imediat.

— O să ne bată artileria noastră!

— N-aveți decât să goniţi pe nemţi şi să treceţi dincolo de ea!...

Maiorul îşi zvârle revolverul de pământ şi dă ordin de pornire…

După o sută de paşi, artileria noastră îşi sfârâie primele vijelii de obuze, drept în noi. Fugim înnebuniţi în sus, pe coastă. Artileria lungeşte tirul şi-l păstrează peste noi, mereu peste noi… Ne găseşte în loc precis cu fiecare obuz… Şi între soldaţii care sar în bucăţi, printre lostopenele de piatră şi lemne rupte, îmi vijâie la ureche, ca un cântec,

glasul lui Brătăşanu:

„Obuze franţuzeşti… oţel superior!…”

Un salt mare înainte, până la sleire.

În sfârşit, parcă am scăpat. Obuzele se sparg înapoia noastră, într-o furie de clocot, pe care nu l-am auzit niciodată. Se face acolo un balisaj şi o tăiere mecanică de pădure, cum n-au izbutit nicicând să facă nemţii, cu sistemul lor „Goetz & Comp.” de care vorbea Brătăşanu.

O pauză. Maiorul întinde frontul şi îl fixează. Istoviţi, soldaţii adună pietre şi scurmă penibil, cu ghearele, măşti individuale, care n-ar ocroti nici trupul unui copil…

Pe o lespede cu vârful scos din mal, mă las o clipă jos. Neodihna, nemâncarea şi luptele de trei zile mi-au lăsat în creier o hăuială de maşină imensă, care-mi trece peste cap.

Mi-i sete. Mestec în gură o frunză şi o scuip, cu petice negre de sânge închegat, venit de undeva din gât ori din piept. Şi mă apucă o scârbă imensă de bucăţelele astea din mine… care şi-au îngăduit să moară înaintea mea… Sunt laş în rate…

Aş fuma o ţigară. Nu mai am tutun. Nu mai are nimeni tutun. Un soldat se îndură, fărâmă între palme câteva frunze uscate de fag şi pe hârtia unui ordin de atac, face o ţigară diformă.

O aprind şi o fumez grăbit… Mă simt grozav de grăbit… E dezgustătoare ţigara, dar o fumez cu o sete şi o grabă care mă bucura, ca un semn de viaţă… Şi vreau s-o fumez toată. Vreau, cu orice preţ!

Artileria şi-a lungit tirul drept în noi… În ţipete de spaimă, ostaşii se risipesc. Maiorul porunceşte o retragere de o sută de metri. Îi văd dându-se, ca fulgerul, la vale şi-mi par comici… Eu rămân pe loc. Vreau să-mi fumez ţigara… Sunt grăbit şi nu pot să mă mişc de aici. Nu pot, fiindcă nu vreau. Vreau să-mi fumez ţigara. Urlă proiectilele lângă mine? Ei şi?… Eu vreau să-mi fumez ţigara… Trag din ea cu dinţii încleştaţi şi nici nu clipesc măcar, în roiul de schije ucigătoare. Sensul primejdiei e ca un vas gol… Azi e o vorbă numai… Nu simt în mine nimic a teamă… Mă încăpăţânez să-mi fumez ţigara asta dezgustătoare, care-mi place, tocmai pentru dezgustul pe care mi-l provoacă. Şi nu mă mişc de loc… Vreau să-mi fumez ţigara…

Pare o nebunie, fireşte… Poate chiar că este o nebunie… O formă de nebunie adevărată ca şi la Florea… Dar nu-mi pasă… vreau să-mi fumez ţigara…

Ha!… Ce comic lucru… Ca şi Florea… E dimineaţă… Sunt cu faţa la răsărit… bate artileria noastră… Bravo! *Ca şi el*… Ce-ar fi să mă sui şi eu pe piatra asta şi să strig: „Sunt eu… Florea Dimitriu…”

Şi împins de o putere mai mare ca mine mă urc şi strig: „Sunt eu…

Florea Dimitriu!…“

Iar ai noştri trag înainte… Nu pentru că nu mă aud.. Ci tocmai fiindcă mă aud…

Aaa! Admirabil! Acum iată că trag şi nemţii în mine… De-să-vârşie! „Stau la marginea a două lumi şi le unesc prin iubire.” Cine a spus nerozia asta, care-mi chicoteşte în cap?

Şi trag mai aproape de mine… tot mai aproape… Minunat! Obuze franţuzeşti!… Răcnesc în glas cu ele;

— Ai dreptate, Brătăşene!… Te văd râzând de-acolo, de la bateria ta! Trage, să mă convingi!…. Şi iată că m-ai convins… *Ich bahe die Ehre, meine Herrn!… Guten Tag…* Ca el… Ca Florea… *Guten Tag!…*

……..

Ţâşnit de foc, trăsnet şi mă simt împuşcat, în sus, de piatra de sub mine. Obrazul îmi plesneşte în frunze… în crengi… în crenguţe… Mă desfac într-o lumină mare, ca o pasăre cu aripi… mai sus, mai sus… uşor ca un fulg… E bine, e soare… Şi urc… urc… urc mereu, subţiindu-mă mai uşor, mai palid, mai străveziu… ca o aripă, ca un fum, ca un norişor.

Apoi mă clatin, o dată la dreapta, o dată la stânga… şi mă topesc, într-o lunecare uşoară de tot, spre un gol mare şi luminos, ca o apă… ca un văzduh…

Apoi lumina se potoleşte, se închide ca un ochi… şi încet, domolit… fără zgomot, pâlpâie o dată… de două ori… şi se stinge…

Cu trupul vânăt de lovituri şi zgănci, îndopat cu morfină, de nu se mai înfiora nici între pungile de gheaţă cu care era îmbrăcat, un ofiţer tânîr, fără identitate, deschidea ochii peste patru zile, într-o cămăruţă de scânduri a spitalului militar din Sascut.

În lumina de var şi soare a zilei şi a locului, a clipit de câteva ori moale, a deschis gura, încercând să spuie o vorbă care n-a vrut să se lase spusă, şi lacrimi grele, şiroi, au început să lunece în pernă, pe obrajii slabi şi galbeni…

… Lăsaţi-l să plângă în voia lui, biet copil, fără vlagă… Nu-l mai întrebaţi zadarnic ce izvor au lacrimile lui. N-ar putea nicicind să spună dacă plânge durerea de-acuma, a ceea ce a sfârşit, ori plânge durerea a ceea ce se pregăteşte să înceapă…

Căci şi aici, în ultima filă a povestirilor acestea, se cuvine şi e nimerit să mai spunem o dată ceea ce am spus în cap celălalt al lor: se va vedea că după un sfârşit vine totdeauna un alt început… Şi de când e lumea se ştie că ceea ce s-a isprăvit n-a putut să întreacă niciodată în durere suferinţa zilelor ce va să vie.

[1]Bedreag – butuc.

[2]În ediţia 1945: procurorul (greşeală de tipar).

[3] Dragă (fr.).
[4]Corobaie – trunchi de copac găunos.
[5]Ir – alifie.
[6]Lostopan – bucăţi.
[7]Nahlap – val.
[8] Binecrescut (fr.).
[9]„Piară lumea, facă-se dreptate!“ (lat.).
[10]„Piară lumea, facă-se lumină!” (lat).
[11]„O muncă perseverentă învinge totul” (lat.)
[12]Iorgan – plapomă.
[13]Zăcăşie – ură, dorință de răzbunare.
[14]Cuhalm– livadă.
[15]A se răpăga – a te da pe gheaţă; aici: a luneca.

[16]Covru – cotlon, ungher.
[17]Societatea scriitorilor români.

[18]La noi, în Franţa, ca să îmbunătăţim asta, se… (fr.).

[19]„La noi, in Franţa, și mai ales la Paris…“ (fr.)
[20] Tot spiritul latin, bătrâne… Marea gintă… (fr.)
[21]„În România, aproape de Marea Neagră… (fr.)

[22]„Metodele astea nemţeşti dinainte de război, aduse aici de bătrânul Carol I” (fr.).
[23]„Împăratul mai tânăr “ (fr.).
[24]„Ediţia a doua” (fr.).
[25]„Cămila cea mare“ (fr.).
[26]Este ceva nou (fr.).
[27]Asta-i! (fr.).
[28]Bună ziua, domnii mei… Am onoarea… (germ.).
[29]Bună ziua, domnul meu… (germ.).
[30]A se dăinăi – a se legăna, a se clătina.